جاللات خېنىم

(تارىخىي رومان)

ياسىنجان سادىق چوغلان

شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى

بۇ كىتابىمنى مېھرىبان ئانامغا ، كۆيۈمچان ئايالىمغا ۋە بالرىق سۆيۈملۈك خانىم ـ قىزلارغا ئېھتىرام بىلەن بېغىشلايمەن .

ـــ ياسىنجان سادىق چوغلان

مۇھەررىردىن

ياش يازغۇچى ياسىنجان سادىق چوغلان 1966 ـ يىلى 3 ئايدا يەكەن ناھىيە بازىرىدا ئىشچى ئائىلىسىدە تۇغۇلغان . باشلانغۇچ مەكتەپ ۋە تولۇقسىز ئوتتۇرا مەكتەپلەرنى پۈتتۈرگەندىن كېيىن 1983ـ يىلى شىنجاڭ سۇ ـ ئېلېكتر تېخنىك مەكتىپىنىڭ سۇ باشقۇرۇش كەسپىگە قوبۇل قىلىنغان . 1986 ـ يىلى ئوقۇش پۈتتۈرۈپ يەكەن دەريا باشقارمىسىغا ئورۇنلاشقان ، ھازىرغىچە مۇشۇ ئورۇندا خىزمەت قىلىۋاتىدۇ .

ياسىنجان سادىق چوغلان 1988- يىلى 4- ئايدا « يەكەن گېزىتى» دە ئېلان قىلىنغان «ئاددىي -ساددا باشلىق » ناملىق ھېكايىسى بىلەن ئەدەبىي ئىجادىيەت ئېلىپ بېرىپ ئۇيغۇر ئەدەبىياتىنىڭ تەرەققىياتى ئۈچۈن بەلگىلىك تۆھپە قوشۇپ كەلدى . ئۇنىڭ « ئېھ ، سەھرا» ، « ئەتە يەنە پوچتالىيون كېلىدۇ » ، « كالا» ، « چاشقان ئاپىتى » ، « قارا قۇمچاق » « ئېچىل پاختام » ، « تاز ۋە چىۋىن » قاتارلىق ھېكايىلىرى ؛ « قۇرۇپ كەتكەن دەريا » ،« قۇملۇق » « كاككۇك بالىسى » ، « سۆيگۈ قېرىمايدۇ » قاتارلىق پوۋېستلىرى ئوقۇرمەنلەرنىڭ ۋە ئەدەبىيات تەتقىقاتچىلىرىنىڭ ياخشى باھاسىغا سازاۋەر بولدى . ئۇنىڭ «ئېھ سەھرا » ناملىق ھېكايىسى 1994- يىلى ئاپتونوم رايونلۇق 6- نۆۋەتلىك « خانتەڭرى ئەدەبىياتى مۇكاپاتى » غا «ئاي مۆككەن كېچە » ناملىق ھېكايىلەر توپلىمى 1999 - يىلى مەملىكەتلىك 6- نۆۋەتلىك « تۇلپار ئەدەبىياتى مۇكاپاتى» غا ، « قۇملۇق » ناملىق پوۋېستى « تارىم مۇكاپاتى » غا ، « قۇرۇپ كەتكەن دەريا » ناملىق پوۋېستى 2001- يىلى «ئالتۇن توي » مۇكاپاتىغا ئېرىشتى .

ئۇنىڭ ھازىرغىچە « يۈرۈكۈم يىغلايدۇ » (ھېكايە - نەسىرلەر توپلىمى) ، « ئاي مۆككەن كېچە » (ھېكايىلەر توپلىمى) « جانانغا يېزىلغان خەت» (پوۋېستلار توپلىمى) ، « كاككۇك بالىسى » (پوۋېستلار توپلىمى) « سۆكۈتتىكى زېمىن » (پوۋېست - ھېكايىلەر توپلىرىمى)« داۋان » (رومان) « كۆيلەر خانىشى - ئامانىنىساخان » (بالىلار پوۋېستى) « ئاتەش قەلب ، ساخاۋەتلىك زېمىن » (ماكرو ئەدەبىي ئاخبارات) ، « يوللار ئېسىمدە بولسۇن » (ئەدەبىي ئاخباراتلار توپلىمى) ، قاتارلىق كىتابلىرى ھەر قايسى نەشرىياتلار تەرىپىدىن نەشر قىلىندى . « شېرىن سۆيگۈ » « قەشقەردە توي » ، « ئۇيغۇر پوۋېستلىرىدىن تاللانمىلار » « ئۇيغۇر ھېكايىلىرىدىن تاللانمىلار » قاتارلىق كىتابلارغا بىر قىسىم ئەسەرلىرى تاللاپ كىرگۈزۈلدى .

ياسىنجان سادىق چوغلان ھازىر شىنجاڭ يازغۇچىلار جەمئىيىتىنىڭ ئەزاسى ،

قەشقەر ۋىلايەتلىك يازغۇچىلار جەمئىيىتىنىڭ ھەيئەت ئەزاسى . قولىڭىزدىكى « جاللات خېنىم » ناملىق بۇ ئىككى قىسىملىق تارىخىي رومان ياش قەلەم ساھىبىنىڭ ئون بەش يىللىق ئەدەبىي ئىجادىيىتىدىكى ۋەكىللىك ئەسەر بولۇپلا قالماستىن ، بەلكى تارىخىي رومانچىلىقىمىزدا مەيدانغا كەلگەن يەنە بىر مۇنەۋۋەر ئەسەر بولۇپ ھېسابلىنىدۇ . بىز بۇ رومانىنىڭ نەشر قىلىنىش مۇناسىۋىتى بىلەن ئۇيغۇر ئەدەبىياتىمىزنى تەرەققىي قىلدۇرۇش يولىدا تىنىمسىز ، مىننەتسىز ، تەمەسىز ھالدا ئۈن - تىنسىز ئەجىر سىڭدۈرۈۋاتقان بۇ تۆھپىكار ياش يازغۇچىنىڭ تېنىگە سالامەتلىك ، بەخت ئىجادىيىتىگە مۇۋەپپەقىيەت تىلەيمىز .

بىرىنچى باب شاھ قىلچى قانسىرىغان

مىلادىيە 1666 - يىلى تومۇز ئايلىرى . چىڭقىچۈش .

قۇياش كۆيدۈرگۈچ نۇرلىرىنى گويا مۇشۇ زېمىنغىلا چېچىۋاتقاندەك يەر - جاھان تونۇردەك قىزىپ كەتكەنىدى . سۇسىز چۆلنىڭ كۆز يېتىم دائىرىسىدە سەراپ كۆل سۈيىدەك زاھىر بولۇپ ، ئەينەكتەك جۇلالىناتتى . تاش - داشگاللار گۆش قويسا كاۋاپ بولغۇدەك قىزىپ كەتكەنىدى . باھار يامغۇردا كۆكەرگەن قومۇش ، يانتاق ، قامغاق ، ئازغان ، چاكاندىلار تومۇزنىڭ كۆيۈك ئاپتىپىدا سارغىيىپ قۇرۇشقا باشلىغانىدى . قىپقىزىل يۇلغۇن چېچەكلىرى خۇددى كۆيۈۋاتقاندەك قىزغۇچ يالقۇن چاچاتتى . زېمىندىن كۆتۈرۈلگەن ئىسسىق شامال ئادەمنىڭ نەپىسىنى بوغاتتى . بەئەينى ئۆلۈم ۋەھىمىسىدەك مۇدھىش تىمتاسلىققا چۆمگەن بۇ سايىنىڭ جىمجىتلىقىنى يىراقتىن ئاڭلانغان تۇچ كولدۇرمىنىڭ يېقىملىق جىرىڭلاشلىرى بۇزۇۋەتتى . شۇ ھامان يۇلغۇن سايىسىدە زېمىنىنىڭ ھارارىتىگە بەرداشلىق بېرەلمەي گاھ ئالدى ئوڭ پۇتى بىلەن ئارقا سول پۇرتىنى كۆتۈرۈۋېلىپ ، ئالدى

سول پۇتى بىلەن ئارقا ئوڭ پۇتىدا يەر دەسسەپ ، گاھ ئالدى سول پۇتى بىلەن ئارقا ئوڭ پۇتىنى كۆتۈرۈۋېلىپ ، ئالدى ئوڭ پۇتى بىلەن ئارقا سول پۇتىدا يەر دەسسەپ تۇرغان پاتمىچۇق ، كەسلەنچۈكلەر چۆچۈشكىنىچە بوغۇم - بوغۇم قاسراقلىق قۇيرۇقلىرىنى تىك كۆتۈرۈشكىنىچە يەر بېغىرلاپ قېچىشقا باشلىدى. قومۇشلارنىڭ سايىسىدە مۆكۈنۈپ ياتقان تورغايلار پۇررىدە ئۇچۇپ يەنە بىر قومۇشلۇقتىكى يۇلغۇنلارنىڭ ئارىسىغا شۇڭغۇدى. ئىككىدىن خىل ئات قېتىلغان بەش مەپە ئاستانە تەرەپكە قاراپ كېتىۋاتاتتى . بامدات ۋاقتى بىلەن يېڭىسار قەۋئەسىدىن يولغا چىققان بۇ ئاتلار تېخى ھېرىپ قالمىغان بولسىمۇ ، ساينىڭ ئاتەشلىك ھارارىتىگە بەرداشلىق بېرەلمەي ئېزىلىپ - ئېزىلىپ قۇشقۇن تارتاتتى . ئاتلارنىڭ بويۇنلىرىغا ، ئېگەر - جابدۇقلىرىغا ، مەپىتىنىڭ ئوقىغا ئېسىپ قويۇلغان مىس قوڭغۇراقلارمۇ ئاتلارنىڭ مېڭىشىغا ماسلىشىپ جانسىز جىرىڭلايتتى . مەپىنىڭ شادلىق يوغان چاقلىرى گويا بۇ سايدىن ، چۆل ئاپتىدىن زارلانغاندەك نالىلىك غىچىرلايتتى . مەپىلەرنىڭ ئالدىدا جەدە ئارغىماققا مىنگەن ، دۇبۇلغا - ساۋۇت كىيىپ ، يېنىغا قىلىچ ، بويىنغا ئوقيا ئاسقان يول باشلىغۇچى سەركەردىمۇ ، مەپىگە يولنىپ پۇتلىرىنى ساڭگىلىتىپ ئورتۇرغان مەپىكەشلەرمۇ ۋە مەپىلەرنىڭ كەينىدىن قۇرۇقداپ تولۇق قوراللانغان ئەللىككە يېقىن ئاتلىق سەرۋازلارمۇ يۇلۇپ تاشلىۋەتكەن گىياھتەك سولىشىپ قالغانىدى . مەپىتىنىڭ قۇببە شەكىللىك سايىۋىنى كۆك مەخمەل بىلەن قاپلانغان بولۇپ ، چۆرىسىگە تەتىللادىن جىيەك تۇتۇلۇپ ، رەڭلىك چۇچا ، چىلەنتەكلەر بىلەن بېزەلگەنىدى . سايىۋەننىڭ ئالدى ۋە ئوڭ - سول ئىككى يېنىدىن باش پاتقۇدەك چوڭلۇقتا كۆزنەك ئېچىلىپ ، ئالتۇن رەڭ تاۋار پەردە تارتىلغانىدى . بۇ كۆزنەكلەردىن مەپىدە ئولتۇرغۇچىلار ھەم سىرتنى كۆزىتىش ھەم ھاۋا ئۆتكۈزۈپ شامالداش ئۈچۈن پايدىلىناتتى . شۇ تاپتا مەپىلەرنىڭ ئىككى يان تەرىپىدىكى ھاۋادىنىنىڭ پەردىلىرى قايرىۋېتىلگەنىدى .

- سەركەردە ، ھەي سەركەردە !

باشتىكى مەيدىن ئاڭلانغان ئايال كىشىنىڭ زىل ئاۋازى مەيكەشنىڭ مۇگدىشىگە ھېچقانداق تەسىر يەتكۈزمىگەن بولسىمۇ ، لېكىن ئالدىدا يول باشلاپ كېتىپ بارغان سەركەردىنى چۆچۈتتى. ئۇ چاقماق تېزلىكىدە قەددىنى رۇسلىدى . ئۇنىڭ قولى يېنىغا ئېسىلغان قىلىچىنىڭ سېپىغا ، سول قولى ئاتنىڭ چۇلۇۋۇرىغا يۆرۈلدى . تاي چېغىدىن تارتىپ كۆڭۈل قويۇپ كۆندۈرۈلگەن ، ھازىرغىچە بىر قانچە قېتىملىق جەڭلەرگە قاتناشقان جەدە ئايغىر چۇلۇۋۇرنىڭ يەڭگىل سىلكىنىشىدىن چېپىپىدە توختىدى . سەركەردە سەركەردە بۇركۈتنىڭكىدەك ئۆتكۈر كۆزلىرى بىلەن ئەتراپقا چاقنالىق بىلەن تەكشى نەزەر تاشلىغاندىن كېيىن ، ئاتنىڭ بېشىنى مەيە تەرەپكە بۇرىدى - دە مەيدىن بىر قەدەم نېرىدا توختاپ ، بېشىنى تۆۋەن سېلىپ تۇرۇپ سورىدى :

- لەببەي ، خان ئاغىچا خېنىم .

سايىۋەننىڭ ھاۋادىنىدىن يۈزىنى ھىلھىلە رومال بىلەن يېرىم يۆگىۋالغان ئوتتۇز نەچچە ياشلاردىكى جۇۋاننىڭ تۇجۇپىلەپ قويغان ئوسمىسى سىڭىپ ئېچكەن قىياقتەك قېشى ، سۇرمە سۈرۈلگەن قايرىما كىرپىكلىك شەھلا كۆزلىرى كۆرۈندى .

- سالقىنراق جاي تېپىپ ئۇسسۇزلۇق ئېچكەن بىردەم شامالدىساق بولاتتى .

- خوش ئاغىچا خېنىم ،- سەركەردە قولىنى پېشانىسىگە سايىۋەن قىلىپ ئالدى تەرەپكە نەزەر تاشلىدى - دە ، يەنە بېشىنى تۆۋەن سېلىپ تۇرۇپ جاۋاب بەردى ، - ئالدىمىز تەرەپتە دەل - دەرەخلىك كۆرۈنگەندەك قىلىدۇ . شۇ يەرگە بېرىپ سالقىنداساق قانداق بولۇر؟

- مەيلى ، - دېدى ئاغىچە خېنىم ، - مەلىكىنىڭ مەيىسىگە قاراپ باقسىلا ، ئۇسساپ قالدىمىكىن ؟

- خوش .

سەركەردە ئېتىنىڭ بېشىنى ئىككىنچى مەيىگە بۇرىدى ۋە ھاۋادانىدىن مەيە ئىچىگە نەزەر تاشلىدى .

مەلىكە شېرىن سۈت ئۈيغۈسىغا كەتكەندى . ئۈششاق ئۆرۈلگەن كوكۇلا چاچلىرى يولدا ئوقۇپ كەلگەن كىتابىنىڭ ئوچۇق بەتلىرىدە يېيىلىپ ياتاتتى . مەلىكىنىڭ ئىككى كېنىزىكىمۇ بىرىنىڭ ساغرىسىغا بىرى بېشىنى قويۇپ ، مەپىنىڭ ئاياغ تەرىپىدە ئۇخلاپ قېلىشقانىدى .

سەركەردە باشتىكى مەپىنىڭ قېشىغا كېلىپ جاۋاب بەردى :

- ئاغىچا خېنىمغا مەلۇم بولغان ، مەلىكە مەھلىيا خېنىم ئۇخلاپ قاپتۇ ، ئويغىتىشقا پېتىنالمىدىم .

مەپە ئىچىدىن سادا چىقمىدى . سەركەردە بىر نەچچە دەقىقە جاۋاب كۈتكەندىن كېيىن يەنە سورىدى :

- مېڭىشقا ئىجازەتمىكىن ، ئاغىچا خېنىم !

- ئىجازەت . مەلىكە ئۇخلاپ قالغان بولسا ئويغىنىپ كەتمىسۇن . مەپىنى سىلىقراق ھەيدەڭلار .

- خوش ،ئاغىچا خېنىم .

بىر چۆگۈن چاي قاينىمى يول ماڭغاندىن كېيىن سەركەردىنىڭ كۆز ئالدىدا ياپيېشىل بىر بوستانلىق نامايان بولدى . تاپتاقىر سايلىقنىڭ ئوتتۇرىسىدىغا خۇددى بىر يېشىل كىمخابنى تاشلاپ قويغاندەك تاسادىپيي ۋە ئاجايىپ يېقىملىق تۈيغۇلارنى قوزغاتقۇچى توغراق ، تاغ تېرىكى ، سۆۋادان ، جىگدە ۋە سۆگەتلەر بىلەن بېزەلگەن بوستانلىقنىڭ نېرىقى چېتى مەھەللىگە تۇتىشاتتى . يول مۇشۇ بوستانلىقنىڭ ئوتتۇرىسىدىن ئۆتەتتى . كۈنپېتىش تەرەپتىكى كۆيۈك تاغلارىن ئېقىپ كەلگەن ، ئىككى تاش تۈگمەن چۆرگىلەتكۈدەك بىر ئېقىن مۇشۇ بوستانلىققا كەلگەندە يېيىلىپ ، تارامىلارغا بۆلۈنۈپ ئاقاتتى . ئات چاچتۇرۇپ كەلگەن سەركەردە ئېقىن بويىدىكى قۇچاق يەتكۈسىز ئىككى تۈپ سۆكەتنىڭ سايىسى چۈشكەن تۆت پارچە كىگىز ئورنىدەك چىملىقنى مولجالىدى - دە ،

كەينىدىن دەمبەس قەدەم ئات چاپتۇرۇپ كەلگەن سەرۋازغا بۇيرۇق قىلدى :

- زىلچا - كۆرپىلەرنى ئاشۇ سۆكەتنىڭ سايىسىگە سېلىڭلار . چاققان بولۇڭلار ، ئاغىچا خېنىم ساقلاپ قالمىسۇن .

سەرۋازلار قاتار كېلىپ توختىغان مەپىلەرنىڭ تۆتىنچىسىدىن ئىككى پارچە گىلەمنى ئېلىپ سايىدىكى چىملىققا سالدى . ئۈنىڭغىچە ئۈچىنچى مەپىدىن ئون يەتتە - ئون سەككىز ياشلار چامىسىدىكى ئۈچ كېنىزەك بىلەن قىرىق ياشلار چامىسىدىكى قاۋۇل بىر خىزمەتكار ئايال چۈشۈپ بىرىنچى مەپىنىڭ قېشىغا كەلدى - دە مەپىنىڭ ئارقا تەرىپىدىكى ئىشىكنى ئاچتى . قىزلاردىن بىرى قولىدىكى تۆت پۇتلۇق دەسسىگۈچنى مەپىنىڭ لىۋىگە توغرىلاپ قويدى . يەنە بىر قىز مەپىدىن چۈشۈش ئۈچۈن تەمشەلگەن ئاغىچە خېنىمنىڭ قوش - قوش ئالماس كۆزلۈك ئالتۇن ئۈزۈك مەرۋايىت ۋە ھەر خىل رەڭدار تاشلاردىن بېزەك قويۇپ تىكىلگەن قىزىل رەڭلىك ئاياغ كىيگەن پۇتىنى مەپىنىڭ لىۋىگە توغرىلاپ قويۇلغان دەسسىگۈچكە پەم بىلەن قويدى ھەمدە ئىككى كېنىزەكنىڭ ئىككى قولىدىن تۇتۇپ ياردەم بېرىشى بىلەن ئاۋايلاپ يەرگە چۈشتى . ئۇ مەپىنىڭ ئىچىدىكى دىمىق ھاۋادا خېلىلا تەرلەپ كەتكەن بولسا كېرەك ، ئالتۇن ئۈزۈكلەر تولۇپ كەتكەن بارماقلىرى بىلەن مايسا رەڭ شايى كۆڭلىكىنىڭ كۆنجىكىدىن چىمداپ تۇتۇپ ، ئۆزىنى يەلپۈشكە باشلىدى . بوستانلىقنىڭ سالقىن غۇر - غۇر شامىلى كۆڭلەكنىڭ ئېتىكىنى يەلپۈيتتى .

- ئۇھ ، شۈكرى خۇدايىم . ئەجەپ بىر راھەتكە چىقتىما ، - ئاغىچا خېنىم شۇنداق دېگەچ ئەتراپقا نەزەر تاشلىدى - دە ئىككىنچى مەپىدىن چۈشۈپ قاراپ تۇرغان ئىككى كېنىزەكتىن سورىدى ،- مەلىكىنى نېمىشقا مەپىدىن چۈشۈرمەيسىلەر ؟

ئىككى كېنىزەك دەرھال قول قوۋۇشتۇرۇپ ، بېشىنى تۆۋەن سېلىپ جاۋاب بەردى :

- مەلىكە تېخىچە ئويغانمىدى ، ئاغىچا خېنىم .

ـ ئويغىتىشلار ، سەگىدەپ بىردەم ئوينىۋالسۇن ، يەنە ئۇخلىۋالىدۇ تېخى ، ـ ئاغىچا خېنىم ئەمدى يېنىدىكى كېنىزەكلەرگە قارىدى ،ـ خالىيراق بىر جايغا باشلاڭلار .

بىر كېنىزەك ئالدىدا يول باشلاپ ، ئىككى كېنىزەك ئاغىچا خېنىم يېقىلىپ چۈشسە هازىرلا يۆلىۋېلىشقا تەييار تۇرغان هالەتتە ئىككى يېنىدا مېڭىپ ، هاجەت قىلدۇرۇش ئۈچۈن قويۇق ئورمانلىقنىڭ ئارىسىغا كىرىپ كەتتى .

خىزمەتكار ئايال ئاغىچا خېنىمنىڭ مەپىسىدىن ئىككى تەتىللا كۆرپىنى ئالدى ـ دە ، سەرۋازلار سالغان زىلچىنىڭ تۆر تەرىپىگە قوشلاپ سالدى . ئاندىن مەپىدىن يەنە ئىككى پەي ياستۇقنى ئېلىپ ئاغىچا خېنىمنىڭ يۆلىنىپ ئولتۇرۇشى ئۈچۈن كۆرپىنىڭ ئۈستىگە ئاۋايلاپ جايلاشتۇردى . ئۇنىڭدىن سەرۋازلار تۆتىنچى مەپىدىن سوغۇق ساقلاش ئۈچۈن بويا ـ بېدىلەر بىلەن مەھكەم چۈمكەلگەن قوغۇن ـ تاۋۇز ، توغاچ ـ ئالۇچىلارنى ، ساپال كومزەكتىكى قېتىق ، مىس كومزەكلەردىكى هەر خىل شەربەت ـ مۇراببالارنى ، قاتلىما ، گۆشنان ، سوغۇق گۆشلەرنى ئەكىلىپ داستىخانغا تىزدى .

ئاغىچا خېنىم كېنىزەكلەر مىس ئاپتۇۋىدا قۇيۇپ بەرگەن سۇدا قولىنىڭ ئۇچىنى ـ خېنە قويغان تىرناقلىرىنى دېگۈدەك چايقىدى ـ دە ، داستىخاندا ئولتۇرۇش ئۈچۈن بىر قەدەم چامداپلا ، باراقسان ئۆسكەن ئىككى تۈپ سۆگەتكە ئەيمىنىپ قارىدى . سۆگەتلەردىن بىرى يوغىناپ پورلىشىپ كەتكەن بولۇپ ، پورى تۆكۈلۈپ كەتكەنلىكتىن قارنى ئېچىلىپ ، ئادەم پاتقۇدەك كاۋاك بولۇپ قالغانىدى . يەنە بىر تۈپ سۆكەتنىڭ ئادەم بويى بىلەن تەڭ يېرىمىدە ئادەم بېشىدەك ۋە قوش مۇشتۇمدەك چوڭلۇقتا بىر نەچچە پوقىقى ساڭگىلاپ تۇراتتى . سۆگەتنىڭ شاخلىرىغا قاغا ـ قۇزغۇنلار ئۇۋا سالغان بولۇپ ، نېمە سەۋەبتىندۇر بىراۋلار ئېچىپ قويغان قاپاقلار سەلكىن چۆل شامىلىدا تىنىمسىز پۇلاڭلاپ تۇراتتى ، شۇنداقلا قارىغان كىشىگە بۇ قاپاقلار خۇددى ئىككى ـ ئۈچ ياشلىق بالىلارنى بويىنىدىن ئېسىپ قويغاندەك ۋەھىمىلىك تۇيغۇ بېرەتتى .

ـ ئانامەي ، ـ دېدى ئاغىچا خېنىم ھودۇققان ھالدا ، ـ ئادەمنىڭ تېنى ئەيمىنگۈدەك سۆگەتكەنغۇ بۇ ، داستىخاننى دەرھال باشقا يەرگە يۆتكەڭلار .

ـ بۇ سۆگەتلەرنىڭ سايىسى بەلەنتى ، ئاغىچا خېنىم ، ـ دېدى سەركەردە بېشىنى تۆۋەن سېلىپ .

ـ ئالۋاستى ئۈۋسىدەك بۇ يەردە قانداقمۇ خاتىرجەم ئارام ئالغىلى بولسۇن ، دەرھال يۆتكەڭلار ، ـ دېدى ئاغىچا خېنىم قەتئىيلىك بىلەن قولىنى سىلكىپ ،ـ قېرى سۆگەتلەرگە ، بولۇپمۇ مۇشۇنداق چۆلدىكى پورلىشىپ كەتكەن قارنى يوق سۆگەتلەرگە ئالۋاستى ئۇۋىلىۋالىدۇ . بۇنداق خالىي ئەمەس جايدا ئارام ئالساق ئالۋاستى چېپىلىۋالمىسۇن يەنە . سۆگەتنىڭ سايىسىگە چىدىمىسىلا سەرۋازلار بىلەن ئۆزلىرى ئارام ئالسىلا .

زىلچا ، كۆرپە ، داستىخانلار قول ـ قولچە يۆتكەلدى .

ـ توشقان ! ئەنە قاچتى ، ئەكە ئوقيانى ، ئىلدام بول ...

ئەمدىلا ئون ياشقا كىرگەن مەلىكىنىڭ كەپسىزلىك بىلەن چۇقان سېلىشى ئاغىچا خېنىمنىڭ دىققىتىنى بۆلدى . مەلىكىنىڭ يېنىدىكى كېنىزەك يۈگۈرۈپ بېرىپ مەپىدىن چاققانغىنە بىر ئوقيا بىلەن لىق ئوق چاقىلانغان ، زەر يىپلار بىلەن كەشتىلەنگەن ئوقدانىنى ئەكەلدى . ئاغىچا خېنىم مەلىكىنىڭ كەپسىزلىكىنى ياقتۇرمىغان ھالدا تاقەتسىزلىنىپ ۋارقىرىدى :

ـ مەلىكەم ، ھاي مۆھتىرەم خېنىم . كەلسىلە ، سەكرەپ يۈرمەي مۇزدەك شەربەتتىن بىر ئوتلام ئىچىۋالسىلا . ئىسسىق ئۆتۈپ قالمىسۇن يەنە .

ـئۇسسىمىدىم ، سەل تۇرۇپ ئىچىمەن .

مەلىكە جاۋابەن شۇنداق دېدى ـ دە ، ئوقداندىن بىر تال ئوقنى ئېلىپ ، يانىك كىرپىچگە بەتلىگىنىچە توشقان قېچىپ كەتكەن توغراقلىققا يۈگۈردى . ئۇنىڭ بېلىدىكى

ئالتۇن توقلىق كەمىرىگە ئېسىۋالغان ئىككى غېرىچ ئۇزۇنلۇقتىكى خەنجىرى تېنىمسىز پۇلاڭلاپ تۇراتتى . خەنجەرنىڭ كۈمۈش غىلىپىغا قويۇلغان جاۋاھىر كۆزلەر قۇياش نۇرىدا يالتىرايتتى . مەلىكىنىڭ كەينىدىن ئۇستاپ ھالىدىن كەتكەن ئىككى كېنىزەكى بىلەن ئۇنىڭچە سەرۋازمۇ جېنىنىڭ بارىچە يۈگۈرۈشتى .

- ئەتىگەندىن بېرى ھارۋادا مىدىرلىماي ئولتۇرۇپ زېرىكىپ كەتكەن ئوخشايدۇ ،- دېدى ئاغىچا خېنىم مەلىكىنىڭ شوخلۇقىدىن سۆيۈنگەن ھالدا ۋە نېرىراقتا تۇرغان سەركەردىگە بۇيرۇق قىلدى ،- سەركەردە ، سىلى بېرىپ مەلىكىنى قايتۇرۇپ كەلسىلە ، شۇنچە ئۇزۇن يولنى تىنچ - ئامان بېسىپ كەلدۇق . ئەمدى ئاستانىنىڭ بوسۇغىسىغا كېلىپ قالغاندا بىرەر پېشكەللىككە يولۇقۇپ قالمايلى يەنە .

- خوش ،ئاغىچا خېنىم . - ئاستانىگە چاپارمەن ماڭدۇرۇۋەتسىلە ، خان ئالىيلىرىغا كەلگەنلىكىمىزدىن خەۋەر بېرىۋەتكەي .

- خوش ،ئاغىچا خېنىم . سەركەردە ئون سەرۋازنى ئۈستى مەھكەم چۈمكەلگەن بەشىنچى مەپىدىن نېرى بولماسلىقتا تاپىلىدى . چۈنكى بۇ مەپىدە تۇرپاننىڭ نائىب ئەمرى سەئىد باباخاننىڭ ئاكىسى خاقان ئابدۇللاخانغا ئەۋەتكەن شاھانە سوۋغا - سالاملىرى بار ئىدى. قالغان سەرۋازلارنى ئاغىچا خېنىمدىن قىرىق - ئەللىك قەدەم نېرىدا چۆرگىلىتىپ كۆزەتتە تۇرغۇزدى - دە ،ئىككى سەرۋازنى ئەگەشتۇرۇپ مەلىكىنىڭ كەينىدىن ئورمانلىقتا كىرىپ كەتتى .

خىزمەتكار ئايال ساپال كومزەكتىكى قېتىقتىن ئالتۇن جامغا بەش - ئالتە قوشۇق بۆلۈپ ، ئۈستىگە ناۋات شىرنىسىدىن قۇيۇپ ، قوشۇق بىلەن قوچۇدى . ئاندىن مەخسۇس ئاغىچا خېنىم بىلەن مەلىكىگە ئاتاپ ئېلىۋالغان ساپال كوزىدىكى مۇزدەك بۇلاق سۈيىدىن تۆكۈپ دوغ قىلدى - دە ،ئالدۇن جامنى ئاغىچا خېنىمغا ئىككى قوللاپ تۇتتى :

- ئۇسسۇزلۇق ئىچىۋالسىلا ،ئاغىچا خېنىم .

ئاغىچا خېنىم جامنى قولىغا ئالدى ـ دە ئەتراپىدىكى كۆزەتتە تۇرۇۋاتقان سەرۋازلارنىڭ باشقا تەرەپكە قاراپ تۇرۇشقىنىنى كۆرۈپ ، يۈزىگە يېرىم تارتىۋالغان ھىلھىلە چۈمبىلىنى ئېلىۋەتتى . ئويماقتەك كىچىك ، چىلاندەك قىزىل لەۋلىرىنى ئالتۇن جامغا تەگكۈزۈپ مۈزدەك دوغنى ئاستا سۈمۈردى . شۇ ئەسنادا ئىككى كېنىزەك تۈز پېيىدە ياسالغان يەلپۈگۈچ بىلەن ئاغىچا خېنىمنى ئىككى تەرەپتىن ئاستا يەلپۈشكە باشلىدى .

2

تۇمەنلىگەن ئالماسلارنى چېچىۋەتكەندەك چاراقلاپ كۆزنى قاماشتۇرۇپ تۇرغان كېچە ئاسمىنىدىكى يۇلتۇزلار بىلەن ساھىبجامال ئۇيغۇر قىزلىرىنىڭ قېشىنى ئەسلىتىدىغان ئالتە كۈنلۈك ئەگىم ئاي سۇس نۇرىنى يەكەن سەئىدىيە خانلىقىنىڭ ئاستانىسى قەدىمى شەھەر يەكەننىڭ ھەممە يېرىگە تەكشى چاچاتتى . شەھەر سېپىلىنىڭ ئۈستىدىكى قاراۋۇلخانىلاردا ، ئوردا سېپىلىنىڭ كۈنگۈرە ـ مۇنارلىرىدا كۆزەتتە تۇرغان لەشكەر ـ ياساۋۇللارنىڭ قولىدىكى قىلىچ ـ نەيزىلەر سۇس ئاي نۇرىدا سوغۇق يالتىرايتتى . ھەرەمدىكى ھەشەمەتلىك قەسىر ـ راۋاقلارنىڭ ، ھەيۋەتلىك خان سارىيىنىڭ گۈمبەز ـ قۇببىلىرىدىكى رەڭدار كاھىشلار ھەشەمەت بىلەن پارقىرايتتى . ئاستانە رەستىلىرىدە كەچكى بازار قىزغىن داۋام قىلىۋاتاتتى . قىسمەن دەڭ ـ سارايلار ، ئاشخانىلار ، كاۋاپچىلار ، ھېسىپچىلار ، غالتەك گۆشى ساتقۇچىلار ، نامازشام بازىرىدىكى ھاجەتمەن ئېلىپساتارلار ، ئۇششاق تىجارەتچىلەر ، باققاللار ، ھۆپىگەرلەر ، تېخىچە دۇكانلىرىنى يىغىشمىغانىدى . شەھەرنىڭ چىلتەنلىرىم ، ھەزرىتى پىر مازارلىرى ۋە خانىقا دەرۋازىسى تەرەپلەردىن ئاڭلانغان قەلەندەرلەر ، سوپى ـ دەرۋىشلەرنىڭ « ھۇ ـھۇ » ، « ھۆم ئاللاھ ، ھەق دوست » دەپ زىكرى قىلىشلىرى شەھەردىكى قىزغىن ھايات شاۋقۇنلىرىغا ماسلاشمىغان ھالدا خۇددى شەھەرگە باستۇرۇپ كېلىۋاتقان بىر توپ يىرتقۇچلارنىڭ ھۇۋلاشلىرىدەك ۋەھىمىلىك تۇيغۇ بېرەتتى . ۋە ئاشۇ مازار ـ خانىقالارغا قانداقتۇر بىر ئىلاھىي كۈچ بەخش ئېتىپ ، سىرلىق ھەم مۇدھىش

كۆرسەتتى . شۇنىڭ بىلەن بىللە ئالتۇنلۇقۇم مازىرىدىكى خانلار قەبرىستانلىقىدا تىلاۋەت قىلىنىۋاتقان قارىيىنىڭ مۇڭلۇق ئاۋازىنى كېچىنىڭ غۇر - غۇر شامىلى ئۇچۇرۇپ كېلەتتى . مۇڭلۇق كۈيگە ئوخشاش بۇ ئاۋاز گويا ئېچىنىشلىق بىر نالە - پەريادتەك ئادەمنىڭ يۈرەك - باغرىنى ئېزەتتى .

شەھەرنىڭ قايسىبىر چېتىدىن ئاڭلانغان ساتارغا تەڭكەش قىلىنغان بۇ مۇقام ئاۋازى ئاستا - ئاستا ئەۋجىگە چىقىپ ، سوپى - دەرۋىشلەرنىڭ ۋەھىمىلىك « ھۇ - ھۇ » لىرىنىمۇ ، قارىيىنىڭ نالىلىك قىرائىتىنىمۇ بېسىپ چۈشتى . نامەلۇم مۇقامچىنىڭ تاغ سۇلىرىدەك سۈزۈك ۋە جاراڭلىق ، سېھىرلىك ئاۋازى ئاستانە ئاسمىنىدا جاراڭلايتتى .

شۇ دەقىقىدە خان سارىيى گۈرىستان جىمجىتلىقىغا چۆككەنىدى . ساراي ئەتراپىدىكى مۇھاپىزەتچى ياساۋۇللاردىن تارتىپ ، ساراي خىزمەتكارلىرىغىچە ، شاھىنشىنىدىكى ۋەزىر - ۋۇزرالاردىن تارتىپ ھۆدەيچى - ئىشىككىباقارلارغىچە گويا چوڭراق نەپەس ئالسا دەرھاللا جېنى چىقىپ كېتىدىغاندەك ۋەھىمە بىلەن سۈكۈتكە چۆمگەنىدى . بارلىق ئوردا ئەركانلىرىنىڭ بېشى مەيدىسىگىچە ساڭگىلىغان ، كۆزلىرى پۇتىنىڭ ئۇچىغا تىكىلگەن بولۇپ ، شاھىنشىنىنىڭ نەقىشلىك تام - تورۇسلىرىغا ئېسىلغان كۈمۈش شامدانلاردىكى يۇلتۇزدەك يېنىپ كەتكەن شاملارنىڭ يورۇقىدا چىرايلىرىدىكى يوشۇرالمىغان ۋەھىمىلىك ئىپادىلەر مانا مەن دەپ كۆرۈنۈپ تۇراتتى . تۆرىدىكى ئۈچ گەز ئېگىزلىكتە مەرمەردىن ياسالغان توققۇز پايىلىك شاھ سۇپىسىنىڭ ئۈستىدىكى چوغدەك خوتەن گىلىمىنىڭ ئۈستىگە ئورنىتىلغان ، تۇتقۇچ ۋە قۇببىلىرى قۇيما ئالتۇندىن ياسىلىپ ، ھەر خىل رەڭدىكى ئالماس ، ياقۇت ، قاشتېشىدىن كۆز قويۇپ بېزەلگەن ھەشەمەتلىك تەختتە دۆلەتپاناھ سۇلتان ئابدۇللاخان غەزەپلىك ئەلپازدا سەلتەنەت بىلەن ئولتۇراتتى . ئۇنىڭ چوڭ - چوڭ سۈرلۈك قوي كۆزلىرى تۆۋەندىكى ئوردا ئەركانلىرىغا گۇمانخورلۇق بىلەن تىكىلگەنىدى . شاھىنشىنىن ئېچىدە قاتتىق ئىزتىراپتا قالغان چوڭ - كىچىك ئەمىرلەرنىڭ

ۋەھىمە ئىلكىدىكى پۇشۇلداپ تىنىشلىرى ۋە يۈرەكلىرىنىڭ ئەنسىز سوقۇشلىرىدىن باشقا ھېچقانداق شەپە ئاڭلانمايتتى .

ئەلياتقۇ مەھەلدە خانىنىڭ تۈيۈقسىز كېچەشكە چاقىرتقانلىقىدىن تەئەججۈپلىنىپ ، تۈرلۈك ئوي- خىياللار بىلەن شاھنىشىغا ئالدىراپ - تېنەپ جەم بولغان بۇ ئوردا ئەركانلىرى ئولتۇرۇشقا ئىجازەت بېرەلمىگەنلىكى ئۈچۈن ، خانىنىڭ چىرايىدىكى غەزەپتىن ئەس- ھوشلىرىنى يوقىتىشىپ ، ئەركىنرەك تىنىشقىمۇ جۈرئەت قىلالماي قول قوۋۇشتۇرغىنىچە يەرگە قاراپ تۇرۇشاتتى . بارلىق ئەمىرلەرنىڭ تولۇق كېلىپ بولغانلىقىغا كۆزى يەتكەن دىۋانبېگى تەختكە يېقىنراق كېلىپ سۇلتان ئابدۇللاخانغا مۇراجىئەت قىلدى :

- ئادالەتپاناھ ئانھەزرىتىمگە مەلۇم بولغاي ، كېلىشكە تېگىشلىك ئوردا ئەئيانلىرىنىڭ ھەممىسى كېلىپ بولدى .

سۇلتان ئابدۇللاخان تەختىنىڭ ئالتۇن قۇببىسىگە يۆلەنگەن سىمىز گەۋدىسىنى سەل رۇسلىدى - دە تۆۋەندە قول قوۋۇشتۇرۇپ تۇرغان ئەمىرلىرىگە بىر قېتىم تېز - تېز نەزىرىنى يۈگۈرتكەندىن كېيىن ، جاۋاب كۈتۈپ تۇرغان دىۋانبېگىگە قول ئىشارىسى قىلدى . خانىنىڭ قول ئىشارىسىنى كۆرگەن دىۋانبېگى ئەمىرلەرگە يۈزلىنىپ ، ئۈنلۈك ئاۋازدا پەرمان يەتكۈزدى :

- خان ئالىيلىرى ئەمىرلەرنى ئولتۇرۇشقا ئىجازەت بەردى .

- ئانھەزرىتىمنىڭ شەپقىتىگە ھەشقالالا !

ئەمىرلەر بىردەك خانغا تەشەككۈر ئېيتىشىپ ، يەڭگىل تىن ئېلىشتى - دە ، ئەمەل - مەرتىۋىسى بويىچە ئۆزلىرىنىڭ ئورۇنلىرىنى تېپىپ ئولتۇرۇشتى . قىسقىغىنىچە ئۆرتۈپىدىن كېيىن كۇرسىلارغا جايلىشىپ ئولتۇرۇۋالغان ئەمىرلەر يەر تېگىدىن خانغا ئېھتىيات بىلەن قارىشىپ ، يەنە بېشىنى تۆۋەن سېلىشتى . نېمىگىدۇر ئاچچىقلىنىپ قالغان خانىنىڭ قاپىقى تېخىچىلا تۈرۈك بولۇپ ، قوشۇمىلىرى كىرىشىپ كەتكەنىدى .

سۇلتان ئابدۇللاخان كۆڭگەن ئادىتى بويىچە گېلىنى ئىككى قېتىم قىرىۋەتكەندىن كېيىن سۆز باشلىدى :

- ئىشەنچىلىك مەلۇماتلاردىن قارىغاندا ، قەشقەردىكى بىر قىسىم مۇناپىق رىياكارلارنىڭ كۈشكۈرتىشى بىلەن شاھزادە يولۋاسخان خۇتبىنى ئۆزىنىڭ نامىغا ئوقۇتۇپتۇدەك . ئەلۋەتتە شاھزادىنى ئاق دىمەكچى ئەمەسمەن . ئول نائىنساپ شاھزادىنىڭ نىيەت - ئىقبالى بىزگە خېلى بۇرۇنلا ئايان بولغان . ئەمما ، سەلتەنىتىمىزنىڭ بىر قىسىم يوشۇرۇن ئەغيارلىرى ① شاھزادىنىڭ ئەتراپىغا توپلىشىپ ، پەرزەنتىنى پەدەرگە قىلىش كۆتۈرۈشكە كۈشكۈرتمەكتە . ئۇزۇندىن بېرى خانلىقىمىزنىڭ تۇزىنى يەۋاتقان بىر قىسىم ئەمىر - بەگلىرىمىز تۇزكورلۇق قىلىپ ، بىزدىن يۈز ئۆرۈپ ، شاھزادىگە مايىل بولماقتا . مەن قەشقەر ئەمىر-بەگلىرىنىڭ مۇناپىقلىق قىلغىنىغا ئىشەنسەممۇ ، لېكىن ئوردامدىكى ئەمىرلەردىن ماڭا ساتقۇنلۇق قىلىدىغانلار چىقار دەپ زىنھار ئويلىمىغان . مانا بۈگۈن ئوردىمىزنىڭ يۇقىرى مەرتىۋە ۋە ئالىي ئىنئاملىرىغا ئۇزۇندىن بېرى نائىل بولۇپ كەلگەن بىر ئاسىي ئەمىر ئۆزىنى ئاشكارلىدى .

خاننىڭ سۆزى مۇشۇ يەرگە كەلگەندە شاھنىشىندىكى بارلىق ئەمىرلەر خانغا يەر تېگىدىن خودۇكسىرەپ ، بىر - بىرىگە گۇمانسىراپ قارىشىۋالدى - دە ئولتۇرغان ئورۇنلىرىدا ئىختىيارسىز قىمىرلاشتى . قانداقتۇر بىر قورقۇنچتىن يۈرەكلىرى ئەنسىز سوقۇپ كىمخاب تونغا قىمدالغان ۋۇجۇدلىرىنى سوغۇق تەر باستى .

شاھزادە يولۋاسخاننىڭ دادىسىدىن خانلىق تەختىنى تارتىۋېلىش نىيىتى ئاشكارىلانغان بىر نەچچە يىلدىن بېرى سۇلتان ئابدۇللاخاننىڭ ئوغلىنىڭ ۋاپاسىزلىقىدىن قاتتىق رەنجىپ ، گۇمانخور ، ئاسان غەزەپ قىلىدىغان، رەھىمسىز ، چېچىلغاق بولۇپ قالغانلىقى بارلىق ئەمىرلەرگە ئايان ئىدى . خان غەرەپلەندىمۇ ، بولدى ، بىرەر كىمنىڭ كاللىسىنى ئالماي بولدى قىلمايدۇ . ئاھ تەڭرىم ؟! خان ئالىيلىرىنىڭ كۆڭلىگە ئۆزۈك

ئىنساب ـ تەۋپىق بەرگەيسەن ...

سۇلتان ئابدۇللاخان ۋەھىمىدىن كىرپىدەك تۈگۈلۈپ كەتكەن ئەمىرلىرىگە سوغۇق نەزەر تاشلاپ گېپىنى داۋاملاشتۇردى :

- بىر ھەپتىدىن بېرى ئۈۋ قىلغاچ لەشكەرلىرىمنى مەشىق قىلدۇرىمەن دەپ ئاستانىدىن چىقىپ كەتكەن مۇناپىق ، ئاسىي ئەمىر مىرزا يۈسۈپبەگە ئىككى مىڭ لەشكىرى بىلەن قەشقەرگە بېرىپ شاھزادىدىن پاناھلىق تىلەپتۇ ...

بۇ يېڭى شۇم خەۋەردىن ئەمدىلا خەۋەر تاپقان ئەمىرلەرنىڭ كىمخاب ، بەقەسەم تونلارغا ئورالغان گەۋدىلىرى يەنە قايتىدىن قىمىرلاشقا باشلىدى . ئەمىر مىرزا يۈسۈپبەگە بىلەن يېقىن بۇرادەرچىلىك قىلىپ ئۆتكەن بىر قانچە ئەمىرلەر ئۆزلىرىنىڭ بۇ خائىنغا چېتىلىپ قېلىپ ، خانىنىڭ غەزىپىگە ئۇچرىشىدىن قورقۇپ ، يۈرەكلىرى شۇنداق قاتتىق ئاغدىكى ، پەيلىرى سىرقىراپ ، پۇت ـ قوللىرىدا جان قالمىدى ، پۈتكۈل ۋۇجۇدىنى قارا تەر بېسىپ ئەس ـ ھوشىنى يوقىتىپلا قويۇشتى . ئەمىر مىرزا يۈسۈپبەگە بىلەن چىقىشالماي ئاداۋەتلىشىپ كېلىۋاتقان ۋە شۇ مۇناسىۋەت بىلەن خانغا بىر قانچە قېتىم ئەرز قىلىشقان ئەمىرلەر بولسا ئۇشۇقى سىيا چۈشكەن قىمارۋازلاردەك شۇنداق خۇش بولۇشۇپ كەتتىكى ، خاندىن تېخىمۇ چوڭراق مەنسەپ ، كاتتا ئىنئامغا ئېرىشىش تەمەسىدە شۈلگەيلىرى ئېقىپ مەست بولۇپ كەتتى .

- خۇدا بۇيرۇسا بۇ رىياكار ئەمىرلەرنىڭ ئەدىپىنى پات يېقىندا بەرگەيمىز ،- ئابدۇللاخان تەختكە يېقىنراق جايدا ئالدىدىكى شىرەگە قەغەز ، قومۇش قەلەم ، سىياھ تەييارلاپ يارلىق يېزىشقا ھازىر بولۇپ ئولتۇرغان سەرمۇنشىغا ① قاراپ گېپىنى داۋاملاشتۇردى ، - مىرزابەگە دەرھال يارلىق پۈتۈك تەييارلىغاي ، قاغىلىق ، پوسكام ، مەكىت بەگلىرى ئۆزنگە قاراشلىق نۆكەرلەرنى يىغىپ ، ئوزۇق ـ تۈلۈك ، قورال ـ ياراغلارنى تەق قىلىپ ، پەرمان كەتكەي . ئاستانىدىكى سىپاھبەگلەر مىنىڭ رۇخسىتىمسىز لەشكەرلىرى

بىلەن ئاستانىدىن ئايرىلمىغاي . شەھەرگە كىرىپ - چىققۇچىلار قاتتىق تەكشۈرۈلگەي . پەرمانغا خىلاپلىق قىلغۇچىلارنىڭ كاللىسى ئېلىنىدۇ . ئەمىر مىرزا يۈسۈپبەگنىڭ يەتتە ئەۋلادىغىچە قىرىپ تاشلانغاي . مال - مۈلكى خەزىنىگە ئېلىنىپ ، تۇرالغۇسى كۆيدۈرۈۋېتىلگەي .

سۇلتان ئابدۇللاخان پەرماننى بېرىپ بولۇپ تەختىنىڭ ئالتۇن تۇتقۇچىغا تايانغىنىچە ئورنىدىن تۇردى . ئۇنىڭغىچە بارلىق ئەمىرلەر دۇررىدە ئورنىدىن تۇرۇشۇپ قول باغلاشقىنىچە خانغا ھۆرمەت بىلدۈرۈشتى . خان ئەمىرلىرگە كۆز قىرىنىمۇ سالماستىن خاس ئېلىنغان يان ئىشىك ئارقىلىق شاھنىشىندىن چىقىپ كەتتى.

- ئەمىرلەرنىڭ قايتىشىغا ئىجازەت .

دىۋانبېگىنىڭ يېقىملىق ، بوم ئاۋازى بىلەن تەڭ بارلىق ئەمىرلەر يەڭگىل تىن ئېلىشقىنىچە ئاللاغا شۈكرى - سانا ئېيتىشتى . يۈرەكلىرى قاتتىق مۇجۇلۇپ كەتكەن ئەمىرلەرنىڭ بايامقى ۋەھىمىسى تېخى تارقىلىپ كەتمىگەنىدى . شۇڭلاشقا ، ئۇلارنىڭ شاھنىشىندا بىرەر - ئىككى ئېغىز ئۆز- ئارا گەپ قىلىشقىمۇ رايى بارماي ، شاھنىشىندىن جىم - جىملا كېتىشكە ئالدىراشتى .

3

شاھنىشىندىن يېنىپ چىققان ئابدۇللاخاننىڭ نېمە ئۈچۈندۇر ھەرەمگە كىرىشكە كۆڭلى تارتمىدى . ئۇ ئوردا بېغىغا يانداش سېلىنغان ھەرەمدىن ئاڭلىنىۋاتقان ئايال كىشىنىڭ مۇڭلۇق ناخشىسىغا بىر پەس قۇلاق سالدى - دە ، ئوردا بېغىنىڭ كۈنچىقىش تەرىپىدىكى قەسىرگە قاراپ ماڭدى ،

ئوردا سېپىلىنىڭ توققۇز دەرۋازىسىنىڭ ھەر بىرىنى ئۈچ يۈزدىن ياساۋۇل بىردىن سەركەردىنىڭ باشچىلىقىدا قوغدىغاندىن سىرت ، ئوردا ئىچىنىڭ ھەممە يېرىدە ھەر ئون- يىگىرمە قەدەمدە بىردىن نۆكەر قاراۋۇللۇق قىلاتتى . سۇلتان ئابدۇللاخاننىڭ

كېلىۋاتقانلىقىنى كۆرگەن نۆكەرلەر قەددىنى رۇسلاپ خانغا ھۆرمەت بىلدۈرۈشتى . خاندىن ئىككى - ئۈچ قەدەم ئارىلىق قالدۇرۇپ ئەلەم ماھارىتى ۋە ساداقەتمەنلىكتە ئىشەنچكە ئېرىشىپ تاللانغان بەتلىك كەلگەن تۆت نەپەر خاس يىگىت سۇلتان ئابدۇللاخاننىڭ دىققىتىنى چاچماسلىققا تىرىشىپ ، خاندىن ئىككى - ئۈچ قەدەم ئارىلىق قالدۇرۇپ ، ئەتراپنى ھوشيارلىق بىلەن كۆزىتىپ كېلىۋاتاتتى . ئۇلاردىن يەنە تۆت - بەش قەدەم ئارىلىق قالدۇرۇپ دىۋانبېگى ، ھەرەمئاغىسى ۋە بەكاۋۇلبەگ ① بىر قانچە مۇلازىمنىڭ ھەمراھلىقىدا پايپاسلاپ كېلىشمەكتە ئىدى .

دىيارىم مۇنبىرىدىن ajrim يولىغان http://bbs.diyarim.com/read.php?tid=2320

جاللات خېنىم (تارىخىي رومان) - 2

ئابدۇللاخان قەسىرنىڭ ئالدىدىكى ئون مو چوڭلۇقتىكى كۆلنىڭ قارامتۇل پارقىراپ تۇرغان سۈيىگە خىيالچانلىق بىلەن نەزەر تاشلىدى . سۇ بېتىدە ساناقسىز يۇلتۇزلار خانغا قاراپ غەمكىن كۆز قىسۋاتاتتى . بۇ مەنزىرە خاننىڭ دىلخەستەلىكىنى تېخىمۇ بەك ئاشۇرۇۋەتتى .

« لالىزار راۋاق » دەپ ئاتىلىدىغان بۇ قەسىر خاننىڭ تومۇز پەسلىدە ئارام ئالىدىغان ، بەزمە ئۇيۇشتۇرۇپ كۆڭۈل ئاچىدىغان سورۇنى بولۇپ ، بىر مو كەلگۈدەك دائىرىدىكى مەرمەر سۇپىنىڭ تۆر تەرىپىگە گىلەم ئورنىدەك چوڭلۇقتا شاھ سۇپا چىقىرىلىپ ، ئارقىسى ۋە ئىككى يېنى ياغاچ سالاسۇنلار بىلەن توسۇلۇپ ، ئۈستى مېھراب شەكلىدە گۈلدار نەقىش چىقىرىلىپ يېپىلغان ، شاھ سۇپىنىڭ ئۈستىگە ئوتقاشتەك قىزىل زىلچا ، قات - قات تەتىللا كۆرپە ۋە يۆلەنچۈك ئولتۇرۇش ئۈچۈن پەي ياستۇقلار تاشلاپ قويۇلغانىدى . مەرمەر سۇپىنىڭ قالغان يېرىگىمۇ گىلەملەر سېلىنىپ ، چۆرگىلىتىپ يېكەندازلار جايلاشتۇرۇلغانىدى . قەسىرنىڭ تۆت ئەتراپى خارەت ۋە مىمارلارنىڭ كۆڭۈل قويۇپ لايىھىلىشى بىلەن ئالتە بۇرجەكلىك ،

ئۈستى قۇببە شەكىللىك تال بېرىكى ياسالغان بولۇپ ، ئوردا باغۋەنلىرىنىڭ كۆڭۈل قويۇپ پەرۋىش قىلىپ ئۆستۈرۈشى بىلەن پۈتكۈل بانلىق تەۋەسىدە بار ئۈزۈم خىللىرىدىن بىر كۆتەكتىن سېلىپ تۇجۇپىلەپ باراڭغا ئېلىنىغانىدى ، ئۈزۈم تاللار پۈتكۈل باراڭنى تولۇق چۈمكىگەنىدى . ياغاچچىلىق ، مىمارچىلىق ۋە باغۋەنچىلىك سەنئىتى بىر گەۋدىلەشتۈرۈلگەن بۇ تال باراڭلىق سورۇن ھەر قانداق كىشىنىڭ زوقىنى كەلتۈرەتتى . سورۇننىڭ ئالدى تەرىپىگە كولانغان ئون مو كۆلەمدىكى كۆل پۈتۈنلەي مەرمەر تاشلار بىلەن سۇ سىڭىشمەيدىغان قىلىپ ياساپ چىقىلغان بولۇپ ، ئوردىنىڭ غەربىدىكى ھەيدەر باغىنىڭ ئىچىدىكى چوڭ كۆلدە ئالاھىدە سۈزۈلدۈرۈپ ئاندىن بۇ كۆلگە باشلاپ كېلىنگەنلىكى ئۈچۈن كۆل سۈيى ئەينەكتەك سۈزۈك ئىدى . كۆلنىڭ تېگىگە ياتقۇزۇپ قويۇلغان ھەر خىل رەڭلىك تاشلار ئەينەن كۆرۈنۈپ ، كۈندۈزى قۇياش نۇرىدا ئاجايىپ رەڭدار جۇلالايتتى . ئادەم بويى سۇ تولدۇرۇلغان بۇ كۆلگە ، ئابدۇللاخان تومۇز ئايلىرىنىڭ دىمىق كېچىلىرىدە پات - پات چۈشۈپ سەگىدەپ تۇراتتى . گاھى ۋاقىتلاردا بىر نەچچە كېنىزەكلىرىنى ئەكەلدۈرۈپ بىللە چۆمۈلۈپ كۆڭۈل ئاچاتتى . ئوردا بىلەن ھەرەمنىڭ ئوتتۇرىسىغا جايلاشقان بۇ ئوردا بېغىدا يۇقىرىقى « لالىزار » ناملىق يازلىق سورۇندىن باشقا ، « ھۇزۇرى ساباھ» ناملىق كۈزلۈك سورۇن م « ھۇزۇرى ناۋا» ناملىق قىشلىق سورۇن بار ئىدى . باھار ۋە كۈز پەسىللىك سورۇنلار بەئەينى كاتتا قەسىرلەرنىڭ شەكلىدە ياسىلىپ ، تورۇسلىرى ھەر خىل رەڭدار گۈل نۇسخىلىرى بىلەن ھەشەمەتلىك بېزەلگەن بولۇپ ، قەسىرنىڭ ئىچىدە تۇرۇپ ئەتراپىنىڭ مەنزىرىسىنى بىمالال كۆرۈش ئۈچۈن تۆت تېمىغا ھەر خىل شەكىل چىقىرىپ توقۇلغان ياغاچ پەنجىرە ئورنىتىلغان ؛ سوغۇقتىن ، شامالدىن دالدىلىنىش ئۈچۈن پەنجىرىنىڭ ئىچى تەرىپىگە ئەينەك ئورنىتىلغانىدى . « ھۇزۇرى نورۇز» ناملىق سورۇننىڭ ئەتراپىغا باھار پەسلىدە ئەڭ ئاۋۋال بىخلىنىدىغان ، نورۇز ئايەم كۈنى چېچەكلەپ ئېچىلىدىغان ، يومۇرماق چىقىرىدىغان ھەر خىل گۈل - گىياھلار ، دەل - دەرەخلەر تىكىلگەن بولۇپ ، ھەر يىلى نورۇز ئايەم كۈنى

سۇلتان ئابدۇللاخان خانلىق تەۋەسىدىكى داڭلىق شائىرلارنى ، ئاتاقلىق سەنئەتكارلارنى ، مۇقامچىلارنى تەكلىپ قىلىپ ، مۇشائىرە - بەزمە ئۇيۇشتۇرۇپ بېرەتتى . شائىرلارنىڭ تۈرلۈك تېمىدىكى مەسنەۋى ، غەزەل ، رۇبائىي ، قەسىدىلىرىدىن ھوزۇرلىناتتى.

« ھوزۇرى ساباھ » نىڭ ئەتراپىغا يازنىڭ ئاخىرىدىن تاكى كەچ كۈز پەسلىچىگە مېۋىلىرى تۆكۈلۈپ كەتمەي تۇرىدىغان ئالما ، ئانار ، ئامۇت ... قاتارلىق ھەر خىل مېۋىلىك دەرەخلەر ، غازىڭى سارغىيىپ تۆكۈلۈپ كەتمەيدىغان مەنزىرە دەرەخلىرى تىكىلگەن بولۇپ ، ئابدۇللاخان بۇ يەردە كۆپىنچە ۋاقىتلاردا توقال - كېنىزەكلىرى بىلەن مەيخورلۇق قىلغان قونۇپ قالاتتى .

« ھوزۇرى ناۋا » ناملىق قىشلىق سورۇنخانا سوغۇقتىن دالدىلانغۇدەك پۇختا سېلىنغان بىر ئېغىز ساراي ، ئۈچ ئېغىز قازناق خاس ئۆيدىن تۈزۈلگەن قەسىر بولۇپ ، بۇنىڭدا خان قىشنىڭ ئۇزاق تۈنلىرىنى گاھى بەزمە - مەشرەپ بىلەن گاھى ۋائىز - مەدداھلارغا جەڭنامىلەرنى سۆزلىتىپ ئاڭلاش بىلەن گاھى كىتاب - دىۋانلارنى ئوقۇتۇپ ئاڭلاش بىلەن تاڭ ئاتقۇزاتتى .

بۈگۈنكى كېچە ھاۋاسى تولىمۇ تىنچىق بولۇپ ، دەرەخ يوپۇرماقلىرىنى مىدىرلاتقۇدەك شامالمۇ يوق ئىدى. باغدىكى تومۇزغىلارنىڭ چىرىلداشلىرىنى ، پاقىلارنىڭ كوركىراشلىرىنى ھېسابقا ئالمىغاندا «لالىزار راۋاق » نىڭ ئەتراپى گۆرىستان جىمجىتلىقىغا چۆمگەنىدى . كۆلگە بىر ھازا قاراپ تۇرغان سۇلتان ئابدۇللاخان كۆل سۈيىدە يۇيۇنۇپ ، بىر ئاز سەگىدىمەكچى بولدى - دە شاھانە تون - سەرپايلىرىنى يېشىشكە باشلىدى . بۇتتەك قېتىپ تۇرغان ئىككى نۆكەر خاننىڭ يېشىنمەكچى بولغانلىقىنى كۆرۈپ دەرھال ياردەملەشتى . تامبالدىن باشقا كىيىملىرىنى سېلىپ تاشلىغان خان مەرمەر پەشتاق ئارقىلىق كۆلگە ئاستا - ئاستا كىرىشكە باشلىدى . قويۇق دەل - دەرەخلەر بىلەن قورشالغان كۆل سۈيى خېلىلا سالقىن ئىدى . سۇلتان ئابدۇللاخان كۆل سۈيىگە بىر نەچچە قېتىم

چۆمۈلگەندىن كېيىن نۆكەرلىرى تاشلاپ بەرگەن يارىيار هارۋىنىڭ چاقىدەك يوغانلىقتىكى تۇلۇمىنىڭ ئوتتۇرىسىغا كىرىپ ئوڭدىسىغا ياتتى . ئۇنىڭ پۇتلىرى تۇلۇمدىن ئارتىلىپ سۇغا چىلىشىپ تۇراتتى . ئۇ قولى بىلەن سۇنى چايقىغاچ ئاستا- ئاستا خىيالغا كەتتى .

« پارچىلىنىپ تېرىقتەك چېچىلىپ كەتكەن يەكەن سەئىدىيە خانلىقىنى جەننەتماكان پەدەرۇ بۇزرۇكۇم سۇلتان ئابدۇرەھىمخاننىڭ ۋەسىيىتى ۋە دۇئالىرىنىڭ بەراكاتى بىلەن قايتىدىن بىرلەشتۈرۈپ ، ئۇلۇغ بابائى بۇزرۇكلىرىم سۇلتان سەئىدخان ۋە سۇلتان ئابدۇرۇشىدخانلارنىڭ زامانىسىدىكى كاتتا سەلتەنىتىنى ئەسلىگە كەلتۈردۈم . گەرچە قوشنا ئەللەر بىلەن بولغان ئۇششاق يېغىلىقلار بولۇپ تۇرغان بولسىمۇ ، لېكىن ھەر قېتىمدا غەلىبە - نۇسرەت بىز تەرەپتە بولدى . ئىچكى جەھەتتە ئانچىكىم نىزالارنى ۋە قىرغىز بەگلىرىنىڭ پاراكەندىچىلىكىنى ھېسابقا ئالمىغاندا ئەل- رەئىيەت تىنىچ - خاتىرجەملىككە ئېرىشتى . ئەمدى ئىلى تەرەپلەرگە بېسىپ كىرگەن جۇڭغار ئاقسۆڭەكلىرىنىڭ قوشۇنىنى قوغلاپ چىقىرىپ ، قۇمۇل ، تۇرپان تەرەپلەردىكى ئاۋامنى خاتىرجەملىككە ئېرىشتۈرسەم بارلىق ئارمانلىرىم ئەمەلگە ئاشقان بولاتتى . ئەپسۇس ، خۇدا ماڭا ئوغۇل بەرگەن بىلەن ئىنساپ - دىيانىتىنى ،ئەخلاق - پەزىلىتىنى ئاياپتۇ . شاھزادە يولۋاخاننىڭ خانلىق تەختكە كۆز تىككۇۋاتقىنىغا ئۈچ يىل بولدى . ئۇ بۇ نىيىتىدىن يېنىش تۈگۈل ماڭا - سەلتەنەتكە قارشى لەشكەر جۇغلاۋاتىدۇ . ئوردىدىكى بىر قىسىم رىياكار ئەمىرلەر بىلەن خۇپىيانە تىل بىرىكتۈرۈۋاتىدۇ .ئوتتۇرانچى شاھزادەم نۇردۇنخان ئەلەم ماھارىتىگە ماھىر بولغان بىلەن زىيادە مەمەدان ۋە شارابخور ، قەلەم ماھارىتىگە ئېپى يوق . ئۇنىڭ سەلتەنەتكە ۋارىسلىق قىلىشقا كۆزۈم يەتكمەيدۇ . شاھزادە ئابدۇمۆمىنخان بولسا ئەلەم ۋە قەلەم ماھارەتلىرىنى پۇختا ئىگىلىگەن بولسىمۇ ، لېكىن شاھزادىلەرنىڭ كىچىكى بولغاچقا ئۇنى ۋەلىئەھدى قىلسام ئىككى ئاكىسى ھەرگىز قايىل بولمايدۇ . بەلكىم ئاغا - ئىنىلەر ئوتتۇرىسىدا تەخت ماجىراسى پەيدا بولۇپ ، سەلتەنەت ئۇرۇش مالىماچىلىقىدا قېلىشى مۇمكىن . شاھزادە

يولۋاسخان بۇنچە ئالدىراپ كەتمىسىمۇ بۇ تەخت شۇنىڭكى ئىدىغۇ ! ئاتا بىلەن بالا تەخت تالىشىپتۇ دېسە ئەل- رەئىيەت نېمە دەيدۇ ؟ ئاۋامنىڭ ئىشەنچىسى سۇسلاپ قالمامدۇ ؟ تەسەررۇپىمىزدا پىتنە - پاسات پەيدا بولمامدۇ ؟ بىزگە ئىتائەت قىلىپ ئولپان تاپشۇرۇۋاتقان خانلىقلار ئىتائەتتىن باش تارتمامدۇ ؟ بىزگە دۈشمەن خانلىقلار ئارىسىدىن پايدىلىنىپ كەتمەمدۇ ؟... يولۋاستەك غەيۇر ، باھادىر مەرد ئادەم بولسۇن ، ئاتا ئىزىنى بېسىپ خانلىقنى تېخىمۇ روناق تاپقۇزسۇن دەپ ، ئىسمىنى يولۋاس قويۇپ يېگەن شۇنچە ئارمانلىرىم ، سۆيگەنلىرىم قېنى ؟ ئارزۇلىغان پۇشتۇمنىڭ بەرگەن جاۋابى شۇ بولدىمۇ ؟ ..»

سۇلتان ئابدۇللاخاننىڭ كۆز ئالدىدىن بۇنىڭدىن ئۈچ يىل ئاۋۋالقى بىر ئىش غىل - پال قىلىپ ئۆتۈشكە باشلىدى .

پەرغانە ، بەدەخشان يۇرۇشلىرىنىڭ نۇسرىتى ۋە ئۇيراتلار بىلەن بولغان بىر قانچە قېتىملىق ئۇرۇشلارنىڭ غەلىبىسىدىن كېيىنكى ئۈچ - تۆت يىلدا پۈتكۈل خانلىقتا تىنچلىق ، ئاسايىشلىق ئەسلىگە كېلىپ، خەلقنىڭ تۇرمۇشى خېلىلا ياخشىلىنىپ قالغانىدى . سۇلتان ئابدۇللاخان مۇشۇنداق بىر تىنىچ شارائىتتا ئۆزۈندىن بىرى كۆڭلىگە پۈككەن بولسىمۇ ، ئىچكى دۈشمەنلىرىدىن تازا خاتىرجەم بولالمىغانلىقى ئۈچۈن ئەمەلگە ئاشۇرالماي كېلىۋاتقان ھەۋ تاۋاپ قىلىش ئارزۇسىنى يەنە ئېسىگە ئالدى - دە ئوردا ئەركانلىرىنىڭ مەسلىھەتىگە سالدى .

- ئۆزۈندىن بېرى بەيتۇل مۇبارەككە بېرىپ ھەج تاۋاب قىلىش ئارزۇيۇم بار ئىدى . تۈرلۈك ئىچكى - تاشقى نىزالار سەۋەبىدىن بۇل ئارزۇيىمىزنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش مۇمكىن بولمىغانىدى . ھالا بۈگۈنكى كۈنگە كەلگەندە دۈشمەنلىرىمىز بىزگە ككز تىكەلمەس بولۇپ ، ئەل ئاسايىشلىقتا يۈزلەندى . بۇنى ئول مۇقەددەس مۇددىئايىمىزنى ئەمەلگە ئاشۇرۇشنىڭ ياخشى پۇرسىتى دەپ قارىدىم . بۇ ھەقتە جانابىي ئەمىرلىرىمىزدىن بىرەر مەسلىھەت ئاڭلاپ باقاي دېگەن ئۈمىدتە مەن .

خاننىڭ مەقسىتىنى بىلگەن ئەمىرلەر ئاغزى ـ ئاغزىغا تەگمەي قوللايدىغانلىقىنى بىلدۈرۈشتى .

ئەينى مۇددىئا ، شاھىمىزنىڭ بەيتۇل مۇقەددەسكە بېرىشى ئاجايىپ كاتتا ساۋاب ئىشتۇر .

ـ ئانىھەزرىتىمىنىڭ سەلتەنەت ئىشلىرىدىن ۋاقتىنچە پارىغ بولۇپ ، بۇ ساۋابلىق سەپەردە رىيازەت چېكىشنى نىيەت قىلغان ھىممىتىگە مىڭ ـ مىڭ تەسەننا .

ـ ئۇلۇغ خۇداۋەندەكەرىم سەلتەنەتلىرىنى تېخىمۇ كاتتا قىلغاي ، دۆلەتپاناھىم .

سۇلتان ئابدۇللاخان شۇ كۈنى بىر قانچە ئەمىرلىرى بىلەن بىللە ھەج تاۋاپ قىلىش سەپىرىگە چىقىشنى قارار قىلىپ ، سەپەر تەييارلىقى قىلىشنى بۇيرۇدى . خاننىڭ ھەج تاۋاپ قىلىشقا ماڭىدىغانلىقىنى ئاڭلىغان يىراق ـ يېقىندىكى ئەمىر ـ بەگلەر نۇرغۇن قىممەت باھا سوۋغا ـ سالاملارنى ئەكىلىپ خان بىلەن خوشلاشتى . ئىككىنچى شاھزادە ، ئاقسۇنىڭ نائىب ئەمىرى نۇردۇنخان ، نەۋرىسى ، خوتەننىڭ نائىب ئەمىرى ئەبەيدۇللا سۇلتان) بۇ شاھزادە يولۋاسخاننىڭ ئوغلى (لارمۇ ئالايتەن كېلىپ ، خاننىڭ سەپىرىگە ئاقيوللۇق تىلىدى . لېكىن سەپەرگە چىقىش ۋاقتى قىستاپ قالغىنى بولسىمۇ چوڭ شاھزادە ، قەشقەرنىڭ نائىب ئەمىرى يولۋاسخان تېخىچىلا كەلمەيۋاتاتتى .

سۇلتان ئابدۇللاخان بەلگىلەنگەن سەپەرگە چىقىش ۋاقتى توشقان كۈنى ئوغلى يولۋاسخان بىلەن دىدار ـ مۇلاقەتتە بولۇپ ، خوشلىشالمىغانلىغا كۆڭلى يېرىم بولغان ھالدا ھىندىستانغا قاراپ ماڭدى . ①

شاھزادە يولۋاسخان بىلەن بىر قىسىم قەشقەر ئەمىرلىرى ، سۇلتان ئابدۇللاخاننى ئۇزىتىپ قويۇش ئۈچۈن ئاستانىگە كەلگەندە ، خان ئاللىبۇرۇن يولغا چىقىپ بولغانىدى . شاھزادە يولۋاسخاننىڭ كۆتكىنىمۇ شۇ ئىدى . ئۇ قەشقەردە ئەمىرلىرى بىلەن قىلغان مەسلىھەتى بويىچە ۋاقتىنى قەستەن كېيىنگە سوزۇپ ، ئاستانىگە كېچىكىپ كەلدى ، ئۇ

ئۆزىنى كۆتۈۋېلىش ئۈچۈن شەھەر سىرتىغا ئىستىقبالغا چىققان ئوردا ئەمىرلىرىنى باشلاپ ئوردىغا كىرىدە ـ دە ، ئۇدۇل شاھنىشىنغا كىرىپ بەخىرامان ھالدا تەختتە ئولتۇردى .

شاھزادىنىڭ قاپ يۈرەكلىك بىلەن قىلغان بۇ قىلىقى ئوردا ئەمىرلىنى قاتتىق چۆچۈتتى . چۈنكى ، خاندىن ئىجازەتسىز تەختتە ئولتۇرۇش كاللا كېتىدىغان ئېغىر گۇناھ ئىدى. بۇ شاھزادىلەر ئۈچۈنمۇ ئوخشاش تەتبىقلىناتتى . شاھزادە يولۋاسخان ئۆزىگە تەئەججۇپ ئىلكىدە قاراۋاتقان ئوردا ئەمىرلىرىگە قاراپ چوڭچىلىق بىلەن كۆڭلىدىكىنى ئېيتتى :

ـ سەلتەنەتتە خان بولمىسا بولمايدۇ . ھەزرىتى پەدەرۇ بۇزرۇك ھەج سەپىرىدىن قايتىپ كەلگۈچە مەن تەختتە ئولتۇرۇپ سەلتەنەت ئىشلىرىنى باشقۇرغاچ تۇرىمەن.

ـ ئەينى مۇددىئا ، دەپ شاھزاتىنىڭ پۈتىغا ھۆل خىش قويدى قەشقەردىن بىللە كەلگەن ئاتالىقى ① خىرقىراپ سۆزلەپ ، ـ شاھزادەم ئاستانىگە كېلىپ بولغۇچە مۆھتەرەم ئانھەزرىتىم يولغا چىقىپ بوپتۇ . بولمىغان بولسا قىبلىگىھىمىز شاھزادەمنى ئۆز قولى بىلەن تەختتە ئولتۇرغۇزۇپ قويۇپ ، خاتىرجەم ھىجرەتكە ماڭغان بولاتتى .

شۇنداق شاھزادەم دىگەن ۋەلىئەھدىدۇر ، ـ دەپ سۆز قاتتى يەنە بىر قەشقەر ئەمىرى ، ـ ۋەلىئەھدىنىڭ ئەل يوق ۋاقتىدا تەختتە ئولتۇرۇپ سەلتەنەتكە پاسىبان بولمىغقى بەرھەقتۇر .

ئەمىرلەر شاھزادىدىن ئەيمىنىپ جىم ـ جىملا تۇرۇۋشاتتى . بۇ ئىشتىن بىرەر شۇملۇقنى سەزگەن ئوردا باش مىرزىسى گۇمانلانغان ھالدا تەختتە گىدىيىپ ئولتۇرغان شاھزادىگە مۇراجىئەت قىلدى :

ـ بۇ ھەقتە خان ئالىيلىرىنىڭ ھېچقانداق پەرمانى يوق ئىدىغۇ ، شاھزادەم ؟! ئەجەبا ...

ـ مانا مەن ھازىر پەرمان بېرىمەن ، ـ شاھزادە يولۋاسخان تەختتىن چاچراپ ئورنىدىن تۇردى ـ دە باش مىرزىنى سۆزلەشكىمۇ يول قويماي ، غەزەپ بىلەن قول شىلتىدى ،

كېلىڭلار ! مۇنۇ باش مەرزىنىڭ كاللىسىنى ئېلىڭلار !

شۇ ھامان بەستىلىك كەلگەن ئىككى جاللات يۈگۈرۈپ كىردى ـ دە ، داڭقېتىپ تۇرۇپ قالغان باش مەرزىنى قولتۇقىدىن سۆرىگىنىچە شاھنىشىندىن ئاچىقىپ كەتتى . ئوچۇق ئاسماندا چاقماق چاققاندەك يۈز بەرگەن بۇ ئىشتىن ئەمىرلەرنى سۈر باستى ، ۋەھىمىدىن تىللىرى كالۋالاشقان ھالدا قېتىپ قېلىشتى .

ـ ھە يەنە قايسى ئەمىرنىڭ گېپى بار ؟

شاھزادىنىڭ چوڭچىلىق بىلەن سورىغان سوئالىنى جاۋابسىز قالدۇرۇپ ، بارلىق ئەمىرلەر دۈررىدە ئورنىدىن تۇرۇشتى ـ دە ، قول باغلاشقىنىچە ھۆرمەت بىلدۈرۈشتى ، تىترەك ئاۋازلىرى بىلەن شاھزادىنى قۇتلۇقلاشتى .

ـ ماشائاللا ① ، شاھزادىمىز تەختتە بەرقارار بولغاي !

ـ مۇبارەك بولغاي ، ئانھەزرىتىم !

ـ ئادالەتپاناھىمىزنىڭ دۆلىتى تېخىمۇ زىيادە بولغاي !

شاھزادە خاس خانلارغا نەمسۇپ بولغان « ئانھەزرىتىم » ، « ئادالەتپاناھ» دېگەن سۆزلەردىن مەست بولۇپ ، بايامقى پەيلىدىن بىر ئاز ياندى ـ دە ، ئەمىرلەرگە ئىللىق چىراي ئاچتى .

شۇ دەقىقىدە ئوردا ئەمىرلىرىنىڭ يۈرىكى پوك ـ پوك . ئۇلار يېڭىلا تەختتە ئولتۇرغان بۇ خاقان قايسىمىزنىڭ مەنسەپ ـ مەرتىۋىمىزنى ئېلىۋېتىپ ، قايسىمىزنى جازاغا بۇيرىكىن دەپ ، سۇلتان ئابدۇللاخاننى ھەج تاۋاپ قىلىشقا زىيادە قىزىقتۇرۇپ قويۇشقانلىرىدىن پۇشايمان يېيىشمەكتە ئىدى . باش ئۇستىدە ئەگىۋاتقان ئەجەل ، بالا ـ قازا سايىسىدىن ئۇلارنىڭ پۇتكول ۋۇجۇدى مۇزلىماقتا . شاھزادىگە ئەگىشىپ كەلگەن قەشقەر ئەمىرلىرى بولسا ، ئوردىنىڭ يۇقىرى دەرىجىلىك مەنسەپ ـ مەرتىۋىلىرىنى تەمە قىلىشىپ ،

قىزغىنلىشىپ ، بىر ـ بىرىگە ئاداۋەت بىلەن قاراشماقتا . شاھزادىنىڭ ئىلتىپات ، ئىنئامىغا ئېرىشىش ئۈچۈن چىرايلىرىغا كۈلكە ـ تەبەسسۇم پەيدا قىلىپ ھەجىيىشماقتا ...

ئەپسۇسكى ، شاھزادە يولۋاسخان نېمە سەۋەبتىندۇر ، ئوردا ئەمىرلىرىنىڭ ھېچقايسىسىنىڭ مەنسەپ ـ مەرتىۋىسىنى ئېلىپ تاشلىمىدى ياكى جازالىمىدى ، شۇنداقلا ئۆزى بىلەن ئاستانىگە بىللە كەلگەن ، بىرىپلا تەختتە ئولتۇرۇش مەسلىھەتىنى بەرگەن ئەمىرلەرنىڭ بىرىگىمۇ ئىلتىپات كۆرسەتمىدى . ئۇ چەكسىز تەمەن ۋە ھودۇقۇش ئىلكىدە تۇرغان ئەمىرلەرنى بىر قۇر ئۆتكۈدىن ئۆتكۈزگەندىن كېيىن ، خەزىنىچىبەگكە پەرمان قىلدى :

ـ بۈگۈنكى قۇتلۇق كۈننىڭ شەرپى ئۈچۈن بارلىق ئەمىرلەرگە بىر ھەميانىدىن تىللا ئىنئام قىلىنسۇن !

بىر ھەميانىدىن تىللانى قويۇنلىرىغا سېلىشقان ئەمىرلەرنىڭ ۋۇجۇدىدىكى ۋەھىمە خېلىلا بېسىقتى . گاھى ئەمىرلەر شاھزادىنىڭ تەختتە ئولتۇرغىنىغا چىن كۆڭلىدىن خۇشمۇ بولۇشتى .

قەشقەر بىلەن ئاشتانە ئارىلىقىدىكى يول شاھزادىگە خېلىلا ھاردۇق يەتكۈزگەنىدى . شۇڭلاشقا ، ئۇ ئەمىرلەرگە قايتىشقا ئىجازەت بېرىپ ، ئۆزى ئارام ئېلىش ئۈچۈن شاھنىشىندىن چىقىپ كەتتى .

شاھزادە يولۋاسخاننىڭ دادىسى ئابدۇللاخاننىڭ ئىجازەتسىزلا تەختتە ئولتۇرۇۋالغانلىقىغا قايىل بولمىغان ھىندىقۇش مىرزا ، مىرزا تىنىبەگ ، مىرزا نەقىبەگ ، مىرزا پولاتبەگ ، مىرزا شاھبەگ ، مىرزا فازىلبەگ ، مىرزا ئابدۇللاخوجا ، پالۋان قازى ، زامان خوجا ، قاتارلىق بىر قانچە ئەمىرلەر ، ئاستانە ئەمىرى ، قوشۇمچە ئاستانە مۇھاپىزەتچىلەر قوشۇنىنىڭ سەركەردىسى مىرزا باباقبەگنىڭ قەسرىگە جۇغلاشتى ـ دە خاس خانىدا قىسقىلا مەسلىھەت قىلىشتى . بىرلىككە كەلگەن مەسلىھەت بويىچە ئوردىدىكى بۇ سىياسي

ئۆزگىرىشنى تەپسىلىي يېزىپ ، چەۋەنداز ئارقىلىق سۇلتان ئابدۇللاخاننى ۋاقىپلاندۇرۇش ۋە خاننىڭ پەرمانى بويىچە تەدبىر قوللىنىش بەلگىلەندى . ئىككى چەۋەنداز يول بويى ئۆتەڭ - لەڭگەردە ئات يەڭگۈشلەپ مېڭىپ ، ئۈچ كۈندە سۇلتان ئابدۇللاخانغا يېتىشىۋالدى ۋە ھىندىقۇش مىرزا ، مىرزا باباقبەگ قاتارلىق ئەمىرلەرنىڭ ئىمزا قويۇپ يازغان جىددىي مەلۇماتىنى تاپشۇردى . سۇلتان ئابدۇللاخان مەكتۇپنىڭ مەزمۇنىدىن خەۋەر تېپىپ ، شاھزادە يولۋاسخاننىڭ باشباشتاقلىقىغا شۇنچىلىك غەزەپلەندىكى ، سەپەرداشلىرىغا بۇ جىددىي مەلۇماتنىڭ مەزمۇنىنى ئېيتىشقا ئالدىراپ ، ئۇلارنى ئاستانىگە دەرھال قايتىشقا پەرمان بەردى ، - دە ئۆزى بىلەن بىللە ئېلىۋالغان قورۇقچى يىگىتلەرنى باشلاپ ئاستانىگە قاراپ ئات سالدى .

دادىسى سۇلتان ئابدۇللاخاننىڭ قايتىپ كېلىشىنى زىنھار خىيالىغا كەلتۈرمىگەن شاھزادە يولۋاسخان خاتىرجەم ھالدا تەختتە ئولتۇرۇپ ، ئۆزىنى مۇبارەكلەپ كەلگەن ئەمىر - بەگلەرنى قوبۇل قىلىپ ، زىياپەت - بەزمە سورۇنلىرىنى ئۇيۇشتۇرۇپ ، تەڭ كېچىلەرگىچە شارابخورلۇق قىلىپ ، كەيپ - ساپا سۈرمەكتە ئىدى . ھېلىقى ئىككى چەۋەنداز ئۈچ كۈندە باسقان يولنى سۇلتان ئابدۇللاخان بارلىق نۆكەرلىرى بىلەن ئۈچ قېتىمدىن ئات يەڭگۈشلەپ ، كېچىلىرىمۇ تۈزۈك ئارام ئالماي ئىككى كۈندە بېسىپ تۈگەتتى - دە ، بامدات نامىزىنى زىلچاق ئۆستەڭ ① بويىدا ئوقۇپ ، ئاشۇاقتى بىلەن ئاستانىگە يېتىپ كەلدى . خانىقا دەرۋازىسى قوۋۇقىدا كۆزەتتە تۇرغان سەركەردە - لەشكەرلەر خۇددى ئاسماندىن چۈشكەندەكلا تۇيۇقسىز پەيدا بولۇپ قالغان سۇلتان ئابدۇللاخاننى كۆرۈپ ، كۆزلىرىگە ئىشەنمىگەن ھالدا تۇرۇپلا قالدى ، دەرۋازا ئوچۇق ئىدى . ئابدۇللاخان نۆكەرلىرى بىلەن توختىماي ئات چاپقىنىچە شەھەر ئىچىگە باستۇرۇپ كىردى - دە ئۇدۇل ئوردا دەرۋازىسىنى نىشانلاپ ئات سالدى . شەھەر كوچىلىرىنى ئاتلارنىڭ تۇياقلىرىدىن كۆتۈرۈلگەن قويۇق چاڭ - توزان ۋە ئاتلارنىڭ تۇياق ئاۋازىدىن چىققان دۈپۈر - دۈپۈرلەر بىر ئالدى ، ھېچنېمىدىن بىخەۋەر

ئاستانە ئاھالىسى شەھەرگە كۆچلۈك ياغى باستۇرۇپ كەلگەن ئوخشايدۇ دەپ قاتتىق ۋەھىمىگە چۈشۈشتى ـ دە ئىشىك ـ دېرىزىلىرىنى مەھكەم تاقاشتى . ھۈنەرۋەن ، كاسىپ ، تىجارەتچى ، دۇكاندارلار ئەمدىلا ئېچىشقا باشلىغان دۇكان ـ يايمىلارنى يىغىشتۇرۇپ تاقاشقا باشلىدى .

سۇلتان ئابدۇللاخان ئوردا دەرۋازىسىنىڭ ئالدىدا يېتىپ كەلدى ـ دە ، دەرۋازىنىڭ ئۈستىدىكى قاراۋۇلخانىدا ھودۇقۇپ تەمتىرەپ تۇرغان لەشكەر بېشىغا قەھر ـ غەزەپ بىلەن ۋاقىرىدى :

ـ شاھزادە ھازىر نەدە ؟

سۇلتان ئابدۇللاخاننى تونۇغان لەشكەر بېشى شۇنداق قاتتىق چۆچۈدىكى ، ئالدىغا مۆدۈرۈپ كېتىپ ، سېپىل ئۈستىدىن يەرگە ئۆچۈپ چۈشكىلى قىل قالدى ـ دە چىرايىدا قان قالمىغان ھالدا ئاران جاۋاب بەردى :

ـ ئانھەزرىتىمگە مەلۇم بولغاي ، شاھزادە ئالىيلىرى ھەر قارقاچان شاھىنشىندىمىكىن ...

سۇلتان ئابدۇللاخان لەشكەر بېشىنىڭ جاۋابىنىڭ ئاخىرىنى كۈتمەستىنلا يەنە ۋارقىرىدى :

ـ ھاڭقىيىپ تۇرماي ئاچ دەرۋازىنى ، بەتبەخت !

ئوردا سېپىلىنىڭ قىيما تۆمۈر دەرۋازىسى نالىلىك غىچىرلاپ ئېچىلدى . سۇلتان ئابدۇللاخان شۇ ھامان ئوردىغا قاراپ ئات سالدى ـ دە ، ئۇدۇل شاھىنشىنىنىڭ ئالدىغا كېلىپ توختىدى .

سىرتتىكى ۋەھىمىلىك دۈپۈر ـ دۈپۈردىن قانداقتۇر بىر خەۋپنى سېزىپ ، يۈرىكى ئاغقاندەق قىلغان شاھزادە يولۋاسخان نىمە ئىش يۈز بەرگەنلىكىنى بىلىپ بېقىشقا مۇلازىم چىقارتىپ بولغۇچە ، شاھىنشىنىنىڭ بوسۇغىسىدىن قەھر ـ غەزەپ بىلەن كىرىپ كېلىۋاتقان

دادىسى ـ سۇلتان ئابدۇللاخاننى كۆرۈپ ، تەسەۋۋۇر قىلغۇسىز بىر خىل ۋەھىمە ئىلكىدە تەختتىن ياكى مۇدۇرۇپ كەتتىمۇ ، ئەيتاۋۇر پۇلاڭگىدە قىلىپ شاھ سۇپىنىڭ توققۇز پايىلىك پەلەمپىيىدىن يۇمىلىنىپ چۈشۈپ ، يىقىلغان ئورنىدا يۈكۈنۈپلا ئولتۇردى . سۇلتان ئابدۇللاخاننى كۆرۈپ ھاڭ ـ تاڭ قېلىشقان بىر قىسىم ئەمىرلەر بولسا قېتىپلا قېلىشقاندى .

ـ نېمە بولدى سىزگە ، شاھزادەم ؟ـ دېدى سۇلتان ئابدۇللاخان يۈكۈنۈپ ئولتۇرغان شاھزادىگە سوغۇق نەزەر تاشلاپ كىنايە قىلغان ھالدا ، ـ تەخت دېگەندە راۋۇرۇس ئولتۇرۇپ ، راۋۇرۇس تۇرۇش كېرەك . بولمىسا مۇشۇنداق مۇدۇرۇپ كېتىدىغان ، يىقىلىپ چۈشىدىغان گەپ .

ۋەھىمىدىن پۈتكۈل ۋۇجۇدىنى قارا تەر باسقان شاھزادە يولۋاسخان لەۋلىرىنى قىمىرلاتقىنىچە مىڭ تەستە زۇۋانغا كەلدى . ئۇنىڭ يارىشىملىق قاپقارا بۇرۇتلىرىغا ماسلاشقان ، يىگىتلىك سۇمباتىنى نامايان قىلىپ تۇرغان گىردە ناندەك مەڭزىنىڭ قېنى قاچقان بولۇپ ، بەئەينى مۇردىدەك تارتىپ كەتكەنىدى :

-مى ... مى ... مېنى ...كە ... كەچۈرسىلە ، خان ئاتا ، ئا،، ئالدىلىرىدا گىناھىمنى تىلەيمەن مە... مەن ئالدىنىپتىمەن ...

شاھزادىنىڭ بىچارىلىك بىلەن مۆلدۈرلەپ تۇرغان چوڭ ـ چوڭ قوي كۆزلىرىگە قاراپ سۇلتان ئابدۇللاخاننىڭ بىردىنلا ئاتىلىق مېھرى قوزغالدى ـ دە ، دەسلەپكى پەيلىدىن بىر ئاز ياندى . خاننىڭ كۆزلىرىدىكى مېھىر ـ شەپقەت ئۇچقۇنلىرىدىن پۈت ـ قولىغا ئازراق ماغدۇر كەلگەن شاھزادە بىردىنلا ئەقلىنى ئىشقا سالدى ـ دە ، بالىرىق گۇناھلىرىنى قەشقەردىن بىللە كەلگەن ئەمىرلىرىگە يۈكلەپ ئۆزىنى ئاقلاشقا باشلىدى :

ـ مېنى ئاشۇ تۇزكور ئەمىرلىرىم ئازدۇرۇپتۇ ، خان ئاتا، مەنىن ئۇلارنىڭ ناشۇركۇر مەسلىھەتىگە كىرىپ ...

شاھزادىنىڭ قارايۇزلۇك بىلەن قىلغان سۆزلىرىنى ئاڭلاپ قەشقەر ئەمىرلىرى تۇيۇقسىز يىلان چىققۇۋالغاندەك قاتتىق چۆچۈشتى ـ دە ، تۇرغان جايىدىلا موككىدە تىزلانغىنىچە داد ـ پەرياد كۆتۈرۈشتى :

ـ شاھزادەم ، خۇدانىڭ ھەققىدە بولسىمۇ بىزنى ئوتقا تاشلىمىسىلا .

ـ خان ئالىيلىرى شەپقەتلىكتۇر . شاھزادەم قورقۇپ كېتىپ قالايمىقان سۆزلەۋاتىدۇ .

ـ بىز گۇناھسىزدۇرمىز ، خان ئالىيلىرى .

سۇلتان ئابدۇللاخان بۇ ناله ـ پەريادلارغا پەرۋا قىلماستىن ۋارقىرىدى :

ـ مىرغەزەپ !

ـ لەببەي م قىبلىگاھىم !

ـ مۇنۇ تۈزكۈر ، مۇناپىق ئەمىرلەرنىڭ دەرھال كاللىسى ئېلىنسۇن !

شۇ ھامان شاھنىشىن بوسۇغىسىدا پەرمان كۈتۈپ تۇرغان نۆكەرلەر ئاللا ـ تۇۋا سېلىشقىنىچە « ئۇۋال بولدى !» دەپ تۇۋلاۋاتقان مۇھەممەد رەئۇپ خوجا ، مىرزا ئابدۇسەمەتبەگ ، مىرزا ئەرەببەگ ، ئاخۇن نەسىر بەگ ، قاتارلىق قەشقەرلىك بەگ ـ تۆرىلەرگە قاپلاندەك تاشلاندى ـ دە ، قولتۇقلىرىدىن دارقىرىتىپ سۆرىگىنىچە شاھنىشىندىن ئاچىقىپ كەتتى . بىردەملىك ئۆرتۈپىدىن كېيىنكى شاھنىشىن ئىچى يەنە چۈشۈن ئۇچسا ئاڭلاندۇدەك دەرىجىدە تىمتاسلىققا چۆمدى . ئەمما ، ئەس ـ ھوشىنى يوقىتىشىپ بۇتتەك قېتىپ تۇرۇشقان ئەمىرلەرنىڭ سەزگۈلىرى بولسا خۇددى ۋەھىمىلىك قايناقغا كىرىپ قالغاندەك ، نائۇمىد ئازابلار ئىلكىدە تىنچسىز ئىدى . قەشقەردىن بىللە ئەكەلگەن ئەمىرلىرىنىڭ ھەممىسىنىڭ ئۆلۈمگە بۇيرۇلغانلىقىنى كۆرگەن شاھزادىنىڭ ۋۇجۇدى قورقۇنچتىن بوشىشىپلا كەتكەنىدى .

شاھزادىنىڭ ئەمىرلىرىنى ئۆلۈمگە بۇيرۇپ بىر ئاز پۇخادىن چىققاندەك بولغان

سۇلتان ئابدۇللاخان تەخت ئالدىدا كىرپىدەك تۈگۈلۈپ كەتكەن ئوغلىغا قاراپ بىر نەچچە دەقىقە ئويلىنىپ قالدى . ئوتتۇر ياشتىن ھالقىغان شاھزادىنى ئەمىرلىرىنىڭ دامىغا چۈشۈپ كېتىپتۇ دەپ ، گۇناھىنى باشقىلارغا ئارتىپ قويۇپ كەچۈرۈم قىلسا ، ئوردا ئەركانلىرى غىڭ قىلالمىغىنى بىلەن كۆڭلىدە ھەرگىز قايىل بولمايدۇ . خاننىڭ ئادالىتىدىن ، سەلتەنەت قانۇنىنىڭ باراۋەرلىكىدىن گۇمانلىنىدۇ . ئۆزىنى پۈتكۈل سەئىدىيە خانلىقىنىڭ ئادالەتپاناھى، ئادىل خانلار سۇلتانى دەپ ھېسابلىغان سۇلتان ئابدۇللاخان شۇ تاپتا ئوردا ئەھكاملىرىغا ، قانۇنغا خىلاپلىق قىلغان شاھزادىنى ئەڭ ئاۋۋال جازالىشى ، ئۆلۈمگە بۇيرۇشى كېرەك . لېكىن ، قايسىبىر ئاتىنىڭ قاراپ تۇرۇپ ئۆز ئوغلىنى ئۆلۈمگە بۇيرۇشقا تىلى بارسۇن ؟ ئاھ . تەڭرىم ! شۇ تاپتا شاھزادىنى ئۆلۈمگە بۇيرۇمايمۇ ئۆزىنىڭ ئادالىتىنى نامايان قىلغىلى ، شۇ ئارقىلىق ئەمىرلەرنى قايىل قىلغىلى بولسا ئىدى كاشتى ...

كاللىسىغا تۇيۇقسىز كەلگەن بىر ئەقىلدىن سۇلتان ئابدۇللاخاننىڭ كۆڭلى ۋاللىدە يورۇپ كەتتى . قەلبىدە ئۆچەي دەپ قالغان ئۈمىد شامى قايتىدىن يورۇدى : « توغرا شۇنداق قىلىش كېرەك . شاھزادىنىمۇ ئۆلۈمگە بۇيرۇش كېرەك ، ئۆلۈمگە بۇيرۇلغان شاھزادىنى ئوردا ئەركانلىرى تىلىۋالماي قالمايدۇ . ئۇ چاغدا مەن ئەمىرلەنرىڭ يۈزىنى قىلغان بولىمەن ـ دە ، مۇشۇ يول ئارقىلىق شاھزادىنى ئۆلۈمدىن قۇتقۇزۇپ قالىمەن. بۇنداق قىلسام بىر تەرەپتىن نائىنساپ ، ۋاپاسىز شاھزادىنى قاتتىق چۆچۈتۈپ ، تەختكە كۆز تىكمەس قىلىۋېتىمەن ، يەنە بىر تەرەپتىن ئوردا ئەركانلىرىغا ، ئەل ـ يۇرتقا ئۆزۈمنىڭ ئادالەتلىك خان ئىكەنلىكىنى كۆرسىتىپ قويىمەن ..»

سۇلتان ئابدۇللاخان خىيالىنى شۇ يەردە يىغىشتۇردى ـ دە ، غەزەپ بىلەن ۋاقىرىدى .

ـ كېلىڭلار ، مۇنۇ بەتبەخت ، ناشكۇر شاھزادىنىمۇ ئاچىقىپ كاللىسىنى ئېلىڭلار !

سۇلتان ئابدۇللاخان پەرمانىنى جاكارلاپ بولۇپلا ، يۈرىكى خۇددى خەنجەر ئۇرغاندەك

سىرقىراپ كەتتى !

ـ ئاتا ! ! ...

شاھزادە جانسىز ئىڭرىدى ـ دە ، سۇلتان ئابدۇللاخانغا قاراش ئۈچۈن كۆتۈرۈلگەن بېشى لەسسىدە چۈشۈپ كەتتى . قاتتىق قورقۇپ كەتكەن شاھزادە ھوشىدىن كەتكەنىدى . شۇ دەقىقىدە سۇلتان ئابدۇللاخاننىڭ تەختتىن سەكرەپ چۈشۈپ ئوغلىنى يۆلىگۈسى ، بېشىنى قۇچىقىغا ئېلىپ پېشانىسىگە سۆيگۈسى كېلىپ كەتتىيۇ ، لېكىن چاندۇرماسلىققا تىرىشىپ تەختتە خۇددى چوغ ئۈستىدە ئۈستىدە ئولتۇرغاندەك پۇچىلىنىپ ئولتۇردى . ئۇنىڭ پەرمانى بىلەن شاھنىشىنغا كىرىپ كەلگەن ئىككى نۆكەر تەخت ئالدىدى گىلەم ئۈستىدە ھوشسىز ياتقان شاھزادىنىڭ قولتۇقىدىن تۇتۇپ سىرتقا سورەپ مېڭىشقا باشلىدى . شۇ دەقىقىدە سۇلتان ئابدۇللاخانمۇ كۈچلۈك بىر قول يۈرىكىنى بېغىشىدىن ئۈزۈۋالماقچى بولۇپ تاتىۋاتقاندەك تۈيغۇغا كېلىپ ، تەڭداشسىز بىر ئازاب ئىلكىدە قىينالدى . خاننىڭ كۆڭلىگە پۈككەن مۇددىئاسىنى چۈشەنمىگە ئەمرلەر تېخىمۇ قاتتىق ۋەھىمىگە پېتىپ ، بېشىنى تۆۋەن سېلىشقىنىچە بۇتتەك قېتىپ تۇرۇشاتتى . خان ئۆلۈمگە كېتىۋاتقان ئوغلىغا قاراپ پەرماندىن يېنىۋېلىشتىن ئۆزىنى ئاران ـئاران تۇتۇپ ئولتۇراتتى . ئاھ ، تەڭرىم ، بىر ئەلنىڭ خاقانىنىڭ چۈشۈرۈپ بوغلان پەرماندىن سەۋەپسىزلا يېنىۋېلىشىدىنمۇ شەرمەندە ئىش بارمۇ جاھاندا ؟! بالرىق ئۈمىدى يوققا چىقىپ ، ئامالسىز قالغان سۇلتان ئابدۇللا خاننىڭ كۆزىگە مۆللىدە ياش كەلدى . ئەمىرلىرىنىڭ كۆزىگە يېلىنىش ، ئىلتىجا ئىلكىدە تەلمۈردى . ئۇنىڭ ئەڭ ئاخىرقى ئۈمىد شامى جانسىز پىلدىرلاپ نىدا قىلاتتى : « تېزرەك ئەقلىڭلارنى تېپىڭلار ، سۆيۈملۈك ئەمىرلىرىم ، ئانچىكىم ئەمىرلەرنىڭ گۇناھىنىمۇ تىلەيتتىڭلارغۇ ؟! بۈگۈن نېمە بولدى سىلەرگە خۇدا ھەققى ، مەندى تېزرەك شاھزادىنىڭ بىر قوشۇق قېنىنى تىلەڭلار ...»

سۇلتان ئابدۇللاخاننىڭ ئىلتىجالىق كۆزلىرى ئەمىر كەبىر ھىندىقۇش مىرزا بىلەن

ئاستانە ئەمىرى مىرزا باباقبەگنىڭ كۆزلىرى بىلەن ئاخىرى توقۇنۇشتى . خاننىڭ كۆز چانىقىدا تاشاي ـ تاشاي دەپ لىغىرلاپ تۇرغان ئاچچىق ياشنى كۆرۈپ ، بۇ ئىككى ئەمىر خاننىڭ يۈرەك نىداسىنى ئاڭلىغاندەك بولدى . ئۇلار بىردىنلا ئەقلىنى تاپتى . شاھزادىنى شاھىنشىنىڭ ئېگىز بوسۇغىسىدىن سۆرەپ ئاچىقىۋاتقان ئىككى نۆكەرگە قاراپ ۋاقىردى :

ـ توختاڭلار !

ئىككى نۆكەر جايىدىلا چىپپىدە توختىدى .

سۇلتان ئابدۇللاخاننىڭ قەلبىدە پىلىلداپ قالغان ئۈمىد شامى يەنە قايتىدىن ياندى ، خاتىرجەملىك بىلەن چوڭقۇر نەپەس ئالدى ، يۈرىكىنىڭ ئەنسىز سوقۇشى بىر ئاز رىتىمىغا چۈشتى .

ھىندىقۇش مىرزا بىلەن مىرزا باباقبەگ قول باغلاپ تۇرۇپ سۇلتان ئابدۇللاخانغا يېلىندى :

ـ مەلۇم بولغاي ، ئادالەتپاناھىم . شاھزادىنىڭ بىر قوشۇق قېنىدىنى كەچكەيلا . شاھزادەم راستتىنلا گۇناھسىزدۇر . ھەقىقەتەنمۇ ئاشۇ رىياكار ئەمىرلەرنىڭ ئازدۇرۇشىغا ئۇچرىغاندۇر .

باشقا ئەمىرلەرمۇ ئالمان ـ تالمان خانغا ئىلتىجا قىلدى :

ـ شاھزادىنىڭ بىر قوشۇق قېنىدىن كەچكەيلا ، ئانھەزرىتىم !

چوڭقۇر ھاڭقا چۈشۈپ كېتىپ بارغان ئادەم بىر تال شاخ ـ شۇمبىغا قولى ئىلىنىشىپ قالغاندەك تۇيغۇغا كەلگەن سۇلتان ئابدۇللاخان ئارتۇقچە تىركىشىپ تۇرمايلا ئەمىرلەرنىڭ « يۈزىنى قىلىپ » شاھزادىنىڭ گۇناھىدىن كەچتى .

ئالدىدا تىزلىنىپ تۇرۇپ گۇناھىنى تىلىگەن شاھزادىگە سۇلتان ئابدۇللاخان نۇرغۇن نەسىھەتلەرنى قىلىپ ، ۋاقتى كەلگەندە سەئىدىيە سەلتەنىتىنىڭ بۇ تەختىنى چوقۇم بېرىدىغانلىقىنى ئېيتىپ ، ئۇنى يەنىلا قەشقەرنىڭ نائىب ئەمىرلىك مەنسىپىگە تەيىنلەپ

يولغا سالغانىدى . ئەپسۇس ، ئارىدىن ئۈچ يىل ئۆتە ـ ئۆتمەي شاھزادە يەنە ئاسىيلىق قىلىپ دادىسى سۇلتان ئابدۇللاخانغا بايقۇت قىلدى . بايقۇت قىلغاندىمۇ قايسىبىر قارانىيەت ، سۈيىقەستچى مۇناپىقنىڭ مەسلىھەت بېرىشى ، يول كۆرسىتىشى ، ئەقىل ئۆگىتىشى بىلەن پۇختا تەييارلىق قىلىپ قىلىچ يالىڭاچلاپ تەختكە خىرىس قىلىۋاتاتتى ...

قاياقتىندۇر پەيدا بولغان بىر توپ پاشا ـ كومۇتىلار سۇلتان ئابدۇللاخاننىڭ يالىڭاچ بەدىنىنى چېقىشقا باشلىدى . خان پاشىلارنىڭ ھۇجۇمىغا بەرداشلىق بېرەلمەي ، تولۇمدىن ئۆزىنى سۇغا ئاتتى . ھەددىدىن ئاشقان پاشا ـ كومۇتىلار خاننىڭ باش ئۈستىدە بېزەڭلىك بىلەن ۋىڭىلدايتتى . سۇلتان ئابدۇللاخان ئارقىمۇ ئارقا ئۈچ قېتىم چۆمۈلدى ـ دە سۇدىن چىقىپ كەتمەكچى بولۇپ كۆلنىڭ لېۋىگە قاراپ ئۈزدى .

نۆكەرلەر ئاپئاق يىپەك رومال بىلەن خاننىڭ بەدىنىنى سۈرتۈۋاتقاندا ، بىكاۋۇلبەگ خاننىڭ قېشىغا يېقىنراق كېلىپ سورىدى :

ـ ئالىيجانابلىرىنىڭ ئىشتىھاسى نېمىگە تارتىدىكىن ؟

ـ شاراپ ئېچەيلى ، داستىخاننى لەلىزار راۋاقىلا راسلاڭلار . مېنى ھېچكىم ئاۋارە قىلمىسۇن . ماڭا دىۋانبېگى بىلەن ئىككىلىرى ئۇلپەت بولسىلا .

ـ سازەندىلەرنىمۇ چاقىرىمىزمۇ ؟

بىكاۋۇلبەگ ھايال ئۆتمەيلا لەلىزار راۋاقىنىڭ شاھ سۇپىسىغا داستىخان راسلىدى . ئادەتتە سۇلتان ئابدۇللاخان شارابنى دۇملەپ پىشۇرۇلغان سوغۇق قوزا گۆشى بىلەن ئىچەتتى . قوغۇنغا ئالاھىدە ئامراق ئىدى . داستىخان سۇلتان ياخشى كۆرىدىغان نازۇ نېمەتلەر بىلەن تولدۇرۇلدى .

سېھىرلىك مۇقام كۈيلىرى ياڭراۋاتقان تەمبۇرنىڭ يېقىملىق ئاۋازىدىن ھوزۇرلىنىۋاتقان سۇلتان ئابدۇللاخان خۇددى يۈرىكىگە ناخۇن ئۇرۇلۇۋاتقاندەك بىر تۇيغۇدا چوڭقۇر مۇڭغا چۆمگەنىدى . تەمبۇرچى يىگىتنىڭ سۈزۈك ئاۋازى لەلىزار راۋاقتىن كۆتۈرۈلۈپ

،كېچە قۇچىقىغا سىڭىپ كېتىپ باراتتى .

يامان يولۋاس يولدا ياتىپ شىرغا يول بەرمەس ،

ئاتا- ئانىسىدىن قارغىش ئالغان ئىلگىرى كەلمەس .

جاللات خېنىم (تارىخىي رومان) -3

تەمبۇرغا تەڭكەش قىلىپ ياڭراۋاتقان ناخشا بايا سۇلتون ئابدۇللاخاننىڭ كۆڭلىدىن بىردەملىك كۆتۈرۈلگەن ۋاپاسىز ئوغلى شاھزادە يولۋاسخان ھەققىدىكى ئازابلىق خىياللىرىنى قايتا قوزغاپ قويدى . خان ھەسرەت بىلەن ئۇلۇغ -كىچىك تىندى - دە ،ئەپيۇن چىلانغان كۈچلۈك شاراپتىن قاشتېشى جامغا ئارقىمۇ ئارقا ئۈچنى ئىچىۋەتتى .

4

ناشتىدىن كېيىن شاھنىشىنغا كىرىپ كەلگەن سۇلتان ئابدۇللاخاننى كۆرۈپ ، خېلىدىن بىرى خاننىڭ ئەتىگەنلىك قوبۇلىنى كۈتۈپ تۇرغان بارلىق چوڭ - كىچىك ئوردا ئەركانلىرى دۈررىدە ئورۇنلىرىدىن تۇرۇشۇپ ، سالام بېرىشكىنىچە خاندىن ئېسەنلىك سورىشتى .

ئاخشام شارابنى كۆپ ئىچىۋەتكەنلىكتىنمۇ ، سۇلتان ئابدۇللاخاننىڭ قاپاقلىرى ئىششىپ ، كۆزلىرى قىزىرىپ كەتكەنىدى . يۈرەكلىرى پوكۇلداپ تۇرغان ئەمىرلەرگە خاننىڭ بۇ كۆزلىرى غەزەپتىن قان قۇيۇلغاندەك تۇيۇلۇپ ، ئىختىيارسىز سۈركۈنۈپ كېتىشتى ۋە ئاخشامقى ئۆلۈم ۋەھىمىسى يەنە پەيدا بولدى . خان ئەمىرلەرگە سالقىن نەزەر تاشلاپ ئولتۇرۇشقا ئىشارەت قىلدى .

- ئانھەزرىتىمگە مەلۇم بولغاي ، - دېدى ھۆدەيچىبەگ سەپنىڭ ئالدىغىراق چىقىپ ، - تۇرپاننىڭ نائىب ئەمىرى سۇلتان سەئىد باباخان ئالىيلىرىنىڭ خان ئاغىچىسى شەمسىبانۇ مەلىكە قىزى مۆھتەرەم خېنىمنى ئېلىپ ئاستانىگە قاراپ كېلىۋېتىپتۇ .

- ئۇلار ھازىر قەيەردە ئىكەن ؟ - سورىدى سۇلتان ئابدۇللاخان بۇ خەۋەرگە كۆڭۈل بۆلگەن ھالدا .

- ئاخشام كەلگەن چاپارمەننىڭ مەلۇم قىلىشىچە ، - دېدى ھۆدەيچىبەگ بېشىنى تۆۋەن سېلىپ - تۇنۇگۇن كەچ خانلەڭگەردىكى ① ئاۋۇت بەگنىڭ ھويلىسىغا چۈشكۈن قىلىپتۇ . بۈگۈن چۈش - ئاشۋاقتىغىچە كېلىپ قېلىشى مۇمكىن.

سۇلتان ئابدۇللاخان شاھزادە يولۋاسخاننىڭ ئاشۇ يىلدىكى ئەمەلگە ئاشمىغان سىياسىي ئۆزگىرىشىنى يىغىشتۇرغاندىن كېيىن ، زىيادە گۇمانخورلۇق قىلىپ ، بىر قىسىم يېقىن ئەمىرلىرىنى جازالاپ ياقا يۇرتلارغا سۈرگۈن قىلىۋېتىش بىلەن بولدى قىلماي ، بىر تۇغقان ئىنىلىرى شاھزادە ئىسمائىلخان بىلەن شاھزادە ئىبراھىمخاننىمۇ ھاكىمىيەتتىن ، ئوردىدىن چەتلەشتۈرۈش مەقسىتىدە ، ئۇلارنى جۇڭغار ئاقسۆڭەكلىرى تولا پاراكەندىچىلىك سالىدىغان ، پات - پات ئۇرۇش - توپىلاڭ بولۇپ تۇرىدىغان ئۇچتۇرپان بىلەن چالىشنىڭ ② نائىب ئەمىرلىكىگە تەيىنلەپ ، يىراقتا ئەۋەتىۋەتكەن ۋە ئاقسۇ ، قەشقەر ، خوتەن قاتارلىق چوڭ شەھەرلەرنى ئۆزىنىڭ ئوغۇل - نەۋرىلىرىگە سۈيۈرغال قىلىپ بېرىۋەتكەنىدى . بۇ ئىش ئىنىلىرىنىڭ نارازىلىقىنى قوزغاپ ئاكا - ئۇكىلار خېلى ئوبدانلا سوغۇقلىشىپ قالغانىدى . ھازىر ئۆز ئوغلى تەختكە خىرىس قىلىپ تۇرغان مۇشۇنداق جىددىي پەيتتە ، ئىنىلىرى بىلەن گىن - ئاداۋەتنى يۇيۇپ ، مۇناسىۋەتنى بىر ئامال قىلىپ ياخشىلىۋېلىشقا ئۇرۇنۇۋاتقان سۇلتان ئابدۇللاخانغا ئىنىسى سۇلتان سەئىد باباخاننىڭ ئاغىچىسى بىلەن مەلىكىسىنى ئاستانىگە مېھماندارچىلىققا ئەۋەتىشى بىر ياخشىلىقنىڭ ئالامىتى بولۇپ تۇيۇلماقتا ئىدى . يىراق يۇرتلاردىكى ئىنىلىرىنىڭ لەشكىرى ياردىمىسىزمۇ ئۆزىنى قوللاپ ھەمدەمدە بولۇپ تۇرۇشى ھازىرقىدەك ھالقىلىق پەيتتە سەلتەنەت ئۇچۇن ئەڭ چوڭ ياردەم ئىكەنلىكىنى سۇلتان ئابدۇللاخان ناھايىتىمۇ ئوبدان چۈشىنەتتى . شۇڭلاشقا ، ئۇ ئىنىلىرىنىڭ خان ئاغىچىلىرىنى قارشى ئېلىش ئۇچۇن خانىشقا بىر قانچە ئەمىرلەرنى ھەمراھ قىلىپ

كۈتۈۋالـدىغان ئوردا كۈتۈۋالـدىغان ئوردا قائىـدىسىنى بۇزۇپ ، شەخسەن ئۆزى ئىستىقبالغا چىقىشنى كۆڭلىگە پۈكتى ـ دە ھۆدەيچىبەگكە پەرمان قىلدى :

ـ ھەرەمگە خەۋەر قىلىنسۇن . تۇرپاندىن كەلگەن يەڭگە خان ئاغچىنى بارلىق خانىش ـ شاھبانۇلار ئاستانە ئەمىرى مىرزا باباقبەگنىڭ ھەمراھلىقىدا خانكۆۋرۈككىچە ① ئىستىقبالغا چىقىپ كۈتۈۋالغاي . مەن باشقا ئەمىرلەر بىلەن شەھەر سېپىلىنىڭ سىرتىدا ئىستىقبالغا چىقىمەن . مېھماننى كۈتۈۋېلىشقا بارلىق ئەمىرلەر ئاغچىلىرىنى بىللە ئېلىپ چىققاي .

خاندىن پەرمان ئالغان ھۆدەيچىبەگ قۇللۇق بىلدۈرۈپ شاھنىشىندىن يېنىپ چىقتى .

سۇلتان ئابدۇللاخان يەنە ئىش بارمۇ دەپ ئەمىرلىرىگە قارىدى . ئەمىرلىرىدىن سادا چىقمىغاندىن كېيىن ئاستانە ئەمىرى مىرزا باباقبەگدىن سورىدى :

ـ ئاسىيئەمىر مىرزا يۈسۈپبەگنىڭ جەددى ـ جەمەتى قىرىپ تاشلاندىمۇ ؟

ـ ئانھەزرىتىمگە مەلۇم بولغاي . ئاسىي ئەمىر مىرزا يۈسۈپبەگنىڭ خوتۇن ـ بالىلىرى ئالدىنقى كۈنىلا ئاستانىدىن چىقىپ كېتىپتىكەن . مال ـ مۈلكى خەزىنىگە ئېلىنىپ ، ھويلا ـ ئاراملىرى كۆيدۈرۈۋېتىلدى . ھەر قايسى بەگلىك ، ئۆتەڭ ـ لەڭگەر ، كەنت ـ قىشلاقلارغا قاچقۇنلارنى تۇتۇش توغرۇلۇق ئالاقە ئەۋەتىلدى . ئىزدەپ تۇتۇش ئۈچۈن يارامىلىق ئىزچىلار ، پايلاقچى ـ يايىلار يولغا سېلىندى .

مىرزا باباقبەگنىڭ جاۋابىدىن سۇلتان ئابدۇللاخان ئانچە رازى بولمىدى .

ـ دېمىدىممۇ ئوردىدا ساتقۇن بار دەپ ، ـ سۇلتان ئابدۇللاخاننىڭ تەڭدىن تولىسى ئاقىرىشقا باشلىغان ، قىسقا قويۇۋالغان ساقىلى غەزەپتىن تىترىدى . سۆۋارى ئالتۇن قاپلىغان چىشلىرى غۇچۇرلىدى ، ـ قاپقۇنلارغا ئايغاقچىلار ئالدىن خەۋەر بېرىپتۇ.تىكەن گەپ .

سۇلتان ئابدۇللاخان گېپىنى توختىتىپ ، ئاسىي ئەمىرلەرنى تونۇۋالماقچى بولغاندەك قول باغلاپ تۇرغان ئوردا ئەركانلىرىغا نەشتەردەك تىكىلدى . شاھنىشىننى يەنە

ۋەھىمە تۇمانلىرى باستى . شۇ ئەسنادا بايا پەرمان يەتكۈزۈش ئۈچۈن سىتقا چىقىپ كەتكەن ھۆدەيچىبەگ بىر پارچە مەكتۇپ سېلىنغان پەتنۇسنى كۆتۈرگىنىچە شاھنىشىنغا كىرىپ كەلدى .

ـ مەلۇم بولغاي ، ئانھەزرىتىمگە شاھزادە يولۋاسخان مەكتۇپ يوللاپتۇ .

شۇ ھامان بارلىق ئەمىرلەرنىڭ نەزىرى پەتنۇستىكى مەكتۇپقا تىكىلدى .سۇلتان ئابدۇللاخاننىڭ چىرايىنى قىزىقىش ، گۇمان ۋە ئەنتىراپ ئارىلىشقان مۇرەككەپ تۇيغۇ چىرمىۋالدى . مەكتۇپنى قائىدە بويىچە باش مىرزا ئاۋايلاپ قولىغا ئالدى ـ دە ، خانغا ئېھتىرام بىلەن ئۇزاتتى . خان مەكتۇپنى ئېچىپ شۇنداقلا نەزىرىنى ئاغدۇردى ـ دە ، يەنە باش مىرزىغا قايتۇرۇپ بەردى . ئادەتتە جەڭ مەزگىللىرىدە يوللانغان مۇھىم ، مەخپىي خەت ـ ئالاقىلەردىن باشقىلىرىنى سۇلتان ئوقۇمايتتى . باش مىرزا مەكتۇپنى ئۈنلۈك ئاۋازدا ئوقۇشقا باشلىدى :

« ئەسسالامۇ ـ ئەلەيكۇم ، جانابىي دۆلەتپاناھ ، پەدەرۇ بۇزرۇك ئانھەزرىتىمنىڭ ئۆمرىنىڭ ئۇزۇن، دۆلەت ـ سەلتەنىتىنىڭ زىيادە بولۇشىنى تىلەپ ئۇشبۇ مەكتۇپنى يېزىشىمىزدىكى مۇددىئايىمىز شۇلكى ، بىزلەركىم نادان پەرزەنتلىرىنىڭ قىبلىگاھى بولمىش جانابىي خان ئاتىمىز ئوردىدىكى بىر قىسىم سۇخەنچى ، پىتنىخور ئەمىرلەرنىڭ يالغان ـ ياۋىداق سۆزلىرى ۋە تۆھمەتلىرىگە ئىشىنىپ م ئاداۋەت تۈگمىنىگە سۇ باشلىغان ئوخشايلا . . مۆھتەرەم پەدەرىمىزنىڭ مەندەك پۇشتىغا ئىشەنمەي ياتلارنىڭ پىتنىسىگە ئىشىنىپ قالغىنىدىن تولىمۇ ھەيرەتتە قالدىم . ئۇل سۇخەنچىلەرنىڭ مۇددىئاسى پەدەرنى پەرزەنتىگە دۈشمەن قىلىپ ، ئارىنى بۇزۇپ ، قالايمىقانچىلىق ، ياغى پەيدا قىلىپ تەخت سەلتەنىتىنى تارتىۋېلىشتۇر . پەدەرىمنى ئۇل چېقىمچىلار ئەينى يىلى بىر قىسىم رىياكار ئەمىرلىرىمنىڭ دامىغا چۈشۈپ كېتىپ ، جانابىي قىبلىگاھىمدىن بىسوراق تەختتە ئولتۇرۇپ قالغان ئەدەپسىزلىكىمنى مىسال كەلتۇرۇپ ئىشەندۈرمەكچى بولۇشقاندۇر . ئۇل چاغدا خام ، ساددا ،

نادان ئەقىلسىز ئىكەنمەن . ھازىر شۇ ئىشلارنى ھەر ئويلىسام قاتتىق ئۆيىلىمەن . مەن ھەرگىزمۇ پەردەرگە قىلىچ تەڭلەيدىغان ، پەدەرنىڭ تەخت - سەلتەنىتىگە خىرىس قىلىدىغان تۇزكور پەرزەنت ئەمەسمەن .

ئۆز نۆۋىتىدە خان ئاتامغا شۇ ئىشمۇ ئاشكارا بولغايكى ، يېقىنقى بىر نەچچە يىلدا ئاستانىگە ئاياغ باسمىغانلىقىم ھەرگىزمۇ جانابىي پەدەرۇ بۇزرۇكۋارىمدىن رەنجىگەنلىكىم ، تاجۇتەخت تەمەسىدە باتىنىغانلىقىم ئەمەس . ئانھەزرىتىمگە قاراڭغۇ ، ئەتراپلىرىنى ، ئوردىنى نەچچە ئونلاپ تۇزكور ، ھارام تاماق ، يىلان - چايان مەسەللىك رىياكار ئەمىرلەر ئورىۋالغاندۇر . گەرچە قىبلىگاھىمىزنىڭ نەزىرى كائىناتتەك كەڭرى ، كۆزى بۇركۈتنىڭكىدەك ئۆتكۈر ، مەرھەمىتى ئاپتاپتىن زىيادە ، ۋۇجۇدى تەڭداشسىز ئىلىم - پاراسەتكە تولغان بولسىمۇ ، لېكىن ئەتراپىدىكى ئول تىلى ھەسەل ، دىلى زەھەر خۇشامەتچى ئەمىرلەرنىڭ يالغان - ياۋىداق بىلجىرلاشلىرى سادادىدا ياخشى - يامانىنى ئىلغا قىلمايۋاتىدىلا . شۇ سەۋەبلىك نۇرغۇن ساداقەتمەن ، ئېستىپداتلىق ئەمىرلەر ، بەگ - سىپاھلار ئېتىبارسىز قارىلىپ خارلىنىۋاتىدۇ . گەرچە مەن جانابىي پەردەرىمنىڭ ئاپتەپتەك جامالىغا ، زىيادەك مېھرىگە بىر قېنىۋېلىشنى كېچە - كۈندۈز ئارزۇ قىلسامىمۇ ، لېكىن ئاشۇ يىلان - چايان مەسەللىك ئەمىرلەرنىڭ تۇيدۇرماي نەشتەر سېلىپ قويۇشىدىن ۋايىم يەپ ، بىئىلاجلىق پىغانىغا غەرق بولۇپ ، ھەسرەت - نادامەت ياشلىرىدا كۆزۈمنى سۇلاپ ، جانابىي ئاللادىن پەدەرىمنىڭ مۇبارەك تېنىگە سالامەتلىك تىلەپ ئولتۇرماقتىمەن .

ئەقىلسىز پەرزەنتىنىڭ ساداقىتىدىن مۆھتەرەم پەدەرىم زىنھار گۇمانلانمىغاي .

مېنىڭ بىلىشىمچە ، جانابىي پەدەرىمگە يىگىرمە ئالتە- يىگىرمە يەتتە يېشىدىلا خانلىق سەلتەنەت تەختىدە بەرقارار بولۇش نېسىپ بولغانىكەن . مانا مەن ھازىر ئوتتۇز ئالتە - ئوتتۇز يەتتە ياشقا يېقىنلاشتىم . ئاز كەم ئوتتۇز يىل قەشقەرنىڭ نائىب ئەمىرلىك تىزگىنىنى تۇتۇپ ، يۇرتدارچىلىق ئىشلىرىغا خېلىلا پىشتىم . سەلتەنىتىمىزنىڭ

يۇتداچىلىق ئىشلىرى خان ئاتامنى كۆپ ھاردۇرۇۋەتتى . مېنىڭچە ، پەدەررىبۇزرۇكۇم ئەمدى كۆپرەك ھاردۇق ئېلىپ خانلىقىمىزنىڭ ئۇششاق - چۈششەك يۇرتدارچىلىق ئىشلىرىغا ئۆزىنى ئۇرۇپ كەتمەي ، مۇبارەك تېنىنى ئاسراپ ، تەختتە خاتىرجەم ئولتۇرۇپ بەرسە ، يۇرتدارچىلىق ئىشلىرىنى بىزلەركىم پەرزەنتلىرى قەشقەردە تۇرۇپ دۆلەتپاناھىمغا ۋاكالىتەن ئاقتۇسام دېگەن مۇددىئادىمەن .

يەنە بىر ئىش : ئەمىر مىرزا يۇسۇپبەگ جانابىي ئانھەزرىتىمدىن رەنجىپ ئەمەس ، بەلكىم ئوردىدىكى چوڭ مەنسەپلەرنى چاڭگىلىغا كىرگۈزۋالغان بىر قىسىم ھارام تاماق ، ناكەس ئەمىرلەرنىڭ يەكلىشىدىن ، پىتنە - پاساتلىرىدىن رەنجىت بۇل دەرگاھىمىزغا كەلگەنىكەن . ئۇنىڭغا كۆپ نەسىھەتلەرنى قىلدىم . خۇدا خالىسا پات يېقىندا ئالدىلىرىغا لەشكەرلىرى بىلەن قايتۇرىمەن . ئاداۋەت تۇتماي ياخشى مۇئامىلە قىلىشلىرىنى ئۆتۈنىمەن . ئەڭ ئاخىرقى ئۆتۈنۈپ قىلىدىغان ئىلتىماسىم شۇلكى ، ئوردىغا يوشۇرۇنۇۋالغان رىياكار ئەمىرلەرنى تازىلاش ئۇچۇن ، جانابىي قىبلىگاھىمغا ئەڭ ساداقەتمەن بولغان ، ئەلەم ۋە قەلەم ماھارىتىدە كامالەتكە يەتكەن مىرزا غەنىبەگ بىلەن مىرزا نەجىببەگكە يۇقىرى مەنسەپ ئىنئام قىلىپ ، ئەتىۋارلاپ ئىشلىتىشلىرىنى تەۋسىيە قىلىمەن . مىرزا غەنىبەگنى ئاستانە ئەمىرلىكىگە ، مىرزا نەجىببەگنى ئوردا ئىشكائاغىلىق مەنسىپىگە كۆتۈرۈشلىرىنى ئىلتىجا قىلىمەن ...»

- بولدى ، بەس !!!

خاننىڭ غەزەپلىك ئاۋازى ئەمىرلەنرى خۇددى بېشىغا توقماق تەگكەندەك چۆچۈتۈۋەتتى . باش مىرزا مەكتۇپنى تۇتقىنىچە قېتىپلا قالدى . ئاستانە ئەمىرى مىرزا باباقبەگ بىلەن ئوردا ئىشكئاغىسى مىرزا تەڭرىبەردىبەگنىڭ مەنسەپلىرىدىن ئايرىلىپ قېلىش خەۋپىدە ئاداۋەت ۋە قىزغىنىش تۇيغۇلىرى چىرمىۋالغان يۈرىكى قىسىلىپ ئەنسىز سوقۇۋاتاتتى . ئۇلار شۇ تۇرقىدا شاھزادىنىڭ بۇل مەكتۇپىغا خاننىڭ ئىنكاسىنى

خۇدادىن توختىماي تىلىشەتتى . شاھزادە ئىسمىنى ئاتاپ تۇرۇپ يۇقىرى مەنسەپكە تەۋسىيە قىلغان مىرزا غەنىبەگە بىلەن مىرزا نەجىببەگنىڭ چىراي ئىپادىسىدىن شۇ تاپتا نىمىلەرنى ئويلاۋاتقانلىقىنى بىلمەك تولىمۇ تەس ئىدى . ئۇلارنىڭ چىرايىدا ھاياجانلىنىش تۈيغۇلىرىدىن كۆرە ، ئەجەپلىنىش تۈيغۇسى كۆپرەك ئىدى . خاننىڭ تۇيۇقسىز غەرەپكە كەلگىنىنى كۆرۈپ ۋۇجۇدلىرىنى مۇزدەك تىترەك باستى . شۇ تۇرقىدا خاننىڭ نىمە سەۋەبتىن غەرەپلەنگىنى بارلىق ئەمىرلەرگە قاراڭغۇ ئىدى .

- ئەقلىڭىزگە بارىكاللا شاھزادەم ، - دېدى سۇلتان ئابدۇللاخان مەسخىرە ئارىلاش كۈلكىسى بىلەن گەپ باشلاپ ، - بىزلەركىمۇ خان ئاتىڭىزغا كۆرسەتكەن ۋاپادارلىقىڭىزغا تەشەككۇر ! مەن ئۇششاق - چۈششەك يۇرتدارچىلىق ئىشلىرىغا ئۆزەمنى ئۇپراتماي تەختتە خاتىرجەم ئولتۇرۇمشىمەنۇ ، ئول بولسا قەشقەردە تۇرۇپ يۇرتدارچىلىق ئىشلىرىنى باشقۇرارئىممىش . بۇ مەندىن ئوپئوچۇق تەخت تالاشقىنى بولماي نىمە ؟ ئاپىرىن ! ئاپىرىن ! ھىيلىگەرلىكتە كەمەك ھەييارىدىن ئېشىپ كېتىپسىز ، شاھزادەم . ئۆگەتمىسىڭىزمۇ قايسى ئەمىرنى قايسى مەنسەپكە قويۇشنى ئوبدان بىلىمەن . شۇ كۈنلەردە ئوردىدىكى ساتقۇن ، ئاسىي ئەمىرلەنرى بىلەلمەي يۈرەتتىم . مانا ، قوۋ تۈلكە تومشۇقىدىن ئىلىنار دەپ ، شاھزادەم ئول رىياكارلانرى ئۆز ئاغزى بىلەن ئاشكارىلاپ بەردى ئەمەسمۇ !- سۇلتان ئابدۇللاخان شۇنداق دېدى - دە ، قول باغلاپ تۇرغان مىرزا غەنىبەگ بىلەن مىرزا نەجىببەگكە نەپرەت بىلەن ئالايدى . شۇ ھامان بۇرنىغا ئۆلۈم پۇراشقا باشلىغان بۇ ئىككى شور پىشانە ئەمىرنىڭ يۈرىكى قېپىدىن چىقىپ ، پۇت - قوللىرىدا جان قالمىدى .

- كېلىڭلار ! - دېدى سۇلتان ئابدۇللاخان قولىنى غەزەپ بىلەن شىلتىپ ، - ساتقۇن ئەمىر غەنىبەگ بىلەن نەجىببەگنى دەرھال زىندانغا تاشلاڭلار !

ياساۋۇللارنىڭ چاڭگىلىدا تۇشقاندەك تىپىرلاۋاتقان ئىككى ئەمىر « ئاھ ، ناھەقچىلىك ! ئادالەت !» دەپ پەرياد كۆتۈرۈشتى .

خاننىڭ غەزىپىدىن قورقۇپ كەتكەن باشقا ئەمىرلەر ئۇ ئىككى ئەمىرنىڭ گۇناھىنى تىلەش تۇگۇل چوڭراق نەپەس ئېلىشقىمۇ پېتىنالمىدى . شۇ تاپتا ئۇلارنىڭ كۆزىگە شاھىنشىنىنىڭ تام - تورۇشلىرىدىكى ئالتۇن سۈيى تالىتىلغان نەپىس گۈل - نۇسخىلىرى ، نەقىش - ئۆرنەكلەر خۇددى تام - تورۇستىن مىڭلىغان يىلان - چايانلار لۆمۈلدەپ چىقىۋاتقاندەك كۆرۈنۈپ ، ۋۇجۇدىغا ھەسسىلەپ دەھشەت سالاتتى .

ئاستانىنىڭ ئەمىرلىك مەنسىپى بىلەن ئوردا ئىشىكئاغىلىق مەنسىپى ئوردىدىكى بارلىق ئەمىرلەرنىڭ كۆزى قىزىرىدىغان ، قولغا كىرگۈزۈشنى كېچە - كۈندۈز ئارزۇ قىلىدىغان مەنسەپلەردىن ئىدى . چۈنكى ، ئاستانىگە ھاكىم بولغان كىشى قوشۇمچە تۈمەن كىشىلىك ئاستانە قورۇقچى لەشكەرلىرىنىڭ قوماندانلىقىنى ، ئوردا ئىشىكئاغىسى بولغان كىشى خىللانغان ئوردا مۇھاپىزەتچىلەر قوشۇنىنىڭ ئەمىرلىك ۋەزىپىسىنى قوشۇمچە ئۆتەيتتى . بۇ مەنسەپلەر ۋاپاسىز ، تۇزكور شاھزادە يولۋاسخانغا سېتىلغان ئەمىرلەرنىڭ قولىغا چۈشۈپ قالسا ، سۇلتان ئابدۇللاخاننىڭ ھېچنىمىگە كۆچى يەتمەيدىغان ئادەتتىكى ئادەمگە ئايلىنىپ قېلىشى بىردەملىك ئىش ئىدى . شاھزادىنىڭ مۇشۇنداق مۇھىم ئورۇنغا مەكتۇپ ئارقىلىق باشقا ئەمىرلەرنى قويۇشقا تەۋسىيە قىلىشى شۇ تاپتا گۇمانخور خاننى ھازىرلا ئەسىرگە ئايلىنىپ قالغاندەك تۇيغۇغا كەلتۈرۈپ قاتتىق غەزەپلەندۈرگەنىدى .

مىرزا غەنىبەگ بىلەن مىرزا نەجىبىبەگنىڭ ھەر ئىككىلىسى سۇلتان ئابدۇللاخاننىڭ ئىشەنچىسىگە ئېرىشىپ ، ئەتىۋارلىنىشقا نائىل بولغان ئەمىرلەردىن ئىدى . يېقىن ئەمىرلىرىنىمۇ شاھزادىگە سېتىلىپ كەتكەنلىكىنى بىلگەن ئابدۇللاخاننىڭ گۇمانخورلۇقى شۇنچىلىك چېكىگە يەتتىكى ، شۇ تاپنىڭ ئۆزىدىلا بارلىق ئەمىرلىرىنى زىندانغا مەھكۇم قىلىشتىن ئۆزىنى ئاران - ئاران تۇتۇۋالدى .

- ئانھەززىتىمگە مەلۇم بولغان ، - دەپ ئالدىغىراق چىقتى بايانتىن بىرى پۇرسەت كۈتۈپ تۇرغان مىرزا ھاجىم ياتىشبېگى ① ئېگىلگىنىچە قوللۇق بىلدۈرۈپ .

خان ياتىشىپگىنىنىڭ قاپقارا ، كوسا چىرايىغا شۇنداقلا قاراپ قويۇپ ئىجازەت بەردى .

ئادەتتە ياتىشىپىگىنىنىڭ شۇم خەۋەردىن ئۆزگە مەلۇمات يوللىمايدىغانلىقىنى ئوبدان بىلىدىغان ئەمىرلەر ئۆزلىرىنى يەنە ئاللىقانداق پالاكەتنىڭ كۈتۈپ تۇرۇۋاتقانلىقىدىن ۋايىم يەپ يۈرەكلىرى سۇ بولدى ـ دە ، بارلىق سەزگۈلىرىنى قۇلاققا ئايلاندۇرۇشتى .

ـ ئانىھەزرىتىمىنىڭ كىچىلىك مۇھاپىزەتنى ، چارلارشنى كۈچەيتىش ھەققىدىكى پەرمانىغا بىنائەن شەھەرنىڭ بارلىق چوڭ ـ كىچىك كوچا ، دەڭ ـ راباتلىرىغا پايلاقچى ـ خۇپىيىلەرنى ئورۇنلاشتۇرغاندۇق . كېچە ئىبغىر ئىبغىر ئەلياتقۇ مەھەلدە گۆر باغدا تىمىسقىلاپ يۈرگەن قەلەندەر سىياقىدىكى بىر ساياق گۇمانىمىزنى قوزغاپ قويدى . تەكشۈرۈپ ئاختۇرساق ، يېنىدىن شاھزادە يولۋاسخاننىڭ يازغان مۆنۇ مەكتۇپى تېپىلدى .

شاھزادىنىڭ نامى بىلەن چىتىشلىق مەكتۇپنىڭ گېپى چىقىشى بىلەن ئەمىرلەنرىڭ دېمى ئىچىگە چۈشۈپ كەتتى . سۇلتان ئابدۇللاخان بولسا قىزىققان ھالدا تەختكە يۆلەنگەن گەۋدىسىنى رۇسلىدى .

باش مىرزا ياتىشبەگىنىڭ قولىدىكى قاتلانغان بىر ۋاراق خوتەن قەغىزىنى ئېلىپ خانغا ئۇزاتتى . خان كىرلىشىپ كەتكەن قەغەزگە شۇنداقلا نەزىرىنى ئاغدۇردى ـ دە باش مىرزىنى ئوقۇشقا بۇيرىدى . باش مىرزا گېلىنى قىرىپ مەكتۇپنى ئوقۇشقا باشلىدى :

« زالىم خاننىڭ دەرگاھىدا ئېتىبارسىز قارىلىپ خارلىنىۋاتقان ، ئەدلۇ ئادالەت ئىزدەپ كېچە ـ كۈندۈز ئالللاغا نالە قىلىۋاتقان مۆھتەرەم مىرزا غەنىبەگ ، مىرزا نەجىببەگ ، ئەمىر ئەييۇپ ، مىرزا يامغۇرچىبەگ ، مىرزا خەلىلبەگ ، مىرزا سەيپۇللابەگ ، مىرزا شاھبەگ ، مىرزا نەۋرۇزدىۋان قاتارلىق ئەمىرلەرگە يېتىپ مەلۇم بولغايكى ، سىزلەركىم ساداقەتمەن يارۇ بۇرادەرلەنرىڭ دەرۇ ئەھۋالىڭىزلارنى ئەمىر مىرزا يۈسۈپبەگە جانابلىرىدىن ئاڭلاپ خەۋەر تاپتۇق . شۇنداقلا ساداقىتىڭىزلارنى بىلدۈرۈپ ئەۋەتكەن مەكتۇپ ، قىممەتلىك سوۋغا ـ سالاملىرىڭلارنىمۇ تاپشۇرۇۋالدۇق . مۆھتەرەم جانابلار ، ئول قارا كۆنلەرنىڭ يوقالمىقىغا ئاز

قالدى . پات يېقىندا ئاستانە ئاسمىنىدا ئادالەت قىلىچى جەۋلان قىلىپ ، ناھەقچىلىك ، زالىملىق مەھشەرگاھقا ئۇزۇتىلىدۇ . سىلەر شۇنىڭغىچە قانچىكى خورلۇق تارتساڭلارمۇ يەنىلا تەخىر قىلغايسىلەر .

خۇدا خالىسا يېقىندا ئەمىر مىرزا يۈسۈپبەگنى لەشكەرلىرى بىلەن ئاستانىگە يولغا سالىمەن . ئۇنىڭغىچە قەشقەرگە جەمئىي بولغان ھەق ـ ئادالەت غازاتچىلىرىمۇ ئاستانىگە يېتىپ بارىدۇ . شۇ چاغدا سىلەر مىرزا يۈسۈپبەگە بىلەن ئىچىدىن ماسلىشىپ ، سېپىل قوۋۇقلىرىنى ئىگىلىسەڭلار ، بىز تېشىدىن ھۇجۇم قىلىپ ، ئىچى ـ تېشىدىن ماسلىشىپ ئاستانىنى پەتھ قىلغايمىز .

سىر ئاشكارىلانمىغاي . نەمە ئوقۇپ بولۇنغاندىن كېيىن كۆيدۈرۈۋېتىلگەي . جانابىي ئەمىرلەردىن كۆپ ئۈمىدۋارمەن .

خانۇ خاقان يولۋاسخان سۇلتاندىن دەپ بىلۈرسىلەر »

4ـ جاللات خېنىم (تارىخىي رومان)

خەت ئوقۇلۇپ تاماملىنىشى ھامانلا ، شاھنىشىنى داد ـ پەرياد قاپلىدى. شاھزادە يولۋاسخاننىڭ مەخپىي خېتىدە تىلغا ئېلىنغان ئەمىرلەر شاھزادىنى تۆھمەتخورلۇقتا ئەيىبلەپ قاقشايتتى . ئۆزلىرىنى خانغا ، سەلتەنەتكە ساداقەتمەن ئىكەنلىكىنى بىلدۈرۈشۈپ زارلىشاتتى . ئامان قالغان ئەمىرلەر بولسا خۇداغا مىڭ ـ مىڭ قەتلە شۈكرى ئېيتىشىپ ، سۇلتان ئابدۇللاخاننىڭ بۇ كۈتۈلمىگەن بالا ـ قازانى بىر تەرەپ قىلىشىنى كۈتۈپ تۇرۇشاتتى .

بىر ئاش پىشىم ۋاقىت ئىچىدە ئارقىمۇ ـ ئارقا يۈز بەرەەن بۇ دىشۋارچىلىقتىن نېمىنىدۇر سېزىپ ، گۇمانىي تۇيغۇلارغا ئەسىر بولغان بىر قىسىم ئەمىرلەر خىيالىدىن كەچكەنلىرىنى خانغا ئېيتىشقا بىر قانچە قېتىم تەمشىلىشتىيۇ ، خاننىڭ دەھشەتلىك ئەلپازىغا قاراپ ئۆزلىرىنىڭمۇ بۇ كېلىشمەسلىككە چېتىلىپ قېلىشىدىن ئەنسىرەپ ،

سۈكۈت قىلىشقا مەجبۇر بولدى . ئۇلار خاننىڭ قاتتىق غەزەپلەنگەن ۋاقتىدا ھېچكىمنىڭ نەسىھەتكە قۇلاق سالمايدىغانلىقىنى ئوبدان بىلىشەتتى .

قەھرى - غەزىپى چېكىگە يەتكەن سۇلتان ئابدۇللاخان ھېلىقى بەختى قارا ئەمىرلىرىنىڭ نالە - پەريادلىرىغا ، يېلىنىش - يالۋۇرۇشلىرىغا قۇلاقمۇ سالماستىن ھەممىنى زىندانغا بۇيرۇدى - دە تۇرپاننىڭ نائىب ئەمىرى - ئىنىسى سەئىد باباخان سۇلتاننىڭ ئاغچىسىنى كۈتۈۋېلىش ئۈچۈن ، كىيىم ئالماشتۇرماقچى بولۇپ ، شاھنىشىندىن چىقىپ كەتتى .

ئامان قالغان ئەمىرلەر « ئۇھ » دەپ يەڭگىل تىن ئېلىشتى - دە ، خاننىڭ پەرمانىغا بىنائەن ، تۇرپاندىن كەلگەن خان ئاغىچىنىڭ ئىستىقبالىغا بىللە ئاچىقىدىغان ئاغىچا - ئايىملىرىنى جابدۇش ئۈچۈن ئوردىدىن چىقىپ ، ئۇدۇل قەسىرلىرىگە يۈگۈرۈشتى .

5

مەلىكە شەمشىبانۇ ئاغىچىسىن ھاردۇق سوراپ سېلىنغان شاھانە داستىخان ئوردا بېغىدىكى لالىزار راۋاقتا ھازىرلاندى .

سۇلتان ئابدۇللاخان ئالاھىدە ھۆرمەت كۆرسىتىپ شەمشىبانۇ مەلىكە بىلەن ئون ياشلىق قىزى مەلىكە مۆھتىرەم خېنىمغا ئوڭ يېنىدىن ئورۇن بەرگەنىدى . خاننىڭ سول تەرىپىدە چوڭ خانىشتىن تارتىپ تۆتىنچى خانىشقىچە تەرتىپ بويىچە ئورۇن ئېلىشتى. باشقا ئەمىرلەرمۇ ئاغىچىلىرى بىلەن ئۆزلىرىگە مۇناسىپ جايدىن ئورۇن ئېلىشتى . مېھمانلار بىلەن ساھىبخانا جايلىشىپ ئولتۇرۇپ بولغاندىن كېيىن ، قوللىرىنى دۇئاغا كۆتۈرۈشۈپ قىسقىلا پاتىھە قىلىشتى - دە قايتىدىن تىنچلىق -ئامانلىق سوراشتى .

سۇلتان ئابدۇللاخان ، شەمشىبانۇ مەلىكىدىن ئىنىسى سەئىد باباخان سۇلتاننىڭ ئەھۋالىنى قايتىدىن سورىدى ۋە ئىنىسىنى سېغىنغانلىقىنى بىلدۈردى . مەلىكە شەمشىبانۇ خان ئاغىچىمۇ خانغا ئىنى سەئىد باباخان سۇلتاننىڭ سالىمىنى يەتكۈزدى ۋە ئەۋەتكەن

مەكتۇپىنى ، ئالغاچ كەلگەن سوۋغا ـ سالاملارنى تاپشۇردى . بىر قاتار رەسمىيەت ـ يوسۇنلار ئاخىرلاشقاندىن كېيىن ، داستىخانغا سىنچاينىڭ ئورنىدا ئالتۇن ـ قاشتېشى جاملاردا مۇزدەك ساقلانغان شەربەتلەر كەلتۈرۈلدى . قوغۇن ـ تاۋۇز ، ئۆرۈك ـ شاپتۇل ، ئەينۇلا ... قاتارلىق مېۋىلەر تىزىلدى .

ـ قېنى ، قوغۇنغا باقسىلا ، ـ دېدى چوڭ خانىش ، يەڭگە ئاغىچىغا ئالاھىدە ئىلتىپات كۆرسىتىپ ،ـ ئاستانىنىڭ قوغۇنلىرى تۇرپاننىڭ قوغۇنلىرىدەك تەملىك ئەمەس ، شۇنداق بولسىمۇ ئۇسسۇزلۇقنى باسىدۇ .

ـ ئاستانىنىڭ قوغۇنلىرىمۇ تىلنى يارغۇدەك شېرىن ئىكەن ، ـ دېدى شەمشىبانۇ ئاغىچا قولىغا ئالغان بىر تىلىم قوغۇنغا ئۇنچىدەك چىشلىرىنى نازاكەت بىلەن پاتۇرۇپ .

ـ تەمى تۇرپاننىڭ قوغۇنلىرىغا يەتمەيدۇ ، ـ دېدى سۇلتان ئابدۇللاخان سۆز قىستۇرۇپ ، ـ كىچىك ۋاقتىمىزدا يېگەن قوغۇنلارنىڭ تەمى ھازىرغىچە ئاغزىمدا بار . ھازىرغىچە ئۇنچىلىك شېرىن قوغۇن يەپ باقماپتىمەن.

سۇلتان ئابدۇللاخان شۇنداق دېگەن تۇرپاندا ئۆتكەن بالىلىل دەۋرىنى ئىختىيارسىز ئېسىگە ئالدى . شۇ زامانلاردا تۇرپان ، قۇمۇللارنىڭ خانلىق تەختىدە ئولتۇرغان دادىسى ئابدۇرەھىمخاننى ① كۆز ئالدىغا كەلتۈردى .

ـ جەننەتماكان پەردەرىمزى ئابدۇرەھىمخان ھەزرەتلىرى قوغۇنغا ئاجايىپ ئامراق ئىدى . ئۇنىڭ قىشمۇ ياز قوغۇن يېگىنىنىلا كۆرەتتىم . شۇل سەۋەبتىنمۇ قومۇل ـ تۇرپان دىيارىنىڭ دېھقانلىرىنىڭ قوغۇن پەرۋىش قىلىشقا بۆلەكچە ئىچى بار . ياراتقان ئىگەم پەدەرىمىزگە جەننەتتىمۇ ئاشۇ جەننەت نېمەتلىرىنى تېتىشقا نىسىپ قىلغاي ئىلاھىم !

مېھمان بىلەن كۆرۈشۈپ سۇلتان ئابدۇللاخاننىڭ ئەتىگەنكى كۆڭۈل غەشلىكى خېلىلا كۆتۈرۈلۈپ كەتكەنىدى . شۇڭلاشقا ، ئۇ داستىخاندا بۆلەكچە ئېچىلىپ ئولتۇردى . سورۇن ئەھلىگە قۇمۇل ، تۇرپاندا ئۆتكەن بالىلىقى ھەققىدە بىر قىسىم ئەسلىمىلىرىنى ،

ئىنىلىرى بىلەن قىلغان كۈلكىلىك ، بەڭۋاش قىلىقلىرىنى سۆزلەپ بېرىپ ، سورۇندىكىلەرنى كۈلدۈرۈۋەتتى .

مەلىكە شاھبانۇ ئاغىچىنىڭ قېشىدا خۇددى چوڭ كىشىلەردەك تارتىنماي ئولتۇرغان مەلىكە مۆھتەرەم خېنىمغا كۆزى چۈشكەن خاننىڭ دىققىتى بۇ چىيەن قىزغا مەركەزلەشتى . ئۇزۇن تال - تال كىرپىكلىرى ، توغاچتەك مەڭزىگە سايە تاشلاپ تۇرغىنا بولاقتەك كۆز ، ئىلىپتەك تۈز ، ناچىدەك نۇقسانسىز بۇرۇن ، بىر تال گىلاسنى پاتۇرۇپ قويغاندەك ئويماقتەك ئېغىز ۋە نېپىز لەۋلەر ئارىسىدىن ماراپ تۇرغان گۆرۈچتەك چىشلار ... قىز ھەققەتەنمۇ داڭلىق رەسسامنىڭ قولىدىن پۈتكەن يېگانە گۈزەل سۈرەتكە ئوخشايتتى .

سەپەرنىڭ ھاردۇقىدىمۇ ياكى كۆڭلى تارتىمىدىمۇ مەلىكە مۆھتەرەم خېنىم ھېچنىمە يېمىگەنىدى . سۇلتان ئابدۇللاخان قىزدىن ئىچ كۆيەرلىك بىلەن سورىدى :

- مەلىكەمگە قوغۇن تېتىمىدىمۇ ، قانداق ؟

- مەلىكە مۆھتەرەم خېنىم خانغا قاراپ تاتلىققىنا كۈلدى - دە تارتىنمايلا جاۋاب بەردى :

- قوغۇنغا تېخى ئېغىز تەگمىگەن تۇرسام ، تەمىنىڭ قانداقلىقىنى نەدىن بىلەي ، خانا ئاتا ؟!

- ئەمىسە تېتىپ بېقىڭ ، مەلىكەم .

مەلىكە ئالدىدىكى بىر كاسا كۆكچىنى ئىشارە قىلىپ جاۋاب بەردى :

- ئويۇپ يەي دېسەم پىچاق يوق .

سۇلتان سانجىپ قويۇلمىغانلىقىنى سەزدى - دە قاقاقلاپ كۈلۈپ كەتتى :

- ماۋۇ ئىشنى كۆرۈڭ ، بايامىنىڭزى مەلىكەمنى نېمىگە تۇرۇپ قالدىكىن دېسەم ، كاسا قىلىنغان قوغۇنلارنى ئاستاندە نېمە بىلەن يەيدىغان بولغىيتتىكى دەپ ئويلىنىپ قاپتىكەن ئەمەسمۇ ؟!

خاننىڭ قىزىقچىلىق قىلىپ ئېيتقان سۆزلىرىدىن ھەممەيلەن قاقاقلاپ كۈلۈشۈپ

كەتتى . شۇ ئارىدا بىكاۋۇلبەگ مۇلازىملارنى جورۇپ ئەپچىللىگىنە قەلەمتىراشلارنى كەلتۈردى ۋە بىر تال قەلەمتىراشنى مەلىكە مۆھتەرەم خېنىمغا ھۆرمەت -ئېھتىرام بىلەن ئۇزاتتى . مەلىكە قەلەمتىراشقا شۇنداقلا قاراپ ياراتمىغان ھالدا سورىدى :

- نېمانداق كىچىك بەكە بۇ ، چوڭراق پىچاقلار يوقمۇ ؟ مىسالەن خەنجەر دېگەندەك .

- بۇ ... بۇ ...

بىكاۋۇلبەگ مەلىكىنىڭ بۇ غەلىتە سوئالىدىن بىر نەچچە دەقىقە دۇدۇقلاپ تۇرۇپ قالدى -دە بىرىنىلا ئىسنىنى يغىپ جاۋاب بەردى :

- مەلىكەمگە چوڭراق پىچاق لازىم بولسا ، ھازىرلا ئەكەلدۈرەي .

- بولدى ، ھاجەتسىز ، - دېدى مەلىكە مۆھتەرەم خىنىم بىكاۋۇلبەگكە نەزەر كۆزىنى سېلىپمۇ قويماستىن گېپىنى داۋاملاشتۇرۇپ ، - ماڭا لازىملىق پىچاق مۇشۇ يەردە بار .

مەلىكە مۆھتەرەم خېنىم شۇنداق دېدى - دە دەس ئورنىدىن تۇرۇپ ، ئۆزىگە قىزىقىپ قاراپ تۇرغان سۇلتان ئابدۇللاخاننىڭ قېشىغا كېلىپ ، خان يېنىغا ئېسىلغان ھەر خىل دۇر ، ئالماس ، ياقۇتلاردىن كۆز قويۇپ ياسالغان غىلاپتىن چىقىپ تۇرغان ئالتۇن ساپلىق خەنجەرگە قول ئۇزاتتى .

بۇ خەنجەرنى ئابدۇللاخانغا پەرغانە خانى يىللىق تاپشۇرىدىغان ئولپانلار قاتارىدا شەخسىي نامىدىن سوۋغا قىلغان بولۇپ ، ئاجايىپ ھۈنەر بىلەن ياسالغان بۇ خەنجەرنى خان تولىمۇ ئەتىۋارلاپ يېنىدىن ئايىمايتتى .

- مەلىكە ، ئەدەپسىزلىك قىلماي جايىڭىزدا ئولتۇرۇڭ ، - دېدى شەمشىبانۇ ئاغىچا قىزىنىڭ كەپسىزلىكىدىن خىجىل بولغان ھالدا .

سۇلتان ئابدۇللاخان بولسا كۈلۈمسىرىگەن ھالدا مەلىكە مۆھتەرەم خېنىمنىڭ غىلاپتىن خەنجەرنى ئېلىشىغا يول قويدى . مەلىكە خەنجەرنى قولىغا ئېلىپ زوقلانغان ھالدا بىر نەچچە دەقىقە قارىۋەتكەندىن كېيىن ئورنىغا قايتىپ كەلدى -دە خەنجەرنىڭ ئۇچى بىلەن

قوغۇندىن بىر چىشلەم ئويۇپ ئاغزىغا سالدى .

- قوغۇننىڭ تەمى قانداقراقكەن ، مەلىكەم ؟- سورىدى ئابدۇللاخان مەلىكىنى گەپكە سالماقچى بولۇپ .

- تاتلىق ئىكەن ، دېدى مەلىكە تەمكىنلىك بىلەن ، - قوغۇندىن كۆرە مۇنۇ خەنجەر تېخىمۇ تاتلىق ئىكەن . خان ئاتام ئىجازەت بەرسە بۇ خەنجەرنىمۇ يەۋەتسەم دەيمەن .

سۇلتان ئابدۇللاخان مەلىكە مۆھتەرەم خېنىمنىڭ تولىمۇ چىچەنلىك بىلەن خەنجەرنى ئۆزىنى سوراۋاتقانلىقىنى بىلىپ ، قىزىنىڭ ئەقلىگە ۋە سۆز ماھارىتىگە شۇنداق قايىل بولدىكى ، ھېچ ئىككىلەنمەيلا ئەڭ ئەتىۋار بۇيۇملىرى قاتارىدا ساقلايدىغان خەنجىرىنى مەلىكىگە سوۋغا قىلىۋەتتى .

- مەلىكىگە ئىجازەت ، - دېدى ئابدۇللاخان ئالتۇن توقىلىق كەمىرىگە ئېسىۋالغان غىلاپنى يېشىۋېلىپ مەلىكىگە تەڭلەپ تۇرۇپ ،- ئېلىڭ ، مەلىكەم ئۇل خەنجەرنى مۇنۇ غىلاپقا سېلىپ ساقلاپ ،ئالدىرىماي يەۋېلىڭ .

خان بىلەن مەلىكە ئوتتۇرىسىدا يۈز بەرگەن بۇ سۆز ئويۇنىدىن سورۇندىكىلەر ھۇزۇرلىنىپ كۈلۈشتى .

مەلىكە خاننىڭ ئالدىغا كېلىپ غىلاپنى ئىككى قوللاپ تەۋازۇ بىلەن ئېگىلىپ تۇرۇپ ئالدى - دە خەنجەرنى غىلاپقا سېلىپ ، غىلاپنىڭ بېغىنى قاشتېشى كەمىرىگە ئۆتكۈزۈپ يېنىغا ئېسىۋالدى .

- خان ئاتامنىڭ ئىلتىپاتىغا ھەشقاللا ، بۇ خەنجەر ۋاقتى كەلگەندە سەلتەنىتىمىزنىڭ دۈشمەنلىرىنىڭ كۆكرىكىگە ئەجەل تىغى بولۇپ ئۇرۇلغاي !

- تەشەككۈر ، تەشەككۈر ،- دېدى سۇلتان ئابدۇللاخان ھاياجانلىنىپ ،- ئەقىل - پاراسىتىڭىز ، غەيرەت - شجائىتىڭىزگە بارىكاللا ، مەلىكەم ، يېشىڭىز كىچىك بولسىمۇ جاسارىتىڭىز زىيادە ئىكەن . ئىنىم سەئىد باباخان سۇلتان سىزنى قىز بالا دەپ ئولتۇرماي

ئەر ھەممەتلىك قىلىپ تەربىيىلىگەن ئوخشايدۇ . باھادىر مەلىكە بولغايسىز .

- سۇلتان ئالىيلىرى تولا رايىغا بېقىپ ئەركە كۆندۇرۇپ قويدى ،- دېدى مەلىكە شەمشىبانۇ ئاغىچا سۇلتان ئابدۇللاخانغا ئېھتىرام بىلدۇرۇپ ، - نېمىشقىكىنتاڭ ، مەلىكىنىڭ تەڭ دېمەتلىكلىرى كەشتە تىكىش ، قونچاق ، تاشتەرمەك ئويناشقا ئامراققۇ ، مەلىكەم بولسا ياراغقا ئامراق ، خەنجەر - پىچاققا ئالاھىدە ئىشتىياقى بار . تۇرپاندىكى ھۇجرىسىدا ساقلىغان خەنجەرلىرى ئوتتوزدىن ئاشىدۇ . تېخى جانبازلىققا روقمەنلىكىنى دېمەيلا .

- نېمە ؟ جانبازلىققىمۇ زوقى بارمۇ مەلىكەمنىڭ ؟- دېدى چوڭ خانىش ھەم ھەيران بولغان ، ھەم ياراتمىغان بىر خىل تەرزدە ، ھەممەيلەننى ئاڭلىسۇن دېگەندەك ئاۋازىنى ئۈنلۈكرەك چىقىشقا تىرىشىپ .

-شۇنداق ، شاھبانۇ ئالىيلىرى ،- دېدى مەلىكە شەھشىبانۇ ئاغىچا ، چوڭ خانىشقا قاراپ ، - مەلىكە ئوقيا ئېتىش ، نەيزە - قىلىچ ئويىنىتىشقا خېلىلا ماھارەت ئىگىلىدى .

مەلىكە مۆھتەرەم خېنىمنىڭ مەلىكىلەرگە يات بۇ ھەۋىسىنى ياراتمىغان چوڭ خانىش چاندۇرماي تۇمشۇقىنى ئۈچلىدى . لېكىن ، بۇ جاۋاب ئابدۇللاخاننى تېخىمۇ بەك قىزىقتۇردى.

- شۇنداقمۇ تېخى ، ئۇنداق بولسا مەلىكەم بىلەن كېلەر ھەپتە بىللە ئوۋغا چىققاچ ماھارىتىنى كۆرۈپ باقسام قاقداق بولۇر ؟

- ئەمىسە ، ۋەدىلىرى ۋەدە - ھە ، خان ئاتا ، دېدى مەلىكە مۆھتەرەم خېنىم چاققانلىق بىلەن .

شۇ ئارىدا شۇلتان ئابدۇللاخاننىڭ قېشىغا كەلگەن بىكاۋۇلبەگىنىڭ قۇلىقىغا بىر نېمىلەرنى كۇسۇرلىدى .

- ئەمىرلەر ساقلاپ تۇرسۇن ، مەن ھازىرلار چىقىمەن ، - دېدى ئابدۇللاخان

بىكاۋۇلبەگكە ۋە مەلىكە شەمسىبانۇ ئاغچىغا قاراپ ئۆزرە ئېيتتى ،- كېلىن ئاغىچا خېنىمغا كۆپرەك ھەمراھ بولالمايدىغان بولدۇم . بۇگۈن بىر قانچە ساتقۇن ئەمىرلەرنى جازالاپ رەئىيەتكە ئىبرەت قىلدۇرماقچىدىم . مەن ئوردىغا چىقاي . يەنە باشقا كۈنى مۇلاقەتتە بولارمىز .

- خان ئاتام بىلەن بىللە بارسام بولامدۇ ؟ - دېدى مەلىكە مۆھتەرەم خېنىم مېڭىشقا تەمشەلگەن خاننىڭ ئالدىنى توسۇپ .

- ئۇ دېگەن تاماشا كۆرىدىغان سورۇن ئەمەس ، مەلىكەم ، - دېدى چوڭ خانىش خاننىڭ جاۋابىنى كۈتمەستىنلا مەلىكىگە قاراپ ، - قەتلىگاھقا قىز بالا بارسا بولمايدۇ . ئۇ يەرگە بېرىپ قورقۇپ كېتىپ ئاغرىپ قالمىسىلا يەنە .

- قوقمايمەن ، - دېدى مەلىكە قەتئىيلىك بىلەن ، - مەن تۇرپاندىمۇ پەدەرىم سەئىدباباخان ئالىيلىرىنىڭ قەتلىگاھىغا ئىشتىراك قىلغانمەن . بىللە بېرىپ خان ئاتامنىڭ ئول ساتقۇنلارنى جازالىغىنىنى ئۆز كۆزۈم بىلەن كۆرگۈم بار . قىلىچىدىن قان تامدۇرۇشنى بىلگەن كىشى ئاندىن يۇرت سورىيالايدۇ . شۇنداقمۇ ، خان ئاتا ؟

مەلىكىنىڭ يېشىغا ماس كەلمىگەن ھالدا سورىغان بۇ سوئالى سۇلتان ئابدۇللاخاننىمۇ ، خانىشلارنىمۇ ۋە باشقا سورۇن ئەھلىنىمۇ ھەيران قالدۇردى .

6

ئاستانىنىڭ كۈنچىقىش تەرىپىدىكى چوڭقۇر يارلىقنىڭ لىۋىگە جايلاشقان قەتلىگاھ ئادەم دېڭىزىغا ئايلانغانىدى . چەمبەرچاس باغلانغان سەككىز نەپەر ساتقۇن يارنىڭ لىۋىگە قاتار تىزلاندۇرۇپ ئولتۇرغۇزۇپ قويۇلغانىدى . قىلىچلىرىنى يالىڭاچلىغان ياساۋۇللار قەدەمدە بىر ياي شەكىللىك سەپ تۈزۈپ دەۋرەپ تۇرغان خەلقنى ئۆتكۈزمەي جازا مەيدانىنى مۇھاپىزەت

قىلىپ تۇراتتى .

قەتلىگاھنىڭ كۆنپېتىش تەرىپىدىكى بىرگەز ئېگىزلىكتە كۆتۈرۈپ ياسالغان شاھانە لاپاسنىڭ سايىسىدە سۇلتان ئابدۇللا خان قەلەمدار ـ ئەلەمدار ئەمىرلەرنىڭ ئوتتۇرىسىدا ئاتلىق ھالاتتە ھەيۋە بىلەن تۇراتتى . بېشىدىكى شاھەنە دۇبۇلغىسىنىڭ ئالتۇن قۇببىلىرى قۇياش نۇرىدا كۆزنى قاماشتۇراتتى . ئۇچىسىدىكى ساۋۇتقا بېزەك ئورنىدا تۇتۇلغان تۇرلۇك جاۋاھىراتلار يۇلتۇزدەك چاقنايتتى . ئالتۇن توقىلىق كەمىرىگە تەڭداشسىز ھوقۇق ، كۈچ ـ قۇدرەتنىڭ سىمۋولى بولغان ئالماس ساپلىق زۇلپىقارى ئېسىقلىق ئىدى . باشقا ئەمىرلەرمۇ جەڭ كىيىمى كىيىشىۋالغان بولۇپ ، قەتلىگاھ بەئەينى جەڭ مەيدانىغا ئوخشاپ قالغانىدى .

سۇلتان ئابدۇللاخاننىڭ ئوڭ يېنىدا تۇم قارا ئايغىرغا مىنىۋالغان مەلىكە مۆھتەرەم خېنىممۇ بېشىغا دۇبۇلغا ، ئۇچىسىغا ساۋۇت كىيىۋالغان بولۇپ ، تېخى بايىلا ئابدۇللاخاندىن سوراپ ئېلىۋالغان ئالتۇن ساپلىق خەنجىرنى كەمىرىگە ئېسىۋالغانىدى . ئۇ ئات ئۈستىدە تولىمۇ جەسۇر كۆرۈنەتتى. تۇرپاندىن ئالغاچ كەلگەن ئوقياسىنى يېنىغا ئېسىۋالغان بولۇپ ، ساغرىسىغا چۈشۈپ تۇرغان نەقىشلىك كۆن ئوقدانىغا لىق ئوق قاچىلانغانىدى ،

جازا دىۋانىنىڭ ئەمىرى خاننىڭ ئىجازىتىنى ئېلىپ جاكارچىنى خان يارلىقىنى جاكارلاشقا بۇيرىدى . جاكارچى ئېتىنى دېۋىتىپ جازا مەيدانىنىڭ ئوتتۇرىغا كەلدى ، ـ دە مەخسۇس خان يارلىقى سېلىنىدىغان ، نەپىس ئىشلەنگەن تېرە قاپچۇقتىن بىر يۆگەم قەغەزنى ئېلىپ ئوقۇشقا تەييارلاندى . ئۇنىڭغىچە جاكارچىنىڭ ياردەمچىسى قولىدىكى مىس تېۋىلبازنى بىر نەچچە قېتىم چالدى ـ دە كانىيى يىرتىلىپ كەتكۈدەك ۋارقىراپ ، خەلقنى تەرتىپكە چۈنىدى . دېڭىزدەك دەۋرەپ تۇرغان ئادەملەر شۇ ھامان تىمتاسلىققا چۆمدى .

جاكارچى گېلىنى ئىككى قېتىم قىرىپ ، يارلىقنى ئوقۇشقا باشلىدى :

ـ ئەيىۋھە ـنناس ـ ئەيىۋھەنناس يارلىققا قۇلاق سېلىڭلار ئامۇخاس ! ھازىر

ئادالىتى نوشىرۋان ، ئەل ـ رەئىيەتكە پاسىبان ، ئەغيارلىرى يەر بىلەن يەكسان دۆلەت پاناھىمىز سۇلتان ئابدۇللاخان ئالىيلىرىنىڭ يارلىقى جاكارلىنىدۇ .

يارلىق :

ئاستانىدىكى بارلىق ئۇلۇغ ـ ئۇششاق ، ئەر ـ ئايال ئاۋام رەئىيەتكە ، باشقا شەھەر ، يۇرت ـ قىشلاقلاردىكى پۇقرالارغا يېتىپ مەلۇم بولسۇنكى ، ئۇزۇندىن بېرى ئوردىنىڭ تۇزىنى يەپ ، ئالىي شاھانە ئىنئاملارغا ئېرىشىپ ، سەلتەنىتىمىزدە ئەتىۋارلىنىپ كېلىۋاتقان سەككىز ئەمىرنىڭ خانغا ئاسىيلىق ، سەلتەنەتكە ساتقۇنلۇق قىلىش گۇناھى ئۈچۈن ،ئەل ـ رەئىيەت ئالدىدا جازالاپ ئۆلۈمگە بۇيرۇلدى . ئۇلارنىڭ ئىلگىرىكى كۆرسەتكەن تۆھپىسىنى نەزەرگە ئېلىپ ، مال ـ مۈلكى ، ۋە جەددى ـ جەمەتى دەخلى ـ تەرۇزغا ئۇچرىمايدۇ . بارلىق سەئىدىيە پۇقرالىرى بۇ ئىشتىن قاتتىق ئىبرەت ئالغاي !...

جاكارچى گۇناھكار ئەمىرلەرگە قانداق جازا بېرىلگەنلىكى ھەققىدىكى پەرمانىنى ئوقۇپ تۈگەتكەندىن كېيىن جاللاتلار مىرغەزەپنىڭ ① باشچىلىقىدا ھۆكۈمنى ئىجرا قىلىشقا باشلىدى . ئاۋۋال مىرزا غەنىبەگ بىلەن مىرزا نەجىببەگنى پورۇقلاپ قايناۋاتقان ياغقا باستى . ئاندىن ئەمىر ئەيىۇپبەگ بىلەن مىرزا يامغۇرچىبەگنىڭ كاللىسى بىر قىلىچ بىلەن ئۈزۈپ تاشلىدى . مىرزا خەلىلبەگ بىلەن مىرزا سەيپۇللابەگ دارغا ئېسىلدى . ئەڭ ئاخىرىدا مىرزا شاھبەگ بىلەن مىرزا دىۋان ئوقيا بىلەن ئېتىپ ئولتۇرۇشكە بۇيرۇلدى .

ئوقيا بىلەن ئېتىپ ئۆلتۈرۈشكە بۇيرۇلغان بەگلەر بىردىن تۈۋرۈككە ئۆرە تۇرغۇزۇلۇپ باغلىنىپ ـ دە ، تاللانغان ئون نەپەر مەرگەن يۈز قەدەم يىراقلىقتىن نۆۋەت بويىچە ئوق ئېتىپ ئۆلتۈرەتتى . مەرگەنلەر ئاۋۋال مىرزا شاھبەگنىڭ كۆكرىكىنى نىشانغا ئېلىپ ئوق ئۈزۈشكە باشلىدى . شۇئال سۇلتان ئابدۇللاخاننىڭ يېنىدا تۇرۇپ تاماشا قىلىۋاتقان مەلىكە

مۆھتەرەم خېنىمنىڭ تىرناقلىرىغا تۇجۇپىلەپ خېنە يېقىلغىنا نازۇك بارماقلىرى بوينىغا ئېسىلغان ئوقياغا يۈگۈردى . مەلىكە دەقىقە ئىچىدە يانى ئوقلىدى ـ دە ، قېشىدىكى سۇلتان ئابدۇللاخانغا مۇراجىئەت قىلدى .

ـ خانا ئاتام ئىجازەت قىلسا ، مەنمۇ بىر تال ئوق ئېتىپ باققان بولسام .

خان مەلىكە مۆھتەرەم خېنىمنىڭ نازۇك بارماقلىرى مەھكەم تۇرۇپ تۇرغان ، نەپىس ياسالغان ئوقياغا ھەۋەس بىلەن قاراپ قويۇپ ، رازىمەنلىك بىلەن باش لىڭشىتىپ ئىجازەت بەردى .

ـ ئېھتىيات قىلىڭ ، مەلىكەم ،ـ دېدى ئابدۇللا خان يانىڭ كىرىچىنى تارتىۋاتقان مەلىكە مۆھتەرەم خېنىمنى ئاگاھلاندۇرۇپ ، ـ ئوقىڭىز نىشانغا تەگمەي بىگۇناھ رەئىيەتنى زەخىملەندۇرۇپ قويمىسۇن .

مەلىكە ئۆزىنىڭ ئوقيا ئېتىش ماھارىتىگە ئابدۇللاخاننىڭ ئانچە ئىشەنچ قىلالمايۋاتقانلىقىنى سېزىپ ھەم رەنجىدى ، ھەم لىۋىنى مەھكەم چىشلىگىنىچە ئوقلانغان يانىڭ كىرىچىنى تارتىپ تولۇن ھالەتكە كەلتۈردى ـ دە ، نىشاننى قارىغا ئېلىپ تۇرۇپ كىرىچىنى قويۇۋەتتى . شۇ ھامان تۆۋرۈككە مىخلانغان مىرزا نەۋرۇز دىۋان ئىچىنىشلىق داد ـ پەرياد كۆتۈردى . مەلىكىنىڭ ئاتقان ئوقى ئۇنىڭ دەل ئوڭ كۆزىگە بېرىپ قادالغانىدى .

ـ بارىكاللا ، مەلىكەم ، ھەقىقەتەن مەرگەنكەنسىز ،ـ دېدى سۇلتان ئابدۇللاخان مەلىكىنىڭ ماھارىتىگە ئاپىرىن ئوقۇپ .

ـ ئاپىرىن ! ئاپىرىن

كاتتا ماھارەت !

باشقا ئەمىرلەرمۇ خانغا ئەگىشىپ مەلىكە مۆھتەرەم خېنىمنى ماختاپ كېتىشتى.

ماختاش سادالىرىغا كۆمۈلۈپ كەتكەن مەلىكە ھاياجانلانغان ھالدا ئوقدانىدىن يەنە بىر تال ئوق ئالدى ـ دە ئوقنى ياغا سېلىپ كىرىچىنى كۈچەپ تارتقىنىچە مىرزا نەۋرۇز دىۋاننىڭ

سول كۆزىنى نىشانغا ئالدى ....

ئىككىنچى باب مەزھەپ تۈپىنى

1

كۈن چۈشتىن قىيىلغان مەھەل .

تونۇردەك قىزىپ كەتكەن قەشقەر شەھىرىدە سەئىدىيە دۆلىتىنىڭ كاتتا شەھەرلىرىگە خاس قاينام ـ تاشقىنلىق ھايات داۋاملاشماقتا . بولۇپمۇ دوغاپچى ، باققاللارنىڭ بازىرى چاپ ـ چاپ ، دوغچىلار سايىۋەنلەر ئاستىغا توختىتىۋالغان دوغ غالتىكى ئۈستىدىكى تۈگمەن تېشىدەك يوغانلىقتىكى خرۇستالدەك سۈزۈك مۇزلارنى تۆمۈر ۋاشاق بىلەن گۈرۈچتەك ـ گۈرۈچتەك تاراشلاپ سول قولىدىكى ھېجىر تاۋاقلارغا زايە قىلماي چۈشۈرۈپ ، كۈپتىكى پاكىز سۇ بىلەن چايقاپ ، خېرىدارلارنىڭ تەلىپى بويىچە ① ساراڭ توغ ، ② شىرنە دوغ ، ③ قېتىق دوغ ، ④ كاشكاپ دوغ ، ⑤ شەربەت دوغ ... لارنى چاققانلىق بىلەن تەييارلاپ م قوشۇق بىلەن چوقۇپ بېشىدىن ئىككى ـ ئۈچ گەز يىگىرلىكتە ئىككى ـ ئۈچ قېتىم سورۇيىتى . تولىمۇ سەنئەتلىك سورۇلغان دوغلار بىر تېمىممۇ زايە بولماي، يەنە ھېجىرغا قىيۇلاتتى ، ئەنە شۇ يوسۇندا تەييار بوغلان دوغلارنى خېرىدارغا قوش قوللاپ ئۇزىتاتتى .

ھەم سوغۇق ، ھەم ئۆزگىچە تەملىك ، ھەم پۇراقلىق بۇ سوغۇق ئىچىملىكلەر ئۇسسۇزلۇقنى باسقانىنىڭ سىرتىدا بەزىلىرى ئىسسىق ئۆتۈپ كەتكەن بىمارغا ، بەزىلىرى سوغۇقى ئېشىپ كەتكەن بىمارلارغا شىپا بولاتتى ، بەدەننىڭ ھارارىتىنى تەكشەپ تۇرىدىغان بۇ ئىچىملىك بىر يۇتۇم ئىچكەن ئادەمنى خۇمار قىلىپ قوياتتى . كوچىغا چىققان ھەر قانداق بىرەر ھېجىر ئىچمەي قالمايتتى . شۇكۇنلەردە قەشقەر شەھىرىدە دوغنىڭ بازىرى ئەڭ ئىتتىك ئىدى.

ئۇردا بېغىدىكى تالزارلىق راۋاقتا كىيىملىرى بىلەنلا سەگىدەپ ئولتۇرغان

قەشقەرنىڭ نائىب ئەمرى شاھزادە يولۋاسخان قاشتېشى قەدەھتىكى ئەيىۋن ئارىلاشتۇرۇلغان كۈچلۈك شارابنى بىر كۆتۈرۈپلا ئىچىۋەتتى ـ دە ، ئالتۇن تاۋاقتىكى ساراڭ دوغنى قولىغا ئېلىپ گۈپۈلدىتىپ سۈمۈرۈشكە باشلىدى . ئادەتتە يالغۇز ئولتۇرۇپ بەزمە ـ ئىچكۈۋازلىق قىلمايدىغان شاھزادە بۈگۈن نېمە ئۈچۈندۇر ئۆلپەتسىز ئىدى . ئىككى يېنىدا ئولتۇرغان ئىككى كېنىزەك توز پېيىدە ياسالغان يەلپۈگۈچ بىلەن يەڭگىل يەلپۈيتتى .

يەنە ئىككى كېنىزەك داستىخاندىكى تۈرلۈك يەل ـ يېمىش ، يېمەكلىك ۋە ئىچىملىكلەرگە قونماقچى بولغان چىۋىنلەرنى تىنىمسىز قورۇيتتى. يەنە بىر كېنىزەك (شاھزادىنىڭ ھەرەمىدىكى خاس توقاللىرىدىن بولسا كېرەك) بوشىغان قاشتېشى جامغا مەي تولدۇرۇۋاتاتتى . شاھزادە ساقىيلىق قىلىۋاتقان بۇ كېنىزەككىمۇ ئىچكۈزگەن بولسا كېرەك ، ھەر ئىككىلىسىنىڭ چىرايى قىزىرىپ ـ كۆزلىرى خۇمارلىشىپ قالغانىدى . داستىخاننىڭ تۆۋەن تەرىپىدە شاھزادىگە ئۇدۇلمۇ ئۇدۇل ئولتۇرغان يەنە بىر جۇۋان دۇتار چېلىپ ناخشا ئېيتىۋاتاتتى . ئۇنىڭ سۇزۇك ، يۇمشاق ، لەرزان ئاۋازى جىمجىت ئوردا بېغىنىڭ بارلىق بۇلۇڭ ـ پۇچقاقلىرىغا تەكشى تارقىلاتتى :

كىشى ئاشىق ئىسە ئوتتىن يانارمۇ ؟
ئەزىز مەئشۇقىغە جانىن ئايارمۇ ؟
دىلۇجان بىرلە ھەر كىم بولسە ئاشىق ،
بولۇر مەشۇقىغە جاندەك مۇۋاپىق . ①

مۇڭ بولۇپ ئولتۇرغان شاھزادە ناخشا ئاخىرلىشىشى ھامان ئالدىكى قاشتېشى جامنى قولىغا ئالدى ـ دە ناخشىچى خۇۋانغا تەڭلىدى :

ـ بۈگۈن خېلىلا پەيزىڭ بارغۇ ، گۈلشەن ، تۇتە ماۋۇ بىر قەدەھ شارابنى ئىچىۋېتىپ شوخراق پەدىگە چال .

- ئىلتىپاتلىرىغا ھەشقالللا ، شاھزادەم ،- دېدى جۇۋان ئورنىدىن تۇرۇپ شاھزادىگە نازاكەت بىلەن ئېگىلىپ سالام قىلىپ ، - ھېلىمۇ باياتىن ئىچكەن شاراب بىلەن خېلىلا مەست بىلۇپ قاپتىمەن . ئەمدى ئىچمەي ، ناخشىنى سىلى زېرىكىپ قالغۇچە ئېيتىپ بېرەي .

- نېمانچىۋالا تولا گەپ قىلىسەن ، گۈلشەن ، - دېدى شاھزادە تەئەددى قىلىپ ، - مەن بىلەن ئىچمەي كىم بىلەن ئىچەتتىڭ ، مەست بولۇپ قالساڭ ھېچ ۋەقەسى يوق . سەن مەست بولمىساڭ قىزىقچىلىق قانداق چىقىدۇ . مەن سېنىڭ ناخشاڭغىمۇ ، مەستلىكىڭگىمۇ خۇشتار .

شاھزادە ئۈيۈشتۇرغان بەزمىلەرگە داۋاملىق ئىشتىراك قىلىپ تۇرغاچقىمۇ ، ناخشىچى چوكان سۆز - ھەيۋىسى بىلەن پوتكۈل قەشقەنرى تىترىتىپ تۇردىغان شاھزادىدىن ئانچە ھېيىقىپ كەتمەيدىغاندەك قىلاتتى .

- مېنى شارابقا زورلاپ تاماشا كۆرۈشنىلا بىلىلا ، شاھزادەم ، - دېدى گۈلشەن تۈجۈپىلەپ ئوسما قويغان چىرايلىق ئەگىم قاشلىرىنى نازلىق ئېتىپ ، چىرايىغا ھەر قانداق بىر ئەركەكنىڭ ئىچى كۆيگۈدەك تەبەسسۇم يۈگۈرتۈپ ، - مەست بولۇپ يىقىلىپ قالسام ، ھېچكىمنىڭ كارى يوق مەن بىلەن .

گۈلشەننىڭ بۇ سۆزىنى ئاڭلاپ شاھزادە قاقاقلاپ كۈلۈپ كەتتى . قەشقەردىكى بەگزادە ، بايۋەچچە ، زەردارلار ئۈچۈن « ھىندى سارىيى » دەپ ئاتىلىدىغان سارايىنىڭ ئىچكىرىسىدە خۇپىيانە ئېچىلغان بەزمىخانىنىڭ ناخشىچىسى بولغان بۇ چوكاننىڭ خېلىلا داڭقى بار ئىدى . شاھزادە يولۋاسخان ئۆزىنىڭ نائىب ئەمىرلىك ۋە شاھزادىلىق سالاھىيىتى بىلەن بۇ بەزمىخانىغا بېرىش ئىمكانىيىتى بولمىغانلىقى ئۈچۈن بۇ چوكاننى پات - پات ئوردىغا قىچقارتىپ بەزمە سورۇنلىرىدا دۇتار چالدۇرۇپ ناخشىسىدىن ھوزۇر ئالاتتى .

گۈلشەنمۇ ئانچە - مۇنچە ناز قىلىپ قويغان بىلەن خېلى - خېلى ئەركەكلەردىن قېلىشماي شاراب ئىچەتتى - ئوبدانلا مەست بولۇپ قالاتتى . بەزمە ئاخىرلاشقاندا شاھزادە ۋە

باشقا ئەمىرلەر ، بەگ - تۆرىلەرنى ، زەردار مېھمانلارنى خىزمەتكار - مۇلازىملار يۆلەپ خاس مېھمانخانىلارغا ئەكىرىپ ، مەپە - خادىكلىرىغا چىقىرىپ ھالىدىن خەۋەر ئالغىنى بىلەن ، بۇ مەيخور، دۇتارچى جۇۋان بىلەن نىمە ئۈچۈندۇر خىزمەتكارلارنىڭ كارى بولمايتتى . ئۇ مەستچىلىكتە جايلاپ ماڭالماي يىقىلىپ چۈشۈپ ، توپا - تۇمانلارغا مىلىنىپ كىيىم - كېچەكلىرىنى رەسۋا قىلىۋالاتتى - دە ،ئۇدۇل كەلگەن بىر يەردە يېتىپ قالاتتى . مەستلىكىدىن يېشىلگەندە تۇرقىغا قاراپ ئۆزى بىلەن كارى بولمىغان خىزمەتكارلارنى بولدى دېگۈچە قارغايتتى . ئىككىنچىلەپ ئوردىغا ئاياغ باسماسلىقا ، شاھزادىنىڭ بەزمە سورۇنلىرىغا قاتناشماسلىقا قەسەمياد قىلاتتى . ئەمما شاھزادە قىچقارتىپ مەپە ئەۋەتكەن ھامان ، ھېلىقى قەسەملىرىنى پۈتۈنلەي ئۇنتۇيتتى - دە ياسىنىپ - جابدۇنۇپ ئوردىغا يۈگۈرەيتتى . گۈلشەننىڭ مەست ۋاقتىدا قىلغان سۆز - ھەرىكەتلىرىنى خىزمەتكارلىرىغا سۆزلەتتىپى ئاڭلىغان شاھزادە يەنە قانغۇچە كۈلەتتى . « مەن گۈلشەننىڭ ناخشىسىغىمۇ ، مەستلىكىگىمۇ خۇشتار » دەيتتى شاھزادە ھۇزۇرلانغان ھالدا . شۇ تاپتا شاھزادە گۈلشەننىڭ ئاشۇ قىزىقارلىق ھەرىكەتلىرىنى كۆز ئالدىغا كەلتۈرۈپ كۈلۈپ كەتكەنىدى .

- خاتىرجەم ئىچىۋەر ، - دېدى شاھزادە كۈلكىدىن ئىكزىن تۇتالمىغان ھالدا ، - خىزمەتكارلارغا تاپىلاپ قويىمەن . ئۇلار سېنى ئارامخانىغا ئەكىرىپ قويىدۇ .

گۈلشەن شاھزادە بىلەن ئارتۇقچە تالاشمىدى . گەرچە ئۇ ھازىر كەيپ بولغان بولسىمۇ ئەدەپتىن چىقىپ كەتكۈدەك دەرىجىدە ئەمەس ئىدى. شۇڭلاشقا ، ئىكزىنى تۇتۇۋالغان ھالدا شاھزادىگە مۇراجىئەت قىلدى :

- ئۇنداقتا مەن باشقا جامدا ئىچەي ، شاھزادەمنىڭ مۇبارەك لەۋلىرى تەگكەن قەدەھكە لەۋ تەگكۈزۈپ ئەدەپسىزلىك قىلىشقا ھەددىم ئەمەس .

- ئەجەپ ئەقىللىق جۇمۇسەن ، گۈلسەن ، - دېدى شاھزادە شەھۋەت ئۇچقۇنلىرى چاچراۋاتقان كۆزلىرىنى گۈلشەننىڭ خۇمارلاشقان كۆزلىرىگە تىكىپ تۇرۇپ ،- توغرا ،

شاھزادىنىڭ لەۋلىرى تەگكەن يەرگە باشقىلارنىڭ لەۋ تەگكۈزۈشىگە قەتئىي بولمايدۇ .

شاھزادە ساقىيلىق قىلىۋاتقان كېنىزەككە قاراپ بۇيرۇدى :

- گۈلشەنگە ئۆزىنىڭ پىيالىسىدە شاراب تۇت .

جاللات خېنىم (تارىخىي رومان) -5

- ئازراق قۇيسىلا خېنىم ، - دېدى گۈلشەن ساقىيلىق قىلىۋاتقان كېنىزەككە قاراپ .

داستىخان راسلىغاندا گۈلشەنگە شاراب قۇيغىلى مەخسۇس قەدەھ تەييارلانمىغانلىقى ئۈچۈن شەربەت قۇيۇلغان كىچىكرەك ئالتۇن پىيالىدىن بىرنى بىكارلاپ شاراب قۇيۇپ بەرگەنىدى .

شۇ تاپتا گۈلشەن ، ساقىي كېنىزەكنىڭ پىيالىنى تولدۇرۇۋېتىشىدىن ئەنسىرەپ قالغانىدى . بىراق گۈلشەننى راسا بىر مەست قىلىپ تاماشىسىدىن ھۇزۇرلىنىشنى كۆڭلىگە پۈككەن شاھزادە يولۋاسخان ، كېنىزەكنى ئالتۇن پىيالىگە لىق شاراب قويۇشقا ئىشارە قىلدى . گۈلشەن غودۇرىغان ھالدا لىقمۇ لىق بىر پىيالە شارابنى ئۇچكە بولۇپ ئىچمۇەتتى ، - دە ، رەنجىگەننى قىلىپ چىرايىنى پۈرۈشتۈرگىنىچە سورىدى :

- ئەمدى قايسى پەدىنى ئاڭلاشنى خالايلىكىن ، شاھزادەم .

- توختار تۇر ، - دېدى شاھزادە يولۋاسخان ئالدىدىكى قاشتېشى قەدەھنى قولىغا ئېلىپ ، مەن ساڭا ھازىر مېنىڭ لېۋىم تەگكەن يەرگە لەۋ تەگكۈزۈشۈڭگە پەرمان بېرىمەن . ھازىرچە مۇشۇ قاشتېشى قەدەھ ئارقىلىق لەۋلىرىمىز جۈپلەشكەچ تۇرغاي .

بەرمە ، ئىشقۋازلىق سورۇنلىرىدا تولا يۈرۈپ پىشىپ كەتكەن ، ئەمدىلا ئوتتۇز بەش ياشنىڭ قارىسى ئالغان ، تېخى ياشلىق جەزبىسىنى يوقاتمىغان گۈلشەننىڭ ئولتۇرسا - قوپسا ئارمان قىلىدىغىنىمۇ شاھزادە يولۋاسخاننى ئىشىق قارمىقىغا بىرەر قېتىم بولسىمۇ ئىلىندۇرۇش ، شۇ ئارقىلىق شاھزادىنىڭ كۆڭلىنى ئۇتۇپ ئىشەنچىسىگە ئېرىشىپ ، شاھزادە

ھەرىمنىڭ كېنىزەكلىرىنى باشقۇرۇش مەرتىۋىسىگە ئېرىشىپ تىرىكچىلىك يول تېپىش ، بەزمىخانىدىن تولۇق قوتۇلۇپ چىقىپ كېتىش ئىدى .

شۇ تاپتا شاھزادە يولۋاسخاننىڭ ئۇنى ئەخمەق ئېتىپ ئېيتقان بۇ سۆزلىرى ئۇنىڭ يۈرىكىنى ئوينىتىۋەتتى - دە دەس ئورنىدىن تۇرۇپ شاھزادىنىڭ قولىدىكى قاشتېشى قەدەھنى ئىككى قوللاپ ئېلىپ بىر كۆتۈرۈپلا ئىچىۋەتتى . ئاندىن قەدەھنىڭ گىرۋەكلىرىنى پاك - پاكىز يالىۋەتتى . ئۇنىڭ بۇ قىلىقىدىن شاھزادە يولۋاسخان ۋە كېنىزەكلەر كۈلكىدىن ئۆزىنى تۇتۇۋالالماي قېلىشتى .

- قېنى ئەمدى شوخ پەدىلەردىن بىرىگە چالە ، - دەپ بۇيرۇق قىلدى شاھزادە .

خېلىلا مەست بولۇپ قالغان گۈلشەن دۇتارنى قولىغا ئېلىپ پەدىسىنى سەل - پەللا تەڭشەپ ، نازۇك بارماقلىرى بىلەن دۇتارنىڭ تارىسىنى چېكىشكە باشلىدى :

تامدىن ئېگىز چىتلارى ،
بارسام قاۋار ئىتلارى .
ئاخشام ياتسام غوجام بىلەن،
ئۇخلاتمىدى پىتلارى .

ناخشىنى ئاڭلاپ شاھزادىمۇ ، كېنىزەكلەرمۇ تېلىقىپ كۈلۈشكە باشلىدى . گۈلشەم بولسا شاھزادىنى كۈلدۈرەلىگەنلىكىدىن ھاياجانلىنىپ ناخشىنى تېخىمۇ ئەۋجىگە چىقىشقا باشلىدى . ئۇ ھەر بىر كۇپلېت ناخشا ئاخىرلاشقاندا ئاخىرىغا «ئاھ غوجام » « تاتلىق غوجام » ،« ۋايجان - ۋايىيەي » دېگەندەك سۆزلەرنى نەقرات قىلىپ غىلغىڭلايتتى .

چايقايدۇ يا ، چايقايدۇ ،
ئىلمان سۇدا چايقايدۇ .

ئاشۇ غوجامنى بىر سۆيسەم

نەدەن ـ بەدەنگە تارقايدۇ

كۈچلۈك شاراب بىلەن گۈلشەننىڭ شوخ پەدىدىكى شەھۋانىي تۈيغۇلارنى قوزغاتقۇچى ناخشىسى ۋە ناخشىغا قوشۇپ قاش ـ كۆزلىرىنى ئوينىتىپ خۇلق قىلىشى شاھزادىنى ئۇبدانلا مەست قىلىپ قويغانىدى . شاھزادىگە يېقىنلىشىشى ئارزۇ ـ ئۈمىدىنى بۈگۈنكى مۇشۇ خاس سورۇنغا باغلىغان گۈلشەن بارلىق ھۈنەر ـ ماھارەت ، نازۇكەرشمىسىنى ئىشقا سېلىۋاتاتتى . شەھۋانىي ھەۋىسى قوزغىلىشقا باشلىغان شاھزادە ئۆزىنىڭ سالاھىيىتىنى ئۇنتۇغان ھالدا ، گۈلشەننىڭ سۇرمە سۈركەلگەن چوڭ ـ چوڭ كۆزلىرىگە شەيدالىق بىلەن تىكىلىپ قالغانىدى ...

دەل مۇشۇ دەقىقىدە ئوردا بېغىنىڭ قاراۋۇللار بېشى پالاقلاپ كەلگىنىچە شاھزادىنىڭ قېشىغا كىلىپ توختىدى ـ دە ، قول باغلاپ تۇرغىنىچە ئىجازەتمۇ سورىماستىن سۆزلەشكە باشلىدى :

ـ مەلۇم بولغايكى ، سۇلتان ئالىيلىرى ، خوجا ھىدايىتۇللا پىر بۇزرۇكۋار ھەزرەتلىرى دىدارلىرىغا مۇلاقەتتە بولۇش ئۈچۈن دەرۋازا ئالدىدا ساقلاپ قالدى .

شاھزادىنىڭ چېكىگە يېتىشكە باشلىغان شەھۋانىي تۈيغۇلىرى خۇددى بىر چېلەك سۇ قۇيۇۋەتكەندەك سوۋۇپ كەتتى . ھاياجاندىن چىڭقالغان ۋۇجۇدى لاسسىدە بوشاشتى . بىمەھەل ۋاقىتتا كىلىپ كەيپىنى بۇزغان قاراۋۇللار بېشىغا غەزەپ بىلەن ئالايدى. ئەمما ، ئۇنى جازاغا بۇيرۇمىدى . چۈنكى ، شاھزادە خوجا ھىدايىتۇللا ئىشانغا قول بىرىپ پىر تۇتقاندىن بىرى ، ئىشاننىڭ شېرىن سۆزلىرى ، دەبدەبىلىك ئۇچۇرۇپ ماختاشلىرى ، كەلگۈسى تەقدىرى ھەققىدىكى ئاجايىپ كاتتا بېشارەتلىرى شاھزادىنى ۋەسۋەسىگە سېلىپ قويغانىدى . ئىشاننىڭ بۇنداق سۆزلىرىگە خۇددى ئەپيۇن ئارىلاشتۇرۇلغان كۈچلۈك شارابقا

خۇمار بولۇپ قالغاندەك خۇمار بولۇپ قالغان شاھزادە يولۋاسخان شۇ تاپتا بۇئەدەپسىز چاكارنى جازالايمەن دەپ دەرۋازا ئالدىدا قالغان پىر بۇزرۇك ھەزرەتلىرىنى ساقلىتىپ قويۇشتىن ئەنسىرىگەنىدى . شۇڭا ، ئۇ قاراۋۇللار بېشىغا دەرھال بۇيرۇق قىلدى :

- ماڭ ، پىرىمنى دەرھال باشلاپ كىر .

قاراۋۇللار بېشى سەل دېلىغۇل بولغان ھالدا يەنە سوردى :

- ئىشان پىرىمنى نەگە باشلايمەن ، ئالىيلىرى ؟

بۇ سوئالنى ئاڭلاپ شاھزادە يولۋاسخاننىڭ بىردىنلا ئوغىسى قايناندى :

- ھوي كالۋا ، نېمە تىلىڭنى چايناپ تۇرىسەن ، ئىشان پىرىمنى مېنىڭ قېشىمغا باشلاپ كەلمەي ، ئاناڭنىڭ قېشىغا باشلامتىڭ ...

شاھزادىنىڭ تىل - ھاقارەتلىرى ئاخىرلىشىپ بولغۇچە قاراۋۇللار بېشى غايىب بولدى ، چۈنكى ، ئۇ قەشقەر خەلقىنىڭ تەڭدىن تولىسى دېگۈدەك « ئىشان پىرىم » ، « پىر بۇزرۇكۋار » « خوجا ئىشان ھەزرەت » دەپ قول بېرىپ مۇرىت - مۇخلىس بولغان ئىشقىيە سۇلۇكىنىڭ بۇ كاتتا پېشۋاسىنى مۇشۇنداق مەي - شاراب ، ناخشا -ساز ۋە نامەھرەم بىلەن بەزمە - سۆھبەت قۇرۇپ ئولتۇرغان سورۇنغا باشلاپ كېلىشنى لايىق كۆرمىگەن ۋە بۇنى ئۆزى ھەم شاھزادە ئۈچۈنمۇ قاتتىق گۇناھ ھېسابلىغانىدى . شۇ سەۋەبتىن شاھزادىدىن ياندۇرمىلاپ سورىغانىدى . ئەپسۇسكى ، شاراب بىلەن ناخشىچى جۇۋاننىڭ ناز - كەرەشمىسىدە مەست بولۇپ كەتكەن شاھزادىنىڭ بۇلارنى ئويلاشقا چولىسى يوق ئىدى .

بىردەمدىلا بېشىغا ئاق داكىدا چاقما كاۋىدەك يوغانلىقتا سەللە ئورىۋالغان ، ئىشانلىق جەندىسىنى چۈچىلىق ناۋات رەڭ رومال بىلەنە باغلىۋالغان ، ئېڭىكىدىكى بىر تۇتام قاپقارا ساقىلى قان تەپچىرەپ تۇرغان ، گىردىدەك چېھرىگە خويمۇ ياراشقان خوجا ھىدايىتۇللا ئىشان تالزار راۋاققا يېتىپ كەلدى - دە شاھزادە يولۋاسخانغا يۈكلىنىپ تۇرۇپ سالام قىلدى .

- ئەسسالامۇ - ئەلەيكۇم ، خانۇ خاقان ئالىيلىرى ، ئالتۇن بويلىرى ئېسەنمىكىن ؟

شاھزادە ، ئىشاننىڭ سالىمىنى دەلدۈگۈنۈپ دېگۈدەك ئورنىدىن تۇرۇپ ئىلىك ئالدى ـ دە ، يېنىدىن جاي كۆرسەتتى .

ـ كە ... كەلسىلە ... پىر بۇزرۇكۇم ، ھە بۇياققا .

خوجا ھىدايىتۇللا ئىشان ناخشىچى ـ چوكان بىلەن مەي كوزىلىرىغا ھېرىسمەنلىك بىلەن ، داستىخاندىكى نېمەتلەرگە ئاچ كۆزلۈك بىلەن بىزلا نەزىرىنى يۈگۈرتتى ـ دە كالىچىنى سېلىپ تاشلاپ كۆرپىنىڭ ئۈستىدە شاھزادىگە ياندىشىپ دېگۈدەك جايلىشىپ ئولتۇرۇۋالغاندىن كېيىن دۇئاغا قول كۆتۈردى ۋە ئاۋازىنى ئۈنلۈك چىقىرىپ ئاڭلىتىپ تۇرۇپ شاھزادىنىڭ ئۆمرىنىڭ ئۇزۇن ، دۆلىتىنىڭ زىيادە ، دۈشمەنلىرىنىڭ زەبۇن ـ خار بولۇشىنى تىلەپ ئۇزۇندىن ـ ئۇزۇن دۇئا قىلغاندىن كېيىن « ئاللاھۇ ئەكبەر » دەپ يۈزىنى سىيپىدى ـ دە ، ئورنىدىن قوپۇپ قول باغلاپ تۇرغىنىچە شاھزادىدىن قايتا ئېسەنلىك سورىدى .

ـ ئىنشائاللا ـ دېدى ئىشان ئەتلەس كۆرپە ئۈستىگە قايتا جايلىشىپ ئولتۇرۇۋالغاندىن كېيىن سۆز باشلاپ ،ـ ئىشلەتكەن « قارا خەت » پەنتىمىز تولۇق كۈچىنى كۆرسىتىپتۇ ، سۇلتانىم . ئاستانىدىكى يارەنلەرنىڭ ئەۋەتكەن مەكتۇپىدىن مەلۇم بولۇشىچە م ھېلىقى مەكتۇپنى كۆرگەن پەدەرلىرى ئابدۇللاخان ئالىيلىرى قاتتىق غەزەپلىنىپتۇ ـ دە نېرى ـ بېرىسىنى سۈرۈشتۈرمەيلا مەكتۇپتا تىلغا ئېلىنغان ئەمىرلەرنىڭ ھەممىسىنىلا شۇ ھامان زىندانغا بۇيرۇپ ئەتىسى قەتلىگاھتا كاللىسىنى ئاپتۇ . بىر پارچە مەكتۇپ بىلانلا پەدەرلىرىنىڭ قولى ئارقىلىق بىر مۇنچە دۈشمەنلىرىمىزنى يوق قىلدۇق .

ـ بۇ نۇسرەت يەنىلا جانابىي ئىشان پىرىمىنىڭ كامالى ئەقلى ـ پاراستىنى ئىشقا سېلىپ كۆرسەتكەن تەدبىرىدىن قولغا كەلدى ، ـ دېدى شاھزادە يولۋاسخان بۇ خۇش خەۋەردىن سۆيۈنۈپ ،ـ ئەتتەك ئاستانە ئەمىرى مىرزا باباقىبەگە بىلەن ئوردا ئىشىكئاغىسى مىرزا تەڭرىبەردىبەگلەر ئامال قالدى ـ دە پىرىم ، يەنە تېخى ئەمىر كەبىر ھىندىقۇش

مىرزىمۇ بار دېسىلە . مەكتۇپقا ئۇل ئەمىرلەنىڭ ئىسمىنىمۇ كىرگۈزۈپ قويىدىغان ئىش ئىكەن .

- ئۇل ئۈچ ئەمىر سۇلان ئابدۇللاخان ئالىيلىرىنىڭ تىلىمۇ يېقىن مەھرەملىرىدىندۇر . شاھزادەم ، ناۋادە ئۇلارنىڭ ئىسمىنىمۇ مەكتۇپقا پۈتۈپ قويغان بولساق ، خان ئالىيلىرى ئۇل مەكتۇپتىن گۇمانلىنىپ قېلىشى ، سىر - مۇددىئايىمىز پاش بولۇپ قېلىشى مۇمكىن ئىدى. ئىنشائاللا ئۇلارنىمۇ پات ئارىدا يوقاتقايمىز . جانابلىرىنىڭ بۈيۈك سەئىدىيە خانلىقىنىڭ تەخت - سەلتەنىتىدە بەرقارار بولماقلىرىغا ، مۇبارەك باشلىرىغا خانۇ خانلىق تاجى كىيمەكلىرىگە ئۇزاق ۋاقىت قالمىدى ، شاھزادەم .

- ھەزرىتى ئىشان بۇزرۇكنىڭ دۇئاسىنىڭ بەراكاتى ، شۇنداقلا ئەقىل - پاراسەت نۇرلىرىنىڭ يول كۆرسىتىشى بىلەن خان ئاتامنىڭ كۆڭلىگە ئاللا ئىگەم ئىنساپ بېرىپ قالسا ئەجەپ ئەمەس ، - دېدى يولۋاسخان ھاياجانلانغان ھالدا .

- خان پەدەرلىرىنىڭ ئاللىقاچان تەخت سەلتەنىتىنى ئۆزلىرىگە ئۆتكۈزۈپ بېرىش مۇددىئاسى بار ، شاھزادەم ، ئەپسۇسكى خان پەدەرلىرىنىڭ ئەتراپىنى قارا بۇلۇتتەك ئورىۋالغان سۇلۇكى ئىسھاقىيەچى قارا مۇسۇلمان ئەمىرلەر خان پەدەرلىرىنىڭ كاللىسىنى ئايلاندۇرۇپ تاجۇ تەختنى ئۆزلىرىگە ئۆتكۈزۈپ بېرىشكە يوق قويماۋاتىدۇ ، - دېدى خوجا ھىدايىتۇللا ئىشان سۆھبەتنىڭ تېمىسىنىئەسلىي مۇددىئاسىغا يېقىنلاشتۇرۇپ ،- ئۇلار ئاداۋەت تۇگمىنىنىڭ سۈيىنى ئۇلغايتىپ ھەمدە تۇرلۇك پىتنە - پاساتلىرى ئارقىلىق ئۆزلىرىدەك ئەزىز پەرزەنتنى خان پەدەرگە دۈشمەن كۆرسىتىپ ، پەدەرلىرىنىڭ ئۆزلىرىگە بولغان ئىشەنچىسىنى يوقىتىشقا ئۇرۇنۇۋاتىدۇ . شۇڭلاشقا ، خان ئالىيلىرى تاجۇ تەختنى ئۆتكۈزۈپ بېرىش ئىشىنى كەينىگە سۈرەپ سۈكۈت قىلىپ تۇرۇۋاتىدۇ .

ئىشاننىڭ بۇ سۆزلىرىدىن غەزەپلىنىپ ، چېكە تومۇرلىرى كۆپۈشكە باشلىغان شاھزادە خۇددى كۆزى چۈشكەن نەرسىگە ئېرىشەلمەي ، رەنجىپ قالغان كىچىك بالىغا ئوخشاپ

قالغاندى ، ئۇ ئەلەم بىلەن تىناتتى ، چىشلىرىنى غۇچۇرلىتىپ ئاللىكىملەرگە غەزەپ قىلاتتى . يۈرىكىدىن چىقىرىپ خەپلەيتتى.

شاھزادە ئىشانغا قاراپ مۇراجىئەت قىلدى :

- ئېيتىسلاچۇ ، پىرىم . ئەمدى قانداق قىلسام بولۇر ؟

خوجا ھىدايىتۇللا ئىشان شۇ تاپتا شاھزادە يولۋاسخاندىن دەل مۇشۇ سوئالنى كۈتۈۋاتاتتى . ئەمدىلا قىرىق ياشنىڭ قارىسىنى ئالغان ئىشان ۋۇجۇدىكى تۈگىمەس ھىيلە - نەيرەڭلىرى ، جىن - شەيانىي ئۇسسۇلغا سالالىغۇچى ئاجايىپ سېھىرىي ئەپسۇندىن ئالتە - يەتتە ياش كىچىك شاھزادە يولۋاسخاننىڭ بەئەينى ئالتە - يەتتە بالىغا ئايلاندۇرۇپ تاجۇ تەخت ۋەسۋەسىسىدىن ئىبارەت بىر ئوتنى يۈرىكىگە تۇتۇشتۇرۇۋەتكەندى .

ئىشان شاھزادىنىڭ ئۆزىدىن مەدەت تىلەپ تەلمۈرۈپ تۇرغان ، شاراب تەسىرىدىن بەقەسەمدەك قىزىرىپ كەتكەن كۆزلىرىگە قاراپ كۆڭلىگە پۈككەن مۇددىئاسىنى ئاشكارىلىدى :

- ئاستانىگە لەشكەر تارتماقلىق كېرەك ، شاھزادەم .

- ئاستانىگە لەشكەر تارتامدۇق ؟

قاتتىق چۆچۈگەن شاھزادە يولۋاسخان تەئەججۇپلەنگەن ھالدا ئىشانغا تىكىلدى . خوجا ھىدايىتۇللا ئىشاننىڭ يىلاننىڭ كىكزلىرىدەك سۇرلۇك كۆزلىرى ئىپادىسىز ئىدى . پىر بۇزرۇكتىن سادا چىقمىغانلىقىنى كۆرگەن شاھزادە ئۆزىگە سۆزلىگەندەك غۇدۇرىدى :

- ئاستانىگە لەشكەر تارتىش دېگەنلىك ، خان پەدەرگە قىلىچ تەڭلەش دېگەنلىك ئەمەسمۇ ، پىرىم ؟ بۇ ئىش ئەل - رەئىيەتنىڭ كۆڭلىگە ياقماسمىكىن .

- يېڭىلىشتىلا ، سۇلتان ئالىيلىرى ،- دېدى خوجا ھىدايىتۇللا ئىشان يولۋاسخاننى « شاھزادەم» دېسەمتىن « سۇلتان ئالىيلىرى » دەپ ئاۋازىنى ۋەزمىن چىقىرىپ ، - جانابلىرىنىڭ ئاتانگە لەشكەر تارتىشتىكى مەقسەتلىرى ھەرگىزمۇ خان پەدەرلىرىنىڭ نۇرانە

كۆزلىرىنى قارا بۇلۇتتەك سايە تاشلاپ ئېتىۋالغان ئىسھاقىيەچى مۇرتەت ، مۇناپىق ، قارا نىيەت ئەمىرلەرنى جازالاشتۇر ، شۇنداقلا خان پەدەرلىرىنى ئول رىياكارلارنىڭ قارا چاڭگىلىدىن قۇتۇلدۇرۇشتۇر .

- بۇ خان پەدەرلىرىنى سەلتەنەت ، يۇرتدارچىلىق ئىشلىرىنىڭ جاپاسىدىن خالاس قىلىپ ، پەرزەنتلىك بۇرچلىرىنى ئادا قىلىدىغان ، ئاللاتائالانىڭ رەھمىتىگە نائىل بولىدىغان كاتتا ساۋابلىق ھەم ئۇلۇغ ئىشتۇر . سۇلتان ئالىيلىرى ، - ئىشان يەنە قوشۇپ قويدى ، بۇ ئىشتا ئىككىلەنمىگەيلا ، مۇشۇ ئىش سەۋەبلىك ھېلىغۇ ئەل - رەئىيەت ئىكەن ناۋادا جانابىي خان پەدەر ئالىيلىرى خاتا چۈشىنىپ قالسىمۇ ھېچ ۋەقەسى يوق . ئاۋۋال تاجۇ تەخت ئەتراپىدىكى مۇناپىق رىياكارلارنى يوقىتىشتىن ئىبارەت تاجۇ ئۇلۇغ ئىشنى روياپقا چىقىرىپ بولغاندىن كېيىن ، ئاندىنخان پەدەرلىرىگە مەقسەت - مۇددىئالىرىنى ئالدىرىماي سۆزلەپ چۈشەندۈرۈۋالسىلىمۇ، زىنھار كېچىككەن بولمايلا ، ئول چاغدا پەدەر بىلەن پەرزەنت ئوتتۇرىسدىا ئاداۋەت - نىزا پەيدا قىلىدىغان ھېچقانداق توسالغۇ قالمايدۇ ، شەۋكەتلىك سۇلتانىم .

- پىرىمنىڭ بەرگەن تەلىمى كۆڭلۈمدىكى تۇمانلارنى تارقىتىۋەتتى . - دېدى شاھزادە يولۋاسخان ، خوجاۋ ھىدايىتۇللا ئىشانىنىڭ چۈشەندۈرۈشلىرىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن ۋۇجۇدىنى بېسىپ تۇرغان غەم - ئەندىشىلەردىن قۇتۇلغاندەك بولۇپ ، - جانابىي ئىشان پىر بۇزرۇكۇمنىڭ ئەمىرى شۇ بولسا شۇنداق قىلايى ئەمىسە .

- ماشائاللا ، دانا پىكىر بولدى ، سۇلتانىم ، - دېدى خوجا ھىدايىتۇللا ئىشان گۇلقەقەلىرى ئېچىلغان ھالدا ، - بۇ ئۇلۇغ ئىشقا تېزرەك تۇتۇش قىلغىنىمىز ئەۋزەلدۇر .

- لەشكىرىي ئىشلارغا ئالدىراش بىھاجەت ، پىرىم ، - دېدى يولۋاسخان ئويچانلىق بىلەن شۇ تاپتا ئۇنىڭ مەستلىك كەيپى يۇتۇنلەي يېشىلىپ كەتكەنىدى ، - ئاۋۋال ئەتراپلىق تەييارلىق كۆرۈپ ، لەشكەرلەرنى پۇختا مەشىقلەندۈرەيلى . ئات - ئۇلاغ ، قورال - ياراغ ،

ئوزۇق ـ تۈلۈكلەرنى تولۇق غەملىۋېلىپ ، ئاندىن ئاستانىگە يۈرۈش قىلساقمۇ كېچەككەن بولمايمىز .

ـ ئارى ، دېدى ئىشان مەمنۇنلۇقىنى بىلدۈرۈپ ـ مەن شاھزادەمنىڭ خانۇ خاقانلىق تەختىدە بەرقارار بولۇپ ئولتۇرغىنىنى تېزەك كۆرۈشنى ئارزۇ قىلىمەن . ئىنشائاللا پىربوزۇكلىرىمىز ، مازار ـ ماشايىخلارنىڭ مەدەت بېرىشى بىلەن ئول مۇراد ـ مەقسەتلىرىمىز ئاز كۈندە روياپقا چىققاي .

ئىشانىنىڭ سۆزلىرىدىن ھاياجانلىنىپ ھازىرلا سەئىدىيە خانلىقىنىڭ ئالتۇن تەختىدە ئولتۇرىدىغاندەك تۇيغۇغا كېلىپ قالغىنا شاھزادە يولۋاسخان قاشتېشى قەدەھ بىلەن ئالتۇن پىيالىنىڭ بىرنى ھىدايىتۇللا ئىشانغا ، يەنە بىرنى باياتىن بىرى مۇگدەپ ئولتۇرغاندەك بولۇۋېلىپ شاھزادە بىلەن ئىشانىنىڭ گەپلىرىنى تىڭشاپ ئولتۇرغان گۈلشەنگە تەڭلىدى .

ـ قېنى ئالسىلا ، پىرىم ، مۇراد ـ مەقسەتلىرىمىزنىڭ تېزرەك روياپقا چىقىشى ئۈچۈن كۆتۈرەيلى !

ـ بەخت ـ ئامەتلىرىمىز ئۈچۈن كۆتۈرەيلى ! ـ دېدى ئاتۇن پىيالىنى قولىغا ئالغان گۈلشەن چىرايىغا ئاستىرتىن شەھۋانىيلىق بىلەن تىكىلىپ تۇرغىنا ئىشانىنىڭ يىلان كۆزلىرىگە نازلىق بېقىپ .

خوجا ھىدايىتۇللا ئىشان بىردەم شاھزادىگە ، بىردە ئۆزىگە نازۇكەرەشمە بىلەن تىكىلىپ تۇرغان گۈلشەنگە ، بىردە ئالتۇن پىيالىدىكى شارابقا قارىۋېتكەندىن كېيىن ، ئۇسساپ كەتكەنلىكىدىنمۇ ئەيتاۋۇر تەكەللۇپسىزلا ئالتۇن پىيالىنىڭ گىرۋىكىگە تۇمشۇقىنى تەگكۈزدى ـ دە خۇددى خامانغا قاتقان كالا سۇ ئىچكەندەك ، شارابنى غورتۇلدىتىپ ئىچكىنىچە ، پىيالىنى قۇرۇقداپ قويدى.

2

پوتكول ئەزايىدا تىرناقچىلىك قارىسى يوق ئاق ئارغىماقنى ئىختىيارىي مېڭىشقا قويۇۋەتكەن خوجا ھىدايىتۇللا ئىشان ، رىتىملىق يورغىلاپ كېتىپ بارغان ئارغىماقنىڭ ئۈستىدە يەڭگىل تەۋرەنگىنىچە ئولتۇراۋپ ئاللىقانداق شېرىن خىياللارغا غەرق بولۇپ كەتكەنىدى . ئاتنىڭ كەينىدىن ئىشاننىڭ بىر توپ سوپى - دەرۋىشلىرى ئاياغلىرى ئاستىدىن توزۇغان بولۇتتەك چاڭ - توزانلار ئارىسىدا ھاسىراپ - سۆمۈدەشكىنىچە كېلىشىۋاتاتتى . نەپەس ئالغۇسىز قويۇق چاڭ - توزانلار بىلەن تىنچىق ھاۋادا ئۈستىۋاشلىرىدىكى جەندە - كۇلالىرى ئۇلارغا خۇددى مىڭ پاتمانلىق يۈك ئارتىلغىندەك ئېغىر كەلگەن بولۇپ ، باش - كۆزلىرىلىق يۈك ئارتىلغاندەك ېئغىر كەلگەن بولۇپ ، باش - كۆزلىرىدىن قۇيۇلغان تەرلەر ، بويۇنلىرىدىن يەلكە - بەللىرىگىچە سالۋاراپ تۇرغان پاخماق چاچلىرى ئارىسىدىن يۈندى بولۇپ ئاقاتتى . روھىي ۋە جىسمانىي جەھەتتىن ئېزىلىپ كەتكەن بۇ سوپى - دەرۋىشلەرنىڭ گەرچە بىقىنلىرى يەر تارتىپ ، سايىراق بىرەر جاينى تېپىپ سەگىدىگەچ تازا بىر ئېغىناپ يېتىۋالغۇسى كېلىپ تۇرسىمۇ ، لېكىن ئاق تۇلپار ئۈستىدە خۇددى بىر پارچە ئاق بۇلۇت پىرىدىن ئىجازەت بېرىلمىگىنى ئۈچۈن نائىلاج قەدەملىرىنى تەستە يۆتكىشەتتى . ئۇسساپ چاچلىشىپ كەتكەن تاڭلايلىرىنى چاكىلدىتىشقىنىچە ، شۇ دەقىقىدە بىرەر ئەھلى - سۇلۇكتىكى باينىڭ ھەشەمەتلىك قورۇسىدىن يۇگۈرۈپ چىقىپ ، ئىشان پىرىنىڭ ئاق ئارغىمىقىنىڭ چۇلۇۋۇرىغا ئېسىلغىنىچە ، ھويلىسىغا كىرىپ بىرەر پىيالىدىن ئۇسسۇلۇق ئېچىپ مېڭىشقا ياكى بېغىغا كىرىپ بىرەر تالدىن يەل - يېمىش يەپ سەگىدەشكە تەكلىپ قىلىشنى تەمە قىلىشاتتى .

سوپى - دەرۋىشلەرنىڭ بارغانسېرى روھى چۈشۈپ ئېزىلىپ كېتىپ بارغانلىقىنى كۆرگەن ئابدۇرازاق خەلپە سوپى -دەرۋىشلەرنى روھلاندۇرۇش ھەم ئىشان پىرىنىڭ سۆز -

ھەيۋىسىنى نامايىش قىلىش ، ھەم شەھەردىكى ئەھلى - سۆلۆككە كىرىشكە ئانچە ئىرەنشىمەيۋاتقان بىر قىسىم نادان خەلقنى سۆلۆككە كىرىشكە دەۋەت قىلىش ئۈچۈن توپ ئارىسىدىكى ياش ھاپىزنى تەلقىن ئوقۇشقا بۇيرۇدى . ياش ھازىنىڭ ئاۋازى ھەقىقەتەن جاراڭلىق ھەم سۈزۈك ئىدى . مۇڭلۇق سوپى - دەرۋىشلەرگە خۇددى روھلاندۇرۇش دورىسى بەرگەندەك دەرھال تەسىرىنى كۆرسەتتى .

دەسلەپ ئۇ يەر - بۇ يەردىن ئاڭلانغان « ھۆم ، ئاللا ھۆم ! » « ھەق دووست ، يائاللا !» دېگەن ئاجىز ، بوغۇق جەررە ساداسىغا بىردەمدىلا پۈتكۈل توپ قېتىلدى . شۇ ھامان قەشقەرنىڭ تۆشۈك دەرۋازىسىغا ئېلىپ بارىدىغان بۇ كوچىنى مۇڭلۇق تەلقىن ساداسى ، ساپايىلارنىڭ رىتىملىق جالداقلاشلىرى ۋە ئۇنىڭغا قوشۇلۇپ كۆتۈرۈلگەن ھەيۋەتلىك جەررە سادالىرى بىر ئالدى . ياش ھاپىز ئاۋازىنى تېخىمۇ بەك قويۇۋېتىپ ھۆكمەت ئوقۇماقتا ئىدى .

دۇنيا مېنىڭ دېگەنلەر ،

جاھان مالىن ئالغانلار .

ئاچ كۆز قۇشتەك بولۇبان ،

ئول ھارامغا پاتقانلار .

ھاپىزنىڭ مۇڭلۇق ئاۋازىغا تەڭكەش بولۇپ سوپى - دەرۋىشلەرنىڭ جەررىلىرى گۈرۈلدەيتتى :

ھۆم ئاللا ھۆم - ھۆم!

ھۇۋۋى ئاللا ھۆم !

ياش ھاپىز جەررىگە ئۇلاشتۇرۇپ يەنە ھۆكمەت ئېيتىشقا باشلايتتى :

پانىي دۇنيا دېگەنلەر ،

سۇلۇكنى تەرك ئەتكەنلەر ،

ھەمدۇسانا دېمەستىن ،

كەيپ ـ ساپا سۈرگەنلەر ،

قىيامەتنى مەدەتسىز .

سوپى ـ دەرۋىشلەر كۆزلىرىنى يۇمۇپ ، باشلىرىنى ئىككى تەرەپكە ، ئالدى ـ كەينىگە گىلدىڭلىتىپ م قوللىرىنى ھەرە تارتىۋاتقاندەك ئۇسۇلدا ھەرىكەتلەندۈرۈپ ، بىردە ئوڭغا ، بىردە سولغا پىرقىراپ ، يەرگە گۈلۈپ ـ گۈلۈپ دەسسەپ ، شالا ـ تۆكۈرۈكلىرىنى چاچرىتىشىپ ، بارلىق ئاۋازى بىلەن جەررە سالاتتى :

يائاللا دوس ، يائاللا !

ھەق دوست ، يائاللا !

بۇ « گۈلدۈر ـ غالاپ » « ھۇ ـ ھۇ » لار ئاق ئارقىماق ئۈستىدە يەڭگىل چايقىلىپ كېتىپ بارغىنا خوجا ھىدايىتۇللا ئىشانىنىڭ شېرىن خىياللىرىغا ھالاقىت يەتكۈزەلمىگەنىدى . شاھزادە يولۋاسخانىنىڭ ھۇزۇرىدا ئارقىمۇ ئارقا ئىچكەن تۆت پىيالە كۆچلۈك شارابىنىڭ كەيپىدىنمۇ ياكى نەچچە ۋاقىتتىن بېرى پۈكۈپ كەلگەن پىلانلىرىغا شاھزادىنى ئاسانلا ماقۇل كەلتۈرگەنلىكىدىنمۇ ، ئەيتاۋۇر ، ئىشانىنىڭ كەيپى تولىمۇ چاغ ئىدى. پۈتكۈل ۋۇجۇدى خۇددى قىز كۆچۈرۈپ كېتىپ بارغان يىگىتتەك شېرىن ھېس- تۇيغۇ ، خىياللارغا ئەسىر بولغانىدى .

« ... ئەنە ، پەدەرى سۇلتان ئابدۇللاخاندىن سەئىدىيە تەختىنى تارتىۋالغىنا شاھزادە

يولۋاسخان سەلتەنەتلىك ئالتۇن تەختتە كىدىيىپ ئولتۇرماقتا . پوتكول خانلىقنىڭ دىنىي ھوقۇقىنى قولغا كىرگۈزۈۋالغان خوجا ھىدايىتۇللا ئىشان بولسا پىر بۈزرۈكلۈق سالاھىيىتى بىلەن پادىشاھىمىز يولۋاسخانغا ئەقىل ئۆگەتمەكتە ، يول كۆرسەتمەكتە ، ئەل - يۇرتقا يولۋاسخان نامىدىن تۈرلۈك يارلىق ، پەرمانلارنى چۈشۈرمەكتە . قىيامەتلىك دۈشمەنلىرى بولغان ئىسھاقىيە سۇلۇكىدىكى قارا تاغلىق ئىشان - خوجىلارنى ، سوپى - دەرۋىش ، مۇرتلارنى ھەپسىگە ئېلىپ ، زىندانلارغا تاشلاپ ، تۈرلۈك جازالار بىلەن قىينىماقتا ، ئۆلتۈرۈپ ئۆچ ئالماقتا ...»

- ئەسسالامۇ ئەلەيكۇم ، پىرۇلھەرق ①!

تۇيۇقسىز بىرىلگەن بۇ سالامدىن چوڭقۇر خىيالغا پېتىپ ئولتۇرغان ئىشانمۇ ھەم ئاستىدىكى ئاق ئارغىماقمۇ چۆچۈپ كەتتى . ئارغىماق قومۇش قۇلاقلىرىنى شىڭغايتىپ ، يورغىسىنى سوكۇلداشقا ئۆزگەرتتى . ھىدايىتۇللا ئىشان شېرىن خىياللىرىغا ھالاقىت يەتكۈزگەن بۇ ئەدەپسىزگە نارازىلىق بىلەن شۇنداقلا قارىدى - دە ، ئۆزىنىڭ ئاللىقاچان شەھەرنىڭ تۆشۈك دەرۋازىسىغا كېلىپ قالغانلىقىنى ، بايا سالام بەرگەن كىشىنىڭ تۆشۈك دەرۋازىسىنى قوغدايدىغان لەشكەرلەرنىڭ باشلىقى ئىكەنلىكىنى كۆرۈپ ، چىرايىدىكى نارازىلىقنىڭ ئورنىغا ياسالما كۈلكە ئالماشتۇردى . شۇ تاپتا دەرۋازا تۈۋىدىكى ، دەرۋازا ئۈستىدىكى قاراۋۇلخانىدىكى ۋە سېپىل ئۈستىدىكى بارلىق لەشكەرلەر ئىشانغا سالام بېرىپ ، ھۆرمەت - ئېھتىرام بىلەن قول باغلاپ تۇراتتى . ئىشان بېرىپ ئۇلارنىڭ سالىمىنى ئىلىك ئېلىپ سالام قايتۇردى - دە ئاق ئارغىماقنى مېڭىشقا بۇيرۇپ كالىچى بىلەن يەڭگىل بىقىنىدى . دەرۋازىدىن كىرىپ - چىقىۋاتقان خالايىق دەرھال ئىككى تەرەپكە ئۆتۈپ ، قول باغلاشقىنىچە ئىشانغا يول بەردى .

6ـ (تارىخىي رومان) جاللات خېنىم

قەشقەر شەھىرىنىڭ بۇ دەرۋازىسىنى شاھزادە يولۋاسخان خوجا ھىدايىتۇللا ئىشانغا قول بېرىپ مۇرت بولغاندىن كېيىن ، ئىشان پىرىنىڭ شەھەرگە كىرىپ ـ چىقىشىغا ۋە ئەسلى ـ سۇلۇكتىكى مۇرىت ـ مۇخلىسلارنىڭ ئىشان پىرىنى ۋە ھەزرەت مازىرىنى زىيارەت ـ تاۋاپ قىلىشىغا ئاسان بولۇشى ئۇچۇن ئالايىتەن بىپىلدىن تۆشۈك ئاچقۇزۇپ ياساتقۇزغان بولۇپ ، شەھەر خەلقى بۇ دەرۋازىغا « تۆشۈك دەرۋازىسى » دەپ نام بەردى . ئادەتتە شەھەرنىڭ بارلىق دەرۋازىلىرى ناماز ئەسىردىن كېيىن تاقىلىپ تاكى بامداتقىچە ھەرقانداق ئادەم ئۇچۇن ئېچىلمايتتى . ئەمما ، ھىدايىتۇللا ئىشان قولىغا دەستەك يېزىپ بەرگەن بىر قىسىم مۇھىم سويى ـ دەرۋىشلەر ئۇچۇن تۆشۈك دارۋازىسى ھەر قاچان ئوچۇق ئىدى . چۈنكى ، ھىدايىتۇللا ئىشان ئاچقۇزغان بۇ دەرۋازىغا يولۋاسخاننىڭ لەشكەرلىرى ئارىسىدىكى ئۆزىگە قول بەرگەن ئەڭ ئىشەنچلىك مۇرىت ـ مۇخلىسلىرىدىن تاللاپ قاراۋۇللۇققا تەيىنلەتكۈزگەندى . شۇڭلاشقا ، ھىدايىتۇللا ئىشان تۆشۈك دەرۋازىسىدىن مەيلى كىرىۋاتقاندا ، مەيلى چىقىۋاتقاندا بولسۇن ، دەرۋازىنى مۇھاپىزەت قىلغۇچى بارلىق لەشكەر ، ھەتتا دەرۋازا ئۈستىدىكى كۆزىتىش مۇنارىسىدا تۇرۇۋتقان قاراۋۇللارغىچە ھىدايىتللا ئىشانغا پۈكۈلىنىپ سالام بېرەتتى ، ئېسەنلىك سورايتتى . باشقا ئاددىي كىشىلەر دەرھال ئۆزلىرىنى چەتكە ئېلىپ يول بېرىشەتتى .

خوجا ھىدايىتۇللا ئىشان ھەزرەت مازىرىنىڭ يېنىدىكى ھەشەمەتلىك قەسىرىنىڭ ئالدىغا يېتىپ كەلگەندە ، قەسىرنىڭ ئالدىدىكى شەربەت كۆلىنىڭ ئەتراپىدىكى سۆگەتلەرنىڭ سايىسىدە توپىلارغا مىلىنىپ ، بەدەنلىرىنى قۇرت ـ قوڭغۇزلارغا چاقتۇرۇپ ، سۆڭگەچ ـ تېقىملىرىنى كارتىلدىتىپ قاشلاپ ، ئەسنەپ يېتىشقان جۇل ـ جۇل كىيىملىك ، قاسماق چىراي بىر توپ سوپىلار دۇررىدە ئورۇنلىرىدىن قوپۇپ قول باغلاپ تۇرۇشتى . ئىشان ئالدىغا يۈگۈرۈپ كەلگەن سوپى خىزمەتكارنىڭ قولىغا ئاق ئارغىماقنىڭ چۇلۋۇرىنى تۇتقۇزۇپ

قويۇپ ، ئابدۇرازاق خەلپە قاتارلىق يۇقىرى دەرىجىلىك خەلپە سۇلۇك مەسئۇللىرىنىڭ ھەمراھلىقىدا دەۋازىدىن كىرىپ ئۇدۇل كېڭەشخانىسىغا قاراپ ماڭىدى .

خوجا ھىدايىتۇللا ئىشانىنىڭ قەسرى تاشقىرىي ساراي ، ئوتتورا ساراي ۋە ئىچكى ساراي دەپ ئۈچكە بۆلۈنەتتى . تاشقىرىقى ساراي ـ ھەزرەت مازىرى بىلەن تام تۇتاش بولۇپ ، ئۇنىڭدا كاتتا ھەزرەت خانىقاسى ۋە خانىقاغا ياندىش سېلىنغان يامغۇر يېشىن ، قارا ـ بوراندىن دالدا بولغۇدەك بىر قانچە ئېغىز ئۆي ، شۇنداقلا ئاتخانا ، ئېغىل ، سامانخانا ، كەپتەرخانا ، ئانچە مۇھىم بولمىغان لاقا ـ لۇقىلارنى قويىدىغان ئامبار ، لاپاس ۋە سوپى ـ خىزمەتكارلارنىڭ تۇرالغۇلىرى جايلاشقانىدى . ھەزرەت مازىرىنىڭ تۈنەكخانا ، ئېتىكاپخانا ۋە قەلەندەرخانىلىرىغا سىغماي قالغان سوپى ـ دەرۋىشلەر يازنىڭ يامغۇر ـ يېشىنلىرىدا ، قىشنىڭ قار ـ سوغۇقلىرىدا تاشقىرى سارايىنىڭ بوش ئۆيلىرىگە ، لاپاسىنىڭ ئاستىغا كىرىۋېلىپ پاناھلىناتتى . تاشقىرىقى سارايىنىڭ كەڭرى سەيناسىدا ئۆيدەك يوغانلىقتىكى ، ئىچىگە مەخسۇس شوتا قويۇپ يۆمىسا قول يەتمەيدىغان ، ئادەم بويلاشمايدىغان چوڭقۇرلۇقتىكى چوڭ ـ كىچىكلىكى ئانچە پەرقلەنمەيدىغان تۆت داندا داش قازان يەرنى ئويۇپ سايالغان ئوچاقلارغا مىندۈرۈلگەن بولۇپ ، جۈمە كۈنلىرى تاۋاپچى ، زىيارەتچىلەرنىڭ ۋە سوپى ـ دەرۋىشلەرنىڭ ئاز ـ كۆپلۈكىگە قاراپ بىر ياكى ئىككى داش قاش قايىنىتىلاتتى .

ئوتتۇرا ساراي ، گۈللۈك ، كۆل ، راۋاق بىر گەۋدىلەشتۇرۇلۇپ بىنا قىلىنغان بولۇپ ، غاز ـ ئۆردەك ، توز ، شاتۇتى ، كەكلىك ، تورغاي ۋە ئالىلقاندىق قۇشلار ، شۇنىڭدەك بۇغا ، كېيىك دېگەندەك ئەتىۋارلىق ھايۋانلار كۆزگە چېلىقىپ تۇراتتى . ئوتتۇرا سارايىنىڭ تۆر تەرىپىگە ھىدايىتۇللا ئىشانىنىڭ خاس خۇتبىخانىسى ، مۇھىم ئىشلىرىنى مەسلىھەت قارار قىلىدىغان كېڭەشخانىسى ، مۇھىم مېھمانلارنى ، مۇرىتلىرى ئارىسىدىكى زىيارەتكە كەلگەن ئەمەلدار ، بايلارنى ، زەردار ـ تۆرىلەرنى كۈتۈۋالىدىغان قوبۇلخانىسى ، زىياپەتخانىسى ۋە

يۇقىرى دەرىجىلىك خەلپە - سۇلۇك مەسئۇللىرىنى ، كاتتا مېھمانلىرىنى قوندۇرۇۋېلىش ئۈچۈن ئالاھىدە زىننەتلەپ ياساتقان ھەشەمەتلىك سارايغا مەخسۇس ئىشان جەمەتىنىڭ ئۈچ ۋاخ تامىقىنى تەييارلايدىغان ئاشخانا ۋە يۇيۇنۇش ئۈچۈن مۇنچا - ھاممام ، تەرەپ ئېلىش ئۈچۈن مۇستەھەپخانا جايلاشقانىدى .

ئىچكىرىدىكى ساراي ھىدايىتۇللا ئىشاننىڭ خاس ھەرىمى بولۇپ ، بۇ سارايىنىڭ باشقا سارايلاردىن پەرقى : تاملىرى ئېگىز ھەم مۇستەھكەم بولۇپ ، ئىشاننىڭ ئاغىچا - توقاللىرى ۋە ئۇلارنىڭ كېنىزەكلىرى تۇراتتى . بۇ سارايغا ئالاھىدە تەربىيىلەنگەن ، پىچىپ ئاختا قىلىۋېتىلگەن سوپى خىزمەتكارلاردىن باشقا ئىشان ۋە ئۇنىڭ ئوغۇل پەرزەنتلىرىلا بىمالال كىرىپ - چىقالايتتى .

ئىشان قەسىرىنىڭ ئالدىدا ناھايىتىمۇ چوڭ ۋە ھەشەمەتلىك ياسالغان ، قۇببە - مۇنارلىرى كۆككە بوي سوزۇپ تۇرىدىغان ھەزرەت خانىقاسى ھەيۋەت بىلەن چوقچىيىپ تۇراتتى . ئىچكىرىدىكى خانىقا ۋە تاشقىرىقى خانىقا دەپ ئىككىگە بۆلۈنگەن بۇ كاتتا ئىمارەتتە تۆت - بەش مىڭ سوپى - دەرۋىش بىمالال ھەلقە - سۆھبەت قۇرۇپ ، جەررە - ساما سېلىپ ، ئىبادەتكە مەشغۇل بولالايتتى .

خوجا ھىدايىتۇللا ئىشان خەلىپىلىرىنى ئەگەشتۈرۈپ ئۇدۇل كېڭەشخانىسىغا كىرىپ توختىدى . ئۇنىڭغىچە ئىشانغا سوڭدىشىپ دېگۈدەك كىرىپ كەلگەن سوپى خىزمەتكار ئىشاننىڭ بېشىدىن يوغان سەللىسىنى ئېلىپ قوزۇقتا ئاستى ، ناۋات رەڭ رومىلىنى يېشىپ ، ئېغىر جەندىسىنى سالدۇردى . ئاخىرىدا مەسە - كالىچىنى سالدۇردى - دە تۆر تەرەپتىكى قوشلاپ سېلىنغان تەتىللا كۆرپىنىڭ ئۈستىگە يانپاشلىغان ئىشاننىڭ بېقىنىغا ئاجايىپ ماھارەت بىلەن قوراپ تىكىلگەن ئىككى تەكيىنى يۆلىدى ۋە يوغان يەلپۈگۈچ بىلەن چىپ چىپ تەرلەپ كەتكەن ئىشاننى يەلپۈشكە باشلىدى .

ئابدۇراززاق خەلپىدىن باشا خەلپىلەر ئىشاننىڭ ئالدىدا جەندىلىرىنى يېشىپ

بەھۇزۇر ئولتۇرۇشتىن ئەيمىنىپ ، پەگاھدىلا يۈكۈنۈشتى . ھايال ئۆتمەي خىزمەتكارلار داستىخان سېلىپ ، داستىخان ئۈستىنى يېڭىلا تونۇردىن سويۇلغان پېتىر قاتلىما ، پاخلان گۆشى ، ۋە سوغۇق باجكا كاۋپى ، قېتىق ، قايماق ، كاشكاپ ، شەربەت ، ۋە قوغۇن - تاۋۇزلار بىلەن كۆمۈۋەتتى . ئىشان ئانچە ئىشتىھاسىزلا ، باشقا خەلىپىلەر يىرتقۇچلارچە ئاچ كۆزلۈك بىلەن داستىخانغا تاشلاندى .

بىر چوگۈن چاي قايىنىمچىلىك ۋاقىتتا ئۆزىنى ئۇنتۇغان ھالدا يالماپ - يۇتۇش ، يەپ - ئىچىشلەردىن كېيىن داستىخاندىكى گۆش - كاۋاپ سېلىنغان لېگەن - تاۋاقلار پۇتۇنلەي قۇرۇقدالدى . باشقا نازۇ نېمەتلەرمۇ ئاساسەن ئېشىپ قالمىغان بولۇپ ، داستىخاندا سۆڭەك ۋە قوغۇن - تاۋۇز شاپاقلىرى دۆۋىسى پەيدا بولغانىدى . قورسىقىنىڭ تويغىنىنى بىلەلمەي ئاچ كۆزلۈك بىلەن زىيادە جىق يەۋەتكەن خەلىپىلەرنىڭ بىر قانچىسى سىگىرەلمەي « كارت - كارت » قىلىپ كېكىرىشكە باشلىدى . قىسقىلا دۇئادىن كېيىن ، داستىخان يىغىۋېتىلدى . ئىشان ئىشىك تۈۋدە قول باغلاپ تۇرغان سوپى خىزمەتكارنى چىقىپ كېتىشكە ئىشارەت قىلدى - دە ، قورسىقى تويۇپ مۈگدەشكە باشلىغان خەلىپىلىرىگە قاپىقىنى تۈرۈپ قارىۋەتكەندىن كېيىن سۆز باشلىدى :

- بىردەم مۈگدەشمەي ئولتۇرۇشىلا تەقسىرلىرىم ، - دېدى ئىشان ئۇلارنى ئادىتى بويىچە « ئەھلى- سۇلۇكىنىڭ باھادىرلىرى » دەپ تەرىپلىمەستىن قوپاللراق بىر خىل تەرزدە گەپ باشلاپ . ئىشانىنىڭ ئاۋازىدىن چۆچۈپ ئېسىگە كەلگەن كەلىپىلەر قايتىدىن يۈكۈنۈپ قەددىنى رۇسلاشتى . ھىدايىتۇللا ئىشان قەلەمتىرانىشىڭ ئۈچى بىلەن چىشىنى كولاۋاتقان موللا نەقى خەلىپىگە ئالىيىپ بىر قارىۋەتكەندىن كېيىن گېپىنى داۋاملاشتۇردى ، - بايام شاھزادە ئالىيلىرى بىلەن مۇلاقەتتە بولۇپ ، ئاستانىگە لەشكەر تارتىش ئىشىنى قارارىدىن ئۆتكۈزدۇم ، ئىنشائاللا ، بۇ ئىش پات يېقىندا ۋۇجۇدقا چىققۇسى، شۇڭ ۋەجىدىن بىزمۇ دەرھال ئاستانىدىكى مۇرىدىل ھىدايەچى يارۇ بۇرادەرلەرنى ھەرىكەتلەندۈرۈپ تەييارلىق قىلىپ

تۇرۇشىمىز كېرەك ، ـ ھىدايىتۇللا ئىشان بىر باغ بېدىدەك ئاپپاق ساقاللىرى كىندىكىگە چۈشۈپ تۇرغان قېرى خەلىپىسى ئابدۇرازاق خەلىپىگە قاراپ قويۇپ گېپىنى داۋاملاشتۇردى ، ـ ئابدۇرازاق خەلىپەم قەشقەردىكى يارەنلەردىن ياش ـ كۆچتۈڭگۈرلەرنى يىغىپ بىر سوپى لەشكەرلەر قوشۇنى تەشكىللەپ ، ئۆزى بۇ قوشۇنغا باش بولىدۇ . لازىملىق قورال ـ ياراغلارنى شاھزادە ئالىيلىرىغا دەپ ئوردا لەشكەرخانىسىدىن ئالدۇرۇپ بېرىمەن . قالغانلىرىڭلار موللا ساقى خەلىپەم بىلەن موللا نەقى خەلىپەمگە ياردەملىشىسىلەر . ھازىرلا ئاستانىگە يولغا چىقىپ ، ئاستانە ،مەكىت ، قاغىلىقتىكى يارەنلەردىن سوپى لەشكەرلەر قوشۇنى تەكشىللىگەندىن سىرت ، ئۇشبۇ يۇرتلاردىكى سۇلۇكنى تەرك ئەتكەن ئاۋام ئارىسىدا شاھزادە يولۇۋاسخان ئالىيلىرىنىڭ ئەدلۇئادالىتى ، مېھىر ـ شەپقەتلىرى ھەققىدە ، سۇلتان ئابدۇللاخاننىڭ ئادالەتسىزلىكى ۋە زالىملىقى ھەققىدە تەرغىبات ئېلىپ بارىسىلەر . ئۇل يۇرتلاردىكى سوپى لەشكەرلەر دەرھال قەشقەرگە جەمئىي بولغاي . ئاستانىگە لەشكەر تارتىشتىن ئىبارەت مەقسەت ـ مۇددىئالار ناھايىتىمۇ پىنھان تۇتۇلغاي . بولۇپمۇ مەخدۇمزادىلەر باشچىلىقىدىكى ئىھاقىيە سۇلۇكىدىكى قارا تاغلىق مۇرتەتلەردىن تولىمۇ ئېھتىيات قىلسۇنلار . ۋاقتى ـ سائىتى كەلگەندە شاھزادە يولۇۋاسخان ئالىيلىرىنىڭ نۇسرىتى ئۈچۈن ، ئاستانىنى بېسىپ ياتقان ، سەلتەنەتنى چاڭگىلىغا ئېلىۋالغان ئىسھاقىيەچى قارا مۇسۇلمانلارنى قوغلاپ چىقىرىش ئۈچۈن تەڭ كۈچ چىقارغايمىز .

ـ ئىلاھائامى !

ـ پىرىمنىڭ ئەمرى خۇدانىڭ ئەمرى !

خەلىپىلەر شۇنداق دېيىشكىنىچە دايىتۇللا ئىشانغا ئەگىشىپ دۇئاغا قول كۆتۈرۈشتى ـ دە « ئاللاھۇ ئەكبەر !» دەپ يۈزلىرىنى سىيپاشتى .

دۇئادىن كېيىن ئىشان چاۋاك چېلىپ خىزمەتكارنى چاقىردى ۋە ئىشىك تۈۋىدە قول باغلاپ پەيدا بولغان سوپى خىزمەتكارغا « چىلىم» دەپ بۇيرۇق قىلدى . كېچەشتىن كېيىن

چىلىم ئىلتىپات قىلىش ئىشانىنىڭ كېڭەشتىن مەمنۇن بولغانلىقىنى ئىپادىلەيتتى . چىلىمنىڭ گېپىنى ئاڭلاپ خەلىپىلەر قايتىدىن روھلاندى . تاماقتىن كېيىنلا خۇمارى تۇتۇشقا باشلىغان ئابدۇراززاق خەلىپىنىڭ گاللىرى قىمىلداپ ، بۇرنىدىن سۇ ئېقىشقا باشلىغانىدى .

هايال ئۆتمەي ئىككى نەپەر سوپى خىزمەتكار مۇشتۇمدەك سەيخانىسى بار ، نەپىس ياسالغان ئىككى چىلىم بىلەن چويۇن چوغداننى كۆتۈرۈپ كىردى ـ دە ، بىرىنچى چىلىمنى ھىدايىتۇللا ئىشانغا ھۆرمەت بىلەن تەڭلىدى . ئىشان چىلىمنى قولىغا ئېلىپ بىلغۇچە يەنە بىر سوپى خىزمەتكار لىق نەشە بېسىلغان چىلىمنىڭ سەيخانىسىغا چويۇن چوغداندىكى ئۆرۈك ئوتۇنىنىڭ چوغىنى لاخشىگىر بىلەن قىسۇېلىپ سالدى . ئىشان چىلىمنى خورۇلدىتىپ شوراشقا باشلىدى . چىلىمنىڭ سەيخانىسىدىن دەسلەپتە كۆكۈچ ئىس كۆتۈرۈلدى ، كېيىن لاپپىدە قىلىپ ئوت ياندى . ئىشان چىلىمنى ھەر قېتىم ئىشتىھا بىلەن شورىۋالغاندا چىلىمنىڭ سەيخانىسىدىن بىر غېرىچ ئېگىزلىكتە ئوت يالقۇنى كۆتۈرۈلەتتى . ئىشانىنىڭ ئاغزى ـ بۇرنىدىن يەڭدەك تۈتۈن پۇرقىراپ چىقاتتى . بىر ئاز خۇمادىن چىققاندەك بولغان ئىشان چىلىمنى نەپىسى تاقىلداپ ككزلىرىدىن ياش ئېقىشقا باشلىغان ئابدۇراززاق خەلىپىگە تەڭلىدى . چىلىمغا نۆۋەت كۈتۈپ تۇرغان باشقا خەلىپىلەر بولسا ئۆي ئىچىدە لەيلەپ تۇرغان كۆكۈچ ئىسلارنى ئاچ كۆزلۈك بىلەن ئىچىگە تارتىشقا باشلىدى . ئىككىنچى چىلىمۇ ھىدايىتۇللا ئىشاندىن باشلاپ ئەنە ئاشۇ تەرزدە ئايلىنىشقا باشلىدى .

چىلىمنى خۇماردىن چىققۇچە تاتىپ كۆزلىرىگە ھەررەڭ ـ سەررەڭ نەرسىلەر كۆرۈنۈشكە باشلىغان خەلىپىلەر « ئىشقى ، ئىشقى » دەپ توۋلاشقا باشلىدى . ھىدايىتۇللا ئىشانىنىڭ كۆزىگە بايا شاھزادە يولۋاسانىنىڭ ھۇزۇرىدا بىللە شاراب ئىچكەن دۇتارچى جۇۋاننىڭ نازلىق جىلۋىسى قايتىدىن زاھىر بولۇپ ، تومۇرلىرى شەھۋەت تۈيغۇلىرى غەليان

كۆتۈرۈشكە باشلىدى ـ دە ، كۆڭلى ئىختىيارسىز ھەرىمنى تارتىشقا باشلىدى ، ئۇ بىرلىرى تامغا يۆلەنگىنىچە ، بىرلىرى بېشىنى ئىككى تىزىنىڭ تۆۋىنىگىچە ساڭگىلاتقىنىچە ئاللىقانداق شېرىن خىياللارغا ئەسىر بولۇپ كەتكەن خەلىپىلىرىنى تاشلاپ قويۇپ ، دەلدۈرگۈنۈپ ئورنىدىن تۇردى ـ دە سوپى خىزمەتكارىنىڭ يۆلەشتۈرۈشى بىلەن كېڭەشخانىسىدىن چىقىپ ئۇدۇل ھەرەمخانىسىغا قاراپ ماڭدى .

3

ئوردا بېغىنىڭ خاس خانىسىدا پۇتكۇل قەشقەرنىڭ ئەمىرى بولغان شاھزادە يولۋاسخاننىڭ نەزىرىگە ئىلىنىپ ،ئەسەبىيلەرچە سۆيۈشكە ، ئەركىلىتىشكە ، ۋىسال لەززىتى بەخش ئېتىشكە نائىل بولغان گۈلشەن ، شاھزادە بىلەن ئۇزاقراق ئىشقۋازلىق قىلىشقا ۋە بارلىق ناز ـ خۇلقىنى چىقىرىپ شاھزادىنىڭ كۆڭلىنى تولۇق ئوتۇۋېلىشقا نىيەت قىلغان بولسىمۇ ، شارابنى كۆپ ئىچىپ قويغان شاھزادە بىر قېتىملىق پەيزىدىن كېيىن كۆرەككە چۈشۈپ كەتكەنىدى .

ئۆزىنى ئوردا كېنىزەكلىرىنى باشقۇرۇش مەرتىۋىسىگە ئېرىشىپ بولغاندەك تۇيغۇغا كېلىپ قالغان گۈلشەن شاھزادىنى ئەنە ئويغىنىپ قالار ، مانا ئويغىنىپ قالار دېگەن تەمە بىلەن ، كەلگۈسىدىكى تاتلىق خىياللىرىغا ئەسىر بولۇپ قايسى ۋاقىتتا ئۇخلاپ قالغانلىقىنى ئۆزىمۇ تۇيماي قالدى .

كۈن ئولتۇرۇشقا ئاز قالغان ۋاقىتتا ئۇيقۇسىدىن ئويغانغان گۈلشەن تۆشەكتە ئۆزىنىڭ قىپيالىڭاچ ھالەتتە يالغۇز ياتقانلىقىنى كۆرۈپ ھەم تەئەججۈپلەندى ، ھەم مەيۈسلەندى ، لېكىن شاھزادە بىلەن يايام قىلىشقان ئىشقۋازلىقىنى خىيالىدىن قايتا ئۆتكۈزگەندە ۋۇجۇدى قايتىدىن بىر بەختىيارلىق تۇيغۇسى چىرمىۋالدى .

ئەمما . ئۇ مەستلىكىدىن يېشىلىپ ، ئۇيقۇسىدىن ئويغانغان شاھزادە يولۋاسخاننىڭ ئۆزىنى ئويغىتىپ قويۇشقىنى رايى بارماي كىيىملىرىنى چالا - بۇلا كىيىپلا بەخىرامان ھالدا باغدىن چىقىپ كەتكەنلىكىدىن زىنھار خەۋەرسىز ئىدى .

گۈلشەننىڭ خىياللىرى تىنىمسىز ئىدى . ئۇنىڭ كاللىسىدا شاھزادە بىلەن ھىدايىتۇللا ئىشاننىڭ ئاستانىگە لەشكەر تارتىش توغرۇلۇق قىلىشقان مەسلىھەتى ۋە شاھزادىنىڭ ئۆزىنى ئەسەبىيلەرچە سۆيۈۋېتىپ « خۇش بول ، گۈلشەن ، سېنى ھازىر قەشقەرنىڭ بىر نائىب ئەمىرى ئەمەس ، پۈتكۈل سەئىدىيە تەسەررۇپىنىڭ خاقانى سۆيۈۋاتىدۇ ، پات يېقىندا جانلىق تەختىدە ئولتۇرسام سېنىمۇ ئاستانىگە ئەكىتىمەن » دېگەن سۆزلىرى خىرە - شىرە زاھىر بولدى - دە ، خان ئوردىسىنىڭ ھەرىمىدىكى كېنىزەكلەرنى باشقۇرۇش مەرتىۋىسىگە ئېرىشىش نىيىتىدىكەن زور بەخىت - ھە ! ئۇ چاغدا گۈلشەن تاۋار - دۇردۇن ، ئالتۇن - كۈمۈش ، ئۈنچە - مەرۋايىتلارغا پۈركىنىپ ياشايدىغان مەرتىۋىلىك ، زەردار ئاغىچا خېنىملادىن بولۇپ قالىدۇ . نۇرغۇن خىزمەتكارلار ، دېدەكلەر ، كېنىزەكلەر قىزلار ئۇنىڭ خىزمىتىگە قول باغلاپ خوش - خوش دەپ تۇرىدۇ . ھەرەمە كېنىزەك تاللاش ، ھەرەمدىكى كېنىزەك خىزمەتكارلارنىڭ خىراجەتلىرىنى باشقۇرۇش ، تارقىتىش ... ھەممىسى گۈلشەننىڭ باشقۇرۇشىدا بولىدۇ . مەنمەن دېگەن ئەمىرلەر ، بەگزادىلەر ، بايۋەچچە ، زەردار - تۆرىلەر ئۇنىڭ ئېتىكىگە دۈم چۈشىدۇ . ساندۇق - ھەمىيانلىرىنى تىللا ، جاۋاھىراتلار بىلەن تولدۇرۇۋېتىدۇ . ھەئە ، ئۇ چاغدا گۈلشەن بەزمىخانىنىڭ ھېلىقى غىتمەك خوجايىنىنى قانداق خورلاشنى ، قانداق جازالاشنى ئالدىرىماي ئويلىشىدۇ . ئۇنىڭ قىلغان ھاقارەت - خورلۇقلىرىنى بىر - بىرلەپ كۆزىگە كۆرسىتىدۇ ...

گۈلشەن ئەنە شۇنداق تىنىمسىز خىياللار ئىلكىدە سۇرە ئوقۇشنىمۇ ئۇنتۇپ غۇسۇل قىلدى . ئاندىن كىيىملىرىنى كىيىپ ، بېزەكلىرىنى تاقاپ ، ئوردا بېغىنىڭ دارۋازىۋىنى تەييارلاپ قويغان مەپىگە چىقتى - دە ئۇدۇل ھىندى سارىيىدىكى بەزمىخانىغا جۆنىدى .

ئادەتتە ئەسىر ۋاقتىدىن بۇرۇن ئانچە قىزىمايدىغان بەزمىخانا بۈگۈن قازاندەكلا قايناپ كەتكەنىدى . سارايىنىڭ كەڭرى سەيناسىدىكى ئون نەچچە مەيگە قاراپ گۈلشەن بۈگۈن بەزمىخانىغا خېلى كۆپ مېھمان كەلگەنلىكىنى پەملىدى . بەزمىخانا ئىچىدىكى ئايرىم خانىلاردىن ئاڭلانغان« ئاللا ،ئاللا » سادالىرى بەزمىخانىنىڭ قىلىن تاملىرىدىن ئەكىس سادا قايتۇراتتى .

گۈلشەن ئۆزىنىڭ ھۇجرىسىغا كىرىپ يوغان تىكلىمە ئەينەكنىڭ ئالدىدا گىرىم قىلىشقا تۇتۇندى . شۇ ئەسنادا تەكەللۇپسىزلا كىرىپ كەلگەن بەزمىخانا خوجايىنى بوسۇغىدىن پۇتىنى ئالا ـ ئالمايلا گۈلشەنگە تەنە تاشلىرىنى ئېتىشقا باشلىدى :

ـ ۋاي ئاللا ، گۈلبىلىق خېنىم ، ئەمدى كەللىمۇ ، سىلىنىڭ جودالىرىنى قىلىپ يوللىرىغا تەلمۈرۈپ تۇرغان بايۋەتچىلەر بېشىمنى ئوچاق ئېتىۋېتەيلا دېدى . ماڭا قايلىسىلا ، مىسلداپ ئولتۇرماي پەدازلىرىنى غاچ ـ غۇچلا قىلىپ ، مېھمانلىرىنىڭ ئالدىغا چىقسىلا .

ئاۋازى ئايالالارنىڭكىدەك زىل ، يۇمشاق چىقىدىغان ساقالسىز كوسا يۈزىگە سۈس ئەڭلىك ، چاقماق كىرپىكلىك چىرايلىق كۆزلىرىگە سۈرمە ، نازاۋۇك ئىنچىگە بارماقلىرىغا خېنە يېقىپ ، ئايالالاردەك ناز ـ خۇلق بىلەن سۆزلەشنى ياخشى كۆرىدىغان ئوتتۇش ـ ئۆتتۈز بەش ياشلار چامىسىدىكى بۇ غىتمەك خوجايىندىن گۈلشەن ئادەتتە ئۆلگۈدەك قورقاتتى ، ھەر قانداق بۇيرۇقىدىن چىقالمايتتى . ئۇنىڭ سىزغان سىزىقىدىن قىلدىن قىيىق كەتمەسلىككە تىرىشاتتى .

ئايدەك جامالى ، يېقىملىق سۆزۈك ئاۋازى ، تەڭداشسىز دۇتار چېلىش ماھارىتى سەۋەبلىك بۇنىڭدىن ئون نەچچە يىل بۇرۇن كۆڭۈلىنىڭ كەينىگە كىرىپ بىر نامەردگە ئەگىشىپ بۇ بەزمىخانىغا كىرىپ قالغان گۈلشەن نۇرغۇن قەرز ھېسابىغا مۇشۇ بەزمىخانىغا

گووگە تۇتۇپ قىلىنغانىدى . شۇنىڭدىن كېيىن ئۇ بۇ ھىندى سارىيىدىن ئۆز ئىختىيارلىقى بىلەن بىر قېتىممۇ ئايرىلىپ باقمىدى . دۇتار چېلىپ ، ناخشا ئوقۇپ بېرىپ بەزمىخانىغا كىرگەن بايۋەچچىلەرنىڭ كۆڭلىنى ئاچتى . ئەمما ، بەزمىخانىدىن بېشىنى ئېلىپ چىقىپ كېتىشكە ھەرگىز جۈرئەت قىلالمايتتى . ھىندى سارايۋەن بىلەن مۇشۇ غىتمەك خوجايىنلا ، شەرئى مەھكىمىسىنىڭ چالما - كېسەك قىلىپ ئۆلتۈرۈشكە بۇيرۇشىدىن قوغداپ كېلىۋاتاتتى . گۈلشەن ، تۈرلۈك بەزمىلەرە چىلاپ ئەۋەتكەن ياسىداق مەپىلەرگە چىقاي ، كوچىغا پىيادە چىقسىلا ئون نەچچە قەدەم ماڭمايلا شەھەر خەلقىنىڭ غەزىپىگە ئۇچرايدىغانلىقىنى ئوبدان بىلەتتى . ئۇ چاغدا ئۇنى ھېلىقى بەگ - تۆرىلەرنىڭ ھېچقايسى قوغداپ قانات ئاستىغا ئالالمايتتى . شۇڭلاشقا ، ئۇ ھەر قانچە خورلۇق تاتسىمۇ ، بۇ غىتمەك خوجايىنىنىڭ كۆزىگە قاراشقا مەجبۇر ئىدى . ئۇنىڭسىزمۇ بەزمىخانىسى ۋە مال - دۇنياسى بىلەن قەشقەرنىڭ لۈكچەك - كاللا كېسەللىرىنى ئەندەككە كەلتۈرۈۋالغان بۇ غىتمەكنىڭ قولىدىن ھەر بالا كېلىدىغانلىقىغا گۈلشەن ئىشىنەتتى . شۇڭلاشقىمۇ ، ھەر ئامالىلارنى قىلىپ شاھزادە يولۋاسخاننىڭ ھىمايىسىگە ئېرىشىپ ، بۇ يەردىن قۇتۇلۇپ چىقىشنى كېچە - كۈندۈز ئارزۇ قىلاتتى .

بۈگۈن شاھزادىنىڭ ئالاھىدە ئىلتىپاتىغا نائىل بولغان گۈلشەن خىلىلا يۈرەكلىك بولۇپ قالغانىدى . شۇڭا ، ئۇ خوجايىنىنىڭ غۇنچىدەك قەددىگە ، قىنىق پەرداز قىلىۋالغان ئاق يۈسىملاق چىرايىغا يارىتىمغان قىياپەتتە نەزەر تاشلىدى - دە لەۋلىرىنى يىمىرىپ جاۋاب بەردى .

- نىمانچىۋالا ئالدىرىتىلا ، غوخام ، - دېدى گۈلشەن « غۇخام» دېگەن سۆزنى مەسخىرە بىلەن سوزۇپ تەلەپپۇز قىلىپ ،-شاھزادە ئالىيلىرىنىڭ قېشىدىن خالىغانچە يېنىپ كەلگىلى بېشىم ئونمىدى مېنىڭ . شاھزادە ئالىيلىرى ماڭغىلى قويماي تۇتۇپ قالدى . ھېلىمۇ خىلىلا ئالدىرىدىم ، بولمىسا ، بىز دېگەن شاھزادە ئالىيلىرىنىڭ

ئالدىدا بىر تال خەستەكلا ئادەملەرمىز .

غىتمەك خوجايىن گۈلشەننىڭ شاھزادىنى پەش قىلىپ تەئەددى قىلىۋاتقانلىقىنى ، يەنە تېخى سەن شاھزادىنىڭ ئالدىدا نېمىتىڭ ؟ بىر تال خەسكىمۇ ئەرزىمەيسەن دەۋاتقانلىقىنى چۈشىنىپ غەزەپتىن تىترىدى .

شۇنداقتىمۇ ئىچكى تۇيغۇسىنى ئاشكارىلىمىدى . ئۇ گۈلشەننىڭ چاچلىرىنىڭ يۇيۇلغان بولسىمۇ ئۆرۈلگەنلىكىنى ، چىرايىدىكى گىرىملەنرىڭ ، ھەتتا كۆزلىرىگە سۈرۈلگەن سۈرمىنىڭمۇ پاكىز يۇيۇلۇپ كەتكەنلىكىگە قاراپ ، بۇگۈن گۈلشەننىڭ شاھزادىگە يالغۇز دۇتارلا چېلىپ بەرمىگەنلىكىنى ، شۇڭلاشقىمۇ ئۇنىڭ بىردىنلا يۈرەكلىك ، تەكەببۇر بولۇپ قالغانلىقىنى جەزم قىلدى ـ دە ، ھەر ئېھتىمالغا قارشى ئۆزىنى بېسىۋېلىپ ، ئېھتىياتچان پوزىتسىيە تۇتتى .

« راستىنلا شاھزادە ئالىيلىرىغا ياراپ قالغانمىدۇر بۇ بۇزۇق ئايال ، تۇرقىدىن قارىغاندا شۇنداقتەك قىلىدۇ ، ھاكاۋۇرلۇقىنى قارىمامدىغان ، شاھزادە ئۇنىڭغا بىرەر ئىشنى ۋەدە قىلغان ئوخشىمامدۇ ؟ شاھزادە ئۇنىڭغا راستىنلا ھامىيلىق قىلامۇ ؟ مۇمكىن ئەمەس ، بەلكىم بۇ بۇزۇق ئايالنىڭ قاش ـ كۆزلىرىنى ئوينىتىپ ، ناز قىلىپ خۇلق چىقىرىشىغا چىداپ تۇرالماي بىرەر قېتىم كۆڭلىنى ئاچىسىمۇ ئاچقاندۇر . شۇنداق ، شاھزادىنىڭ ھەرىمىدە ئەركەك چىشى قونمىغان نى ـ نى قىزلار سامانەك تۇرسا ، بۇ قېرى بۇزۇق ئايالغا قاراشقا شاھزادىنىڭ نەدە چولىسى ؟! خەپ توختاپتۇر . ئەتىگىچە راسا بىر ئەدىپىڭنى بېرىپ ئۆزۈڭنىڭ كىملىكىڭنى ئۆزۈڭگە تونۇتۇپ قويمايدىغان بولسام ... »

ـ ئاستانىدىن كەلگەن بايۋەتتە غوجام نېمىشقا ھازىرغىچە يېنىمغا كىرمەيدۇ دەپ كايىپ كېتىپ باردۇ .

مۇغبەچەنىڭ ① بۇ سۆزلىرى غىتمەك خوجايىننىڭ خىيالىنى ئۈزۈپ قويدى . ئۇ دەرھال ئېسىگە كەلدى ـ دە ، گۈلشەنگە قاراپ چىرايىغا ياسىما كۈلكە يۈگۈرتتى .

- ئەينا ، دېمەك ، گۈلچىلىق خىزمىتى ، باياتىن بېرى سىلىنىڭ قەغەزلىرىنى قىلىپ ، جودا قىلىغان دەل ئاشۇ ئاستانىدىن كەلگەن بايۋەتتە . شۇ خەقنى تەقەززا قىلماي ئىلدام بولسىلا ،ئالتۇن بېلىقىم .

غىتمەك خوجايىنىنىڭ «ئالتۇن بېلىقىم » دەپ پەپىلەشلىرىدىن كۆرە «ئاستانىدىن كەلگەن بايۋەچچە » گۈلشەننىڭ بەكرەك دىققىتىنى تارتقانىدى .

«ئاستانىدىن كەلگەن بايۋەچچە بولسا تونۇشۇپ قويۇش كېرەك ، يات يېقىندا شاھزاد يولۋاسان بىلەن ئاستانىگە بارسام ، دەماللىققا تونۇش - بىلىشسىز ، ئۆلپەتسىز قالمايمەن . بۇنىڭ قىلچىلىك زىيىنى يوق ..»

گۈلشەن تارتىشىپ تۇرمايلا ئورنىدىن تۇردى - دە غىتمەك خوجايىنىنىڭ كەينىدىن ئەگەشتى .

خاس خانىغا كىرىپ كەلگەن گۈلشەن تۆردىكى كىمخاب كۆرپىنىڭ ئۈستىدە باداشقان قۇرۇپ ئولتۇرغان ،ئەمدىلا ئوتتۇز ياشلارنىڭ قارىسىنى ئالغان ، قاپقارا بۇرۇتلىرى گۈل رەڭ چىرايىغا خويمۇ ياراشقان ، قارا قاشلىق ، كۆزلىرى چاقناپ تۇرىدىغان ، ئوڭ قېشىنىڭ ئۈستىدە بىر ئىلىك تارتۇقى بار سۆلەتلىك بۇ يىگىتنى بىر قاراپلا تونۇدى - دە ، خوشاللىقتىن يۈرەكلىرى ئويناپ كەتتى .

يىگىت گۈلشەننىڭ جاۋابەن سالىمىغا ئورنىدىن تۇردى .

مېھماننىڭ سۆلەتلىك كىيىنىشىدىن، يەپ - ئىچىش ئۈچۈن زىيادە كۆپ نازۇ نېمەتلەرنى بۇيرۇتۇپ ، سېخىيلىق بىلەن پۇل تاپشۇرىشىدىن ، مېھمانغا گۈلشەننى تېپىپ بەرسە تېخىمۇ كۆپ نەپكە ئېرىشىدىغانلىقىغا كۆزى يەتكەن غىتمەك خوجايىن باياتىن بېرى گۈلشەننىڭ يولىغا ئۈنىڭدىنمۇ بەكرەك تەلمۈرۈپ كەتكەنىدى . شۇڭلاشقا گۈلشەننى كۆرۈپلا ئاچچىقلاپ كېتىشىنىڭ سەۋەبىمۇ شۇ ئىدى .

- ئۆزلىرى باياتىن بېرى تولا جېدىلىنى قىلىپ كەتكەن ئالتۇن بېلىق خېنىم مانا

مۇشۇ ، - دېدى غىتمەك خوجايىن بايۋەچچە يىگىتكە گۈلشەننى ئالاھىدە تونۇشتۇرۇپ ، - قېنى بىلىقنى ئالدىلىرىغا ئەكىلىپ بېرەي . ئەمدى ئۇ سىلىنى ئېرىتىپ بىر دەريا سۇغا ئايلاندۇرۇپ ھالىلىرىدىن كەتكۈزۈۋەتمىسە ھېساب ئەمەس . بۇ بېلىقنى قارماقلىرىغا ئىلىندۇرۇش - ئىلىندۇرالمەسلىك قارماقلىرىغا دەستىسىنىڭ چىڭ - بوشلۇقىغا باغلىق بولۇپ قالدى ، ئەمىسە .

غىتمەك خوجايىن قىلغان گېپىگە ئۆزىنىڭ مەستلىكى كېلىپ ، قوشلاپ ئالتۇن ئۈزۈك سېلىنغان بارماقلىرىنىڭ دۇمبىسى بىلەن ئاغزىنى ئېتىۋېلىپ نازلىق كۈلدى - دە ، بەللىرىنى تولغاپ ، كاسىسىنى ئويناتقىنىچە خانىدىن چىقىپ كەتتى ۋە ئىشىك تۈۋىدىكى كۆتكۈچىگە مېھمانىنىڭ بۇيرۇتمىلىرىنى ۋاقتى - ۋاقتىدا ئەكىرىپ بېرىپ ، ياخشى كۈتۈشنى ئالاھىدە تاپىلاپ قويۇپ غايىپ بولىدى .

- ئەھۋاللىرى ياخشىمۇ ، بايۋەتتە غوجام ؟- دېدى گۈلشەن مېھماندىن قايتىدىن ئەھۋال سوراپ ، - شۇ كەتكەنچە بۇ بەزمىخانىغا پەقەتلا ئاياغ باسمىدىلا . ھەر قېتىم ئەسلىگىنىمدە بىلىپ - بىلمەي كۆڭلىنى چىگىپ بولغىيمىدىم دەپ كۆپ ئىزتىراپ چەكتىم .

- يوقسۇ ، مەنمۇ خېنىمنى دائىم ئەسلەپ تۇردۇم . مانا بۈگۈن قەشقەرگە كېلىپلا ئۇدۇل بەزمىخانىغا كەلدىم. ئۆزلىرىنى سىرتقا چىقىپ كەتكەن ، ھېلىغىچە كېلىدۇ دېيىشتى . كېلىمىدىن ھېچنىمە ئۆتمەي يوللىرىغا قاراپ تۇرۇۋشۇم .

گۈلشەن يىگىتنىڭ شېرىن - شېكەر سۆزلىرىدىن خۇددى چايغا سالغان قەنتتەكلا ئېرىپ كەتتى ۋە بۇنىڭدىن ئۈچ يىل ئاۋۋالقى ئىشلارنى غىل -پاللا كۆز ئالدىدىن ئۆتكۈزدى .

شۇ چاغدا يىگىتنى بۇ بەزمىخانىغا قەشقەردىكى بىر نەچچە بەگزادىلەر تاسادىپىي باشلاپ ئەكىرگەن ۋە گۈلشەننى قىچقارتقۇزۇپ ، دۇتار چالدۇرۇپ بەزمە قىلىپ بەرگەنىدى . شۇ چاغدا گۈلشەننىڭ يېقىملىق ئاۋازى ۋە ماھارەتلىك دۇتار چېلىشلىرىغا شەيدا بولۇپ قالغان

يىگىت گۈلشەندىن كۆزىنى ئۈزەلمىگەنىدى . ئىشقۋازلىقتا خىلىلا پىشىپ قالغان گۈلشەنمۇ قاش - كۆزلىرىنى ۋە مەنىلىك بېقىشلىرى ئارقىلىق يىگىتكە كۆڭۈل - مەيلىنى بىلدۈرگەنىدى . بەزمە ئاخىرلاشقاندا يىگىت دوستلىرى بىلەن چىقىپ كېتىپ ھايال ئۆتمەيلا يالغۇز يېنىپ كىردى - دە گۈلشەن بىلەن بىر كېچە بىللە بولدى ۋە ئەتىگىنى خوجايىنغا بېرىشقا تېگىشلىك ھەقنىڭ سىرتىدا گۈلشەنگە ئىككى تىللا ھەدىيە قىلدى . گۈلشەن بۇ ئىككى تىللانى غەنىمەت خوجايىندىن يوشۇرۇپ ، بويىنغا ئېسۋالغان تۇمارنىڭ قېتىغا تىكىپ ساقلاپ قويغان بولۇپ ، بۇ ئىككى تىللا ھازىرمۇ ئاشۇ تۇمار بىلەن بويىندا بار ئىدى . گۈلشەن يىگىتنىڭ مەردلىكى ، سېخىيلىقى ۋە ئىشقۋازلىقتا يولىمۇ يېگانە بىر يىگىت ئىكەنلىكىنى ھەر قېتىم ئېسىگە ئالغاندا ، ئاشۇنداق بىر كېچىنىڭ يەنە بىر تەكرارلىنىشىنى تولىمۇ ئارمان قىلاتتى .

مانا بۈگۈن گۈلشەن بارلىق تىلەكلىرىگە يېتەلىگەن ئوخشايدۇ . چۈشتە شاھزادىنىڭ ئىلتىپاتىغا نائىل بولدى . مانا ئەمدى ئۈچ يىلدىن بېرى يۈرىكىنىڭ چوڭقۇر قېتىدا ئۆچمەس ئىز قالدۇرۇپ كەتكەن يىگىتى بىلەن قايتا دىدارلاشتى .

- ئۆزلىرىنىڭ كېلىدىغانلىقىنى بىلگەن بولسام ھېچ يەرگە چىقماي كۈتكەن بولاتتىم ،- دېدى گۈلشەن شاراب تولدۇرۇلغان جامنى يىگىتكە تەڭلەپ تۇرۇپ ، - خۇدا خالىسا پات يېقىندا ئاستانىگە بېرىپ قالسام ، پات - پات دىلدار كۆرۈشۈپ تۇرىمىز .

- ئىنشائاللا ، دېگەنلىرى كەلگەي ئىلاھىم ، - دېدى يىگىت ، جامدىكى شارابنى ئىچەيلى ، ئاشۇ چاغدا بىللە شاراب ئىچكىنىمىز يەقەتلا ئېسىمىن چىقمايدۇ ، - يىگىت نېمە ئۈچۈندۇر ئىچكىرىلەپ سوراپ قالدى ، - ئاستانىگە نېمە ۋەجىدىن بارىدىغان بولۇپ قالالا ، خېنىم .

- شاھزادە يولۋاسخان ئالىيلىرى بىللە ئاپىرىدىغان بولدى ، - دېدى ھاياجانلانغان گۈلشەن ماختانغان ھالدا ئەزۋەيلەپ سۆزلەپ ،- بۈگۈن مېنى شاھزادە ئالىيلىرى ھۇزۇرىغا

چاقىرتىپ مەپە ئەۋەتىپتىكەن ، ئوردا بېغىدا بەزمە قىلىپ ئولتۇرساق م ھىدايىتۇللا ئىشان ھەزرەتلىرى ئاستانىگە لەشكەر تارتىدىغانلىقىڭ مەسلىھەتىنى قىلىشتى . ئىشان ھەزرەتلىرى كەتكەندىن كېيىن شاھزادە ئالىيلىرى ماڭا پات يېقىندا ئاستانىگە بېرىپ تەختتە ئولتۇرۇشام سېنىمۇ بىللە ئەكىتىمەن دېدى . ئاستانىگە بېرىپلا قالسام بۇنداق شاراب ئىچىشكە كۆڭۈل ئاچىدىغان پۇرسەتلار كۆپ بولىدۇ ، غوجام .

شۇ تاپتا يىگىت گۈلشەنىنىڭ چىرايىدىن كۆرە ، گېپىگە بەكرەك ئېتىبار بېرىۋاتاتتى . ئۇ ئۆزىنىڭ قەشقەر سەپىرىگە چىقاقىلىقىدىن ھەم بۇ بەزمىخانىغا كەلگەنلىكىدىن تولىمۇ مەنمۇن بولغاندەك كۆرۈنەتتى .

يىگىت گۈلشەنىنىڭ ئاغزىدىن ھەممە سۆزلەرنى يۇلۇۋېلىۋېلىشقا ئالدىراۋاتاتتى . لېكىن ،يىگىت ئۆزىنى تۇتۇۋالغان بولۇپ ، تولىمۇ ئېھتىياتچان ئىدى . كۆڭلىدىكىنى چاندۇرپۇ قويماسلىق ، گۈلشەنى قىلچىلىك گۇمانىي تۇيغۇغا كەلتۈرۈپ قويماسلىق ، ئۇنى ئۆز ئىختىيارى بىلەن سۆزلىتىش ئۈچۈن كۆڭلىدە قىسقىلا پىلان تۈزدى ـ دە بۇلۇڭدىكى خۇرجۇنىنىڭ ئىزمىسىنى ئېچىپ ، يەكەنىنىڭ بىر كىيىملىك خانئەتلىسىنى ، بىر كىيىملىك ئۇستىگە ھەمىيېنىدىن ئىككى تال تىللا ئالدى ـ دە ھەممىسىنى گۈلشەنىنىڭ ئالدىغا قويدى .

ـ خېنىمنىڭ لايىقىدا بولمىسىمۇ ، بۇ ئەرزىمەس سوۋغاتلارنى ئالغاچ كەلگەنىدىم . ئاز بولسىمۇ قوبۇل قىلغايلا .

سوۋغا ـ سالاملارنى كۆرۈپ خۇشاللىقىدىن گۈلشەنىنىڭ كۆزلىرى چاقناپ كەتتى ـ دە باشقىچە ناز ـ خۇلۇقلىرى بىلەن يىگىتنىڭ كۆڭلىنى ئۇتۇشقا تىرىشتى . يىگىت تولىمۇ سەگەك ئىدى . ئۇ شارابنى ئازراق ئىچىپ گۈلشەننى كۆپرەك ئىچىشكە دەۋەت قىلاتتى ۋە چاندۇرمايلا گەپنى گۈلشەنىنىڭ ئاستانىگە بېرىش ئىشىغا يۆتكەيتتى . ھېچنىمىدىن بىخەۋەر گۈلشەن بولسا يىگىتكە بۇگۈن چۈشتە شاھزادە يولۋاسخاننىڭ ئوردا بېغىدا ھىدايىتۇللا

ئىشان بىلەن قىلىشقا مەسلىھەتلىرىنى ۋە مەستلىكتە ئۆزىگە بەرگەن ۋەدىسىنى تولۇقى بىلەن سۆزلەپ بەردى .

دىيارىم مۇنبىرىدىن ajrim يوللىغان http://bbs.diyarim.com/read.php?tid=2320

جاللات خېنىم (تارىخىي رومان) ـ7

4

«پەگاھدا ئېشەك ھاڭرىسا ، ئۇنى تۆرگە يەتمىگۈدەك» چوڭلۇقتىكى ھەزرەت خانىقاسىنىڭ ئىچى تۆت ـ بەش يۈزچە سوپى ـ دەرۋىشنىڭ « ھۆم ـ ھۆم» ، « ھۇ ـ ھۇ » لىرى بىلەن قايناپ كەتكەندى . خانىقانىڭ قىبلە تەرىپىدىكى مېھرابتا ئىشان پىر بۇزرۇكنىڭ ئورنىلا بوش بولۇپ ، ئاشۇ بوش ئورۇننىڭ ئىككى تەرىپىدە تام بويلاپ ئولتۇرۇشقان ساقاللىرى كىندىكىگە چۈشكەن قېرى دەرۋىشلەر ، قىزىۋاتقان جەررە ـ سامانىڭ رىتىمىغا ماسلاشتۇرۇپ ، گەۋدىسىنى ئىككى تەرەپكە تەڭ ئىرغاڭلىتىپ ، باشلىرىنى ئالدى ـ كەينىگە گىلدىڭشىتقىنىچە « ھۆم ئاللاھ ھۆم ـ ھۆم ، ھۇۋۋى ئاللاھ ھۇم ! » دەپ جەررە تارتىپ ئولتۇرۇشاتتى . پۇت ـ قوللىرىنىڭ ماغدۇرى بار تەندۇرۇس ياش ۋە ئوتتورا ياش سوپىلار تۈكۈرۈكلىرىنى چاچراتقىنىچە « ھۆم ـ ھۆم !» دېيىشىپ ، ھېلى ئوڭ ، ھېلى تەتۈر پىرقىراشقىنىچە ، يەرگە گۈلۈپ ـ گۈلۈپ دەسسەپ ، سورۇننىڭ دەل ئوتتۇرىسىدا ساپايىلىرىنى جالداقشىتىپ چالغىنىچە تەلقىن ئېيتىۋاتقان تۆت نەپەر ھاپىزنى چەمبەر شەكلىدە ساما ، ھەرە تارتىشماق ئۇسسۇلى ئويناشماقتا ئىدى .

ئابدۇراززاق خەلپە بولسا جەررە ـ سامادا تولا چۆرگىلەپ ھېرىپ كەتكەن ياكى بېشى قېتىپ ئولتۇرۇۋالغان سوپىلارنى قولىدىكى ھاسىسى بىلەن خۇددى قوشقانىغا ئولتۇرۇۋالغان ئېشەكنى ھەيدىگەندەك سۆڭگەچلىرىگە سانجىپ ، بېقىنلىرىغا نىقتاپ ، گەدەنلىرىگە ئىتتىرىپ ، سورۇنغا چۈشۈشكە ھەيدەكچىلىك قىلاتتى . جەررە بىلەن سامانىڭ

رىتىمى بۇزۇلۇپ ، پۈت ـ قوللىرى ھككمەتنىڭ ئۇدارىغا كەلمەي قالغان توپنىڭ قېشىغا كېلىپ ، خۇددى دىرىژورلارغا ئوخشاپ ئىما ـ ئىشارەتلەر بىلەن جەررە ـ ساماني قايتىدىن ھۆكمەتنىڭ رىتىمىغا چۈشۈرۈپ ماسلاشتۇراتتى . « ھۆم ـ ھۆم !»سادالىرى خۇددى خانىقانىڭ چىغ ۋاسىلىق ئۆگزىسىنى ئېچىۋەتكۈدەك دەرىجىدە گۈرۈلدەيتتى . بۇ گۈرەلدەشلەر ئىچىدە ھاپىزلارنىڭ تەلقىنلىرى خۇددى يەرنىڭ تېگىدىن چىقىۋاتقاندەك ناھايىتىمۇ ئاجىز ئاڭلىناتتى . ئۇلارنىڭ نېمىدەپ مۇناجات ئېيتىۋاتقانلىقىنى بىلمەك تولىمۇ تەس ئىدى .

جەررە ـ ساما بولسا بارغانسېرى ئەۋجىگە چىقماقتا . شۇ دەقىقىدە ئوڭ ـ تەتۈر پىرقىراشقىنىچە ھەرە تارتىشماق ئۇسۇلى ئويناۋاتقان بۇ سوپىلارنى بايام چەككەن نەشىنىڭ كەيپى ئوبدانلا تۇتقان بولۇپ ، پىرقىراۋېرىپ خۇدىنى يوقىتىشقانىدى . شۇ تاپتا بىرلىرى ئۆزىنى ھاۋادا پەرۋاز قىلىۋاتقاندەك ، بۇلۇتلار ئۇستىدە لەيلەپ يۈرگەندەك ياكى جەننەتتىكى ھۆرلەرنىڭ پاختىدەك يۇمشاق ، بىلىقتەك شوخ قۇچاقلىرىغا ھەشقىپىچەكتەك چىرماشقاندەك سېزىلىپ ، ئۆزلىرىنىڭ پىرقىراۋاتقانلىقىنى ياكى خانىغا تاملىرىنىڭ پىرقىراۋاتقانلىقىنى بىلمەي قېلىشقانىدى . مانا بىر قانچە سوپى ئاغزىدىن كۆپۈك يېنىپ ، يەرگە يىقىلىشقا باشلىدى . بىردىنلا خۇددى ئۇجمە تۆكۈلگەندەك يىقىلىشقا باشلىغان بۇ سوپىلارنى سورۇندىن چەتكە تارتىپ ئاچىقىپ ئۆلگۈرمەيۋاتقانلىقىنى كۆرگەن ئابدۇررزاق خەلپە « ئەۋۋۇ !...» دەپ نەرە تارتتى . بۇ سورۇندا تېخىچىلا پىرقىراۋاتقان جەررە ـ ساماچىلارغا توختاشقا بېرىلگەن بۇيرۇق ئىدى. ئابدۇرازاق خەلپە بىر قانچە قېتىم نەرە تارتقاندىن كېيىن خۇدىنى يوقىتىش دەرىجىسىگە تېخى يەتمىگەن بىر قىسىم سوپىلار توختاپ شاققىدە سورۇندىن چىقىشتى . ئەمما خۇدىنى يوقىتىپ ياكى ئۆزىنىڭ ۋە ياكى خانىقا تېمىنىڭ پىرقىراۋاتقانلىقىنى بىلەلمىگۈدەك دەرىجىگە يەتكەن بىر قىسىم سوپىلار بولسا ھەر بىر نەپەس ئېلىشىدا بىر قېتىمدىن « ھۆم ـ ھۆم ھۆم ! » دەپ بىر ئىزدا

چۆرگىلەپ ، جەررە- سامادىن توختىمايۋاتاتتى . ئابدۇراززاق خەلپە بۇلارنىمۇ ھاسىسىنى شىلتىپ يورۇپ مىڭ بىر جاپادا ئاران توختاتتى .

جەررە- ساما تىنچىغاندىن كېيىن ، باياتىن بىرى ئاۋازىنى بولدى دېگۈچە قويۇپ بېرىپ ھۆكمەت ئوقۇپ ئۈنى بوغۇلۇپ قالغان ھاپىزلارنىڭ ئورنىغا باشقا ھاپىزلار ئالماشتى - دە ، سورۇننىڭ ئوتتۇرىسىغا كېلىپ ئولتۇرۇپ ، يۈرەكنى ئەزگۈدەك مۇڭلۇق ئاۋازدا ھۆكمەت ئوقۇشقا باشلىدى :

ئىشق دەفتەرى سىغماس ، دوستلار ، دەرگاھىغا ،

جۈملە ئاشىق يىغىلىپ بارغاي بارگاھىغا .

يەتتە سەۋزەخ تاقەت قىلماس بىر ئاھىغا،

ھەرنە قىلساڭ ئاشىق قىلغىلى ، پەرۋەردىگار

ئىشق دەردىنى تەلەپ قىلدىم دەرمانى يوق ،

ئىشق يولىدا جان بەرگەننىڭ ئارمانى يوق .

بۇيوللاردا جان بەرمىسە ئىمكانى يوق ،

ھەرنە قىلساڭ ئاشىق قىلغىل ، پەرۋەردىگار.

ئىشق بازارى ئۇلۇغ بازار سودا ھارام ،

ئاشىقلارغا سەندىن ئۆزگە غەۋغا ھارام .

ئىشق يولىغا كىرگەنلەرگە دۇنيا ھارام ،

ھەرنە قىلساڭ ئاشىق قىلغىل ، پەرۋەردىگار ①

ھەم ۋەھىمە ، ھەم مۇڭ ـ ھەسرەت ئارىلاشقان بۇ تەلقىن سادالىرى ئاڭلىغۇچىلارنىڭ يۈرەك ـ باغرىنى ئېزىپ ، ئىختىيارسىز ھالدا بىلىپ ـ بىلمەي ئۆتكۈزگەن گۇناھكەبىرلىرىنى ئەسلەشكە ، تووۋا قىلىشقا ، گۇناھىدىن پاكلىنىش ئۈچۈن ئىشانغا قول بېرىپ سۈلۈككە كىرىشكە مەجبۇرلايتتى . ۋۇجۇدىغا قىيامەتنىڭ تۈرلۈك قىيناق ـ ئازابلىرى ۋەھىمە سالغان ساددا ، ئاق كۆڭۈل ، نادان سوپى ـ دەرۋىشلەر قورقۇنچ ، تەشۋىش ئىلكىدە ئازابلىنىپ ئۆتقا چۈشكەن قىلدەك تولغىناتتى . تۇغۇلغىنىغا ، ئادەم بولغىنىغا ، تىرىكچىلىك ئۈچۈن تىرماشقىنىغا مىڭ بىر پۇشايمان قىلىپ، ئىچ ـ ئىچىدىن ئېزىلىپ ، ھۆ تارتىشىپ يىغلىشاتتى . بۇ ئازابلاردىن قۇتۇلۇش ئۈچۈن ئىشان پىرىدىن مەدەت تىلىشەتتى . ئىنسانلىق غۇرۇرى ، ئەركەكلىك جاسارىتى ، ئادەمىيلىك ئېڭى پايخان بولغان بۇ سوپى ـ دەرۋىشلەر شۇ دەقىقىدە ئۆزلىرىنىڭ ئاللاتائاللا دۇنيادىكى بارچە مەخلۇقاتنىڭ ئەڭ ئەقىللىقى ، ئەزىزى ، كاتتىسى مۇرۇۋۋەتلىكى قىلىپ ياراتقان سۆيۈملۈك ئىنسان ئىكەنلىكىنى پۈتۈنلەي ئېسىدىن چىقىرىپ قويۇشقانىدى .

ھەلقى ـ ساما سورۇنىنى باشلاپ بېرىپ خانىقادىن يېنىپ چىققان ىوجا ھىدايىتۇللا ئىشان پات يېقىندا شاھزادە يولۋاسخان بىلەن ئاستانىگە لەشكەر تارتىپ بارغاندىن كېيىن قىلىدىغان ئىشلىرى ھەققىدە خىيال سۈرۈپ ، بىر بېسىپ ، ئىككى بېسىپ دادىسى خوجا مۇھەممەديۈسۈپ ئىشاننىڭ قەبرىسى تۈۋىگە كېلىپ قالغىنىنىمۇ تۇيماي قالدى .

كىچىكرەك بىر ئېغىز ئۆيدەك ياسالغان ھەزرەت گۇمبىزى ① كېچە قاراڭغۇسىدا ئانچە كۆزگە چېلىقمايتتى . ھىدايىتۇللا ئىشان گۇمبەزنىڭ ياغاچ پەنجىرىلىك ئىشىكىنى ئېچىپ ئىچىگە كىردى ـ دە ، جايناماز ئورنىدا ئۆچكە ، قوي تېرىسى سېلىنغان ئۈچ يايىلىك قەبرىنىڭ تۈۋىدە يۈكۈندى . پېشانىسىنى قەبرىگە تەگكۈزۈپ تۇرۇپ ئۆكسۈپ ـ ئۆكسۈپ

يىغلىۋەتتى . شۇ تاپتا دادىسى خوجا مۇھەممەد يۇسۇپ ئىشاننىڭ ۋاقىتسىز ئۆلۈمى ئۇنىڭ يۈرىكىدىكى قىساسخورلۇق ئوتىنى لاۋۇلداتماقتا ئىدى . ئۇ ھەر قېتىم مەيلى خۇشال بولسۇن ، مەيلى خاپىلىق تارتسۇن ، سۆلۈك تەۋرىتىش ئىشلىرى مەيلى ئىگىزلىكتىكى ، مەيلى ئوڭۇشسىزلىقتا ئۇچرىسۇن ، ئۇدۇل دادىسىنىڭ قەبرە بېشىغا كېلەتتى - دە يالغۇز ئولتۇرۇپ تۈننى تاڭغا ئۇلايتتى . يىگىدىن - يىگى پىلانلارنى ، ھەر خىل قۇۋلۇق - شۇملۇقلارنى دادىسىنىڭ قەبرىسىنى قۇچاقلاپ تۇرۇپ تۈزەتتى . دادىسى بىلەن خىيالىي مۇڭدىشاتتى ، ئوي - خىياللىرىنى دەيتتى ۋە كۆڭلىگە پۈككەن مەقسەتلىرى ئۈچۈن مەسلىھەت سورايتتى . دادىسىنىڭ ئىشقىيە سۆلۈكىنى تارقىتىش يولىدا ئېلىپ بارغان چاپالىق رىيازەتلىرىنى ئەسلەيتتى .

بۇ يەردە ئۆزىگە يىگىدىن - يىگى ئىشەنچ ، غەيرەت - شىجائەت تاپاتتى . شۇ تاپتا ئۇ بۇنىڭدىن يىگىرمە يىل بۇرۇن دادىسى قازا شەربىتىنى ئىچىشكە ئېلىپ بارغان ئاستانە سەپىرىنى خىيالىدىن ئۆتكۈزۈۋېدى، ئىچى ئاچچىق بولۇپ كەتتى . ۋۇجۇدىغا بىر ھەسسە زەھەر يىغىلدى ...

ديارىم مۇنبىرىدىن ajrim يوللىغان http://bbs.diyarim.com/read.php?tid=2320

5

مىلادىيە 1646 - يىلى كەچ كۈز .

قەشقەر شەھىرىنىڭ كۇنچىقىش تەرىپىگە جايلاشقان ياغدۇدىكى ① خوجا مۇھەممەديۇسۇپ ئىشاننىڭ خانىقاسى يۈزلىگەن سوپى - دەرۋىشلەر بىلەن تولۇپ كەتكەنىدى . چاچ - ساقاللىرىنى بولدى دېگۈچە قويۇۋېتىشكەن ، جۇل - جۇل جەندىلىك بۇ دەرۋىشلەر خانىغا سەيناسىدىكى ئەسكى كىگىز - بورىلارنىڭ ئۈستىدە ۋە خانىقا تاملىرىغا يۆلىنىپ ئولەرۋۇپ ئاپتاپسىنىغاچ ، سۆڭگەچ - ئېغىزمانلىرىنى كارتىلدىتىپ قاشلاپ،

قويۇنلىرىدىن ، ئىشتانلىرىنىڭ ئىچلىرىدىن پىتلارنى ئېقىشىپ ، ئېرىقتا قايناۋاتقان داشنىڭ تېزرەك پىششىنى كۈتۈپ ، تەمەگەرلىك بىلەن ئولتۇرۇشاتتى . يەنە كىملەردۇر ھەزرىتى مازار پادىشاھى پىر بۇزرۇك ① خوجا مۇھەممەد يۇسۇپ ئىشاننىڭ چەكسىز مېھىر - شەپقەتلىرى ، ئاجايىپ كەشپۇ كارامەتلىرى ھەققىدە ئاغزىدىن كۆپۈك چاچرىتىپ سۆزلەۋاتاتتى . ھەئە ، ئۇلارنىڭ شۇتاپتا كەچ كۈزنىڭ جاندىن ئۆتىدىغان سوغۇقىدا ئاپتاپسىنىپ ، پىت بېقىپ ئولتۇرۇشلىرىمۇ ، كۆندە ئۈچ ۋاخ قايناۋاتقان داشقا تەلمۈرۈپ ، ئەمگەك قىلماي قارنىنى بېقىشلىرىمۇ ئاشۇ پىر بۇزرۇكنىڭ چەكسىز شەپقەت - ئىنايەتلىرىنىڭ جۇملىسىدىن ئىدى ، ئەلۋەتتە .

خوجا مۇھەممەد يۇسۇپ ئىشان بولسا شۇ تاپتا باھاردەك ئىلىپ كەتكەن ياسىداق خۇتبىخانىسىدا ئۆرۈك ئوتۇننىڭ چوغىدا يال - يال ئىسسىق چىقىرىپ تۇرغان يەكتىكى بىلەنلا پەي ياستۇققا يۆلەنگىنىچە ئولتۇراتتى . ئون ئۈچ - ئون تۆت ياشلىق خىزمەتكار سوپىچاق يۇمران مۇشتۇملىرى بىلەن ئىشاننىڭ گەجگىسىگە يەڭگىل مۇشتلاۋاتاتتى .

شۇ ئەسنادا ئابدۇرازراق خەلپە يەڭگىل قەدەم بىلەن كىرىپ كەلدى - دە ، ئىشانغا ئېگىلىپ تۇرۇپ سالام بەردى .

- ئەسسالامۇئەلەيكۇم ، ھەزرىتى پەيزۇلئەنۋار ② پىرىم !

خوجا مۇھەممەد يۇسۇپ ئىشان سالامغا جاۋابەن « لەببەي !» دېگىنىچە ئاستا قىمىرلىدى - دە ، پەي ياستۇقتىن سېمىز گەۋدىسىنى كۆتۈرۈپ تىكلەندى ۋە نېمە ئىش دېگەندەك قىلىپ تاپىسىدا قول باغلاپ تۇرغان خەلپىگە قارىدى .

- نېمەتلىك ئىشان پىرىمغا مەلۇم بولغاي، ئاستانىدىكى يارەنلەردىن خەۋەر كەلدى . ئىسھاقىيەچى قارا مۇسۇلمانلارنىڭ پىر بۇزرۇكى خوجا شادى دېگەن مۇرتەت ئۆلۈپتۇ .

-نېمە ، خوجا شادى ئۆلۈپتۇ ؟ خوجا مۇھەممەد يۇسۇپ ئىشان چاچراپ ئورنىدىن تۇردى - دە بىر نەچچە دەقىقىدىن كېيىن يەنە جايىدا ئولتۇردى . پۈتنى سەندەلگە يېپىلغان

ئىسسىق يوتقانغا تىقتى . تاپىسدا ھېجايغىنىچە قول باغلاپ تۇرغان ئابدۇرازاق خەلپىدىن قايتۇرۇپ سورىدى :

- بۇ خەۋەر ئىشەنچلىكمۇ ، خەلپەم ؟

- ئىنشائاللا ، راستتۇر ، پىرىم ، - دېدى ئابدۇرازاق خەلپە ، - ئاستانىدىن خەۋەر ئەكەلگەن بۇرادىرىمىز تاشقىرىقى ھويلىدا ھەزرىتىمنىڭ قوبۇلىنى كۈتۈپ تۇرۇپتۇ .

خوجا مۇھەممەد يۈسۈپ ئىشاننىڭ چىرايىدىن خۇشاللىقىمۇ ، قايغۇغىمۇ ئوخشاشمايدىغان بىر خىل ئىپادە يالت قىلىپ ئۆتۈپ كەتتى .

- دەرھال باشلاپ كىرسىلە ئول يارانىنى .

- خوش .

ئابدۇرازاق خەلپە ئىشانغا ئېگىلىپ بىر تەزىم قىلغۇتكەندىن كېيىن ، خۇتبىخانىدىن چىقىپ كەتتى - دە ، ھايال ئۆتمەي قىرىق - قىرىق بەش ياشلار چامىسىدىكى ئېگىز بوي ، تەمبەل بىر ئادەمنى باشلاپ كىردى . مېھمان ئەتىگەندىن بېرى توختىماي ئاتلىق يول ماڭغان بولسا كېرەك ، قۇلىقىغىچە چۈكۈرۈپ كىيىۋالغان قارا كۆرپە تۇمىقىنىڭ ئالدى تەرىپىنى ، تاشلانمىغان كۆرەك جۇۋىسىنىڭ كىجرىپە ياقىسىنى قىلىن بىر قەۋەت قىرو باغلاپ كەتكەنىدى ، ساقال - بۇرۇتلىرىدا قېتىپ قالغان مۇزلار تېخى ئېرىمىگەنىدى . ئۇ خۇتبىخانىغا كىرىپ خوجا مۇھەممەد يۈسۈپ ئىشاننى كۆرۈپلا سەندەل قويۇلغان سۇپىغا ئۆزىنى گۈلۈپپىدە تاشلىدى - دە ئۆمىلەپ بارغىنىچە ئاۋۋال ئىشاننىڭ پۇتىنى ، ئاق يەكتىكىنى پېشىنى ، ئاندىن گۆشلۈك ، يۇمشاق قولىنى كۆزلىرىگە سۈردى ۋە سۆيدى .

خوجا مۇھەممەد يۈسۈپ ئىشان ئىسسىق قولىغا بۇ مۇخلىسىنىڭ ساقال - بۇرۇتىدىكى قىرو - مۇزلارنىڭ تېگىپ سۇۋۇشىشىدىن يىرگەنگەن بولسىمۇ ، لېكىن ئىچكى تۇيغۇسىنى يوشۇرۇپ ، بۇ مۇخلىسىنىڭ ساداقەتمەنلىك بىلەن قىلىۋاتقان ھەرىكەتلىرىگە

سۆكۈت قىلىپ تۇردى .

ھەزرىتى مازار پادشاھ پىر بۇزرۇكنىڭ جامالىنى كۆرۈشكە ، مۇبارەك قوللىرىنى سۆيۈشكە ، تون - سەرپايلىرىنى پەشلىرىدىكى چاڭلارنى كۆزگە سۈرتۈشكە مۇشەررەپ بولغان مۇخلىس نەچچە كۈندىن بېرى تارتقان يول ئازابىنى پاك - پاكىز ئۇنتۇپ ھاياجاندا ئىچ-ئىچىدىن ئېزىلىپ يىغلىماقتا ئىدى .

- سەبرى قىلغايسىز ، ئى زاتىل ئەقتاب ① مۇرتىم ، - دېدى خوجا مۇھەممەد يۇسۇپ ئىشان مۇرتىنىڭ تۆگە تاپىنىدەك يوغان ، قوپال - يېرىك ، مۈزدەك ئالقانلىرى ئارىسىدىن قولىنى ئاستا تارتىۋېلىپ .

ئۆزىنى پىر بۇزرۇكنىڭ « زاتىل ئەقتاب» دەپ ئاتاۋاتقانلىقىنى ئاڭلاپ ھېلىقى مۇرتى قايتىدىن ھۆركىرەپ يىغلىۋەتتى . ئابدۇرازاق خەلپىنىڭ بولسا بۇ ئاتاقتا تارلىقى كېلىپ ئىچى ئاداپ كېتىپ باراتتى . چۈنكى ئۇ ھازىرغىچە خوجىسىدىن تەمە قىلىپ كېلىۋاتقان زاتىل ئەقتابلىق ئىرشادنامىسىنى ئالالمىغان ، ھەتتا باشقا سوپى - دەرۋىشلەرنىڭ ئالدىدا بىرەر قېتىم بولسىمۇ ئىشان پىرىنىڭ ئاغزىدىن زاتىل ئەقتاب دەپ ئاتىلىشقا مۇيەسسەر بولالمىغانىدى . خوجا مۇھەممەد يۇسۇپ ئىشان بولسا ئەشەددىي دۈشمىنى ، نەۋرە ئىنىسى خوجا شادىنىڭ ② ئۆلۈم خەۋىرىنى ئەكەلگەن بۇ مۇرتىغا ئىنئام بېرىش تەرىقىسىدە زاتىل ئەقتاب دېگەن بۇ سۆزنى ئالاھىدە ئىشلىتىۋاتاتتى .

ئىشان پىرنىڭ « سەبرى قىلغايسىز » دەپ قايتا - قايتا تەسەللى بېرىشى بىلەن ھېلىقى خەۋەرچى سوپى ئۆكسۈپ - ئۆكسۈپ يىغىسىنى توختاتتى . خوجا مۇھەممەد يۇسۇپ ئىشان خوجا شىدىنىڭ ئۆلۈم سەۋەبىنى ئۇجۇر - بۇجۇرىغىچە تەپسىلىي سورىدى :

- ئاستانىدىكى بالىرىق يارانلىرىمىز ئۇزۇندىن بېرى ئول مۇلھىد ① ئىسھاقىيەچى قارا تاغلىق مۇرتەتلەرنىڭ زۇلمىنى يەتكۈچە تارتتى ،- دېدى خەۋەرچى سوپى - ئىشان

پىرنىڭ سوئاللىرىغا قانائەتلىنەرلىك جاۋاب بېرىپ بولغاندىن كېيىن گېپىنى داۋاملاشتۇرۇپ - مانا ئەمدى جانابىي پەيزۇلئەنۋار پىر بۇزرۇكنىڭ قارغىشى تۇتۇپ ئۇل مۇرتەت خوجا شادى ئۆلدى . ئاستانىدىكى بارلىق يارەنلىرىمىز تۆت كۆزى بىلەن ھەزرىتى مازار پادىشاھى بۇزرۇكۋارىمىزنىڭ يولىغا ، قۇياشتەك جامالىغا تەلمۈرمەكتە . ئىشان پىرىمىز تېزرەك ئاستانىگە ھىجرە② قىلىپ ، دەھرىي سۇلتان ئابدۇللاخان ۋە ئۇنىڭ ئەمىرلىرىنى ، ئاستانىدىكى ئېخچىلا سۇلۇككە كىرمىگەن ئازغۇنلارنى سۇلۇككە دەۋەت قىلىپ ، بارلىق مۇرىت - يارانلارنى ئازاب - سىتەملەردىن خالاس قىلغاي .

- ئىنشائاللا ،- دېدى خوجا مۇھەممەد يۈسۈپ ئىشان ۋە ئابدۇررازاق خەلپىگە قاراپ گېپىنى داۋاملاشتۇردى ، - بىز مۇرىتىمىز خەۋەر يەتكۈزۈش ئۈچۈن كىچە - كۈندۈز توختىماي يول يۈرۈپ كۆپ رىيازەت چېكىپتۇ . ③ تەكىيخانىغا باشلاپ غىزا - تائاملار بىلەن ئايرىم كۈتسۇنلەر . ناماز پېشىندىن كېيىن بارلىق خەلپە - مەسئۇللار خۇتبىخانىدا مۇھەييا④ بولغاي ، مۇھىم ئىشلار توغرۇلۇق ① مەشۋەرەت قىلغايمىز .

- خوش .

ئابدۇررازاق خەلپە ئىشانغا ئېگىلىپ سالام بەرگەندىن كېيىن مېھماننى باشلاپ چىقىپ كەتتى . خوجا مۇھەممەد يۈسۈپ ئىشان بولسا ئاللىقانداق بىر پىلانلارنى كۆڭلىگە پۈكۈپ قولىدىكى كەھرىۋا تەسۋىرىنى تېز - تېز سىيرىماقتا ئىدى .

قوش ئالىقانچىلىك چوڭلۇقتىكى ساپالدىن ياسالغان بوي ئوچىقىنىڭ ② ئىچىدىكى ئادراسمان ، ئارچا ياغىچى ۋە قوي يېغى ، ئۆرۈك ئوتۇنىنىڭ چوغىدا تۇتەپ كۆيۈپ ، ئىشاننىڭ خۇتبىخانىسىنى خۇشبۇي ھىدقا تولدۇرغانىدى . سۈپىنىڭ ئوتتۇرىسىغا جايلاشتۇرۇلغان چويۈن سەندەلنىڭ ئۈستىگە يېپىلغان تۆمۈر پەنجىلىك قاپقاقتىن يال - يال ئىسسىق تارقىلاتتى . خۇتبىخانىنىڭ ئىچى باھاردەك ئىللىپ كەتكەنىدى . خۇتبىخانىغا يىغىلغان سەككىز نەپەر خەلپە ئۈچىلىرىدىكى جەندە - جوۋا ، پاختىلىق

تونلىرىنى سىلىقۋېتىپ ، خوجا مۇھەممەد يۈسۈپ ئىشانىنى چۆرىدەپ ، كىمخاب كۆرپىلەرنىڭ ئۈستىدە كالاچسىز مەسە ئۆتۈكلىرى بىلەن بەھۇزۇر ئولتۇرۇشاتتى . داستىخان تاۋاق - تاۋاق ، لىگەن - لىگەنلەردىكى قىزىرىپ پىشقان ياغلىق توقاچ ، شېخىدىن ھازىرلا ئۆزگەندەك تۇجۇپىلەپ ساقلىغان ئالما - ئانار ، كۆك ئامۇت ، قوغۇن - ئۈزۈملەر بىلەن كۆمۈلۈپ كەتكەندى . خوجا شادى ئۆلۈمىنىڭ خۇشاللىقىدىنمۇ ئەيتاۋۇر ، خوجا مۇھەممەد يۈسۈپ ئىشان داستىخاندىكى نېمەتلەرگە ئىشتىھا بىلەن تېگىش قىلىۋاتاتتى . خوجىسىنىڭ پەيلىگە قاراپ ، خەلىپىلەرنىڭ قوللىرى بىلەن ئاغزى تىنىمسىز ھەرىكەتلەنمەكتە ئىدى . پەقەت خوجا مۇھەممەد يۈسۈپ ئىشانىنىڭ ئوڭ تەرىپىدە باداشقان قۇرۇپ ئولتۇرغان يىگىرمە بىر- يىگىرمە ئىككى ياشلاردىكى قاشلىق ، كىرپىكلىرى قىزلارنىڭكىدەك تال - تال ، ئىككى مەڭزى چېكىپ قويسىلا قان تەپچىرەپ چىققۇدەك قىزىل ، باھار مايسىسىدەك يۇمران ، ساقال - بۇرۇتلىرى چىرايىغا خويمۇ ياراشقان ، ئاپئاق خەسە كۆڭلەك ئۈستىدىن كىمخاب تون كىيىۋېلىپ ، بېلىنى ئىشانچە زەررەڭ بەل رومال بىلەن باغلىۋالغان زىلۋاغىنا كەلگەن ياش يىگىت ، ئۈيقۇچان خۇمالىق كۆزلىرىنى قولىدىكى قىزىل ئالمىغا تىككىنىچە خىيالچانلىق بىلەن ئىشتىھاسىز ئولتۇراتتى . بۇ خوجا مۇھەممەد يۈسۈپ ئىشانىنىڭ قۇمۇلدا تۇغۇلغان ئوغلى خوجا ھىدايىتۇللا ئىدى .

- مۇناپىق خوجا شادىنىڭ ئۆلۈمى بىلەن ئىسھاقىيەچى مۇرتلەرنىڭ سۇر - ھەيۋىسى پۈتۈنلەي سۇندى . يۆلەنگەن تېغىدىن ،ئىشەنگەن يولباشچىسىدىن ئايرىلدى ،- دېدى خوجا مۇھەممەد يۈسۈپ ئىشان كەيپى چاغ ھالەتتە قولىغا ئېلىۋالغان بىر شىڭگىل ئۈزۈمنىڭ كەھرىۋادەك دانىلىرىدىن بىر تالدىن ئۈزۈپ ئاغزىغا سېلىپ تۇرۇپ ،- بۇ ئاستانىنى ئىشقىيە سۇلۇكىمىزنىڭ تەسەررۇپىغا ئېلىشىمىزنىڭ ئەڭ ياخشى پۇرسىتى . خوجا شادىنىڭ ئىككى مەخدۇمزادىسى تېخى كىچىك . ئۇلارنىڭ سۇلۇككە باش بولۇشىغا ۋاقتى بار . مەن مۇشۇ پۇرسەتتىن پايدىلىنىپ ئاستانىگە بېرىپ ، دەھرىي سۇلتان ئابدۇللاخاننىڭ مايىللىقىنى

قولغا كەلتۈرۈپ ، سەلتەنەت سۈرى بىلەن سۇلۇكىمىزنى پۈتكۈل سەئىدىيە تەسەررۇپىغا كېڭەيتەلەيتتۇق . ئى خانىمىز ، ئىمام ئەقتابلىرىم ، بۇنىڭغا سىلەر قانداق قارايسىلەر ؟

- ماشائاللا ،- دېدى ئابدۇرازاق خەلىپە خۇشامەتگويلۇق بىلەن ھىجىيىپ ، ئاغزىدىكى لوقمىنى چالا چايناپ يالمىغىنىچە ، - ھەزرىتى مازار پادىشاھ پىرىمىزنىڭ سۆزلىرى ھەزرىتى ئىمام ئەزەم رەھمەتۇللا ئەكەيھىمنىڭ سۆزلىرىدىن بېشارەتتۇر . بۇزرۇكۋارىمىز ھەققەتچىلەرنىڭ سۇلتانى ، سائادەت يولىغا ماڭغۇچىلارنىڭ جاھان ئەينىكىدۇر . مۇناپىق ئىسھاقىيەچى مۇرتەتلەر دەھرىي سۇلتان ئابدۇللا خاننى ھىيلە - نەيرەڭلىرى بىلەن ئازدۇرۇپ ، ئۆز سۇلۇكىگە كىرگۈزۈۋېلىپ ، ئەقىل كۆزلىرىنى ئېتىۋالمىغان بولسا ، ئۇل دەھرىي خان ئاللىبۇرۇن نېمەتلىك پىرىمىزغا قول بېرىپ مۇرىت بولغان ، سائادەتمەن ئىشقىيە سۇلۇكىمىزگە ئىرادەت قىلغان ، پەيزۇلئەنۋار بۇزرۇكىمىزنى ئوردىغا تەكلىپ قىلىپ ئاپىرىپ ، مۇرتەت خوجا شادىنىڭ ئورنىغا دۆلەت ئۇستازى دەپ قاكارلىغان بولار ئىدى . ھېلىمۇ ھەم كېچىكىپ بولسىمۇ سەئىدىيە تەسەررۇپىنىڭ بۇرجىدا سائادەتمەن ئىشقىيە سۇلۇكىمىزنىڭ يۇلتۇزلىرى چاقنايدىغان پەت يېتىپ كەلگەن ئوخشايدۇ . شۇنداق قىلسىلا ، پىرىم ، ئاستانىگە دەرھال ھىجرەت قىلسىلا . دەھرىي سۇلتاننى سۇلۇكىمىزگە دەۋەت قىلىپ ، ئازغۇن ئىسھاقىيەچى ئەغيارلىرىمىزنىڭ قارا يۈرەكلىرىنى داغلاپ جازالىسىلا .

باشقا خەلىپىلەرمۇ ئاغزى - ئاغزىغا تەگمەي سۆزلەشكە باشلىدى :

- شۇنداق قىلسىلا ، پىرىم . ئاستانىگە بېرىپ ، ئەھلى تەرىقەتنىڭ بىناسىنى قايتا قۇرسىلا .

- شەرىئەتنىڭ مەركە مەيدانىدا ئات چاچتۇرسىلا .

- ساخاۋەتنىڭ ئاچقۇچىنى مۇبارەك قوللىرىغا ئالسىلا - دە جاھالەتنىڭ قۇلۇپىنى ئاچسىلا .

ـ كەشپىيۇ كارامەتلىرى بىلەن ئۇل غەنىمەلەرنى ① ھەيرەتتە قالدۇرسىلا .

ـ ئەدلۇ ئادالەتنىڭ خالىس شەمشىرى ، پىرىم ...

ـ شەرىئەتنىڭ ، تەرىقەتنىڭ ، ھەقىقەتنىڭ ، ئۈممەتلەرنىڭ شاھ تاجى پىرىم .

ـ ئىشلىرى ئۇنچە ئاسان يۈرۈشمەسمىكىن دەيمىنا ، ئى پەدەرى بۇزرۇك ـ دەپ سۆز ئالدى باتايىن بىرى باشقا بەلىپلەنرىڭ دادىسىنى دەيدەيگە سىلىشلىرىغا جىمجىت قۇلاق سىلىپ ئولتۇرغان خوجا ھىدايىتۇللا دادىسىغا قاراپ .

ـ بۇنداق دېيىشلىرىنىڭ بائىسى ① نېمىكىن ، ئى پەرزەنت ؟ ـ سورىدى خوجا مۇھەممەد يۇسۇپ ئىشان بىر ئاز قاپىقىنى تۈرۈپ ، چۈنكى خەلىپلىرىنىڭ مەدھىيلىرىدىن مەست بولغان ئىشانىڭ قۇلىقىغا ئوغلىنىڭ بۇ سۆزلىرى ھە دېگەندە ياقمايۋاتاتتى .

ـ بائىسى شۇلكى ، پەدەرىم ، ـ دېدى خوجا ھىدايىتۇللا بېشىنى سەل ئېگىپ ،ـ ئاستانە ئۆزۈندىن بىرى ئىسھاقىيەچى قارا مۇسۇلمانلارنىڭ سۇلۇك تەسەررۇپىدا بولۇپ كەلدى . گەرچە خوجا شادىنىڭ ئۆلۈمى بىلەن ئۇلارنىڭ چوڭ بىر تۈۋرۈكىدىن ئايرىلغان بولسىمۇ ، لېكىن ئۇلارنىڭ ئۆز سۇلۇكى ، خوجىسى ئۈچۈن جېنىنىمۇ ئايىمايدىغان خەلىپە ، سۇلۇك مەسئۇللىرى بار . ئۇلار ئۆز سۇلۇك تەسەررۇپىنى قوغداش ئۈچۈن ھەرقانداق ئىشتىن يانمايدۇ . ئۇنىڭدىن باشقا دەھرىي سۇلتان ئابدۇللاخاننىڭ ئوردا ئەمىرلىرىنىڭ تەڭدىن تلىسى دېگۈدەك ئىسھاقىيە سۇلۇكىنىڭ ساداقەتمەن مۇرتلىرىدۇر . مۇشۇلارنى ھېسابقا ئالغاندا مۆھتەرەم پەدەرۇ بۇزرۇكىنىڭ ئاستانىگە ئالدىراپ ھىجرەت قىلمىقى تولىمۇ يەڭگىللىك بولۇپ قالماسمۇ ، ناۋادا بىرەر كىلىشمەسلىك يۈز بېرىپ بۇزرۇكۋار پەدىمگە خىيىمخەتەر يېتىپ قالسا ، پېقىر ئاجىز پەرزەنتلىرى شۇنداقلا پۈتكۈل ئىشقىيە سۇلۇكىدىكى مۇرت ـ مۇرشىد يارانلار ئۆمۈرلۈك داغۇ ھەسرەتتە قالىدىغان ئىش بولۇپ قالمىسۇن دەيمىنا .

ـ ئارتۇقچە غەم يەپ كەتمەڭ ، ئى ئەزىز پەرزەنت ،ـ دېدى خوجا مۇھەممەد يۇسۇپ

ئىشان خوجىزادىسىنىڭ مۇددىئاسىنى چۈشەنگەندىن كېيىن چىرايىغا كۈلكە يۈگۈرتۈپ ،- مەن بۇ قېتىم ئاستانىگە سۇلۇك تەۋرىتىش نامى بىلەن ئەمەس ، مەرھۇم نەۋرە قېرىندىشىم خوجا شادى ئىشاننىڭ مۇسىبەت تەزىيىسى ئۈچۈن پاتىھە ئوقۇغىلى بارىمەن . مشۇنداق نام بىلەن ئاستانىگە بارسام ، بىرىنچىدىن ،ئول ئىسھاقىيەچى مۇرتەتلەر زىنھار گۇماندا بولمايدۇ ؛ ئىككىنچىدىن ، بىخۇدلىشىپ ئۆز غېمى بىلەن بولىدۇ ؛ ئۈچىنچىدىن ، دەھرىي سۇلتان ئابدۇللاخان بىلەن كۆرۈشۈپ ، خاننى ئەھلى ئىشقىيە سۇلۇكىمىزگە دەۋەت قىلىشىمغا پۇرسەت چىقىدۇ . ناۋادا كۆڭلۈمگە پۈككەن مۇددىئايىم تولۇق ئەمەلگە ئېشىپ قالسا ، بوجا شادىنىڭ ئىككى مەخدۇمزادىسىنى تەربىيەمگە ئېلىپ باشپاناھ بولىمەن دەپ ، پەم بىلەن قەشقەرگە قايتۇرۇپ كېلىپ ، يولىمىزنى توسۇپ تۇرغان يىلاننىڭ تۇخۇمىنى بىراقلا قۇرۇتۇپ تاشلايمەن .

- ئارى !

- ئەينى مۇددىئا !

- ھەسەنات !

خەلپىلەر خوجىسىنىڭ پىلاننى ئاڭلاپ خۇشاللىقتىن شالىلىرىنى ئېقىتىشىپ ماختايتتى .

- ناۋادا پەدەرى بۇزرۇك ئاستانىگە ھجرەت قىلىش نىيىتىمدىن يانمىسا ، ئۇنداقتا مەنمۇ ھەمراھ بولۇپ بىللە بارىمەن ، - دېدى خوجا ھىدايىتۇللا جاھىللىق بىلەن .

- ئى ئەزىز خوجىزادەم ، كۆيۈنگىنىڭىزگە رەخمەت ،- دېدى خوجا مۇھەممەد يۇسۇپ ئىشان تەسىرلەنگەن ھالدا كۆزىگە ياش ئېلىپ ،- مەن سىزدەك ئوغلۇم ۋە ۋارىسىم بولغانلىقى ئۈچۈن سۇلۇكىمىزنىڭمۇ كەلگۈسىدىن ۋايىم يېمەيمەن . سىز ئىلىمۇ كامالەتتە ۋايىغا يېتىپ ، تەرىقەت سۇلۇكىمىزنى ھىدايەت يولىغا باشلىغۇچى قۇتبىل ئەقتابلىق مەقامىغا ئۇلاشتىڭىز . بىھۇدە ئىشلار ئۈچۈن ئارتۇقچە ۋايىم يېمىگەيسىز . ئەسلىدە

قەشقەرنىڭ نائىب ئەمىرى شاھزادە يولۋاسخاننى دادىسىنىڭ ئورنىغا تەختكە چىقىرىش ئارقىلىق پۈتكۈل سەئىدىيەنى ئىشقىيە سۇلۇكىمىزنىڭ تەسەررۇپىغا ئېلىش مۇددىئايىم بار ئىدى. ئەمما، شاھزادە تېخى گۆدەك بولغاچقا بۇ مۇددىئايىمىزنى روياپقا چىقىرىش ئۈچۈن خېلى كۆپ ھەرەج تاتىشقا ، نۇرغۇن مۇشكۇلاتلارنى يېڭىشقا ، ئون نەچچە يىللاپ پۇرسەت كۈتۈشكە توغرا كېلەتتى . مانا ، ئويلىمىغان يەردىن خوجا شادىنىڭ ئۆلۈمى بۇ پىلانىمىز سىزمۇ بۈيۈك مەقسەتلىرىمىز روياپقا چىقىرشقا پۇرسەت يارىتىپ بەردى . بىلىشىمىز كېرەككى ، ئى پەرزەنت بۇ ئاللاتائالانىڭ بىزگە ياغدۇرۇپ بەرگەن چەكسىز ئىنايىتىدۇر . يەنە ئارىسالدى بولۇپ تۇرسام ، نۆۋەتنى قولدىن بېرىپ قويۇپ ، پۇشايمان غورىسىنى تېتىپ قېلىشىم چوقۇم. مېنى بۇ نىيىتىمدىن زىنھار توسمىغايسىز ھەم قەشقەردە قېلىپ بىزلەركىم پەدەرى بۇزرۇكىڭىزنىڭ ئورنىدا مۇرىت - مۇرشىدلىرىمىزنى ئەھلى ئىشقىيە سۇلۇكىمىزنىڭ ھىدايەت يولىغا باشلاپ تۇرغايسىز ، ئىلاھا ئامىن !...

خوجىزادە ھىدايىتۇللا يەنە جاھىللىق قىلسا پەدەرى بۇزرۇكىنىڭ غەزىپىگە ئۇچرىشىدىن قورقۇپ جىم بولدى .

6

بۈگۈن شاھىنىشىندىكى ئەتىگەنلىك قوبولىنى ئاخىرلاشتۇرغان سۇلتان ئابدۇللاخان تەختتە تولىمۇ خىيالچان ئولتۇراتتى . خان ئالىيلىرىدىن ئىجازەت بولمىغانلىقى ئۈچۈن شاھىنىشىندىن چىقىپ كېتەلمىگەن ئوردا ئەركانلىرىمۇ ئالدىلىرىغا قويۇلغان چويۈن ئاتەشداندىكى يېلىنجاپ تۇرغان ئۆرۈك كۆمۈرنىڭ چوغىغا قوللىرىنى قاقلاشقىنىچە يەر تېگىدىن سۇلتان ئابدۇللاخانغا قاراپ جىمجىت ئولتۇرۇشاتتى .

- جانابىي ئەمىرلىرىم ، - دېدى سۇلتان ئابدۇللاخان ئۇزۇن سۈكۈتتىن كېيىن تىمتاسلىقنى بۇزۇپ ، - بەلكىم ھەممىلىرى خەۋەر تېپىشقانلا ، قەشقەردىن ئاستانىگە

مەرھۇم جەننەتماكان پىر بۇزرۇكۋارىمىز خوجا شادى ئىشان ھەزرەتلىرىنىڭ مۇسىبەت تەزيىيىسىگە ئالايىتەن كەلگەن بىر نەۋرە قېرىندىشى بولمىش ، مۆھتەرەم ئەزىز خوجا مۇھەممەد يۇسۇپ ئىشان جانابلىرى بىزلەر بىلەن مۇلاقەتتە بولۇشنى ئۈچ كۈندىن بېرى تەلەپ قىلىپ كۈتۈپ تۇرۇپتۇ . گەرچە ئۇلار مەخدۇم ئەزەم پىر ئىشان كالان ئۇلۇغلىرىمىزنىڭ مۇبارەك ۋۇجۇدىدىن ئاپىرىدە بولغان پۇشتى - ئۇرۇقلىرىدىن بولمىسىمۇ ، ئەھلى تەرىقەتتە تۇتقان سۇلۇكلىرى ، ماڭغان يوللىرى بىر بولماسلىقى سەۋەبىدىن ئوتتۇرىلىرىدا ئۇزۇندىن بېرى كېلىشتۈرمەك تەس بولغان نىزا - ئاداۋەتلەر مەۋجۇتتۇر . ئۇشبۇ نىزا - ئىختىلاپلا سەۋەبىدىن ئەل- رەئىيەت ئۇزاق ۋاقىتتىن بېرى مەزھەپ - سۇلۇك توپانىدا قېلىپ ، بىھېساب تۈگىمەس جەڭگى - جېدەل ، رەنجۇ مۇشەققەتلەرنى تارتتى . بىز بولساق ئەھلى تەرىقەتنىڭ ئىسھاقىيە سۇلۇكىلىك بۇ نىزا - ئاداۋەتلەرنى كېلىشتۈرۈپ ، پاك - پاكىز يۇيۇپ تاشلاپ ، ئەل- رەئىيەتنى ئىسكەنجىسىگە ئېلىۋالغان مەزھەپ توپانىدىن تەلتۆكۈس قۇتقۇزالىمدۇق . ھالا بۈگۈنكى كۈندە پىر بۇزرۇكىمىز خوجا شادى ئىشان ھەزرەتلىرى بىزلەركىم مۇرشىدلىرىنىڭ يۈرەك - باغرىنى داغلاپ ، ئالللانىڭ دەرگاھىغا بەندىچىلىك قىلدى . جانابىي خوجا مۇھەممەد يۇسۇپ ئىشان ئەزىزلەر بولسا ، ئوتتۇرىدىكى نىزا- ئاداۋەتلەرنى قايرىپ قويۇپ ، مۇسىبەت ئىشلىرى بىلەن ئاستانىگە قەدەم بېسىپتۇ ۋە بىزلەر بىلەن دىدار مۇلاقەتتە بولۇشنى كۈتۈپ تۇرۇپتۇ . مەرھۇم جەننەتماكان پىر بۇزرۇكۋارلىرىمىزدىن ئىككى مەخدۇمزادىمىز يادىكار قالغان بولسىمۇ ئۇلار تېخى گۆدەك بولغانلىقى ئۈچۈن ، ئول خوجا مۇھەممەد يۇسۇپ ئىشان ئەزىزلەر بىلەن مۇلاقەتتە بولۇش ئىشىنى جانابىي ئەمىرلىرىم بىلەن كېڭەشىشنى لايىق تاپتىم . مۇشۇ خۇسۇستا ياخشى تەدبىر ، مەسلىھەتىڭىزلەرنى بولسا كۆرسەتكەيسىزلەر .

شاھىنشىن ئىچى يەنە تىمتاسلىققا چۆمدى . ئەمما . ئوردا ئەركانلىرىنىڭ خىياللىرى تىنچسىز ئىدى . شۇ دەقىقىدە ئۇلارنىڭ تەڭدىن تولىسىنىڭ كۆزلىرىدە ، چىرايلىرىدا نارازىلىق ئىپادىلىرى روشەن ئەكس ئېتىۋاتاتتى . كىملەردۇر قەستەن يۆتىلىپ

ئۆز مەسلەك - مەزھەپداشلىرىنىڭ دىققىتىنى تارتىپ ، كۆز ئىشارىسى ، چىراي ئىپادىسى ئارقىلىق پىكىر ئالماشتۇرۇۋاتاتتى . بۇ كۆز ئىشارىسى ، چىراي ئىپادىسى ئارقىلىق ئىپلىپ بېرىلىۋاتقان پىكىر بىرلىكلىرى سۇلتان ئابدۇللاخاننىڭ نەزىرىدىن قېچىپ قۇتۇلالمايتتى .

بۇ ئوردا ئەركانلىرىنىڭ كۆپىنچىسى مەرھۇم خوجا شادى ئىشاننىڭ مەزھىپىدىكى ساداقەتمەن سۇلۇكى ئىسھاقىيە مۇرىتلىرى ئىدى ، بۇ سۇلتان ئابدۇللاخانغا بەش قولدەك ئايان ئىدى . شۇ سەۋەبلىك ئۇلار ئەشەددىي رەقىبى ئىشقىيە سۇلۇكىنىڭ پىر بۇزرۇكى خوجا مۇھەممەد يۇسۇپ ئىشان بىلەن كۆرۈشۈپ ، مۇلاقەتتە بولۇشنى خالىمايتتى . سۇلتان ئابدۇللاخاننىڭ ئۇزۇندىن بېرى ئارزۇ قىلىپ كەلگەن ئىككى سۇلۇك ، ئىككى مەزھەپ ئوتتۇرىسىدىكى نىزا - ئاداۋەتلەرنى يۇيۇپ ، تېرىقتەك چېچىلىپ كەتكەن يەكەن سەئىدىيە خەلقىنى بىرلىك ، ئىناقلىق ، ئىتتىپاقلىق توغى ئاستىغا جەم قىلىپ ، خانلىقنىڭ ئۇلىنى مۇستەھكەملەش ، سەلتەنىتىنى قۇدرەت تاپقۇزۇش پىلانىنى خىيالىغىمۇ كەلتۈرۈشمەيتتى . ئۇلارنىڭ كاللىسىدا ئىشان پىرلىرى يىمىرىلمەس قىلىپ سىڭدۈرۈۋەتكەن :« يا سەن ھالاك بولىسەن ، يا مەن ھالاك بولىمەن » ئۇنىڭدىن ئۆزگە يول يوق ، دېگەن ئەشەددى سۇلۇك - مەزھەپ تەرغىباتى ھۆكۈمران ئىدى . شۇڭلاشقىمۇ سۇلتان ئابدۇللاخان ئۈچ كۈندىن بېرى كۆڭۈل ئارامى بۇزۇلغان ، ئۇيقۇسىدىن ،ئىشتىھاسىدىن قالغانىدى . مانا مۇشۇ بىر قاتار مەسىلىلەرنى كۆز ئالدىدىن بىر - بىرلەپ ئۆتكۈزگەن سۇلتان ئابدۇللاخان ئۈچ كۈندىن بېرى خوجا مۇھەممەد يۇسۇپ ئىشان بىلەن كۆرۈشۈشنى ئۆز ئالدىغا تەڭگىلىك بىلەن قارار قىلىشنىڭ سەلتەنىتىنىڭ كېيىنكى تەقدىرى ئۈچۈن زور خەۋپ بولىدىغانلىقىنى ھېس قىلىپ ، ئوردا ئەركانلىرى بىلەن كېڭىشىپ بىر قارارغا كېلىشنى لايىق تاپقانىدى .

سۇلتان ئابدۇللاخاننىڭ بۇ ئىككى سۇرلۇك - مەزھەپ ئوتتۇرىسىدىكى نىزا - ئاداۋەتنى يۇيۇپ تۈگىتىپ ، پۈتكۈل سەئىدىيە تەسەررۇپىنى قاپلاشقا باشلىغان ئاداۋەت تىكىنىنى

يوقىتىشقا ئالدىرىشىدىكى يەنە بىر سەۋەب شۇ ئىدىكى : قەشقەرنىڭ نائىب ئەمىرى بولۇپ تۇرۇۋاتقان چوڭ شاھزادە ـ ۋەلىئەھدى يولۋاسخان خوجا مۇھەممەد يۇسۇپ ئىشانغا قوبۇل بېرىپ مۇرىت بولۇپ ، ئىشقىيە سۇلۇكىگە كىرگەنىدى . يېقىندىن بېرى ئوردىغا كېلىۋاتقان مەخپىي مەلۇماتلاردىن قارىغاندا ، خوجا مۇھەممەد يۇسۇپ ئىشان ئەشەددىي رەقىبى ئىسھاقىيە سۇلۇكىنى يوقىتىپ ، سەئىدىيە خانلىقىتەۋەسىدە ئىشقىيە سۇلۇكى ئۈچۈن مۇستەھكەم زېمىن ھازىرلاش ۋە سەلتەنىتىنىڭ ھامىيسىغا ئېرىشىش ئۈچۈن ، شاھزادە يولۋاسخاننى يېنىغا تارتىپ ، سۇلۇكى ئىسھاقىيە مۇرىتلىرىنى جازالاشقا ئاستىرتىن كۈشكۈرتۈۋاتاتتى . ئوردا ئىچىدىمۇ خوجا مۇھەممەد يۇسۇپ ئىشانغا قول بېرىپ مۇرىت بولغانلار ، ئىشقىيە سۇلۇكىنى قوللايدىغانلار بار ئىدى ، ئەلۋەتتە . ئەگەر سۇلتان ئابدۇللاخان مۇۋاپىق يول بىلەن بۇ ئىككى سۇلۇك ئوتتۇرىسىدىكى ئۆچ ـ ئاداۋەتنى تۈگەتمىسە ، بۇ ئۆچ ـ ئاداۋەت ئاخىرقى ھېسابتا سۇلۇك ـ مەزھەپلىرى ئوخشاش بولمىغان ئاتا ـ بالا ئوتتۇرىسىدىكى ئۆچ ـ ئاداۋەتكە ، نىزا ـ ئىختىلاپقا ئايلىنىپ قالىتتى ـ دە سەلتەنىتىنىڭ ئۇلى تەۋرەيتتى ، سەئىدىيە خانلىقى سۇلۇك ماجىراسىدىن ھالقىپ تەخت ـ ھاكىمىيەت تالىشىشتەك ئۇرۇش مالىمانچىلىقىدا قالاتتى . بۇنىڭ ئاخىرىنى تەسەۋۋۇر قىلىش تولىمۇ دەھشەتلىك ئىدى . شۇ سەۋەبلىك بۇ مەسىلىدە سۇلتان ئابدۇللاخان تولىمۇ ئېھتىياتچانلىق بىلەن ئىش كۆرۈۋاتتى .

ئەمىرلەردىن بىرى سادا چىقمىغىنىنى كۆرگەن ئابدۇللاخان سەۋرسىزلىك بىلەن قىمىرلاپ قويدى .

ـ ئانھەزرىتىمنىڭ دۆلەتلىرى زىيادە بولغاي ، ـ دەپ شاھنىشىندىكى تىمتاسلىقنى بۇزدى ئاپئاق ساقاللىرى مەيدىسىگە چۈشكەن يەتمىش ياشلاردىن ھالقىغان قېرى ئەمىر ئورنىدىن تۇرۇپ .

شۇ ھامان سۇلتان ئابدۇللاخاننىڭ خىيالچان كۆزلىرى بۇ قېرى ئەمىرگە ئۈمىد بىلەن

تىكىلدى . باشقا بارلىق ئوردا ئەركانلىرىمۇ ئۇنىڭ نېمە دەيدىغانلىقىنى بىلىشكە ئالدىرىغاندەك كۆڭۈللىرىدىكى باش - ئاخىرى يوق دېلىغۇل خىياللىرىنى يىغىشتۇرۇشتى .

ئوردىنىڭ جۇلدا - جاساق ، قانۇن - شەرىئەت دىۋانىنىڭ ئەمىرلىك مەنسپىدە ئۆزۈندىن بېرى ئادىللىق بىلەن ئولتۇرۇپ كېلىۋاتقان مىرزا ھۆسەيىن قازى سۇلتان ئابدۇللاخاننىڭ ئەتىۋارلىشىغا پېرىشىپ كەلگەن ئەمىرلەرنىڭ بىرى ئىدى . ئۇ مۇشۇ يېشىغىچە ھېچقانداق سۇلۇككە كىرمىگەنلىكى ئۈچۈن ، سۇلۇك - مەزھەپلەر ئوتتۇرىسىدا يۈز بەرگەن ماجىرالار سەۋەبلىك ئوردىدا ئېلىپ بېرىلغان مۇھاكىمە ، دەتالاشلاردا ئۆزىنىڭ پىكرىنى ئەركىن ئوتتۇرىغا قويالايتتى . ئوردىدىكى ئەمىرلەرنىڭ ھەممىسى ئۇنىڭدىن خېلىلا تەپ تارتتى .

- قېنى سۆزلىسىلە ، ئەمىر جانابلىرى ،- دېدى ئابدۇللاخان ئەمىر مىرزا ھۆسەيىن قازىدىن كۆڭۈلدىكىدەك جاۋابقا ئېرىششى تەمەسىدە .

- گىنە - ئاداۋەت تۇتماق ئىسلامى شەرىئەتتە ھارامدۇر ،- دەپ سۆز باشلىدى قېرى ئەمىر ،- پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ۋەسەللام مۇسۇلمانلارغا ئارىسىدا يۈز بەرگەن گىنە - ئاداۋەتنى ساقلىماسلىق كېرەك دېگەن ھەم « ھەدىس شېرىپ » تىمۇ ئۈچ كۈندىن ئاشۇرۇپ ئاداۋەت ساقلىماقلىق ئىماندىن ئاجرىغانلىق بىلەن ئوخشاش دەپ يېزىلغاندۇر . ئەمما، بىزنىڭ بۇ بۈيۈك سەئىدىيە خانلىقىمىزدا يىراقنى قويۇپ ، يېقىنقى ئون يىلنى ئېلىپ ئېيتساق ، ئىشقىيە ۋە ئىسھاقىيەدىن ئىبارەت ئىككى سۇلۇك ئوتتۇرىسىدا ئون قېتىم چوڭ كۆلەمدە ، يىگىرمە - ئوتتۇز قېتىم كىچىك كۆلەمدە قىرغىنچىلىق ، جەڭگى - جېدەل يۈز بېرىپ ، نەچچە مىڭلىغان بىگۇناھ قېرىنداشلىرىمىز ئەزىز جېنىدىن ئايرىلدى ياكى پۇت - قوللىرىدىن ، كۆز - قۇلاقلىرىدىن ئايرىلىپ ئەيىبناق بولۇپ قالدى. جانابىي دۆلەتپاناھىم بايام ئېيتقاندەك ئەل- رەئىيەت مەزھەپ توپانىدا قېلىپ ، ئاق تاغلىق ، قارا تاغلىق بولۇشۇپ ، بىر - بىرىنىڭ پېيىنى قىرقىپ ، جېنىغا زامىن بولۇشماقتا . بۇ بۈيۈك

سەلتەنەتىمىزنىڭ روناق تېپىشى، ئەل- يۇرتنىڭ گۈللىنىپ ئاۋات بولۇشى ئۈچۈن تولىمۇ زىيانلىقتۇر . قاچانكى دۆلەتپاناھ سۇلتان ئالىيلىرى ئادالەت شەمشىرىنى قولغا ئېلىپ ، ئۇششاق پارچىلىنىپ ، تېرىقتەك چېچىلىپ كەتكەن سەئىدىيە ئېلىنى قايتىدىن بىرلىك، ئىتتىپاقلىق تۇغىغا جەم قىلىپ، خانلىقىمىزنىڭ ئىلگىرىكى شانۇ شۆھرىتىنى ئەسلىگە كەلتۈرگەندىن بېرى ، ئەل كۈندىن- كۈنگە روناق تېپىشى ، ئەل - يۇرتنىڭ گۈللىنىپ ئاۋات بولۇشى ئۈچۈن تولىمۇ زىيانلىقتۇر . قاچانكى ، دۆلەتپاناھ سۇلتان ئالىيلىرى ئاداۋات شەمسىرىنى قولغا ئېلىپ، ئۇششاق پارچىلىنىپ ، تېرىقتەك چېچىلىپ كەتكەن سەئىدىيە ئېلىنى قايتىدىن بىرلىك، ئىتتىپاقلىق تۇغىغا جەم قىلىپ ، خانلىقىمىزنىڭ ئىلگىرىكى شانۇ شۆھرىتىنى ئەسلىگە كەلتۈرگەندىن بېرى ، ئەل كۈندىن - كۈنگە روناق تېپىپ دۈشمەنلىرىمىز سەلتەنەتىمىزنى بۇلاڭ - تالاڭ قىلىش تۇگۇل كۆز قىرىنىمۇ سالالمىدى . ئەمماكى خانلىقىمىزنىڭ ئىچكى قىسمىدىكى سۇلۇك - مەزھەپ نىزالىرى بىر كۈنمۇ بېسىقمىدى . ئانھەزرىتىم بۇ گىنە - ئاداۋەتلەرنى يۇيۇپ ، رەئىيەتنىڭ كۆڭلىنى ئەمىن تاپقۇزۇشنى ئويلىغان بولسىمۇ ، بۇ ئۇلۇغ ئىش تا بۇگۈنگىچە روياپقا چىققىنى يوق . مېنىڭچە ، خوجا مۇھەممەديۇسۇپ ئىشان ئەزىزلەرنىڭ ئاداۋەت - نىزانى بىر چەتكە قايرىپ قويۇپ ، قەشقەردىن ئالاھىتەن ئاستانىگە كېلىشى ، قىبلىگاھىمىنىڭ ئەل ئارىسىدىكى مەزھەپ - سۇلۇك نىزالىرىنى تۈگىتىشتىن ئىبارەت بۈيۈك مەقسەتلىرىنىڭ روياپقا چىقىشى ئۈچۈن ياخشى بىر پۇرسەتتۇر . شۇڭلاشقا ، سۇلتان ئالىيلىرىنىڭ خوجا مۇھەممەد يۇسۇپ ئىشان ئەزىزلەرنى قوبۇل قىلىپ ، نىيەت - ئىقبالىنى بىلىپ باقمىقى ، مەرھۇم پىر بۇزرۇك خوجا شادى ھەزرەتلىرىنىڭ ئىككى مەخدۇمزادىسىنى دەرقەمتە تۇرۇپ ككرۇشتۇرۇپ ، قېرىنداشلار ئوتتۇرىسىدىكى ئاداۋەتنى يۇمىقى تولىمۇ ساۋابلىق ئىشتۇر .

- ۋۇجۇدىدا مۇسۇلمانچىلىق دىيانەتلىرىدىن زەررىمۇ تاپقىلى بولمايدىغان ، ئىمانى ناشۇكۇرلۇك بىلەن تامامىي بۇلغانغان ، ئەھلى تەرىقەتنىڭ گۈل - ئەنبەر پۇرايدىغان

كوچىلىرىنى ئىپلاس ، پاسىق ئاياغلىرى بىلەن بۇلغىغان مۇرتەت سۇلۇكى ئىشقىيەتچىلەرنىڭ كاتتىسىنى قانداقمۇ شەرىئەتنىڭ ، تەرىقەتنىڭ ، ھەقىقەتنىڭ ئۆممەتلىرىنىڭ سۇلتىنۇل مۇھەققىقىنى ① ، جەننەتماكان پىر بۇزرۇكۋارىمىز خوجا شادى ۋەلىيۇللا ② ئىشان خوجىمىز بىلەن تەڭلەشتۈرگىلى بولسۇن ،. دەپ مىرزا ھۇسەيىن قازىنىڭ سۆزىگە قارشى چىقتى ئەمىر خوجا مۇسەللىم دەس ئورنىدىن تۇرۇپ ، ئۆڭۈپ - تاتارغان ھالدا ،. ئۇنىڭ ئۇستىگە ئول مۇرتەت خوجا مۇھەممەديۇسۇپ ئىشانىڭ شانۇ شەۋكەتلىك سالاھىيىتى بار ئىدى شۇنچە . ئەلۋەتتە ، خانلىقىمىزنىڭ گۈللەپ ، روناق تېپىشى ئۈچۈن چوقۇم ئىچكى قىسمىدىكى نىزا- ئاداۋەتلەرنى تۈگىتىشىمىز كېرەك . بۇنىڭ چارىسى پەقەت بىرلا ، ئۇ بولسىمۇ ئول خوجا مۇھەممەد يۇسۇپ ئىشان ئىشقىيەدىن ئىبارەت ئازغۇن سۇلۇك تەرغىباتىدىن يېنىپ ، سائادەتمەن ئىسھاقىيە سۇلۇكىمىزگە كىرىدۇ . مەخدۇمزادىلىمىزنى پىر تۇتۇپ ئۇلارغا ئىرادەت قىلىدۇ . بۇنىڭغا ئۇنىمايدىكەن كۇدە - كۆرپىلىرىنى يىغىشتۇرۇپ سەئىدىيە تەسەررۇپىمىزدىن چىقىپ كېتىدۇ . بۇنىڭدىن ئۆزگە يەنە بىر يول زىنھار يوقتۇر . ئول سوكال دىۋانە ،ئازغۇن تەرغىباتچى ، لاماكان ئىشاننى تەسەررۇپىمىزدىن چىقىرىشقا جەننەتماكان خوجا شادى ۋەلىيۇللا بۇزرۇكۋارىمىزغا قول بېرىپ مۇرىت بولغان ، سائادەتمەن ئىسھاقىيە سۇلۇكىمىزنىڭ كاتتا ھامىيسى سۇلتان ئابدۇللاخان ئالىيلىرىنىڭ سەلتەنەت سۈرى يېتىپ ئاشىدۇ .

شۇ تاپتا ئىككى سۇلۇكتىكى ئوردا ئەركانلىرى ئۆز سۇلۇكىنى ، ئىشان خوجىسىنى كۆككە كۆتۈرۈپ ، ئۆزگە سۇلۇكتىكىلەرنى ۋە ئۇلارنىڭ ئىشان خوجىسىنى چۆكۈرۈپ ، ھەدەپ دەتالاش قىلىشماقتا ئىدى . سۇلتان ئابدۇللاخان بولسا ئەمىر خوجا مۇسەللىمنىڭ ،ئەمىر مىرزا ھۇسەيىن قازىغا دېگەن بولۇپ خاننىڭ ئىسھاقىيە مۇرىتى ئىكەنلىكىنى ، مەرھۇم خوجا شادىغا قول بەرگەنلىكىنى ئۇنتۇلۇپ قالماسلىقىنى ، ئىشقىيە سۇلۇكىدىكىلەرگە يان باسماسلىقىنى ، مۇرەسسە قىلىمەن دەپ بىھۇدە ئاۋارە بولماسلىقنى ئەسكەرتىۋاتقانلىقىنى

چۈشىنىپ ئولتۇراتتى .

- بۇنچىۋالا تەنە - ھاقارەت تاشلىرىنى ئېتىش نە ھاجەت ، مۆھتەرەم جانابلار ،- دەپ سۆز ئالدى باياتىن بېرى ئىسھاقىيەچى ئەمىرلەنرىڭ ، سۇلۇكى ئىشقىيە پېشۋاسى خوجا مۇھەممەدىيۇسۇپ ئىشاننى شۇنچە ھاقارەتلەشلىرگە چىداپ تۇرالمىغان ئەمىر خوجا جەرراھ ، ئوردا ئەركانلىرى ئارىسىدا ئىسھاقىيە سۇلۇكىدىكى ئەمىرلەر كۆپ سانلىق بولغانلىقى ، خانمۇ سۇلۇكى ئىسھاقىيە مۇرىتى بولغانلىقى ئۈچۈن ، ئىشقىيە سۇلۇكى تەرەپدارلىرىدىكى ئەمىرلەر ئىمكان بار سىلىق - سىپايە سۆزلەر بىلەن ئۆزسۇلۇك پېشۋاسىنى ئاقلاپ ئولتۇراتتى . ئەمما ئىشقىيە سۇلۇكىنىڭ ساداقەتمەن مۇرىتى بولغان ئەمىر خوجا جەرراھ ئاخىرى سەۋرى قىلىشۇرشكە تاقەپ قىلالمىدى ،- قۇتبىل ئەقباب ① سەئىدىل ھەزرىتى پىر بۇزرۇكۋارىمىز خوجا مۇھەممەد يۇسۇپ ئىشان كالانمۇ خۇددى شادى ئىشان ئەزىزلەرگە ئوخشاش جانابىي مەخدۇم ئەزەم پىر بۇزرۇكۋارىمىزنىڭ پۇشتىدىن تامغان ، گەرچە نەسەبى تەڭ بولمىسىمۇ كەشپىيۇ كارامىتى ئىساھاقىيەچى پىر ئەزىزلەردىن كاتتىدۇر . سەئىدىيە خانلىقىنىڭ ئالتۇن تەختىدە جانابىي قىبلىگاھىمىز سۇلتان ئابدۇللاخاندەك كەڭ قورساق ، ئادىل ، ئادالەتلىك ، پازىل خانۇ خاقان ئادالەت شەمشىرىنى تۇتۇپ ئولتۇرغان يەردە ، سائادەتمەن سۇلۇكى ئىشقىيە مۇرتلىرىغىمۇ بۇل بىپايان تەسەررۇپىمىزدا پۇت دەسسەپ تۇرغۇدەك يەر ، ئاللاغا سېغىنىپ ساما سالغۇدەك ، ھەلقى - سۆھبەت سورۇنى تۈزگۈدەك خانىقا تېپىلماي قالماس ، ناشۇكۇرلۇك مۇسۇلمانچىلىق ئەخلاقىغا يات ، گۇناھلىق قىلمىشۇر .

سۇلتان ئابدۇللاخان ئەمىر جەرراھىنىڭمۇ سۇلۇكى ئىسھاقىيەچىلەرگە يان بېسىپ ، سۇلۇكى ئىشقىيەچىلەرنى بۇ زېمىندىن قوغلايدىغان بولساڭ ، تۇمەنلىگەن ئىشقىيە مۇرتلىرىنىڭ لەنىتىگە قالىسەن ، ئادالەتلىك ھۆكۈم چىقار دەپ ئاگاھلاندۇرۋاتقانلىقىنى چۈشەندى .

شاھىنشىن خۇددى قايناۋاتقان قازاندەك پورۇقلاپ كەتكەنىدى . سۇلتان ئابدۇللاخان ئىككى سۇلۇكتىكىلەرنى ياراشتۇرۇپ ، ئەل ئارىسىدا كۈندىن ـ كۈنگە كۆكلەۋاتقان نىزا ـ ئاداۋەت ، مەزھەپ ـ تەرىقە بىخلىرىنى يوقىتىش ئارزۇسىنىڭ ئۇنچە ئاسان ئەمەلگە ئاشمايدىغانلىقىنى چۈشىنىپ ، تەختتە ، تولىمۇ مەيۇس ئولتۇراتتى . شۇ ئەسنادا شاھىنشىنغا كىرىپ كەلگەن مۆدەيچىبەگ تەختكە يېقىنراق كېلىپ ئابدۇللاخانغا ئېگىلدى .

ـ نېمە ئىش ؟ ـ سورىدى ئابدۇللاخان كەيپى ئۇچقان ھالدا .

ـ مەلۇم بولغاي ، مەخدۇمزادىلەرنىڭ ئەتەكەسى خەلپە سەئىدمۇھەممەد خوجا ئىككى مەخدۇمزادىنى باشلاپ كېلىپ ، ئوردا ئالدىدا ئانھەزرىتىمنىڭ قوبۇل قىلىشىنى كۈتۈپ تۇرۇپتۇ .

ـ بۈگۈن ۋاقتىم يوق . ئەتىگىچە بىر گەپ بولۇر ، ـ دېدى ئابدۇللاخان قاپىقىنى تۈرۈپ .

خاننىڭ بۇ جاۋابىنى ئاڭلاپ ئىسھاقىيە سۇلۇكىدىكى ئەمىرلەرنىڭ ئۇنى ئىچىگە چۈشۈپ كەتتى . ئىشقىيە سۇلۇكىدىكى ئەمىرلەرنىڭ تارتارغان چىرايلىرىغا سۈس كۈلكە يۈگۈردى . شاھىنشىن ئىچىنى يەنە سۈكۈت باستى .

بىر چىلىم تاماكا چۈككۈچىلىك ۋاقىت ئۆتمەيلا ھۆدەيچىبەگ شاھىنشىنغا يەنە كىرىپ كەلدى . ئۇنىڭ قەدەم ئېلىشلىرى تېز ، چىرايى تولىمۇ جىددىي ئىدى . ئۇنىڭ ئالاقزادە تۇرىغا قاراپ ئوردا ئەركانلىرى تەئەججۈپ ئىلكىدە بىر ـ بىرىگە قاراشتى .

ـ خان ئالىيلىرىغا مەلۇم بولغاي ،ـ دېدى ھۆدەيچىبەگ ھاسىراپ ـ ھۆمۈدىگىنىچە .

ـ ئىجازەت ! ـ دېدى سۇلتان ئابدۇللاخان تىرىككەن ھالدا .

ـ خەلپە سەئىدمۇھەممەد خوجا ئوردا ئالدىدىكى سەيناغا ئىككى مەخدۇمزادىسى بىلەن نەچچە مىڭلىغان مۇرىدىدىل ئىسھاقىيەچىلەرنى يىغىپ ، ئوردىغا كىرىشنى قاتتىق تەلەپ قىلىۋاتىدۇ . ئۇلار سۇلتان ئالىيلىرى بىزنى قوبۇل قىلمىسا ، ئوردا ئالدىدىن زىنھار

كەتمەيمىز دەپ سۈرەن سېلىشۋاتىدۇ .

ئابدۇللاخان لام ـ جىم دېمەي ، بىر نەچچە دەقىقە تۇرۇپ قالدى .

مانا ئەمدى ئىشقىيە سۇلۇكىدىكى ئەمىرلەرنىڭ ئۇنى ئىچىگە چۈشۈپ ، ئىسهاقىيە سۇلۇكىدىكى ئەمىرلەرنىڭ چىرايىغا سۈس كۈلكە يۈگۈردى .

ئىسهاقىيەچى سوپى ـ ئىشانلار كۈچ كۆرسىتىپ خانغا بېسىم ئىشلىتىۋاتاتتى . قەشقەرنى ھېسابقا ئالمىغاندا ، خوجا شادى ئىشان كۈيئوغلى ۋە خەلپە ـ سوپىلىرىنى ئىشقا سېلىپ ، ئاشتاندىن باشقا ئۇ يېقى ئاقسۇغىچە ئىسهاقىيە سۇلۇكىنى تەۋرىتىشكە ئۈلگۈگەندى . كۇچا ، چالىش ، كورلا ، تۇرپان ، قۇمۇللاردا سۇلۇك تەرغىباتى ئېلىپ بېرىپ ، يەنە قانچىلىك مۇرىت قوبۇل قىلغانلىقى سۇلتان ئابدۇللاخانغا نامەلۇم ئىدى . ئەگەر ئىسهاقىيە سۇلۇكىدىكى خەلپە ـ ئىشانلارنىڭ شۇنداقلا چىشىغا تېگىپ قويسا ، پۈتكۈل سەئىدىيە خانلىقىنىڭ تەۋرەپ كېتىدىغانلىق سۇلتان ئابدۇللاخانغا ئايان ئىدى . شۇنداق ، چارچىلىنىپ كەتكەن سەئىدىيە خانلىقىنى بىرلىككە كەلتۈرۈپ سەلتەنەتنى ئېلىش خانلىق تەختتە ئولتۇرغاندىن كېيىن ئىچكى ۋە تاشقى دۈشمەنلىرىگە جازا يۈرۈشى قىلىش قاتارلىق چوڭ ئىشلاردا سۇلتان ئابدۇللاخان مەرھۇم خوجا شادىنىڭ قوللىشىغا ، سۇلۇكى ئىسهاقىيە مۇرىتلىرىنىڭ ياردىمىگە ئېرىشكەندى . خان شۇ سەۋەبلىك خوجا شادىغا قول بېرىپ ، ئۇنى ئۇستاز تۇتقاندى . مانا ئەمدى سەلتەنەتنى تىنىچ ، مۇقىم ساقلاپ قېلىش ئۈچۈن يەنىلا ئىسهاقىيە سۇلۇكىگە تايانماي بولمايدىغانلىقىنى سۇلتان ئابدۇللاخان ئاستا ـ ئاستا ھېس قىلىۋاتاتتى . گەرچە خوجا شادى ئىشان ئۆلگەن بىلەن ئەشەددىي جاھىل خەلپە ـ سۇلۇك مەسئۇللىرى ، سوپى ـ مۇرىتلىرى ھايات ئىدى . ئۇلارنى ئابدۇللاخان سەلتەنىتىنىڭ تۈھپىكارلىرى دەپ ھېسابلايدىغان بۇ تەكەببۇر خەلپە ـ سۇلۇك مەسئۇللىرىغا ھۆرمەت ، ئىززەت كۆرسەتمەي بولمايتتى .

سۇلتان ئابدۇللاخان ئىرادىسىگە خىلاپ ھالدا خەلپە سەئىدمۇھەممەد خوجا بىلەن

ئىككى مەھدۇمزادىنى قوبۇل قىلىشقا مەجبۇر بولدى .

هايال ئۆتمەي خەلىپە سەئىدمۇھەممەد ئىككى مەخدۇمزادىنى يېتىلگىنىچە شاھىنشىنىغا كىرىپ كەلدى . مەخدۇمزادىلەرنىڭ چوڭى سەككىز - توققوز ياشتا ، كىچىكى ئالتە -يەتتە ياشتا ئىدى . شاھىنشىندىكى ئىسھاقىيە سۇلۇكىدىكى ئەمىرلەر دەرھال ئورۇنلىرىدىن تۇرۇشۇپ ، ئىككى مەخدۇمزادىغا ئېگىلىپ سالام بەردى . سۇلتان ئابدۇللاخان ئىككى مەخدۇمزادىنىڭ ھۆرمىتى ئۇچۇن ئورنىدىن تۇرۇپ قويدى . بۇنى كۆرۈپ ئىشقىيە سۇلۇكىدىكى ئەمىرلەرمۇ ئىككى مەخدۇمزادىگە ئېھتىرام بىلدۇرۇشكە مەجبۇر بولدى .

خەلىپە سەئىدمۇھەممەد خوجا ئىككى مەغدۇمزادىنى باشلاپ تەختىنىڭ ئالدىغا كېلىپ توختىدى - دە ،ئۆزىنى يەرگە ئېتىپ ، تەختىنىڭ توققۇز پايىلىك مەرمەر پەشتىقىغا سېلىنغان خوتەن گىلىمىگە يۈزىنى ياقتى ۋە « داد ، پادىشاھىئالەم !» دېگىنىچە ھۆركىرەپ يىغلىۋەتتى . ئۇنىڭ بۇ قىلىقىدىن ئابدۇللاخان تەئەججۈپ ئىلكىدە قىمىرلاپ قويدى ، قىسقا ياستىۋالغان قويۇق قارا ساقىلىقىنى سىلىدى . خەلىپە ئىسھاقىيەچى ئەمىرلەرمۇ خىرتىلداشقا باشلىدى .

خەلىپە سەئىدمۇھەممەد خوجا مەرھۇم پىر ئۇستازى خوجا شادى ئىشانىنىڭ ھازىسىنى ئېچىپ ، ئىشان پىرىنىڭ پەزىلەتلىرى ،ياخشى سۈپەتلىرىنى قوشاققا قېتىپ بىر ھازا يىغلىغاندىن كېيىن ، ئاۋازىنى پەسلىتىپ مىشىلداشقا باشلىدى :

- سەۋرى قىلىڭ ، ئى خەلىپە ، قانداق ئارزۇ دادىڭىز بولسا بىزگە ئېيتىڭ ،- دېدى سۇلتان ئابدۇللاخان ھېچ ئىش بولمىغان قىياپەتتە ئۆزىنى تۇتۇۋېلىپ .

- ئى ئادالەتلىك سۇلتانىم ،- دەپ داد ئېيتتى خەلىپە سەئىدمۇھەممەد خوجا مىشىلداپ تۇرۇپ ،- ئەدلۇ ئادالەتلىك قىلىپلىرىنىڭ سايىسىدە بىراۋ سەۋەبسىزلا بىرۋانىڭ مال - مۈلكىنى ئىگىلىۋالسا شەرىئەت ئەھكاملىرىغا راۋامىدۇر ؟

- ئەلۋەتتە راۋا ئەمەستۇر ، خەلىپەم . ئەرزلىرىنى ئوچۇقراق ئېيتسىلا .

- جەننەتماكان بۇزرۇكۋارىمىز خوجا شادى ئىشان كالان ھەزرەتلىرىنىڭ كىرپىكىگە تېخى توپا قونماي تۇرۇپلا ، مۇلھىد ئىشقىيە سۇلۇكىنىڭ كاتتىسى خوجا مۇھەممەد يۈسۈپ ئىشان دېگەن ، ۋەيلۇن دوزاخقا تۇتۇرۇق بولغۇر مۇرتەت ناپاك ئاياغلىرى بىلەن بۇيۇك ئاستانىمىزگە قەدەم بېسىشقا پېتىنىپتۇ . ھېيىقماستىن ئول بىزلەركىم ئىسھاقىيە سۇلۇكىنىڭ سايىۋەنى بولمىش قىبلىگاھىمىز سائادەتمەن ئىساقىيە سۇلۇكىدىن يېنىپ ، ئاشۇ مۇرتەت ئىشانغا قول بەرگۈدەكمىش ئازغۇن ئىشقىيە سۇلۇكىگە ئىرادەت قىلىپ ، مۇرىت - مۇرشىدلىق ساداقىتىنى بىلدۇرگۈدەكمىش .

- ئى خەلىپە ، سۇخەنچىلەرنىڭ ئارىنى بۇزۇش ئۈچۈن توقۇغان بەتنام - تۆھمەتلىرىگە زىنھار ئىشەنمىگەيسىز ،- دېدى ئابدۇللاخان غەزەپتىن ئۆزىنى ئاران بېسىۋېلىپ ،- ھەزرىتى خوجا مۇھەممەد يۈسۈپ ئىشان ئەزىزلەرنىڭ ئاستانە تۇپرىقىغا قەدەم كەلتۈرگىنى راست . بىراق تېخىچە دىدار مۇلاقەتتە بولمىدۇق . مانا ھازىر بارلىق ئوردا ئەركانلىرى بىلەن شۇ خۇسۇتا كېڭەش قىلىپ ئولتۇرۇپتىمىز . گەرچە مەن جەننەتماكان بۇزراكۋار خوجا شادى ۋەلىيۇللا ھەرزىتىمگە قول بېرىپ مۇرىت بولغان ، ئەھلى تەرىقەتنىڭ ئىسھاقىيە سۇلۇك يولىنى تۇتقان بولساممۇ ،لېكىن يەنىلا بىر مەملىكەتنىڭ سۇلتانىمەن. مەيلى ئىسھاقىيە سۇلۇكىدىكى بولسۇن ، مەيلى ئىشقىيە سۇلۇكىدىكى بولسۇن ۋە ياكى سۇلۇكنى تەرك ئەتكەن رەئىيەت بولسۇن ، ھەممىسى مېنىڭ پۇقرالىرىمدۇر . بىلىپ قېلىڭكى ،ئى خەلىپە ، سەلتەنەت ئەدلۇ ئاداۋەت قىلىچى سايىسىدە دەۋران سۈرىدۇ . مەن ئاشۇ ئادالەت قىلىچىنى تۇتۇپ تۇرغۇچى سۇلتان بولۇش سۈپىتىم بىلەن بىر سۇلۇككە يان بېسىپ ، يەنە بىر سۇلۇكنى چەتكە قاقمايمەن . تەسەررۇپىمىزدىكى ئاۋام - رەئىيەتنىڭ مەزھەپ - تەبىقىلەرگە بۆلۈنۈپ كېتىشىنى تېخىمۇ خالىمايمەن . ئۇنداق بولمايدىكەن ، رەئىيەتنىڭ سەلتەنەتتىن رايى قايتىدۇ . ھاكىمىيەت مەزھەپتىن مۇستەسنا ، سۇلۇكتىن تېخىمۇ مۇستەستا بولۇشى كېرەك . مېنىڭ پۈتكۈل مەملىكەتتىك تامامىي ئاۋامنى

ئىتتىپاقلاشتۇرۇپ ، ئۆملۈك ئىناقلىق تۇغى ئاستىغا جەم قىلىش بۇرچۇم بار . سىز ھەم مەخدۇمزادىلەر ، شۇنداقلا بارلىق ئىسھاقىيە مۇرتلىرىمۇ بۇنىڭ ئىچىدە . مەيلى ئىسھاقىيە سۇلۇكىدىكى مەخدۇمزادىلەر بولسۇن ، مەيلى ئىشقىيە سۇلۇكىدىكى خوجىزادىلەر بولسۇن ، ھەممىسى پىر بۇزرۇكۋارىم مەخدۇم ئەزەم ھەزرەتلىرىنىڭ پۇشتى -ئۇرۇقىدۇر . ئۇلارنى ياراشتۇرۇپ ، ئوتتۇرىدىكى نىزا - ئاداۋەتنى تۈگىتىپ ، تەسەررۇپىمىزدا تىنىچ ، ئاسايىش ، ئۆم -ئىناق ،مېھىر -شەپقەت گۈلخانلىرىنى يېقىپ ، ئەل- يۇتنىڭ بەخت - سائادىتى ئۈچۈن بىرلىكتە كۈچ چىقىرىش ھەممىمىزنىڭ ئورتاق ئارزۇسىدۇر .

سۇلتان ئابدۇللاخاننىڭ تەئەددى ئارىلاش ، يۇمشاق ئەمما قەتئىي ھەم ۋەزىنلىك سۆزلىرى خەلىپە سەئىدمۇھەممەد خوجىنى بىر ئاز تەمتىرەتتى . ئۇ دەسلەپكى كۆرەڭلىكىدىن خېلىلا پەسكويغا چۈشتى . ئۇ سۇلتان ئابدۇللاخاننىڭ يالغۇز ئىسھاقىيە سۇلۇكىدىكى سوپى - دەرۋىش ، مۇرىت - مۇرىشىدلارنىڭلا سۇلتانى ئەمەسلىكىنى ، گەرچە ئىسھاقىيە سۇلۇكىگە كىرگەن بولسىمۇ ، ئۆزگە سۇلۇكتىكىلەرگىمۇ ئىككى كۆزىدە باباراۋەر قارايدىغانلىقىنى ، ھەرگىزمۇ يالغۇز ئىسھاقىيە سۇلۇكىگە ھامىي بولمايدىغانلىقىنى چۈشىنىپ يەتتى - دە بىشەملىكىنى يىغىشتۇرۇپ ، كۆكەرمىلىك ، ئۇششۇقلۇق قىلىشقا ئۆتتى :

-ئى جانابىي قىبلىگاھىم ، گەرچە خوجا مۇھەممەد يۇسۇپ ئىشان دېگەن پالاندى ، لاماكان ساياق ، تېجىمەل دىۋانە ئۇلۇغ پىر بۇزرۇكۋارىمىز مەخدۇم ئەزەم ھەزرەتلىرىنىڭ پۇشتى - ئۇرۇقىدىن بولسىمۇ ، لېكىن ئۇلار مەخدۇم ئەزەم باشلاپ بەرگەن ئەھلى تەرىقەت يولىدىن تېيىپ كەتكەن ئازغۇنلاردۇر . ئۇلار بىلەن يارىشىش خۇددى ئوت بىلەن سۇنى بىر قۇتىغا قاچىلىغىلى بولمىغاندەك بىر ئىشتۇر . بۇزرۇكۋار خوجا شادى بىلەن ئىشان پىرىمىز ئەجەل شارابىنى تېتىپ ، بىز بىلەن خوشلاشقىنى بىلەن نارەسىدە بولسىمۇ ئىككى مەخدۇمزادىمىز باردۇر . ئەلھەمدۇلىللا ئول مەخدۇمزادىلىرىمىزگە يار - يۆلەك بولغۇدەك

دۆلەتپاناھ سۇلتانىمىز ، خىزمىتىنى قىلغۇدەك ھەم بىزلەردەك خەلىپە ـ مۇخلىسلىرى باردۇر . ئاشۇ مەخدۇمزادىلىرىمىز پىر بۇزرۇكۋارىمىزدۇر . بىز ھەرگىز پىرىمىز باشلاپ بەرگەن سائادەتمەن ئىسھاقىيە يولىمىزىن تېيىپ ،ئول ئازغۇن ، مۇرتەت ، نامۇسۇلمان ئىشقىيەچىلەر بىلەن ياشىماسمىز ، ھەتتا ئاچلىقتىن ئۆلۈم گىردابىغا بېرىپ قالساقمۇ ، بىر داستىخاندا غىزا يېمەيمىز . ئۇسسۇزلۇكتىن چاڭقاپ ، يۈرەك ـباغرىمىز چاك ـ چاك بولۇپ كەتسىمۇ بىر ئېرىق ، بىر كۆلدە سۇ ئىچمەيمىز . ناۋادا سەلتەنەتنىڭ سۈرى بىلەن زورلايمەن دەيدىكەنلا ، ئىجازەت قىلغايلىكى ، مەخدۇمزادىلىرىمىزنى ۋە ئىشان پىرىمىزنىڭ مۇبارەك تەن ـ جەسەتلىرىنى ئېلىپ باشقا ئەللەرگە كەتكەيمىز . شۇ سەۋەبلىك جھان سۇلتانلىرى ئارىسىدا ئۆز پىر بۇزرۇكىنىڭ پەرزەنتىنى ، تەن ـ جەسەتلىرىنى زېمىنىغا سىغدۇرمىغان دېگەن بەتنام ، توقۇ لەنەتكە قالسىلا بۇنىڭغا بىز ئىگە بولالمايمىز .

خەلىپە سەئىد مۇھەممەد خوجا ئۇششۇقلۇق قىلىپ توقۇمىنى بىراقلا قارنىغا ئالغانىدى . شۇ تاپتا تەڭلىكتە قالغان سۇلتان ئابدۇللاخاننىڭ كۆزىگە شاھىنىشىندىكى خېلى ككپ قىسىم ئىسھاقىيەچى ئەمىرلەرمۇ ھازىرلا مەخدۇمزادىلەنرىڭ كەينىدىن ئەگىشىپ كېتىپ قالىدىغاندەك كۆرۈنۈپ كەتتى . خوجا شادىنىڭ جەستى كۆمۈلگەن تۇپراقتىن قوزغالدى دېگەنلىك پۈتكۈل سەئىدىيە خانلىقى تەۋەسىدىكى نەچچە تۈمەنلىگەن ئىسھاقىيە مۇرىتلىرى قوزغالدى دېگەنلىك. ئاھ ، بۇ نېمىدىگەن دەھشەت ـھە ! سۇلتان ئابدۇللاخان بىردىنلا بوشىشىپ كەتتى . خەلىپە سەئىد مۇھەممەد خوجىغا قاراپ زورىغا كۈلۈمسىرىدى .

ـ ئى خەلىپە ، بىھۇدە گۇمانلاردا بولماي ئىككى مەخدۇمزادىمىزنىڭ ھالىدىن ئۇبدان خەۋەر ئالغايسىز . ئول مەخدۇمزادىلىرىمىزمۇ جەننەتماكان پىر بۇزرۇكۋارىمىز خوجا شادى ئىشان ھەزرەتلىرىگە ئوخشاشلا بىزلەر ئۈچۈن پىر بۇزرۇكۋاردۇر، ـ ئابدۇللاخان بىر نەچچە دەقىقە سۈكۈتتىن كېيىن ، ئوردا ئەركانلىرىغا قاراپ بوشقىنا ئەمىر قىلدى ، ـ جانابىي

ئەمىرلىرىم ، سىلەرگىمۇ ئىجازەت .

ئىشقىيە سۇلۇكىدىكى ئەمىرلەر خۇددى ساپان سۆرىگەن كالىدەك پۇشۇلداشقىنىچە ،ئىسھاقىيە سۇلۇكىدىكى ئەمىرلەت تۇيۇقسىز ئالتۇن تېپىۋالغان قەلەندەردەك ھىجىيىشقىنىچە شاھنىشىندىن ئايرىلىشتى .

7

ئاستانىگە كېلىپ كۆڭلىگە پۈككەن مەقسەتلىرىنىڭ بىرىنىمۇ ئەمەلگە ئاشۇرالمىغان خوجا مۇھەممەديۇسۇپ ئىشان سۇلتان ئابدۇللاخاننىڭ قوبۇلىغا مۇشەررەپ بولالمىغاننىڭ ئۈستىگە ئۆلمەكنىڭ ئۈستىگە تەپمەك دېگەندەك خەلىپە سەئىدمۇھەممەت خوجىدىن يەتكۈچە دەشنام ئىشىتتى . گەرچە خەلىپە سەئىدمۇھەممەد خوجا ئەدەپ يۈزىسىدىن خوجا مۇھەممەد يۇسۇپ ئىشانغا يۈزىدىن يۈزىگە ھاقارەت قىلالمىغان ، ئىشاننىڭ تەلىپى بىلەن مەرھۇم خوجا شادى ئىشاننىڭ تۇپراق بېشىغا باشلاپ چىقىشقا مەجبۇر بولغان بولسىمۇ ، مۇئامىلىسى تولىمۇ سالقىن ۋە قوپال بولدى . ئەتراپىدىكى سوپى خىزمەتكارلارنى ئەيىبلىگە بولۇپ « لاماكان ، كەلگۈندى ، ھارامزادە ، ھىيلىگەر ، نائىنساب ، تەمەخور ...» دېگەندەك تەنە سۆزلىرى بىلەن ئۇبدانلا ئەدەپلىۋالدى . ھۆسىلە قىلىپمۇ بولسا مەرھۇم پىر بۇزرۇكى خوجا شادى ئىشان قەسرىگە تەكلىپ قىلىپ قويمىدى . خوجا مۇھەممەد يۇسۇپ ئىشاننىڭ ئىككى نەپەر جىيەن قېرىندىشى بولمىش مەخدۇمزادىلەر بىلەن بىر قېتىم بولسىمۇ دىدارلىشىۋېلىش تەلىپىنى كەسكىن ، قوپاللا رەت قىلدى .

خوجا مۇھەممەد ئىشان چوتنى خاتا سوقۇپ ، ئالدىراپ ئاستانە سەپىرىگە چىققانلىقىدىن كۆپ پۇشايمان قىلدى . ئوغلى خوجا ھىدايىتۇللانىڭ نەسىھەرتىگە قۇلاق سالمىغانلىقىدىن كۆپ ئۆكۈندى . ئىسھاقىيە سۇلۇكىدىكى جاھىل قارا مۇسۇلمان

مۇرتەتلەرگە بولغان ئۆچمەنلىكى ھەسسىلەپ ئاشتى ۋە كالامۇللانى تۇتۇپ تۇرۇپ ، مەخدۇم ئەزەم پەدەرى بۇزرۇكنى شىپى كەلتۇرۇپ يەتكۈچە قارغىدى .

خوجا مۇھەممەد يۈسۈپ ئىشان ھېچبولمىسا سۇلتان ئابدۇللاخان بىلەن غەيرىي رەسمىي يوسۇندا بىرەر قېتىم بولسىمۇ دىدار مۇلاقەتتە بولۇپ ، سۇلتاننىڭ قوبۇل قىلىشىغا ئېرىشكەنلىك ئاتىقىنى ئېلىپ ، ئۆزگە سۇلۇكتىكى مۇرت ـ مۇخلىسلارنىڭ ئالدىدا پۇتونلەي تۆكۈلۈپ كەتكەن ئابرويىنى ئازراق بولسىمۇ تىكلىۋېلىشنى ئارزۇ قىلىپ ، ئابدۇللاخاننىڭ قوبۇل قىلىشىنى سەۋرچانلىق بىلەن يەنە بىر ھەپتە كۈتكەن ، ئۇردىغا نام ـ ئەمالىنى قايتا ـ قايتا مەلۇم قىلغان بولسىمۇ ، ئوردىدىن ھېچبىر سادا چىقمىدى . گەرچە سۇلتان ئابدۇللاخان خوجا مۇھەممەد يۈسۈپ ئىشان بىلەن كۆرۈشمەسلىك ھەققىدە ئېنىق ئىپادە بىلدۈرمىگەن بولسىمۇ ، لېكىن كۆرۈشۈش مۇھلىتىنى چەكسىز كېيىنگە سۈرۈۋاتقاندەك قىلاتتى . خوجا جەرراھ قاتارلىق ئىشقىيە سۇلۇكىدىكى ئەمىرلەرنىڭ قەسرىدە باراۋەتتە بولۇپ ، كاتتا ئىززەت ـ ئىكرام بىلەن كۈتۈلگەن ، كۆڭۈل ئاۋۇندۇرغۇچى نۇرغۇن تەسەللىلەرگە ئېرىشكەن بولسىمۇ ، يۈرىكىنى قۇرتتەك غاجىلاپ تۇرغان شۆھرەت تەمەسى كۆڭۈل ئارامىنى بۇزۇپ تۇراتتى .

بۈگۈن خوجا مۇھەممەد يۈسۈپ ئىشان قەشقەرگە قايتىپ كېتىش ياكى خاننىڭ قوبۇل قىلىشىنى كۈتۈپ يەنە ئىككى ـ ئۈچ كۈن ساقلاپ بېقىش ھەققىدە بىر قارارغا كېلەلمەي ئىككى تايىن بولۇپ ، كۆزىنى يۇمۇشىنىچە قولىدىكى كەھرىۋا تەسۋىسىنى تىنىمسىز سىيرىپ قېشىغا ھېچكىمنى كىرگۈزمەي خىيال سۈرۈپ ئولتۇراتتى . تۇيۇقسىز ئىشىك ئىجازەتسىزلا ئېچىلىپ ئابدۇررازاق خەلپە ھاياجان بىلەن پالاقلاپ كىرىپ كەلدى .

ـ پىر بۇزرۇكۋارىمغا مەلۇم بولغاي . ئوردا بىكاۋۇل ئەمىرى① بىر قانچە مۇلازىمنى باشلاپ كەلدى . ھەزرىتىم بىلەن كۆرۈشمەكچىكەن .

بۇ خەۋەرنى ئاڭلاپ ئىشان يېشىغا ماس كەلمىگەن چاققانلىق بىلەن چاچراپ

ئورنىدىن تۇرۇپ كەتتى ۋە ئالدىراپ ـ تېنەپ سورىدى :

ـ قېنى قەيەردە ئۇلار ؟

ـ سىرتتا ساقلاۋاتىدۇ .

ـ چاپسان باشلاپ كىرسىلە ، خەلپەم .

دەقىقە ئۆتكەميلا ئىشان كەينىگە يانغان ئابدۇرززاق خەلپىنى چاقىرىپ توختىتىۋالدى :

ـ بولدىلا ، ئۆزەملا ئالدىغا چىقاي بىكاۋۇلبېگىمنىڭ .

ئىشان سۇپىدىن تاپسىغا چۈشۈپ ، كۆز ئالدىدىكى كالىچىنى تاپالماي بىر نەچچىنى پىرقىرىتىۋەتتى .

« سەۋرنىڭ تېگى ئالتۇن » دېگەن مانا مۇشۇ . دەھرىي سۇلتان ئابدۇللاخان مېنى شۇنچە كۇنلەردىن بېرى سەۋەبسىزلا ساقلاتقىنىغا خىجىل بولۇپ ، ئالدىمغا ئادەتتە مۇلازىملارنى ئەۋەتمەستىن، ئالاھىدە ئوردا بىكاۋۇل ئەمىرنى ئەۋەتىپتۇ ، ئى ياراتقان ئىگەم ، ھەر ھالدا كىچىككىپمۇ بولسا ئاشۇ ئىسھاقىيەچى قارا مۇسۇلمان مۇرتەتلەرنىڭ ئالدىدا ئابرۇيۇمنى تۆكۈپ شەرمسار قىلمىغىنىڭغا مىڭ ـ مىڭ تەسەننا ...»

ئادەتتە خېلىلا دەرىجىلىك كۆرۈنىدىغان ، دىمىغى ئۇستۇن ئىشان ، ئوتتۇرا دەرىجىلىك ئوردا ئەمىرىنىڭ ئالدىغا پايپاسلاپ كىرىپ كۆرۈشتى ، قىزغىنلىق بىلەن ھال ـ ئەھۋال سورىدى . سالام ـ سەھەت ئارىلىقىدا ھەر قانداق نەرسىنى نەزىرىدىن ساقىت قىلمايدىغان تەمەگەر كۆزلىرى ، ئوردا بىكاۋۇل ئەمىرىنىڭ قېشىدىكى مۇلازىم ئالاھىدە يېتىلىۋالغان ، ئېگەر ـ جابدۇقلىرى كۈمۈشتىن ياسالغان قارىدەك ئاق ئارغىماقنى كۆرۈپ ئولگۈردى .

« ئوردىغا مىنىپ كىرىشىم ئۈچۈن ئاتمۇ ئەۋەتىپتۇ تېخى . پاھ ، نېمىدېگەن ئېسىل ئارغىماق بۇ . ئېگەر ـ جابدۇقلىرىنىڭ نەپىسلىكىنى قارىمامدىغان ، ھەقىقىي شاھانە

سوۋغىغۇ بۇ ...«

- مەن ئىشان پىر ئەزىزنىڭ ئالدىغا دۆلەتپاناھ سۇلتان ئالىيلىرىنىڭ سالام ۋە ئۆزرىسىنى ئەكەلدىم ،- دېدى بىكاۋۇل ئەمىر ئىشاننىڭ شېرىن خىياللىرىنىڭ بېلىگە تېپىپ ۋە تەكەللۇپسىزلا مۇددىئاسىنى ئوچۇق بايان قىلىپ ، - سۇلتان ئالىيلىرى تۇيۇقسىز تۇمۇ تېگى بىتاب بولۇپ يېتىپ قالغانلىقى ئۈچۈن مېنى ئالدىلىرىغا ئالايىتەن سالامغا ئەۋەتتى ۋە بىتاب بولۇپ قالغانلىقى ۋەسەبلىك پىر بۇزرۇك ئەزىز بىلەن دىدار مۇلاقەتتە بولالمايدىغانلىقىدىن كۆپ ئەپسۇسلىنىدىغانلىقىنى ، مۇۋاپىق پۇرسەتتە ئىشان ھەزرىتىمنى ئاستانىگە قايتا چىللايدىغانلىقىنى يەتكۈزۈپ قويۇشۇمنى تاپىلىدى ھەمدە شاھانە ئېگەر - جابدۇقلىرى بىلەن بىر ئارغىماق ھەدىيە قىلدى .

بىكاۋۇل ئەمىر گېپىنى تۈگىتىپ ئارغىماقنىڭ باش بېغىنى ئىشاننىڭ قولىغا تۇتقۇزدى - دە ، چوڭقۇر بىر ھۆرمەت -ئېھتىرام بىلەن بەجا كەلتۈرۈپ كەينىگە ياندى .

خوجا مۇھەممەد يۈسۈپ ئىشان بولسا بىردەملىك ۋۇجۇدىنى لەرزىگە كەلتۈرۈپ ھاياجاننىڭ بىردىنلا سۇغا چىلىشىپ ، كۆڭلىگە پۈككەن تەمە - مەقسەتلىرىنىڭ پاك - پاكىز كۆپۈككە ئايلانغانلىقىدىن ئۆتى يېرىلغۇدەك بولۇپ ، بۇتتەك قېتىپ قالغانىدى . شۇڭلاشقا ، ئۇ شۇنچە ھەشەم بىلەن كۇتۇۋالغان بىكاۋۇل ئەمىرنى ئۇزىتىپ قويۇشنىمۇ ئېسىدىن چىقاردى . بىر ھازادىن كېيىن بىر ئىزىدا تۇرۇۋېرىپ زىرىككەن ئاق ئارغىماقنىڭ يەڭگىل چاپچىشىدىن ئېسىگە كېلىپ ، ھەسرەت بىلەن ئېغىر ئۇھ تارتىپ قويدى .

« كېتىش كېرەك ، بۇ لەنىتى ئاستانىدە بىر دەقىقىمۇ تۇرماسلىق كېرەك ، خەپ ، دەھرىي ئابدۇللاخان مۇشۇ قىلغان ھۆرمەتسىزلىكىنىڭ ئۈچۈن پات يېقىندا بۇرنۇڭدىن بۇلاق چىقارمايدىغان بولسام ...»

خوجا مۇھەممەد يۈسۈپ ئىشان بارلىق دەرد- ئەلىمىنى ئەتراپىدىكى سوپى خىزمەتكارلىرىدىن چىقىرىپ ، ئۇلارنى لايپاسلىق ، ھاڭۋاقتىلىقتا بولدى دېگۈچە ئەيىبلەپ

،يۈك ـ تاقلىرىنى يىغىشتۇردى ـ دە ، ئاستانىدىكى خوجا جەرراھ ، سۈپۈرگە خەلپە قاتارلىق ئابرۇيلۇق مۇرىتلىرىنىڭ يەنە بىر نەچچە ئاخشام خۇدايى قوناق بولۇپ بېرىشىنى تەلەپ قىلىپ قايتا۔ قايتا تۇتۇشلىرىغا پىسەنتمۇ قىلماي ، قەشقەردىن باشلاپ كەلگەن خەلپە ، سوپى ـ دەرۋىشلىرىنى ئەگەشتۇرگىنىچە قەشقەرگە قاراپ يولغا چىقتى ۋە نامازشام ۋاقتى بىلەن خانلەڭگەردىكى مۇرىتى ھاشىم كۆكۋېشىنىڭ ھويلىسىغا چۈشكۈن قىلدى .

شۇ كۈنى سۇلتان ئابدۇللاخاننىڭ خوجا مۇھەممەديۈسۈپ ئىشانغا ئوردا بىكاۋۇل ئەمىرى ئارقىلىق كۈمۈش جابدۇقلۇق شاھانە ئارغىماق ھەدىيە قىلغانلىقىنى ئايغاقچىلىرى ئارقىلىق خەۋەر تاپقان خەلپە سەئىدمۇھەممەد خوجا بۇ ئىشنى سۇلتان ئابدۇللاخاننىڭ ئىشقىيە سۇلۇكىدىكىلەرگە بولغان مايىللىقىنىڭ ئالامىتى دەپ چۈشەندى ـ دە ، ئىچى ئاداپ يۈرىكىنىڭ بىر يەرلىرى ئاچچىق ئېچىشتى ۋە ئىسھاقىيە سۇلۇكى ئۈچۈن بىخلىنىش ئالدىدا تۇرغان يوشۇرۇن خەۋپنى بۆشۈكىدىلا ئۇجۇقتۇرۇۋېتىش ئۈچۈن مەخدۇمزادىلەر قەسرىدە بىر قانچە كاللا كېسەر مۇرىتلىرى بىلەن بىر ئاش پىشىمغىچە خۇپىيانە كۇسۇرلاشتى .

8

خوجا مۇھەممەد يۈسۈپ ئىشاننىڭ چىرايى يول بويى پەقەتلائېچىلمىدى . بۈگۈن ھاۋامۇ خۇددى ئىشاننىڭ چىرايى بىلەن بەسلەشكەندەك سەت تۇتۇلۇپ كەتكەن بولۇپ ، مەغرىب تەرەپتىكى كۆيۈك تاغدىن ئەسكەن شىۋىرغان ھېمىتنىڭ سېيىدىكى ① ئاچچىق شور توپىلارنى ئۇچۇرۇپ ئادەمنىڭ ئېغىز ، بۇرۇن ، كۆزلىرىگە تىقاتتى . كۈن بىلەن تەڭ خانلەڭگەردىن يولغا چىققان ئىشان ، سۇلتان ئابدۇللاخان ھەدىيە قىلغان ئاق ئارغىماق ئۈستىدە قوللىرىنى قوۋۇشتۇرۇپ ، تۈگۈلگىنىچە مىختەك ئولتۇراتتى . مانا ، كۈن پېشىندىن

قايىرىلدى . ئىشان ئەتىگەن چالا - بۇلا قىلغان ناشتىدىن بېرى ئاغزىغا بىر يۇتۇم سۇ ، يا بىر بۇردا نان چاغلىق نەرسە سالمىدى ، خەلپە - سوپىلىرىغا بىرەر - يېرىمدىن توختاپ چۈشلۈك غىزا يەۋېلىشقا ئىجازەتمۇ بەرمىدى . خۇددى ئۆزىنىڭ قورسىقى ئاچمىسا باشقىلارنىڭمۇ قورسىقى ئاچمايدىغاندەك قورسىقى ئېچىپ غولدۇرلاپ كەتكەن خەلپە - سوپىلار « بىر يۇتۇم ئۇسسۇلۇق ئىچىۋالسىلا ، بىر لوقما غىزا يەۋالسىلا پىرىم » دەپ ئۆزاتقان ، جاناشتىكى ① شەربەتكىمۇ ، پىششىق باچكا گۆشىگىمۇ قاراپ قويمىدى . ئاخىر خەلپە - سوپىلار ئات ئۇستىدىلا قورسىقىنى ئازدۇر - كۆپتۇر ئەستەرلىۋالغان بولدى . بەش ۋاخ نامازنى قازا قىلىۋەتكەنىدى .ئات ئۇستىدە يېرىم كۈندىن ئارتۇق ئولتۇرۇپ ، پۇت - قوللىرى ئۇيۇشۇپ، تېلىپ ، مادارى قالمىغان خەلپە - سوپىلارنىڭ پېشىن نامىزىنى ئوقۇش باھانىسىدە ، پۇت - قوللىرىنى ھەرىكەتلەندۇرۇپ ، بىرەر - يېرىمدەم ھاردۇق ئېلىش خىياللىرىمۇ يوققا چىققانىدى .

كۈن بويى ئاق ئارغىماق ئۇستىدە مىدىرلىماي ئولتۇرغان خوجا مۇھەممەد يۇسۇپ ئىشانغا ھارتۇق يەتتىمۇ ياكى ئەيتاۋۇر بوگۈن كېچە ئوردامدا ② تۈنەش پىلانىنى ئەتىگە قالدۇرۇپ، مۇۋاپىقراق بىرەر چۈشكۈن ئىزدەپ ئەتراپقا پات - پات بويۇنداپ قاراشقا باشلىدى . پاكار - پاكار چالما تاملىق ، تۇرقىدىن نامرات كىشىلەرنىڭ ئۆيـ- ماكانى ئىكەنلىكى مانا مەن دەپ چىقىپ تۇرىدىغان ئۆيلەرگە ئانچە نەزىرىنى سېلىپ كەتمىدى . بايلارنىڭ كاتتىراق قورۇ - جايى ھېچ كۆزگە چېلىقمىدىغاندەك ئەمەس .

- قوش گۈمبەز مازار غوجامغا ③ يېتىپ كەلدۇقمۇ ؟ - دېدى ئىشان ئاق ئارغىماققا ياندىشىپ كېلىۋاتقان جەدە بايتال ئۇستىدىكى ئابدۇراززاق خەلپىگە قاراپ .

- ئاز قالدۇق ، پىرىم ، - دەپ ئالدىراپ - تېنەپ جاۋاب بەردى ئابدۇررزاق خەلپە ئەتىگەندىن بېرى ئىشان پىرىنىڭ تۇنجى قېتىم زوۋان سۇرگىنىدىن خۇش بولۇپ ، - ئەڭ كۆپ بولغاندا ئۇن يېتىم مۇساپە قالغاندۇر ئېھتىمالىم .

ئىشان لام ـ جىم دېمەي يەنە تۇگۇلۇۋالدى . شىۋىرغان بارغانسېرى ئەدىمەكتە ئىدى .
ئۇلار ساي تەرەپتىن ئېقىپ كەلگەن كىچىككىنە تارام ئېقىنىدا ئەينەكتەك تۇتقان نىپىز مۇزلارنى چوقۇۋېتىپ، ئاتلىرىنى سۇغىرىۋالغاندىن كېيىن يەنە يولغا چىقتى . ئۇزۇن ئۆتمەي ئەتراپى ئىككى ـ ئۈچ مو كەلگەندەك باغ بىلەن قورشالغان، ئانچە ھەشەمەتلىك بولىسمۇ كۆك نامراتلارنىڭ چالما تاملىق ئۆيلىرىدىن ئالاھىدە پەرقلىنىدىغان بىر قورۇ ـ جاي كۆزگە چېلىقتى . ئىشان بۇ قورۇغا ئۇمىد ۋە تەمە بىلەن بويۇنداپ قارىدى . قورۇنىڭ ئىچىدىكى قايسىبىر ئۆينىڭ مورىسىدىن قويۇق كۆكۈچ تۈتۈن تورۇلۇپ ـ تورۇلۇپ چىقىۋاتاتتى . تۈتۈننى كۆرۈپ ئىشاننىڭ كۆز ئالدىدا ئىششىق ھوجرا ۋە يۇمشاق يوتقان كۆرپە كەلدى .

ـ ئاشۇ قورۇ ـ جايغا چۈشكۈن قىلايلى ،ـ دېدى ئىشان ئابدۇراززاق خەلپىگە .

ئىشاننىڭ ئىجازىتىنى ئاڭلاپ قىرچاڭغۇ جەدە بايتالنىڭ ئۈستىدە روھسىز ئولتۇرغان ئابدۇراززاق خەلپە قايتىدىن خانلاندى، ھۇۋقۇشنىڭكىدەك كۆزلىرىنى قورۇ ـ جاي تەرەپكە خۇددى ئولجا ئىزدەۋاتقاندەك تىكتى .

ئۇلار يېنىقلاپ كېلىشكە ، دەرۋازا ئالدىدا خۇددى مۇشۇلارنىلا ساقلاپ تۇرغاندەك دۈگدىيىپ تۇرغان ئەللىك ياشلار چامىسىدىكى سەرپۇش تۇماقلىق بىر كىشى يۈگۈرۈپ دېگۈدەك كەلدى ـ دە ، ئىشاننىڭ ئاق ئارغىمىقىنىڭ چۇلۋۇرىنى قولىغا ئالدى ۋە ئارغىماقنىڭ ئۈزەڭگىسىنى سۆيۈپ، ئىشاننىڭ جۇۋىسىنىڭ پەشلىرىنى كۆزىگە سۈرتتى .

ـ ئەسسالامۇ ئەلەيكۇم ، ئى قۇتبىل ئەقباب بۈزرۈكۋار پىرىم ،ـ دېدى ئۇ كىشى ئىشاننى ئاتتىن يۆلەپ چۈشۈرۈۋېتىپ ، غېرىبانە كۈلبىمىزگە قەدەم تەشرىپ قىلغانلىقلىرى ئۈچۈن چەكسىز بەختىيارمەن .

ـ ھال ـ ئەھۋالىڭ نېچۈك، ئى قېرىندىشىم !

ـ جانابىي ئىشان پىرىمنىڭ دۇئاسىنىڭ بەرەكاتىدا قەدىر ئەھۋال .

ئىشاننىڭ تەكەببۇرلۇق چىقىپ تۇرغان كۆزلىرى بۇ ساخاۋەتچىنىڭ ئۈستۈۋېشىغا

سەپسېلىپ ئۆلگۈرگەنىدى .

- ئېيتقىنا ، قايسى سۈلۈككە ئىرادەت قىلغۇرسەن ؟

-ئەلۋەتتە سىلى ئۆزلىرى قۇتبىل ئەقتاب سۇلتانۇلمۇھەققىقىن بولمىش خوجا مۇھەممەد يۈسۈپ ئىشان ھەزرەت بۇزرۇكۋارىمىز تەۋرىتىۋاتقان ، بەندىلەرنىڭ سائادەت يولىغا باشلىغۇچى ئەھلى تەرىقەتنىڭ ئالتۇن قۇلۇپىنى ئاچقۇچى ئىشقىيە سۇلۇكىگە ئىرادەت قىلۇرمەن ، پىرىم .

- تولا ئوبدان ،- دېدى ئىشان چىرايىغا مەمنۇنىيەت كۈلكىسى يۈگۈرتۈپ ،- مېنى قانداق تونۇيسەن ، ئى ساخاۋەتچى زاتىل ئەقتابىم ؟

شۇ تاپتا ئىشان مانا مۇشۇنداق بىر چەت ماكاندا ئۆزىنى تونۇيدىغان ۋە بارلىق ئۇنۋانلىرىنى تولۇق بىلىدىغان بىر مۇخلىسقا يولۇققىنىدىن چەكسىز سۆيۈنۈپ كەتكەنىدى .

ھېلىقى ئادەم ئىشاننىڭ سىنچى كۆزلىرىگە دادىل قاراپ تۇرۇپ ، تەمتىرىمەيلا جاۋاب بەردى :

- ئوزا يىلى قەشقەرگە بارغىنىمدا ، ھېيتكاھ جامەسىدىكى جۈمە نامىزىدا مەسلە - مەرۇپ قىلىپ ، سۈلۈك تەرغىباتى ئېلىپ بارغانلىرىدا كۆرگەنىدىم . شۇنىڭدىن كېيىن بىر نەچچە جۈمە بېرىپ مۇبارەك جامالىلىرىنى كۆرۈشكە ، خۇش ناۋا ئاۋازلىرىنى ئاڭلاشقا مۇشەررەپ بولدۇم .

پىر بۇزرۇكنىڭ بىر ناتونۇش مۇخلىسىغا ئالاھىدە ئىلتىپات كۆرسىتىۋاتقانلىقىدىن تارلىقى كەلگەن ئابدۇرززاق خەلپە ئۇنىڭغا ئاداۋەت نەزىرى بىلەن شۇنداقلا قارىدى - دە بۇ كىشىنى بۇگۇن كونا ئاۋات ① ئۆتىكىدە ئۆزلىرىنى ياندىپ ئۆتۈپ كەتكەن قاراگىر ئاتلىق كىشىگە ئوخشاتتى . شۇ چاغدا ئابدۇرازراق خەلپىنىڭ كۆزى ئۇ كىشىنىڭ كۆزى بىلەن بىر نەچچە دەقىقە ئۇچراشقان ، ھېلىقى ئاتلىق كۆزىنى دەرھال ئېلىپ قېچىپ ، ئېتىنى

قامچىلىغىنىچە ئالدىراش كەتكەنىدى . ئەتتەڭ ، شۇ چاغدا ئابدۇرازراق خەلپە بەكرەك سىنچىلاپ قارىۋالغان بولسىچۇ كاشكى .

- ئى بۇرادەر ، - دېدى ئابدۇرازراق خەلپە ھېلىقى كىشىگە قاراپ ،- سىز بۈگۈن كونا ئاۋات تەرەپكە ئۆتتىڭىزمۇ ؟

- يوقسۇ ، خەلپەم ، دېدى ھېلىقى كىشى ئالدىراش - تېنەش - بۈگۈن ئەتىگەندىلا ئۆلۈك مەڭزىم توختىماي تارتىۋىدى ، ھەر قاچان ئۆيگە مېھمان كېلىدىغان چېغى دەپ مەھەللىدىن نېرى بولمىدىم . ئەسلىدە ئاللا ئىگەم بۈگۈن پىر بۇزرۇكۋارىمنىڭ جامالىغا قېنىپ ، تەرىتىگە سۇ ئىلىتىپ بېرىشكە بۇيرۇغانىكەن ، - ئۇ دەرھال ئېگىلىپ تۇرۇپ ئۆيگە تەكلىپ قىلدى ، قېنى ئۆيگە مەرھەمەت قىلىشسىلا ، پىرىم .

خۇددى مېھمان كېلىدىغاندەك ئالدىنئالائوت قالاپ ئىسسىتىۋەتكەن ئۆيگە كىرگەن ئىشان تام مەشىنىڭ تۆۋىدىكى قوشلاپ سېلىنغان كۆرپىنىڭ ئۈستىگە چىقتى - دە ، دۇئاغا قول كۆتۈرۈپ پاتىھە قىلدى . ئۆي ئىگىسى بىلەن قىسقىلا ئېسەنلىك سوراشتى . ئىشان ھەم ھارغان ، ھەم ئۇسسىغانىدى . شۇڭا ، لاچىنداننى جىقراق سېلىپ ئاچچىق قىلىپ دەملەنگەن پۇراقلىق زەپەر چايدىن ئارقىمۇ ئارقا ئۈچ پىيالە ئىچىۋېتىپ ، داستىخاندىكى ھۆل - قۇرۇق يەل - يېمىشلەرگىمۇ ، ئاغزىغا سالسا ئېرىپ كەتكۈدەك يېقىلغان ياغلىق توقاچقىمۇ ، خۇددى قەغەزدەك نېپىز پىشۇرۇلغان ھەمەك نانغىمۇ ئىشىھاسىزلا قاراپ قويۇپ مۈگدەشكە باشلىدى . ئىشانغا راستىنىلا سەپەر ھاردۇقى يەتكەنىدى . خەلپە - سوپىلار تۈزۈتسىزلا داستىخانغا تېگىش قىلىشقا باشلىدى . ھايال ئۆتمەيلا بىر چىنىدىن گۆش بىلەن چامغۇرنى مول توغراپ ، ئۈستىگە پىننە سېلىپ ئەتكەن ئاردۇق ئېشى - قىيمىلىق ئۈگرە كەلتۈرۈلدى . ئاش بەكمۇ ئوخشىغانىدى . ئىشان تەرلەپ تۇرۇپ بىر چىنە ئۈگرىنى پاك - پاكىز ئىچىپ تۈگەتتى . ئاشنىڭ شۇنچە تېز تەييار بولۇشى ھەممە ئىشا گۇمان بىلەن قارايدىغان ئابدۇرازراق خەلپىگە پەقەتلا غەيرىي تۇيۇلمىدى . چۈنكى، تولۇق بىر كۈن

ئاتلىق يول يۈرۈپ ھېرىپ كەتكەن ئابدۇررزاق خەلپىنىڭ ئاشنى كۆرۈپ ئىمانى قېچىپ كەتكەنىدى . باشقا سوپى - دەرۋىشلەر بولسا ئاشنىڭ ئۈستىگە ناننى بولدى دېگۈچە چىلاپ ، ئاچ كۆزلۈك بىلەن يالماپ يۇتماقتا ئىدى .

ئۆگرىنىڭ كەينىدىلا قول سۈيى ئېلىنىپ ، پولۇ تارتىلدى . ئىشاننىڭ ئالدىغا قويۇلغان لېگەننىڭ ئۈستىدىكى پولۇغا توخۇنىڭ ئىككى پاچىقى ئالاھىدە بېسىلغانىدى . باشقىلارغا ئىككى ئادەمگە بىر لېگەندىن توغرىلاپ پولو تارتىلغانىدى . ئابدۇرازىزاق خەلپە ، ئىشان پىرىنىڭ ئۆزىنى ئالدىدىكى تاۋاقتا تەكلىپ قىلىشىنى تەمە قىلىپ شۈنچە قاراپ كەتكەن بولسىمۇ ، خوجا مۇھەممەد يۈسۈپ ئىشاندىن ھېچبىر سادا چىقمىدى . كۆزلىرىنى ئاشۇ ئىككى توخۇ پاچىقىدىن ئۈزەلمىگەن ئابدۇرازىزاق خەلپە ، پىرىدىن ئىجازەت بولمىغانلىقى ئۈچۈن ، نائىلاج ئۆزىنىڭ ئالدىغا قويۇلغان تاۋاقتىكى پولۇغا قول ئۇزاتتى -دە ، تاۋاقدىشىدىن قىزغانغان ھالدا ئاشنىڭ ئۈستىگە بېسىلغان توخۇ گۆشىگە ئىنساپسىزلىق بىلەن چاڭ سالدى ۋە كەچكۈردەك ئالىقانلىرى بىلەن پولۇنى ئوچۇملاپ ئېلىپ ئاغزىغا ھەدەپ ئېتىشقا باشلىدى .

قۇرۇق ئۈزۈم ، گۆلە ، بېھى بېسىلىپ ئەتكەن پولۇ ھەقىقەتەن ئوخشىغانىدى . خوجا مۇھەممەد يۈسۈپ ئىشان ھەر بىر كاپام ئاشتىن كېيىن ، بىر يۇتۇمدىن ئاچچىق دەملەنگەن چاي ئىچىپ ئولتۇرۇپ يېرىم تاۋاق پولۇ بىلەن توخۇنىڭ ئىككى پاچىقىنى پاكىز يەۋەتتى . دۇئادىن كېيىن داستىخان يىغىشتۇرۇلۇشى ھامان ، خوجا مۇھەممەد يۈسۈپ ئىشان ھاردۇقتا قىستاپ كەلگەن ئۇيقۇ لەشكەرلىرىگە تەسلىم بولۇپ ، ئولتۇرغان جايىغا موكلا چۈشتى - دە ئۆي ئىگىسى قويۇپ بەرگەن قۇراق تەكيىگە بېشىنى قويۇپ ، خورەكنى باشلىۋەتتى . ئىشان پىرىنىڭ خورىكىنى ئاڭلاپ باشقا خەلپە - سوپىلارمۇ ياتقان يېرىگىلا ئول - تەتۈر قىڭغىيىشتى .

يەرنىڭ تېگىدىن ئاڭلانغاندەك بىر ئىڭراش ئابدۇرازىزاق خەلپىنىڭ تاتلىق

ئۇيقۇسىغا ھالاقەت بېرىپ ئويغىتىۋەتتى . ئۆيىنىڭ ئىچىدىكى قارا چىراغ پىل - پىل قىلىپ سۇس يورۇقلۇق چۇشۇرۇپ تۇراتتى . ئابدۇراززاق خەلىپە بېرىشىنى كۆتۈرۈپ ئاۋاز چىققان تەرەپكە شۇنداقلا قارىدى - دە چاچراپ ئورنىدىن تۇرۇپ كەتتى . چۈنكى ، خوجا مۇھەممەد يۇسۇپ ئىشان تۇگۇلۇپ ئىڭراپ ياتاتتى . خەلىپە ئىشاننىڭ قېشىغا چاققانلىق بىلەن كەلدى - دە بېشىنى يۆلەپ تىزىغا ئالدى . ئىشان لەۋلىرىنى چىشلەپ قانىتىۋالغانمۇ ياكى ئاغزىدىن قان يانغانمۇ ، جاۋغىيىدىن قان ئېقىپ قالغانىدى . كۆزلىرىنىڭ گۈنى ئۆچۈپ ، چىرايى ئۆلۈكنىڭ چىرايىدەك سارغىيىپ كەتكەنىدى .

- پىرىم .. نېمە بولدىلا ، پىرىم ؟- دەپ ۋاقىرىدى ئابدۇراززاق خەلىپە ھۆركىرەپ يىغلاشتىن ئۆزىنى ئاران -ئاران تۇتۇۋېلىپ .

ئىشان تىترەپ تۇرغان لەۋلىرىنى مىدىرلىتىپ تۇرۇپ ئۈزۈپ - ئۈزۈپ سۆزلىدى :

- پولۇ بىلەن چايغا زوقۇم سېلىنغانمىكىن دەيمەن .

- قاندان دەيلا ، پىرىم ؟- دېدى ئابدۇراززاق خەلىپە قاتتىق ۋەھىمىگە چۈكۈپ .

- ئىچ - باغرىمنى بىر مۇدھىش قول رەھىمسىزلىك بىلەن سۇغۇرۇۋالماقچى بولغاندەك قاتتىق مۇجۇپ ئاغرىپ كېتىپ بارىدۇ ... تەقدىرى ئەزەلنىڭ ھۆكمى بويىچە بۈگۈن مۇشۇ يەردە ئەجەل شارابىنى ئىچىدىغان ئوخشايمەن . قىلماقچى بولغان يەنە نۇرغۇن پىلانلىرىم بار ئىدى . ئەمدى بۇلارنى رويابقا چىقارماق زاتىل ئەقبان مۇرىتىم بولمىش خەلىپەم بىلەن جوجىزادەم ھىدايىتۇللا ئىشانغا باغلىق بولۇپ قالدى ، - ئىشاننىڭ نەپىسى قىسىلغان بولسا كېرەك ، بىر نەچچە دەقىقە تۇرۇۋالغاندىن كېيىن يەنە سۆزىنى داۋام قىلدى ، - ۋەسىيىتىم شۇكى ، يارمۇھەممەد باي بىزگە نەزرە - نىياز قىلىپ بەرگەن ياغدۇدىكى ئون ئىككى پەرسەخ يەرنى ھەزرىتى پەيغەمبەر ئەلەيسساسالام ماڭا بىشارەت قىلىپ بېغىشلىدى . زامانى ئاخىرىدا مۇرىتلىرىم بىلەن شۇ يەردىن قوپارمەن . مېنى شۇ يەرگە دەپنە قىلغايسىزلەر ...

ئىشان بىر ئازدىن كېيىن ئابدۇراززاق خەلىپە سەللىسىنى ئاختۇرۇشنى بۇيرۇدى . خەلىپە سەللىسىنىڭ قېتىدىن بىر تال تېرە قاپچۇقنى تاپتى . ئىشان خەلىپىگە قاپچۇقنى ئېچىشنى بۇيرۇدى . قاپچۇقتا يۆگەكلىك قەغەز بار ئىدى . قەغەزنى ئىشارەت قىلىپ تۇرۇپ سۆزىنى داۋاملاشتۇردى :

- مۆھتەرەم خەلىپە ، بۇ ئەزىز پەرزەنتىم ۋە ۋارىسىم ھىدايىتۇللا ئىشاننىڭ قۇتبىل ئەقتابلىق ئىرشادنامىسىدۇر ، مەھكەم ساقلاپ قويۇپ ، ئاخىرەتلىك ئىشلىرىمنى تۈگىتىپ بولغاندىن كېيىن ، ئەھلى - مۇخلىسلىرىمغا خوجىزادەمنى سۇلۇك پېشۋاسى ، قۇتبىل ئەقتاب ئىشان دەپ جاكارلىغايسىز ، يارەببىم ، پېقىر ئاسىي بەندەڭنىڭ تۆۋىسىنى قوبۇل قىلىپ ، ئاسان ئاغرىق ، ئاسان ئۆلۈم بەرگەيسەن .

خوجا مۇھەممەد يۇسۇپ ئىشان شۇنداق دەپ نىدا قىلدى ، - دە سىلكىنىپ تۇرۇپ قەي قىلغاندىن كېيىن ، خارتتىدە بىرنى تىنىپ جان ئۈزدى . شۇ ھامان قۇلاق - بۇرنىدىن سۇس قان كەلدى .

ئەسلىدە ئەشەددىي قىساسخور ئىسھاقىيە مۇرىتلىرىنىڭ خەلىپىسى سەئىدمۇھەممەد خوجىنىڭ تاپشۇرۇقى بىلەن قوش گۇمبەردە كۈتۈپ تۇرۇپ ، خوجا مۇھەممەد يۇسۇپ ئىشانغا " مۇرىت ھىيلىسى " نى ئىشلىتىپ ئىشەندۈرۈپ ، تامىقىغا زەھەر سېلىۋەتكەنىدى . ئابدۇراززاق خەلىپە تېخىچىلا ئۇخلاۋاتقان سوپى - دەرۋىشلەرنى ۋاقىراپ ئويغاتقاندىن كېيىن ، سىرتقا چىقىپ ئۆي ئىگىسىنى ئىزدىدى ، ئەمما ھېچ يەردىن تاپالمىدى . ئۆي ئىگىسى ھەمراھلىرىنى ئەگەشتۈرۈپ ئاللىبۇرۇن نەلەرگىدۇر غايىپ بولغانىدەك قىلاتتى ...

باش ئەزان ۋاقتى يېقىنلىشىپ قالغانىدى . خوجا ھىدايىتۇللا ئىشان تېخىچىلا دادىسى خوجا مۇھەممەد يۇسۇپ ئىشاننىڭ قەبرىسىگە بېشىنى قويۇپ بۇقۇلداپ يىغلاۋاتتى . ئاچچىق ئەسلىمىلەر ئۇنىڭ يۈرەك باغرىنى خۇن قىلىپ ، قەلبىدىكى ئاداۋەت

گۈلخانلىرىنى تېخىمۇ ئۇلغايتىۋەتكەنىدى . ئۇ ئۇنسىز نىدا قىلماقتا ئىدى :

- ئى جەنناتماكان پەدەرى بۇزرۇك ، مەھشەرگاھتا خاتىرجەم ياتقايسىزكى ، سىز كۆز رىيازەتلەرنى چېكىپ روياپقا چىقىرىشقا ئۇلگۈرمىگەن بۈيۈك مەقسەتلەرنى مانا مەن روياپقا چىقىرىش ئالدىدا تۇرماقتىمەن . شاھزادە يولۋاسخان بىلەن دەھرىي سۇلتان ئابدۇللاخان ئوتتۇرىسىدىكى نىزا - ئاداۋەت گۈلخانلىرىنى بولدى دېگۈچە ئۇلغايتىپ ، ئاتا- بالىنى بىر - بىرىگە دۈشمەنلەشتۈردۈم . ئۇلار ھازىر ئۆز ئارا خىرس قىلىشىپ قىلىچ بىلىشىۋاتىدۇ . پات يېقىندا يولۋاسخاننىڭ تۈمەن كىشىلىك لەشكىرى ئاستانىگە قاراپ ئاتلىنىدۇ . ئاستانىدىكى ئاشۇ ئىسھاقىيەچى مۇلھىد قارا مۇسۇلمانلاردىن سىز پەدەرۇ بۇزرۇكنىڭ قىساسىنى ئېلىپ ، قانلىرىدا تۈگمەن چۆرگىلەتمىسەم ، پوستلىرىغا سامان تىقىپ ، پۇت - قوللىرىنى كېسىپ كۆتەك قىلىۋەتمىسەم ۋە ئاختا قىلىپ ، ناجىنىسلار تويىغا قېتىۋەتمىسەم ، سىزنىڭ پۇشتىڭىز بولماي كېتەي ....

دەرگاھىغا باشىم قويۇپ نالا قىلسام

كۆز يېشىمنى ئاققۇزىبان ژالە قىلسام ،

بايانلار كېزىپ خوجام بەندەم دېگەيمىكىن

ھۆم ئاللاھ ھۆم ھۆم

ھۇۋۋى ئاللاھ ھۆم !

ھەزرەت خانىقاسىدىن ئاڭلانغان بۇ جەررە - ساما ساداسى ھىدايىتۇللا ئىشانىنىڭ خىيال يىپلىرىنى ئۈزۈپ قويدى . ئىشان قىسقىلا دۇئا قىلغانىدىن كېيىن ئورنىدىن تۇرۇپ گۈمبەززىنىڭ سىرتىغا چىقتى . كېچە ئاسمىنى تولىمۇ سۈزۈك ئىدى . تولۇن ئاي ئاسمان گۈمبىزىدە تەنھا ئۈزۈپ يۈرەتتى . ھىدايىتۇللا ئىشانغا تولۇن ئاي پۈتكۈل ياغدۇ قەبرىستانلىقىغا نۇر - زىيا تۆكۈۋاتقاندەك تۇيۇلۇپ كەتتى . خانىقادىكى سوپى - دەرۋىشلەر

توختىماي ساما سېلىپ ، تەلقىن ئېيتىۋاتاتتى :

قايدا بارسام ياد ئېتىپ يىغلىسام مەن ،
خىزمىتىدە بېلىم مەھكەم باغلىسام مەن .
ھەسرىتىدە يۈرەك باغرىم داغلىسام مەن ،
دوستلار ، مېنى خوجام بەندەم دېگەيمىكىن ①
ھۆم ئاللاھ ھۆم ھۆم !
ھۇۋۋرى ئاللاھ ھۆم !

ھىدايىتۇللا ئىشان بۇ جەررە تەلقىن ساداسىغا قۇلاق سالغاچ خانىقاغا قاراپ تېز - تېز مېڭىپ كەتتى .

ئۈچىنچى باب تەخت غوۋغاسى

1

مۇشۇ كۈنلەردە سۇلتان ئابدۇللاخاننىڭ كەيپى تولىمۇ چاغ ئىدى . ئوردىنى بىر قىسمىم ئاسىي مۇناپىق ئەمىرلەردىن تازىلىغاندىن كېيىن ، غەزىپى ، گۇمانىورلۇقى خېلىلا بېسىلىپ قالغانىدى . قەشقەرگە ماڭدۇرغان ئايغاقچىلاردىن شاھزادە يولۋاسخاننىڭ تىنچىپ قالغانلىقىنى ، باشقا خۇپىيانە ھەرىكەتلەردە بولماي ھەرىمىدە ئەيش - ئىشرەت بىلەن بەزمىگە مەشغۇل بولۇۋاتقانلىقىنى ئاڭلاپ ، خېلىلا خاتىرجەم بولدى ۋە ئاللادىن ئوغلىنىڭ كۆڭلىگە ئىنساپ ، تەۋپىق تىلىدى . ئوردا ئەركانلىرىمۇ ئەتىگەنلىك قوبۇلغا كىرگەندە شاھىنشىن ئىچىدە ئەركىن - ئازادە نەپەس ئالالايدىغان بولدى . ئەمما . ئاستانىدىكى جىددىي ھالەت ، ئوردا ئەركانلىرىغا ، بولۇپمۇ لەشكىرىي ئەمىرلەرگە ئېلىپ بېرىلغان تەقىب بوشاشتۇرۇلمىغانىدى .

لەشكىرىي ئەمىرلەر كۈندە ئىككى قېتىم خانغا كۆرۈنۈش قىلىپ تۇرۇۋاتاتتى . ئۇلارنىڭ خوتۇن - بالىلىرىنىڭ ئاستانىدىن خالىغانچە ئايرىلىشى چەكلەنگەنىدى . ئەلۋەتتە بۇ قاتتىق تەقىبنىڭ ئىلىپ بېرىلىشىغا تېخى يېقىندىلا ئىككى مىڭ كىشىلىك ئەسكىرى بىلەن خوتۇن ، بالا - چاقىلىرىنى ئېلىپ ، قەشقەرگە شاھزادە يولۋاسخاننى پاناھداپ قېچىپ كەتكەن ئەمىر مىرزا يۈسۈپبەگ ۋەقەسىنىڭ سەۋەب بولغانلىقىنى ھەممە بىلەتتى . بارلىق چوڭ - كىچىك ئوردا ئەركەنلىرى دەككە - دۈككە ئىلكىدە ھەر بىر قەدىمىنى ئاۋايلاپ بېسىشاتتى .

بۈگۈن ئەتىگەنلىك قوبۇلدىن كېيىن لالىزار راۋاقنى كۆڭلى تارتىپ قالغان سۇلتان ئابدۇللاخان تۇرپاندىن كەلگەن جىيەن قىزى مەلىكە مۆھتەرەم خېنىمنى چاقىرىپ كېلىشكە چاپارمەن ئەۋەتتى .

مەلىكە مۆھتەرەم خېنىم لالىزار راۋاققا يېتىپ كەلگەندە ئابدۇللاخان كۆل بويىدىكى شاھانە سۇپىدا خىيال سۈرۈپ ئولتۇراتتى . ئۇ مەلىكىنى كۆرۈپ ، چىرايىغا يېقىملىق تەبەسسۇم يۈگۈرتتى . مەلىكە بېشىغا ئالتۇن ئوتۇغات قىستۇرۇلغان مەرۋايىت توپپا كىيىۋالغان بولۇپ ، قىرىق تال قىلىپ ئۆرۈۋالغان سۇمبۇل چاچلىرى يەلكىسىگە چۈشۈپ تۇراتتى .

ئەتلەس كۆڭلەك ئۈستىدىن باغلىۋالغان قاشتېشى كەمىرىگە سۇلتان ئابدۇللاخان ھەدىيە قىلغان ئالتۇن ساپلىق خەنجەرنى ئېسىۋالغانىدى . قىزنىڭ نازۇك قەددىگە ماس كەلمىگەن يوغان خەنجەر ھەر بىر قەدەم ئېلىشىغا ماسلىشىپ ، يەڭگىل پۇلاڭلايتتى . مەلىكە ئاشۇ تۇرقى بىلەن سۇلتان ئابدۇللاخاننىڭ كۆزىگە كېپىنەكتەك كۆرۈنۈپ كەتتى .

- ئەسسالامۇ ئەلەيكۇم ، خان ئاتا ،- دېدى مەلىكە خاننىڭ ئۇدۇلىغا كېلىپ ، ئىككى قولىنى كۆكرىكىگە ئېلىپ ئېھتىرام بىلدۈرۈپ .

- ۋەئەلەيكۇم ئەسسالام ، كېلىپ ، مەلىكەم ،- دېدى خان قىزغا ئاتىلارچە مېھرى

بىلەن قاراپ ، - كىلىك ، قىشىمغا كىلىپ ئولتۇرۇڭ كۆن بويى ئوردا ئەركانلىرىنىڭ خۇشامەت ، تەزىملىرى ، سۈنئىي ھۆرمەتلىرى ، ياسىما ھەجىيىشلىرى ، بىر خىل يوسۇندا تەكرارلىنىدىغان زىيادە ماختاش ، كۆككە كۆتۈرۈشلىرىدىن زېرىككەن سۇلتان ئابدۇللاخان كىچىك بولىسمۇ ئۆز سۆزلۈك ، ئەركىن پىكىر قىلىدىغان ، خۇش چاقچاق ، يېشىغا ۋە جىنسىغا ماس كەلمىگەن ھالدا ھاكىمىيەت ، سەلتەنەت ئىشلىرىغا ئالاھىدە كۆڭۈل بولىدىغان بۇ قىزنى ياقتۇرۇپ قالغانىدى .

شوخ ، چىچەن ، مەيلى چوڭ ، مەيلى كىچىك دېمەي ھەر قانداق ئادەمنىڭ نۇقسان ، سەۋەنلىكلىرىنى كۆرستىپ بېرىپ ، تەنبىھ بېرىدىغان بۇ قىزنىڭ خاننىڭ بىر خىل يوسۇندىكى بۇرۇقتۇرما ئوردا ھاياتىغا يېڭى مەزمۇن يېڭى مەنە قوشقانىدى . مانا شۇ چاغقىچە ئوردا ئەركانلىرىنىڭ ھېچقايسىسى شىكارغا چىققاندا سۇلتان ئابدۇللاخان بىلەن شىكار قىلىش ، ئوقيا ئېتىشتا بەسلىشىشكە پېتىنىپ باققان ئەمەس ، ئەمما مەلىكە مۆھتەرەم خېنىم خان بىلەن شىكارغا چىقىپ ئوقيا ئېتىشتا بەسلىشەتتى ، ھەتتا خاننى يېڭىۋالغانىدى . خان مۆشتۇمدەك قىزنىڭ مەرگەنلىككە دەرھال قول قويىدى . بۇ ئىش خانغا بەكمۇ يېڭى ۋە كۆڭۈللۈك تۇيۇلدى . يېڭىلىق يالغۇز بۇلا ئەمەس ئۆزىنى پۈتكۈل سەئىدىيە خانلىقى تەۋەسىدە شاھماتنىڭ پىرى دەپ ھېسابلايدىغان خان مەلىكە بىلەن شاھمات ئويناشتا بەسلىشىۋىدى ، ئون قەدەم ماتا - ماتمايلا مات بولدى . قايىل بولماي ئۇدا بەش قول تۇتۇشۇۋىدى ، ئۈچ قول يېڭىلدى . ئىككى قول تەڭلەشتى . بىرەر قېتىممۇ بولسا ئۇتۇۋقا ئېرىشەلمىگەن ئابدۇللاخان ، شۇنچە يىللاردىن بېرى ئوردا ئەركانلىرى بىلەن ئوينىغان نۇرغۇن شاھماتلىرىدا ھەر قېتىمدا غالىب چىققانلىقىدىن گۇمانلاندى . ئاشۇ خۇشامەتچى ئوردا ئەركانلىرىنىڭ ئۆزىگە قەستەن يېڭىلىپ بەرگەنلىككە ، ئۆزىنى مات قىلىشقا ماھارىتى يېتىپ تۇرۇپمۇ جۈرئەت قىلالمىغانلىقىغا ئەشەندى ۋە ئۆزىنىڭ خېلى نۇرغۇن ئىشلاردا باشقىلاردىن مۇتلەق ئۈستۈن تۇرمايدىغانلىقىنى چۈشەندى . ناۋادا مەلىكە

مۆھتەرەم خېنىمغا يولۇقمىغان بولسا ئۆزىنى ئۆمرىنىڭ ئاخىرىغىچە ئەقىل- پاراسەت ۋە ھەر قانداق ئىشتا ، ھەر قانداق ئادەمدىن ئۈستۈن تۇرىمەن دەپ ھېسابلاپ ئۆتۈپ كېتەر ئىكەن .

مانا ئۇ ساختا غالىبلىقنىڭ خۇشاللىقىدىن ھەقىقىي مەغلۇبىيەتنىڭ لەززىتى ئۈستۈن تۇرىدىغانلىقىنى ، يېڭىلىش ، نائىشەنچ ، خىرىس ۋەھىمىسىدە ئويناالغان سىنىشىشلارنىڭ ھاياتقا باشقىچە مەنە ، خۇشاللىق ئاتا قىلىدىغانلىقىنى بىلدى . شۇڭلاشقا ، سۇلتان ئابدۇللاخان بىردەم ئارام تاپسىلا مەلىكە مۆھتەرەم خېنىمنى يېنىغا چاقىرتاتتى ، مەلىكىنىڭ خان ھېس قىلغان ئارتۇقچىلىقلىرى يالغۇز بۇلا ئەمەس . خان مەلىكىنىڭ يېقىملىق ئاۋازىدىن نەۋائى ، لۇتپى ، جامى، ئۆمەر ھەييام ، قىدىرخان يەركەندى ، سەككاكى ، مەۋلانا يۇسۇپ ، سەئىدخان سۇلتان ئابدۇرەشىد خان ، مۋلانا يۇسۇپ ، سەئىدخان ، سۇلتان ئابدۇرەشىدخان مومىسى مۇقامشۇناس ، شائىرە خانىش ئامانىنساخانىلارنىڭ شېئىرلىرىنى دېكماتسىيە قىلدۇرۇپ ئاڭلايتتى . مەلىكىنىڭ يۇمران قوللىرىدا قومۇش قەلەم بىلەن قەغەز يۈزىگە چۈشۈرگەن گۈزەل ھۆسنخەتلىرىدىن زوقلىناتتى . ۋە ئۆزىمۇ قولىغا قومۇش قەلەمنى ئېلىپ ھۆسنخەت ماھارىتىنى مەشىق قىلاتتى . تىل -ئەدەبىيات ، فەلەكىيات ، ھېساب ، ئىلمىي نۇجۇم ، لەشكىري ئىلىم ... قاتارلىق پەنلەر ھەققىدە كۆز قاراشلىرىنى شەرھلەپ مۇنازىرىلەشەتتى ، ئوقۇغان كىتابلىرى ھەققىدە دەتالاش قىلىشاتتى . مەلىكىنىڭ ئەجدادلارنىڭ سەلتەنەت تىكلەش يولىدا ئېلىپ بارغان ھەربىي يۈرۈشلىرى ، ئۇرۇش سەنئىتى ، قوللانغان تەجرىبىلىرى ھەققىدىكى بايانلىرى سۇلتان ئابدۇللاخاننى ھەم ھەيران قالدۇراتتى ، ھەم قايىل قىلاتتى . ئىككىسىنىڭ لەشكىري تەدبىر ، جەڭنامىلەر ھەققىدىكى مۇنازىرىلىرىنىڭ كۆپىنچە ئايىغى چىقمايتتى . بۇنداق چاغدا ئابدۇللاخان ئۆزىنىڭ سۇلتانلىقىنىمۇ ، قىرانلىق دەۋرىدىن ھالقىغان چوپچوڭلا بىر ئادەم بولۇپ قالغانلىقىنىمۇ تامامەن ئېسىدىن چىقىراتتى - دە ، بەئەينى بىر تەنتەك بالىغا ئايلىنىپ قالاتتى . بىر ئاز بولسىمۇ ھاكىمىيەت ، يۇرتدارچىلىق غېمىدىن قۇتۇلۇپ ، ئۆزىنى ئەركىن

ـ ئازادە سېزەتتى . ۋۇجۇدىدىكى غەم ، يۈرىكىدىكى دەرد ـ ھەسرەتلىرى يوقىلىپ ، ۋۇجۇدىكى خۇشاللىق ، كۆڭۈل ئازادىچىلىك ئىگىلەيتتى . ئەمما يالغۇز قالغان چاغدا مۇشتۇمدەك بىر قىزنىڭ ئەقىل ـ پاراستىنى ، ئىلىم ـ كامالىنى ، ساداقىتىنى ئوغۇللىرىغا ، بولۇپمۇ چوڭ ـ ئوغلى شاھزادە يولۋاسخاننىڭ ئەقلى ـ پاراسەت ، ئىلىم ـ كامالەت ، ئەخلاق ـ پەزىلىتى بىلەن سېلىشتۇرۇپ مەيۈسلىنەتتى ، ھەسرەتلىنەتتى . شۇ سەۋەبلىكمۇ تەڭرى ئەر ھەممەتلىك قىلىپ ياراتقان بۇ قىزنى ھەرگىزمۇ كىچىك بالا قاتارىدا كۆرمەيتتى . چوڭ ئادەملەردەك كۆرۈپ ھۆرمەت قىلاتتى . قىزنىڭ بالىلىق قىلىپ ئەركىلەشلىرىدىن ، خۇيلىنىشلىرىدىن ھۇزۇر ئالاتتى . چىن يۈرىكىدىن چىقىرىپ قاقاقلاپ كۈلەتتى . كۆڭگە بىر ۋاخ بولىسىمۇ مەلىكە بىلەن بىر داتىخاندا ئولتۇرۇپ غىزالانمىسا ، يېگەن تائاملىرى ئاغزىغا تېتىمايتتى ، كۆڭلى پەرىشان بولاتتى ، خۇددى كىچىك بالىغا ئوخشاش خۇيلىناتتى ، ئەتراپىدىكى مەھرەملىرىگە ئورۇنسىز ئازار بېرەتتى .

سۇلتان ئابدۇللاخاننىڭ بۇ قىلىقىدىن چوڭ خانىش ۋە بىر قىسىم ئەمىرلەر نارازى ئىدى . " بىر ئەلنىڭ خاقانى بولغان كىشى خانلىق سۈر ـ ھەيۋىسىنى كۆرۈپ تاشلاپ كىچىككىنە بىر قىز بالا بىلەن دوست بولۇپ ، ئويۇن ـ تاماشىغا مەشغۇل بولىسا سالاپىتىگە نۇقسان يېتىدۇ . شاھانە شەۋكىتى تۆۋەنلەپ كېتىدۇ " دەپ غۇدۇرىشاتتى ، ئەمما كۆڭۈللىرىدىكى بۇ خىياللىرىنى خانغا ئېيتىشقا جۈرئەت قىلالمايتتى .

تۇرپاننىڭ نائىب ئەمىرى سەئىد باباخان سۇلتاننىڭ ئاغىچىشى شەمشىبانۇ مەلىكە بولىسا قىزىنىڭ سۇلتان ئابدۇللاخان بىلەن زىيادە يېقىنلىقىدىن كۆڭلى ھەم خۇشال ، ھەم پىرىم ئىدى . خۇشاللىقى قىزىنىڭ چوڭ خاننىڭ نەزىرىگە ئىلىنىشىپ ، ئەتىۋارلىنىۋاتقانلىقى ، ئەمما ھەرەمدىكى خانىش ئايىم ، شاھبۇنۇ ، مەلىكىلەرنىڭ تارلىق قىلىپ ، مەلىكە مۆھتەرەم خېنىمنىڭ كەينىدىن ، ئېيسىلزادىلەرگە خاس نازاكىتى ، مەلىكىلەرگە خاس لاتاپىتى يوق دەپ غەيۋەت قىلىشلىرىدىن كۆڭلى تولىمۇ پىرىم بولاتتى ،

ئەمما قىزنى خان تاغىسىدىن يىراقلاشتۇرۇشقا ئامالسىز ئىدى.

- بۇگۈن سىز بىلەن شاھماتتا راۋۇرۇس بىر قول تۇتۇشۇپ باقاي دەيمەن ، قىزىم ،- دېدى ئابدۇللاخان .

- يىقىلغان چېلىشقا تويماپتۇ دەپ ، يەنە شاھمات خۇمارلىرى تۇتۇپتۇ - ھە ، خان ئاتا ،- دەپ مەلىكە مۇھتەرەم خېنىم ۋىلىقلاپ كۈلۈپ ، - بوپتۇ ، بۇ دورەم سىلى بىلەن پەرزىنىنى ئېلىۋېتىپ ئوينىاي ، مېنى بىر قول يېڭىۋالغان بولۇپ كۆڭۈللىرىنى ئارام تاپقۇزسىلا .

- بىلىپ قويۇڭ ، قىزىم ، خان تاغىڭىز ئەزەلدىن سەركەردىسى يوق لەشكەر بىلەن جەڭ قىلغان ئەمەس .

- سەركەردىسى يوق لەشكەر بىلەن جەڭ قىلسا ، ئاسان يېڭىۋالغىلى بولىدۇ ئەمەسمۇ ، خان ئاتا .

- بۇنداق غەلىبىنىڭ نېمە ئەھمىيىتى ، بۇ دېگەن ئويئوچۇقلا ئاجىزلارنى بوزەك ئەتكەنلىك ، نامەردلىك ، ھەرگىزمۇ باھادىرلىق ئەمەس .

- رەقىبىنىڭ ئۆزىدىن قۇدرەتلىك ئىكەنلىكىنى بىلىپ تۇرۇپ ئۇرۇش ئىلان قىلىشچۇ ،ئەمسە ؟

- قاراملىق ،- دەپ كۈلدى ئابدۇللاخان .

- ياق ، نادانلىق ،- دەپ كۈلدى مەلىكە مۇھتەرەم خېنىم .

- گاھى قاراملىقمۇ غەلىبىگە ئېرىشتۈرىدۇ ،- دېدى سۇلتان ئابدۇللاخان قايىل بولماي ، - كۈچلۈك رەقىبىڭمۇ ئاجىزلىقى ، يېڭىلىدىغان ۋاقتى بولىدۇ .

- ئۇغۇ شۇنداق ،ئەمما بۇنداق غەلىبە - نۇسرەت كۆپىنچە تەدبىرلىك ، پاراسەتلىك ، ماھارەتلىك ، سەركەردىلەرگە مەنسۇپ بولىدۇ . - دېدى مەلىكە ئېتىراز بىلدۈرۈپ - قاراملاردا كۈچلۈك رەقىبىنىڭ ئاجىزلىقىنى بىلىۋالغۇدەك پاراسەت نېمە ئىش قىلسۇن .

ئۇلار ئەنە شۇنداق مۇنازىرىلىشىپ ، شاھمات ئۇرۇقىنى تىزىپ تۇرۇشقا ، ئاستانە ،

ئەمىرى ، قوشۇمچە ئاستانە مۇھاپىزەتچىلەر لەشكەر گاھىنىڭ سەركەردىسى مىرزا باباقبەگ يېتىپ كەلدى ـ دە ، خانغا سالام بەردى .

ـ نېمە ئىش ؟ـ دېدى ئابدۇللاخان كەيپسىزلەنگەن ھالدا قاپىقىنى تۈرۈپ .

ـ ئالىھەزرىتىمگە مەلۇم بولغاي ، قەشقەردىن مەخپىي مەلۇمات كەلدى . شاھزادە يولۋاسخان ئاستانىگە يۈرۈش قىلىش ئۈچۈن جىددىي تەييارلىق كۆرۈۋېتىپتۇ .ـ دېدى مىرزا باباقبەگە جىددىي يوسۇندا .

ـ نېمە ؟ شاھزادە ئاستانىگە لەشكەر تارتىپ كېلەمدىكەن ؟ ـ دېدى ئابدۇللاخان چۆچۈگەن ھالدا . ئۇ بىر ئاز تۇرۇۋالغاندىن كېيىن چارلاشقان قويۇق ساقاللىرىنى تۇتاملىغىنىچە گېپىنى داۋاملاشتۇردى ، ـ يا ھەزرەت ، بۇ شاھزادىدە ئىنساپ ، تەۋپىق دېگەن نەرسىلەر راستىنلا قالمىغانمىدۇر .

ھېچكىمدىن سادا چىقمىغاندىن كېيىن خان مىرزا باباقبەگدىن سورىدى :

ـ بۇ خەۋەر ئىشەنچلىكمۇ ، ئەمىرىم ، يەنە ئالدىراقسانلىق قىلىپ ، ئىلگىرىكىدەك دوستلارنى يىغلىتىپ ، دۈشمەننى كۈلدۈرىدىغان ئىشلارنى قىلىپ يۈرمەيلى دەيمنا .

ـ مەلۇمات ئىشەنچلىكتۇر ، ئادالەتپاناھىم ـ دېدى مىرزا باباقبەگ گەپنى ئۈزۈپلا ۋە يېنىدىكى ئوڭ قېشىنى ئۈستىدە بىرئىلىك تارتۇقى بار تەمبەل يىگىتنى كۆرسىتىپ تۇرۇپ گېپىنى داۋاملاشتۇردى .ـ بۇ خەۋەرنى مانا بۇ سادىق سەركەردىلىرى قەشقەرگە بېرىپ ئۆز ئاغزى بىلەن ئەكەلدى .

ـ خان ئالىيلىرىنىڭ دۆلەتلىرى مەڭگۈ زىيادە بولغاي ، سەلتەنەتى ئەبەدىلئەبەد روناق تاپقاي ،ـ دېدى يىگىت مىرزا باباقبەگنىڭ گېپى تۈگىشى ھامان چاققانلىق بىلەن لەشكىرىي ياساق بويىچە يەگتىزلىنىپ خانغا ئېھتىرام بىلدۈرۈپ .

سۇلتان نەزىرىنى يىگىتكە قايتا ئاغدۇردى ، بېشىدىن ئايىغىغىچە ئىنچىلىك بىلەن نەزەر تاشلىدى . يىگىتنىڭ ياشلىق جاسارىتى ئۇرغۇپ تۇرغان بەستى سۇلتاننىڭ

قايىللىقىنى قوزغىدى .

- ئىجازەت ،- دېدى سۇلتان يىگىتنىڭ ئېھتىرامىنى قوبۇل قىلغانلىقىنى بىلدۈرۈپ ۋە مىرزا باباقىبەگدىن سورىدى ، بۇ باھادىر ئوغلان كىم بولىدۇ ، ئەمىرىم ؟

- ئاستانە قورۇقچى لەشكەرگاھى مىڭبېگى ، ئۆزى تۇرلۇك جەڭ ماھارەتلىرىنى پىششىق ئىگىلىگەن سەرخىل شەمشەرۋازلاردىن .ئىسمى شىرئەلى باھادىر . يېقىندا قەشقەر تەرەپتىن ئەھۋال بىلىپ كېلىشكە ماڭدۇرغانىدىم . تېخى بايىلا ئاستانىگە قايتىپ كېلىشى .

- ھە ئەمدى قەشقەردە كۆرگەن - ئاڭلىغانلىرىڭنى خان ئالىيلىرىغا سۆزلەپ بەر ،- دېدى مىرزا باباقىبەگە يىگىتكە بۇيرۇق قىلىپ .

شىرئەلى باھادىر سۆزلەشكە تەمشەلدىيۇ ، مەلىكە مۆھتەرەم خېنىمغا قاراپ تەئەججۈپ ئىلكىدە توختاپ قالدى .

- سۆزلەۋەر ، باھادىر يىگىت ، مەلىكەم ئۇچۇن لەشكىري ئىشلارنى سىر تۇتماق بىھاجەت ، دېدى ئابدۇللاخان شىرئەلى بھادىرنىڭ كۆڭلىنى چۈشىنىپ .

يىگىت قەشقەردىكى بەزمىخانىدا گۈلشەن بىلەن كۆرۈشكىنىنى يوشۇرغاندىن باشقا ، گۈلشەننىڭ ئاغزىدىن ئاڭلىغان شاھزادە يولۋاسخاننىڭ بارلىق مەخپىيەتلىكلىرىنى ۋە ئەتىسى يولۋاسخاننىڭ ئوردا مەھرەملىرىدىن ئېرىشكەن مەلۇماتلارنى تولۇقى بىلەن سۆزلەپ بەردى ھەمدە ھىدايىتۇللا ئىشاننىڭ شاھزادە يولۋاسخانغا ھەمدەم بولۇش ئۈچۈن ئىشقىيە سۇلۇكىدىكى مۇرىت - مۇخلىسلىرىدىن بىر سوپى لەشكەرلەر قوشۇنى تەشكىللەپ قورالاندۇرۇۋاتقانلىقىنى ،ئاستانە ، مەكىت ، مارالبېشى ، قارغىلىق ، پوسكام ... قاتارلىق يۇرتلاردىكى مۇرىتلىرىنى ھەرىكەتلەندۈرۈش ئۈچۈن خەلپە ، سۇلۇك مەسئۇللىرىنى ماڭدۇرغانلىقىنىمۇ قوشۇپ قويدى .

- شۇنچە كۆپ لەشكىري مەخپىيەتلىكلەرنى قانداق بىلىۋالدىڭ ، باھادىر يىگىت ؟

غايىبنى بىلىش كارامىتىڭ بارمۇ يا سېنىڭ، - دېدى ئابدۇللاخان شىرئەلى باھادىرنىڭ سۆزلىرىگە بىر ئىشىنىپ ، بىر ئىشەنمەي .

شىرئەلى باھادىر ئۆزىنى تۇتۇۋېلىپ تەمتىرىمەيلا جاۋاب بەردى .

- ئالتۇن - كۈمۈش ، زۈۋانسىزنىمۇ سۆزلىتىدىكەن ، قىبىلىگاھىم .

- مانا بۇ قارامىلارنىڭ ۋۇجۇدىكى ئۆزىدىن كۈچلۈك رەقىبلىرىنىڭ ئاجىزلىقىنى تۇتۇۋالالايدىغان كاتتا پاراسەت ، ئەقىل بىلەن تەدبىر بىرلەشسە ھەر قانداق مۇشكۈلاتنى يەڭگىلى بولىدۇ ، خان ئاتا ،- دېدى شىرئەلى باھادىرنىڭ تەدبىرىدىن قايىل بولغان مەلىكە مۆھتەرەم خېنىم گەپ ئېلىپ ۋە ئۆزىنىڭ بايام ئابدۇللاخان بىلەن قىلغان مۇنازىرىسىدە كەلتۈرگەن دەلىلىگە ئىشارە قىلىپ .

- قايىلمەن ، قايىلمەن ، دېدى ئابدۇللاخان چىرايىغا سۈس كۈلكە يۈگۈرتۈپ .

ئىشقىيە سۇلۇكىدىكىلەرنىڭ شاھزادە يولۋاسخاننى تەخت تارتىۋېلىشقا قۇترىتىۋاتقانلىقى ۋە بۇ ئىش ئۈچ كۈچ تەشكىللەپ مەھدەم بولماقچى بولغىنىنى ئاڭلاپ ئابدۇللاخان ئانچە ئەجەپلىنىپ كەتمىدى . چۈنكى ئۇ ئەينى يىلى خوجا مۇھەممەد يۇسۇپ ئىشاننىڭ قوش گۈمبەزدىكى ئۆلۈمىدىن كېيىن ئىشقىيەچىلەرنىڭ ئۆزىنى ئىسھاقىيەچىلەرنى قانات ئاستىغا ئالدى ، ئۇلارنى سەلتەنىتىنىڭ سۈرى بىلەن قوغدىدى، ھاكىمىيەتنى سۇلۇك - مەزھەپتىن مۇستەسنا تۇتىمەن دېگەن ۋەدىسىگە ئەمەل قىلمىدى دەپ ئاغرىنىپ ، ئاداۋەت تۇتۇپ كېلىۋاتقانلىقىنى ئوبدان بىلەتتى . ئەمما ئۆز پۇشتىنىڭ ئەقىلشىزلىق قىلىپ ، تەختتە ئولتۇرۇشقا ئالدىراپ ، ئۆز ئاتىسىغا قارشى قىلىچ يالىڭاچلاشقا مۇجۇلدى . ئاتا- بالا تەخت تالىشىپ قىلىچ يالىڭاچلىشىپتۇ دېگەن باتنامغا قالىدىغانلىقىنى ئويلاپ ۋۇجۇدى نومۇستىن ئۆرتەندى .

" شاھزادە بۇنچە ناشۈكۈرلۈك قىلمىسىمۇ بۇ تەخت سەلتەنەت شۇنىڭ ئىدىغۇ ، ئاخىر ، ئى ياراتقان ئىگەم ، قايسىبىر گۇناھلىرىم ئۈچۈن ماڭا بۇ مۇشكۈلاتلارنى ، رەنجۇ

ئەلەملەرنى راۋا كۆرگەنسەن . ئۆز تىلىمغا چىققان كۆيدۈرگە بولدىغۇ بۇ بەتئەخلاق شاھزادە ..."

شۇ تاپتا ئابدۇللاخان 1639 ـ يىلى ئەمدىلا سەككىز ياشقا كىرگەن شاھزادە يولۋاسخاننى تولىمۇ يەڭگىلتەكلىك بىلەن قەشقەرنىڭ نائىب ئەمىرى قىلىپ بەلگىلىگەنلىكىنى ، بۇ نارەسىدە ئۆسمۈر ئۈچۈن ئاتا تەربىيىسى ، موللا ئۇستار تەلىمى تولىمۇ زۆرۈر مەزگىل ئىكەنلىكىنى ، ئاستانىدىن ، خاندىن يىراق تۇرغان قەشقەر ئەمىرلىرىنىڭ شاھزادىگە ئەدەپ ـ ئەخلاق ، ئىلىم ـ ماھارەت ، يۇرتدارچىلىق ئىشلىرىدىن تەلىم بەرمەي ، شاھزادىنى تۈرلۈك ئويۇن ـ تاماشا ، بەزمە ، ناشايان ئىشلارغا ئۆگەتكەنلىكىنى ، شۇ سەۋەبلىك شاھزادە يولۋاسخاننىڭ ئۆسمۈر چېغىدىلا بۇزۇلۇپ ، ئەنە ئاشۇنداق بەتئەخلاق ، رەھىمسىز ، نەپسانىيەتچى ، ناشۈكۈر ، بولۇپ چوڭ بولغانلىقىنى زىنھار ئويلىمايتتى . مانا مۇشۇ ئىشلارنىڭ سەۋەبچىسى ئۆزى ئىكەنلىكىنى ھەرگىز خىيالىغا كەلتۈرمەيتتى .

ـ شاھزادىنىڭ پەيلى شۇ بولسا ، بىزمۇ تەييارلىق كۆرۈپ قويايلى ، ـ دېدى ئابدۇللاخان چىرايىغا جىددىي تۈس بېرىپ ۋە ھەر قاچان يېنىمدىن بىر قەدەم نېرى كەتمەيدىغان مۆھۈردارى ، قوشۇمچە پەرمانچىبەگكە قاراپ بۇيرۇق چۈشۈردى ، ـ پەرمان ! پېشىندىن كېيىن بارلىق ئوردا ئەركانلىرى ھۇزۇرى مۇبارەككە جەم بولغاي ، لەشكىرىي ئىشلار توغرۇلۇق مەشۇەرەت قىلغايمىز .

ـ لەشكىرى مەشۇەرەتكە مەنمۇ قاتناشسام بولامدۇ ، خان ئاتا ، ـ دېدى مەلىكە مۆھتەرەم خېنىم چىرايلىق كېيىك كۆزلىرىنى خانغا ئىلتىجالىق تىكىپ .

ـ ئەلۋەتتە بولىدۇ ئەقىللىق قىزىم ،ـ دېدى ئابدۇللاخان مەلىكىگە ئىچ كۆيەرلىك بىلەن قاراپ .

مىرزا باباقبەگ سۇلتان ئابدۇللاخاننىڭ مەلىكە مۆھتەرەم خېنىمغا بەرگەن بۇ ئىجازەتنى ياقتۇرۇپ كەتمىدى . ئەمما باياتىن بېرى مەلىكىنىڭ چاقماقتەك قىلغان

ئورۇنلۇق سۆزلىرىدىن ھەيران بولۇپ تۇرغان شىرئەلى باھادىر مەلىكىگە قايىللىق بىلەن قاراپ قويدى .

2

قەشقەر .

بۈگۈن شاھزادە يولۋاسخان نائىب ئەمىرلىك ئوردا كېڭەشخانىسىغا مۇھىم قەلەمدار ـئەلەمدار بەگ ـ سىپاھلىرى تولۇق يىغىلغانىدى . شاھانە تون ـ لىباسلارنى كىيگەن شاھزادە نائىب ئەمىرلىك تەختىدە مەغرۇر ئولتۇراتتى . تەختكە يېقىنراق جايغا يېڭىدىن ئالاھىدە قويۇلغان مەخمەل كۆرسىدا خوجا ھىدايىتۇللا ئىشان دادىسى خوجا مۇھەممەد يۇسۇپ ئىشاندىن تەۋرۈك قالغان كەھرىۋا تەسۋىنى تىنىمسىز سىيرىغىنىچە ئۆزىگە تەمەننا قويغان ھالدا ، تاپىسىدىكى ئەمىرلەرگە كۆزىنىڭ قىيرۇقىدا قاراپ قويۇپ ، شاھزادە يولۋاسخاندىن بەكرەك گىدىيىپ ئولتۇراتتى .

شاھزادىنىڭ ئەمىر لەشكىرى ① ئېلشاھبەگ ئۆڭى سېرىق ، چوقۇر يۈزلۈك، قىزىل ساقاللىق ، گەۋدىلىك كەلگەن قىرىق بەش ـ ئەللىك ياشلاردىكى كىشى سۆزلەۋاتاتتى :

ـ ئاستانە يۇرۇشىگە تاللانغان ئىككى تۇمەن لەشكەر بىر ئايلىق ئوزۇق ـ تۈلۈكى بىلەن تەق بولدى . بۇلارنىڭ بىر تۇمىنى ئاتلىق ، قالغىنى پىيادە لەشكەر . ئۇنىڭدىن باشقا قۇتبىل ئەقتابى ئىشان پىر بۇزرۇكنىڭ مۇرىت ـ مۇرشىدلىرىدىن تەشكىللەنگەن سوپى لەشكەرلەرنىڭ سانىمۇ تۇمەندىن ئاشقانلىقى ئېيتىلاندى . ئۇلارنىمۇ مەشقاۋۇللار قورالالاندۇرۇپ ، پۇختا مەشىق قىلدۇرۇپ چىقتى ۋە بىر ئاي يەتكۈدەك ئوزۇق ـ تۈلۈكى

غەملەندى . ھازىر شاھزادە ئالىيلىرىنىڭ پەرمانىغىلا قاراشلىق قالدۇق .

شاھزادە يولۋاسخان رازىمەنلىك بىلەن بېشىنى لىڭشىتىپ قويۇپ نەزىرىنى خوجا ھىدايىتۇللا ئىشانغا يۆتكىدى .

- جانابىي پىر بۇزرۇكۋارىمىز قۇتلۇق بىر كۈننى بەلگىلەپ بەرسە ، ئاندىن پەرمان بەرگەيمىز .

- ۋاقىتنى كېيىنگە سۈرۈشكە بولمايدۇ ، - دېدى ھىدايىتۇللا ئىشان تەكەللۇپسىزلا .

گەرچە ئىشاننىڭ شۇ تاپتىلا شاھزادىنى ئاستانىگە يۈرۈش قىلىشقا دەۋەت قىلغۇسى ، ئاستانىگە باستۇرۇپ بارغانچە ئەشەددىي رەقىبى ئىسھاقىيەچىلەردىن ئاتا قىساسىنى ئالغۇسى ، ئۇلارنى قىر - چاپ قىلىپ قانلىرىدا تولغىمەن چۇرگىلەتكۈسى كېلىپ تۇرسىمۇ ، ئىچكى تۇيغۇسىنى زورىغا بېسىۋېلىپ ، ئۆزگە قەستكە سىرلىق تۈس بېرىپ ئالدىرىماي سۆزلىدى ، - ئەمما زىيادە ئالدىراقسانلىقىمۇ پۇشايمان كەلتۈرۈگۈسىدۇر . بۈگۈن كېچە جەننەتماكان مازار پادىشاھى پەدەرۇ بۇزرۇكىنىڭ مەقبەرىسىدە ئېتىكاپتا ئولتۇرۇپ ، ئەۋلىيا ماشايىخلار بىلەن مۇلاقەتتە بولغايمەن ۋە سەججادەنىش ① ، كاراموتۇللا كاتىبىن ② ، بابام پىر بۇزرۇك مەخدۇم ئەزەم ھەزرەتلىرىنىڭ باتىنى ئالەمدىن ③ بەرگەن رەھنامە بېشارەتلىرى بويىچە خاسىيەتلىك بىر كۈننى تاللىغايمەن ، ئۇنىڭغىچە مۇددىئا - مەقسەتلىرىمىز قەتئىي خۇپىيانە تۇتۇلغايكى ، ئاستانىدىكى قارا مۇسۇلمان مۇلھىدلار بىخەۋەر ھالەتتە غەپلەت ئۇيقۇسىنى ئۇخلىغاي ، ئاللاتائالا شاھزادە ئالىيلىرىنىڭ نۇسرەت تەلەيلىرىنى مەڭگۈ ئوڭ قىلغاي ، ئىلاھا ئامىن !

ھىدايىتۇللا ئىشانغا ئەگىشىپ بارلىق ئەمىرلەر قوللىرىنى دۇئاغا كۆتۈردى . ئەپسۇسكى ، ئىشاننىڭ لەۋلىرىنى مىتىلدىتىپ قىلىۋاتقان دۇئاسى "ئاللاھۇ ئەكبەر " گە بارماي تۇرۇپ سارايغا پالاقلاپ كىرگەن ھۆدەيچى شاھزادىگە مەلۇمات يەتكۈزدى .

- مەلۇم بولغاي ، ئوردا پەرمانچىسى خان يارلىقىنى ئەكەلدى .

هۆدەيچىنىڭ گېپى ئاخىرلىشىپ بولغۇچە ، سارايغا ئىككى قۇرۇقچىسىنىڭ ھەمراھلىقىدا ئىجازەتسىزلا كىرىپ كەلگەن ئوردا پەرمانچىسى نەپەس ئىشلەنگەن شاھانە قاپچۇقنى ئوڭ قولىدا بېشىدىن ئېگىز كۆتۈرۈگىنىچە ئۇدۇل شاھزادە يولۋاسخاننىڭ ئالدىغا كېلىپ توختىدى ـ دە :

ـ پەرمانىي ئالىي ! ـ دەپ جاراڭلىق ئاۋازدا توۋلىدى .

تۇيۇقسىز يۈز بەرگەن بۇ ئىشتىن شاھزادە يولۋاسخانمۇ ، تېخى باشلىغان دۇئاسىنى ئاخىرلاشتۇرۇشقا ئۈلگۈرمىگەن ھىدايىتۇللا ئىشان ۋە باشقا ئەمىرلەرمۇ ئالىقانلىرىنى ئېگىز كۆتۈرۈشكىنىچە قېتىپلا قېلىشتى .

پەرمانچىبەگە يەنە بىر قېتىم سۈ ـ ھەيۋە بىلەن توۋلىدى :

ـ پەرمانىي ئالىي ! قەشقەرنىڭ نائىب ئەمىرى شاھزادە يولۋاسخان بارلىقنى تاپشۇرۇۋالغاي .

نەچچە ۋاقىتتىن بېرى ھىدايىتۇللا ئىشاننىڭ دەۋەت ۋە رىغبەتلىرى نەتىجىسىدە قاپ يۈرەكلىك بىلەن دادىسى سۇلتان ئابدۇللاخانغا بايقۇت قىلىپ ئۆزىنى خانۇ خاقان دەپ جاكارلاپ ، تېرىسىگە سىغماي قالغان شاھزادە يولۋاسخان ئەمدى ھەقىقىي سەلتەنەتنىڭ سۈر ـ ھەيۋىسىدىن چۆچۈپ ئېسىگە كەلدى ـ دە ئىختىيارسىز ئورنىدىندەس تۇرۇپ ، پەرمانچىبەگىنىڭ ئالدىغا كېلىپ ، بېشىنى تۆۋەن سالغىنىچە قول باغلاپ تۇردى .

شاھزادىگە ئەگىشىپ باشقا ئەمىرلەرمۇ دۈررىدە ئورنىدىن تۇردى ـ دە قاتار ئىككى سەپ بولۇپ تىزىلىپ قول باغلاشتى .

ھىدايىتۇللا ئىشانمۇ دۇئاسىنى چالا پېتى تاشلاپ قويۇپ ، شاھ سۇپىسىدىن تۆۋەنگە چۈشۈپ قول باغلاپ تۇرۇشقا مەجبۇر بولدى . پەرمانچىبەگ شاھانە قاپچۇقتىن بىر يۆگەم يىشىل رەڭلىك قەغەزنى ئاۋايلاپ ئالدى ـ دە ، ئاۋازىنى ۋەزمىنلىك بىلەن دانە ـ دانە چىقىرىپ خان يارلىقىنى ئوقۇشقا باشلىدى :

يارلىق : بىسمىللاھىر رەھمانىررەھىم .

مەنكى بۈيۈك سەئىدىيە سەلتەنىتىنىڭ خاقانى سۇلتان ئابدۇللاخان شۇنداق يارالىق قىلىمەنكى ، پەرزەنتىم شاھزادە يولۋاسخان مۇلكى قەشقەر دىيارىنى سۈيۈرغال قىلىپ بېرىپ ، ئۇشبۇ ھۆددۈتلۈقنىڭ نائىب ئەمىرلىكىگە تەيىنلىگەن ھەمدە ئۇنى ۋەلىئەھدى قىلىپ تاللىغاندىم . ھالا بۈگۈنكى كۈندە پەرزەنتىم بولمىش ئول شاھزادە ئۆز نېسىۋىسىگە شۈكرى ـ قانائەت قىلماي يامانلارغا يانتاياق بولۇپ ، سەلتەنىتىمىزنىڭ يوشۇرۇن ئەغيارلىرى بىلەن تىل بىرىكتۈرۈپ ، ياخشى ـ يامانىنى ئايرىماي ، قەشقەر پۇقرالىرىغا كۆپ زۇلۇملارنى سالدىلەر ، رەئىيەتنى چىداپ بولغۇسىز ئازابلارغا دۇچار قىلدىلەر ۋە يەنە بىزلەركىم پەدەرى بۇزرۇك خاقانغا بايقۇت قىلىپ ، خۇتبىنى ئۆز نامىگە ئوقۇتۇپ ، كەچۈرگۈسىز گۇناھىكەبىر سادىر قىلدىلەر . قەشقەر ھۆددۈتلۈقىدىكى رەئىيەتنىڭ كۆڭلىنى ئەمىن تاپقۇزۇش ، بۈيۈك سەلتەنىتىمىزنىڭ شانۇ شەۋكىتىنى قوغداش بائىسىدىن ، شاھزادىنىڭ قەشقەر دىيارىنىڭ نائىب ئەمىرلىك ، سەئىدىيە سەلتەنىتىنىڭ ۋەلىئەھدىلىك مەرتىۋىلىرىنى ئېلىپ تاشلاش ، شاھزادىلىكىنى ساقلاپ قېلىپ ، ئوردىغا قايتۇرۇپ كېلىش خۇسۇسىدا ئۇشبۇ يالرىق چۈشۈرۈلدى .

يارلىق تامام ، ۋەسسالام .

پەرمانچىبەگ يارلىقنى ئوقۇپ بولۇپ ، ئاۋايلاپ شاھانە قاپچۇقىغا سالدى ـ دە ، چىرايى تاتىرىپ ، چىپ ـ چىپ تەرلەپ كەتكەن شاھزادە يولۋاسخانغا ھۆرمەت بىلەن قوش قوللاپ تەڭلىدى .

ئەس ـ ھوشىنى يوقىتىپ ، نېمە قىلارىنى بىلەلمەي قالغان شاھزادە يولۋاسخان ياغاچتەك قېتىپ قالغان بولۇپ ، ، پەرمانچىبەگنىڭ قولىدىكى خان يارلىقنى ئېلىشنى ئېسىدىن چىقارغاندى .

- يارلىقنى تاپشۇرۇۋالغايلا ، شاھزادەم ، - دېدى پەرمانچىبەگ ئاۋازىنى ئۈنلۈكرەك چىقىرىپ .

يولۋاسخان چۆچۈپ بېشىنى كۆتۈردى - دە ، يارلىقنى قوش قوللاپ ئالدى . شۇ دەقىقىدە ئۇنىڭ كاللىسى قۇيقۇرۇق ئىدى . ئۆزىنىڭ نېمە بولغانلىقىنى ، نېمە قىلىۋاتقانلىقىنىمۇ بىلمەيتتى .

يارلىق ئوقۇشقا باشلىغاندا خۇددى چايان چېقىۋالغاندەك بىر ئىزىدا تۇرالماي قالغان خوجا ھىدايىتۇللا ئىشان پايپاسلاپ شاھزادىنىڭ قېشىغا كەلدى - دە ، شاھزادىنىڭ گەۋدىسىنى مېھرىبانلىق بىلەن قۇچاقلاپ تۇرۇپ ، تۇمشۇقىنى قۇلىقىغا يېقىن ئەكىلىپ ،خۇددى سېھىر - ئەپسۇن ئوقۇۋاتقاندەك پىچىرلىدى . پىچىرلىغاچ شاھزادىنىڭ قولتۇقىدىن يۆلەپ ئاپىرىپ تەختتە ئولتۇرغۇزدى ، ئولتۇرغۇزۇۋېتىپمۇ پىچىرلاشنى توختاتمىدى . بۇ ھالەت شۇنداقلا قارىغان كىشىگە ئىشان گويا ئېغىر كېسەلگە مۇپتىلا بولۇپ قىلغان شاھزادىگە ئايەت ئوقۇپ دەم سېلىۋاتقاندەك تۇيغۇ بېرەتتى . مانا ئاستا - ئاستا مۆجىزە يۈز بەردى . يولۋاسخاننىڭ تاتارغان چىرايىغا بىردىنلا قان يۈگۈردى تۈگۈلۈپ سولىشىپ كەتكەن قەددى قايتىدىن رۇسلاندى ، ئاجىز پىلىلداپ قالغان كۆزلىرى ئاۋۋال رولۇق چاقنىدى ، كېيىن دەھشەتلىك چەكچەيدى . چىرايىدىكى پەرىشانلىقنىڭ ئورنىغا سۈر - ھەيۋە ، تەكەببۇرلۇق ئالماشتى . غايىبتىن بىر كۈچ - مادار بېغىشلىغاندەك چاچراپ ئورنىدىن تۇردى - دە قولىدىكى خان يارلىقى سىيلىنغان شاھانە قاپچۇقنى يەرگە غەزەپ بىلەن ئاتتى .

- ئەدەپسىزلىك قىلمىسىلا ، شاھزادەم ، ئۇ دېگەن قىبلىگاھىمىزنىڭ شاھانە يارلىقى ،- دېدى پەرمانچىبەگ شاھزادىنىڭ بۇ قىلىقىغا چىداپ تۇرالماي .

- نېمە دېدىڭ ؟ سەن ماڭا تەنبىھ بەرگۈدەك كىمتىڭ شۇنچە ؟ - دېدى شاھزادە غەزەپ بىلەن ھۆركىرەپ ، - ھاي قايسىڭلار بار ، تۇتۇڭلار مۇنۇ بەتبەختنى .

شۇ ھامان سىرتتىن بىر توپ نۆكەرلەر ئېتىلىپ كىردى - دە ، پەرمانچىبەگ بىلەن

ئىككى قورۇقچىنىڭ قوللىرىنى قايرىپ يەرگە باستى . - ماڭ - دەرھال ئاستانىگە قايتىپ خان ئاتامغا مەلۇم قىل ، مەن ئۆزۈمنى ئاللىقاچان خان دەپ جاكارلاپ بولغانمەن . خان ئاتامنىڭ ھەر قانداق يارلىق - پەرمانلىرىنى ئېتىراپ قىلمايمەن . چىرايلىقچە تەختنى ماڭا ئۆتۈنۈپ بەرسە بەرسۇن ، ئۇنداق قىلمايدىكەن ، لەشكەرلىرىم بىلەن مەجبۇرىي تارتىۋالىمەن ، - دېدى يولۋاسخان ھاياجانلانغان ھالدا قوللىرىنى شىلتىپ سۆزلەپ .- كېلىڭلار مۇنۇ پەرمانچىنىڭ تون - سەرپايلىرىنى تامامىي سالدۇرۇۋېلىپ ، شەھەر سېپىلىنىڭ سىرتىغىچە قوغلاپ چىقىرىڭلار .

نۆكەرلەر پەرمانچىبەە بىلەن ئىككى قوراقچىنى سىرتقا سۆرىگىنىچە ئاچىقىپ كەتتى . شاھزادە يولۋاسخاننىڭ يېنىدا گىدىيىپ تۇرغان خوجا ھىدايىتۇللا ئىشان رازىمەنلىك بىلەن چىرايىغا سۇس كۈلكە يۈگۈرتتى .

3

تۈن نىسبىي .

قارا لىباسقا پۈركەنگەن ھېمىتىنىڭ سپى تولىمۇ سۈرلۈك كۆرۈنەتتى . مەغرىب تەرەپتىكى كۆيۈك تاغ بىلەن مەشرىق تەرەپتىكى يۇرت - مەھەللە ئوتتۇرىسىدىكى كەڭرى كەتكەن تاقىر سايلىقنى سەئىدىيە خانلىقىنىڭ قەشقەرگە جازا يۈرۈشكە ماڭغان خان لەشكەرلىرى تولۇق ئىگىلىگەن بولۇپ ، داق يەرنى سېلىنچا ، كۆك ئاسماننى يېپىنچا قىلىپ ، خۇددى ساينىڭ تېشىدەك يېتىقىنىچە شېرىن ئۇيقۇغا كېتىشكەنىدى . ھەر ئەللىك قەدەم ئارىلىقتا بىردىن قويۇلغان قاراۋۇللارنىڭ ئۇيقۇسىراپ ، ئېزىلىپ ئەسنەشلىرى كېچە تىمتاسلىقىنى بۇزۇپ تۇراتتى . ئۇيقۇسىنى قاچۇرۇش ئۈچۈن تۆت - بەش قەدەم دائىرە ئىچىدە توختىماي مېڭىپ - مىدىرلاشلىرىنى تۈن قاراڭغۇسىدا خىرە - شىرە ئىلغا قىلغىلى

بولاتتى .

تومۇز ئايلىرىدىكى قۇياش تەپتىدە كۆندۈزى تونۇردەك قىزىپ كەتكەن بۇ ساي مانا ھازىر تاغ تەرەپتىن ئەسكەن غۇر- غۇر شامالدا ئوبدانلا سوۋۇپ قالغان بولۇپ ، ئادەمگە باشقىچە بىر ھۇزۇر بېغىشلايتتى .

ئېگىزرەك بىر دۆڭگە جايلاشقان ياتىشبەگ چېدىرىدىن ئون نەچچە لەشكەرنى ئەگەشتۈرۈپ چىققان ياتىش بېشى ئۇخلاپ قالغان لەشكەرلەرنى ئىگىمتىگۇتەمەسلىك ئۈچۈن يەڭگىل قەدەم ئېلىشقىنىچە ، قاراۋۇللارنىڭ ئۇخلاپ قالغان - قالمىغانلىقىنى ، ئۆز ئورنىدا بار - يوقلۇقىنى تەكشۈرۈپ چىققاندى . ياتىش بېشىنىڭ يېقىنلاپ كەلگەنىنى كۆرگەن قاراۋۇللار جىددى ئەھۋال كۆرۈلسە ئۇخلاۋاتقان لەشكەرلەرنى ئويغىتىدىغان مىس تىۋىلدىبازنى قولىغا ئېلىپ ، لەشكىرىي ياساق بويىچە جىددى يوسۇندا ۋارقىرىدى .

- ئوران ① !

- بېھىش نېمىتى ،- دېدى ياتىش بېشى قاراۋۇلغا بوگۇنكى كېچىلىك پاراولنى ئېيتىپ بېرىپ .

قاراۋۇل خاتىرجەم بولغان ھالدا چارلىغۇچىلارنى ئۆتكۈزۈۋەتتى .

- ئاللاھۇئەكبەر ! ئاللاھۇئەكبەر !...

شەرقىي ئۇپۇقنىڭ ئاستا- ئاستا سۈزۈلۈشىگە ئەگىشىپ جاراڭلىغان ئەزان ئاۋازى پۈتكۈل ساينى لەرزىگە كەلتۈردى .

لەشكەرلەر ئۇخلاۋاتقان ئورنىدىن بۇيرۇقسىزلا چەبدەسلىك بىلەن تۇرۇشتى - دە دالدا جايغا ئۆتۈپ تەرەت سىندۇرۇپ بولۇپ ، تەييەمۇم ① قىلىشقا باشلىدى ۋە ھەر قايسى قىسىملار ئۆزلىرىنىڭ ئىماملىرىنىڭ كەينىگە سەپ بولۇپ تىزىلىپ قىبلىگە يۈزلەنگىنىچە بامدات نامىزىنى ئۆتەشكە كىرىشتى .

ئۇزاق ئۆتمەي لەشكەرلەرگە ناشتىلىق تەييارلاش ئۈچۈن ئوت يېقىلغان يۈزلىگەن

ئوچاقلاردىن كۆتۈرۈلگەن كۆكۈچ ئىس پۈتكۈل ساينى قاپلىدى . بامدات نامىزىنى ئۆتەپ بولغان لەشكەرلەرنىڭ سۆزلىشىۋاتقان ، كۈلۈشۈۋاتقان ، چاقچاقلىشىپ ۋارقىراشقان ئاۋازلىرى ھەممە يەردىن ئاڭلىنىشقا باشلىدى .

يۈز نەپەر خاس نۆكەرلەرنىڭ قاتتىق مۇھاپىزىتىدە تولىمۇ سۈرلۈك كۆرۈنۈدىغان بارگاھى ئالىينىڭ ② تۆر تەرىپىدىكى ئوتقاشتەك گىلەمنىڭ ئۈستىگە سېلىنغان تەتىللا كۆرپە ئۈستىدە ئەمىرى كەبىر ③ ھىندىقۇش مىرزا سالاپەت بىلەن ئولتۇراتتى . چاچ ساقاللىرى ئۇچتەك ئاقارغان ، يەتمىش ياشلاردىن ئاشقان بۇ پېقەدەم سەركەردە ياشىنىپ قالغىنىغا قارىماي سۇلتان ئابدۇللاخاننىڭ پەرمانىغا بىنائەن قەشقەرگە جازا يۈرۈشى قىلغۇچى قوشۇننى باشلاپ چىققانىدى . ئۇنىڭ ئاشۇ سۈرلۈك تۇرقىدىن تېخىچىلا كۈچ ۋە جاسارىتىدىن قالمىغانلىقى چىقىپ تۇراتتى . چېدىرنىڭ ئوتتۇرىسىغا سېلىنغان كىمخاب داستىخاننىڭ ئوڭ- سول تەرىپىدىكى كۆرپىلەردە ئىلغار ④ جەۋانغار ⑤ بەرانغار ⑥ يەزەك ⑦ ، ھەزا⑧ ۋە ياتىش قوشۇننىڭ سەركەردىلىرى ئورۇن ئېلىشقان بولۇپ ، ناشتا قىلىشقاچ لەشكىرىي ئىشلار توغرۇلۇق كېڭەش قىلىشىۋاتاتتى .

- ئايغاقچىلارنىڭ كېچە خەۋەر ئېلىپ كېلىشىچە ، - دەپ سۆزلەۋاتاتتى يەزەك قوشۇننىڭ سەركەردىسى شېرئەلى باھادىر ،- بۇ سۇلتان ئابدۇللاخاننىڭ ئىشەنچىسىگە ئېرىشىپ ، بۇ قېتىمقى جازا يۈرۈشىدە يەزەك قوشۇنىغا سەركەردىلىككە كۆتۈرۈلگەنىدى ، - شاھزادە يولۋاسخاننىڭ ئىككى تۈمەن كىشىلىك ئاسىي قوشۇنى ئەلىشاھبەگ ، ئەلىقۇلبەگ قاتارلىق ئاكا- ئۇكا ئەمىرلەرنىڭ ئەمرۇل - ئۆمەرالىقىدا يولغا چىقىپ ، تونۇگۈن يېڭىسارىغا يېتىپ كەپتۇ . بۈگۈن ئۇلار بىلەن روبىرو كېلىدىغان ئوخشايمىز .

- شاھزادە لەشكەرلىرىنىڭ سانى خاتا ئەمەستۇر - ھە ، سەركەردەم ؟- دەپ سورىدى ھىندىقۇش مىرزا يەنە قايتىلاپ . باھادىر ،- يۇقسۇ ، ھەرگىز خاتا ئەمەس ، جاۋاب بەردى شېرئەلى باھادىر ،- ئۇلارنىڭ كەينىدە خوجا ھىدايىتۇللا ئىشاننىڭ موللا ساقى موللا نەقى

ئىسمىلىك خەلپىلىرىنىڭ باشچىلىقىدىكى تۇمەن كىشىلىك ھەمدەمچى سوپى لەشكەرلەرمۇ بار ئوخشايدۇ.

ھەمدەمچى سوپى لەشكەرلەرنىڭ خەۋىرى ھىندىقۇش مىرزىنىڭ دىققىتىنى ئانچە تارتالمىدى . چۈنكى ئۆمرىدە نۇرغۇن لەشكىرىي يۈرۈشلەرگە قاتناشقان ، نى دەھشەتلىك جەڭلەرگە قوماندانلىق قىلغان بۇ پېشقەدەم سەركەردە ، تۈزۈك لەشكىرىي مەشىق ، جەڭ تەلىمى كۆرمىگەن ئاددىي خەلقتىن تەشكىللەنگەن قوشۇنىنىڭ شىددەتلىك جەڭلەردە ھېچقانچە رولى بولمايدىغانلىقىنى ، مۇنتىزىم تەلىم كۆرگەن لەشكەرلەردەك باھادىر كۆرسىتەلمەيدىغانلىقىنى ، بىرلا شىددەتلىك ھۇجۇمغا ئۇچرىسا ئۆزلۈكىدىنلا تىرىپىدەن بولۇپ كېتىدىغانلىقىنى، قىلچىمۇ ماسلىشىشچانلىقىنىڭ يوقلۇقىنى ئوبدان بىلەتتى . ئۇ داستىخاندىكى ناشتىلىقلارنى بىر يانغا سۈرۈپ قويۇپ ، بىكارلانغان داستىخانغا نەپىس ئىشلەنگەن تېرە خەرىتىنى يايدى - دە خەرىتىگە بىر ھازا قاراپ چىققاندىن كېيىن ، بېشىنى كۆتۈرۈپ ئۆزىگە قاراپ تۇرغان سەركەردىلەرگە سۆزلىدى .

- بىز بۇگۈن ئاسىي لەشكەرلەر بىلەن ئەڭ كىچىككەندىمۇ قىزىلنىڭ① ئۇ تەرىپىدىكى سايىدا ئۇچرىشىدىغىنا ئوخشايمىز . - ھىندىقۇش مىرزا شېرئەلى باھادىرغا قاراپ سۆزىنى داۋاملاشتۇردى .- سەركەردە ، سىز ھازىرلا يەزەك قوشۇنى باشلاپ يولغا چىقىڭ ، قىزىلنىڭ ئۇ تەرىپىدە سايىدا بىر ئېقىن بار ، سىز لەشكەرلىرىڭىز بىلەن توختىماستىن ئىلگىرلەپ ، ئاشۇ ئېقىنىنىڭ بويىغا قارارگاھ قۇرۇڭ . گىياھسىز ، سۇسىز ئۇ تاقىر سايىدا بۇ ئېقىن بىز ئۈچۈن ئىنتايىن مۇھىم . بۇ قېتىمقى جەڭدە نۇسرەت قازىنىش - قازىنالماسلىقىمىز ئاشۇ ئېقىنغا باغلىق . ناۋادا ئاسىي قوشۇن بىزدىن بۇرۇن ئۇ ئېقىننى ئىگىلىۋالسا ، لەشكەرلىرىمىز ھەرقانداق باھادىر بولسىمۇ ئۇسسۇزلۇقتىن قىرىلىپ كېتىدۇ ، ناۋادا ئېقىننى ياۋغا تاتقۇزۇپ قويسىڭىز ،كاللىڭىز بىلەن جاۋاب قىلىسىز .

- پەرمانبەردارمەن ، دېدى شېرئەلى باھادىر دەس ئورنىدىن تۇرۇپ .

- ھېلىقى غەلۋىخور مەلىكە ئورنىدىن تۇرمىدىمۇ تېخىچە ؟- سورىدى ھىندىقۇش مىرزا مېڭىشقا تەمشەلگەن شىرئەلى باھادىرنى توختىتىۋېلىپ .

- بامداتتىن كېيىنلا نۆكەرلىرىنى ئەگەشتۈرۈپ ئات چاپتۇرۇپ چىقىپ كەتكەن . ھازىر ناشتا قىلىۋاتامدىكىن ئېھتىمال .- دېدى شىرئەلى باھادىر .

- ئۇ بۈگۈن سىز بىلەن بىللە يولغا چىقسا بولمايدۇ . ئۇنى دەرھال مېنىڭ قېشىمغا ئەۋەتىۋېتىڭ . گېپىڭىزگە كىرمىسە ،ئەمىرى كەبىر مەجبۇريي ئاستانىگە ئەۋەتىۋېتىمەن دەيدۇ دەپ قورقۇتۇپ قويۇڭ ...

- كىم ئۇ ئەتىگەندە غەيۋەتىمنى قىلىۋاتقان ؟

ھىندىقۇش مىرزىنىڭ گېپى ئاخىرلىشىپ بولغۇچى مەلىكە مۆھتەرەم خېنىم شۇنداق دېگىنىچە بارگاھى ئالىيغا كىرىپ كەلدى .

- كېلىڭ ، غەلۋىخور مەلىكەم ، بايا سىزنىڭ گېپىڭىزنى قىلىپ تۇراتتۇق .- دېدى ھىندىقۇش مىرزا چىرايىغا كۈلكە يۈگۈرتۈپ .- ناشتا قىلدىڭىزمۇ قىزىم ؟

- ناشقا قىلىپ بولدۇم ، - دېدى دۇبۇلغا - ساۋۇت كىيىۋالغان مەلىكە مۆھتەرەم خېنىم ئەمىرى كەبىر ھىندىقۇش مىزىنىڭ قېشىغا كېلىپ ئولتۇرۇپ ۋە ئەركىلەپ سۆزلەپ ،- ئۆزلىرى تېخىچىلا خۇددى مېھمانلارچىلىقتا ئولتۇرغاندەك ئولتۇرۇپىلىغۇ ، ئەمىرى كەبىر ئاتا . بۇنداق لاپىاسلىق قىلساق ئاسىي قوشۇن بىلەن بۈگۈنمۇ تۇتۇشالمايدىغان ئوخشايمىز .

- ئالدىرماڭ ، مەلىكەم ،- دېدى ھىندىقۇش مىرزا مەلىكە بىلەن چېقىشىپ ، رەسمىي جەڭ بولغاندا قورقىنىڭىزدىن پوتلا - ماڭقىڭىزنى ئېقىتىپ ماڭا ئاۋارىچىلىك تېپىپ بەرمىسىڭىزلا بولاتتى .

بۇ گەپنى ئاڭلاپ ئولتۇرغانلار قاقاقلاپ كۈلۈشۈپ كەتتى .

- ۋاقتى كەلگەندە كۆرۈرلا ، ئەمىرى كەبىر ئاتا- دېدى مەلىكە خاتىرجەملىك بىلەن .

مەلىكە مۆھتەرەم خېنىم سۇلتان ئابدۇللاخاندىن قەشقەرگە قىلىدىغان جازا يۈرۈشىگە قاتنىشىشنى قاتتىق تەلەپ قىلىپ تۇرۇۋالغانلىقتىن ، خان نائىلاج ھالدا شەمشىبانۇ مەلىكىنىڭ ماقۇللۇقىدىن ئۆتكۈزۈپ ئىجازەت بەرگەنىدى .

ھىندىقۇش مىرزا بولسا مەلىكە مۆھتەرەم خېنىمنىڭ بىر نەچچە قېتىملىق شىكاردا ئابدۇللاخان بىلەن ئوقيا ئېتىشقا بەشلەشكىنىنى ۋە شاھمات ئويناپ خاننى مات قىلىپ قويغىنىنى ئۆز كۆزى بىلەن كۆرگەنلىكى ئۈچۈن ، شۇنداقلا بىر نەچچە قېتىم ئابدۇللاخان ، مەلىكە مۆھتەرەم خېنىملار بىلەن بىرلىكتە لەشكىري ئىلىم ، جەڭ تەدبىرلىرى ، قەدىمكى جەڭنامىلەر ، ھەققىدە مۇنازىرلىشىپ ، مەلىكىنىڭ ئۆتكۈر ، قايىل قىلارلىق مۇلاھىزىلىرىگە قايىل بولغانلىقى ، ئۈچۈن خاننىڭ قەشقەر جازا يۈرۈشىگە مەلىكىنىمۇ بىللە ئېلىش ھەققىدىكى پەرمانىغا شەرتسىزلا قوشۇلغانىدى . ئەمما مەلىكە يولغا چىقىپلا ھە دېگەندە ھىندىقۇش مىرزا بىلەن ئىلغا قوشۇندا مېڭىشنى خالىماي " ئاستا ماڭسام ئىچىم پۇشۇپ كېتىدىكەن " دەپ يەزەك قوشۇنغا قېتىلىۋالغانىدى .

شۇڭلاشقا ،شىرئەلى باھادىرغا جىكلەپ تاپشۇرغان ۋە " غەلۋىخور مەلىكە " دەپ لەقەم قويۇپ قويغانىدى .

- مەلىكەم ، ئالدىڭىزغا ماڭغۇڭىز بارمۇ ياكى ئارقىڭىزغا يانغۇڭىز بارمۇ ؟ سورىدى ھىندىقۇش مىرزا مەلىكىگە قاراپ رەسمىي يوسۇندا .

- قانداق دەيلا ، ئەمرى كەبىر ئاتا ؟- دېدى مەلىكە مۆھتەرەم خېنىم تومتاقلا سورالغان بۇ سوئالدىن ھېنىمىنى چۈشەنمەي .

- بۇيرۇقۇمغا بويسۇنۇپ ، ئىلغار قوشۇندا مەن بىلەن بىللە مېڭىشقا ماقۇل بولىسىز داۋالىق ئالدىڭىزغا ماڭالايسىز يەنە باشباشتاقلىق قىلىمەن دېسىڭىز مەجبۇري ئاستانىگە قايتۇرۇۋېتىمەن - دە ئارقىڭىزغا ماڭىسىز ؟- دېدى ھىندىقۇش مىرزا چۈشەندۈرۈپ ؟- بۇنداق قىلىش قولۇمدىن كېلىدۇ ، مەلىكەم .

- بوپتۇ ، ئۇنداق بولسا ئالدىمغا ماڭاي ، - دېدى مەلىكە مۆھتەرەم خېنىم ۋىلىققىدە كۈلۈپ .

مەلىكىنىڭ جاۋابىنى ئاڭلاپ شىرئەلى باھادىر بارگاھى ئالىيدىن چىقىپ كەتتى .

4

قىزىل سۆگەت ① ، توپلۇقىنىڭ ② ئارىلىقىدىكى كۆز يەتكۈسىز تاقىر سايلىقتا ھەقىقەتەن تاغ تەرەپتىن ئېقىپ كېلىپ ، ساينىڭ قاق ئوتتۇرىسىدىن

كېسىپ ئۆتىدىغان ، قىشۇ ياز ئۈچ- تۆت ③ ئېقىپ تۇرىدىغان بىر ئېقىن بار ئىدى . بۇ غىلىتاڭ سايدا قۇدۇق كولاپ سۇ چىقىرىش بەسى مۈشكۈل

ئىدى . ئەتىگەندىن بېرى يەزەك قوشۇنىنى باشلاپ چاقماق تېزلىكىدە يول يۈرۈپ بۇ ئېقىن بويىغا يېتىپ كەلگەن شىرئەلى باھادىر بۇ ساينىڭ

جۇغراپىيىلىك ئەھۋالىنى كۆزىتىپ ئەتىگەن ئەمىرى كەبىر ھىندىقۇش مىرزىنىڭ ئېيتقانلىرىنىڭ ھەقىقەتەن راست ئىكەنلىكىگە ئىشەندى ۋە

لەشكەرلىرىنى ئارامىغۇ ئالدۇرماي ئېقىننىڭ قارشى قىرغىقىدىن بىر چاقىرىم ئىلگىرىلەپ قاراگاھ قۇرۇشقا كىرىشتى . ئۇلار قاراگاھلىرىنى

جايلاشتۇرۇپ ، غازاغا تۇتۇنۇپ تۇرۇشىغا قەشقەر قوشۇنلىرىمۇ سايدا ئاسمان - پەلەك توپا - چاڭ توزۇتۇپ يېتىپ كېلىشتى - دە ، سايدىكى ئېقىننىڭ

ئاللىقاچان خان لەشكەرلىرى تەرىپىدىن ئىگىلىنىپ ، ئېقىن بويلىتىپ قارارگاھلىرنى جايلاشتۇرۇپ بولۇنغىنىنى كۆرۈپ ، ئۆزلىرىنىڭ بىر قەدەم

كېچىكىپ قالغانلىقىغا پۇشايمان قىلىشتى ۋە ئىكى چاقىرىم ئارقىغا چېكىنىپ غىلىتاڭ سايغا قارارگاھلىرىنى قۇرۇشقا كىرىشتى . شۇ چاغدىلا

شىرئەلى باھدىر ھىندىقۇش مىرزىنىڭ ئەۋلىيالارچە ھۆكمىگە تولۇق قايىل بولدى ۋە ھەر ئېھتىمالغا قارشى لەشكەرلىرىگە ئۇرۇش سېپى تۈزۈپ

سەپراس بولۇپ تۇرۇشقا پەرمان بەردى .

ھەر ئىككى تەرەپنىڭ لەشكەرلىرى ناغرا - سۇنايلىرىنى چېلىشىپ ، بىر پەس سۈرەن - چۇقان سېلىشقاندىن كېيىن جىم بولۇشتى .

قەشقەر قوشۇنلىرى خان لەشكەرلىرىنىڭ ئەھۋالىدىن ئانچە بىخەۋەر بولغاچقا ، يېرىم كۈندىن ئارتۇق يول بېسىپ ، ھېرىپ - ئىچىپ ، ئۇسساپ

كەتكەن لەشكەرلىرىنى ئارام ئالدۇرمايلا قارامىلىق بىلەن ھۇجۇمغا ئۆتۈشكە جۈرئەت قىلالماي ، توختاپ قېلىشقانىدى .

ئاسماننىڭ قەرىدە ئېسىلىپ ئۇرغان قۇياش غايەت زور ئوت شارىدەك تاۋلىنىپ ، پۈتكۈل ئاينى تونۇردەك قىزىتىۋەتكەنىدى . سايدىكى تاشلارغا

يالاڭ ئاياغ دەسسەش مۇمكىن ئەمەس ئىدى . سايدا ئۇچراشقان ئىككى قوشۇن بىر -

بىرىگە خىرىس قىلىشقىنىچە ئۆز قارارگاھلىرىدىكى

ياغاچتىن قۇراشتۇرۇلغان كۆزىتىش مۇنارىنىڭ ئۈستىدە قارشى تەرەپنى كۆزەتكەچ بىر ئاش پىشىم ۋاقىتنى ئۆتكۈزۋەتتى . ئاخىر پىشىن ۋاقتى

بىلەن جازا يۈرۈشى قىلغۇچى خان لەشكەرلىرىنىڭ ئاساسلىق قوشۇنىمۇ يېتىپ كەلدى . ئەمىرى كەبىر ھىندىقۇش مىرزا سەركەردىلىرىنى

ئەگەشتۇرۇپ شىرئەلى باھادىرنىڭ ئېقىن بويلىتىپ قۇرغان قارارگاھلىرىنى كۆزدىن كەچۈرۈدى ـ دە رازىمەنلىك بىلەن باش لىڭشىتتى .

ـ ياۋ جەڭگە ئۈندىمىسە بىز ئالدىرمايلى ،ـ دېدى ھىندىقۇش مىرزا بارگاھى ئالىيغا قايتىپ كىرگەندىن كېيىن ، ـ لەشكەر ، ئات ـ ئۇلاغلىرىمىز

ئۇزۇن يول يۈرۈپ ھاردى ، ئېقىن بويىغا خايلىشىۋالدۇق ، سۇدىن غېمىمىز يوق . ئوزۇق ـ تۈلۈ ، يەم ـ خەشەكلىرىمىز يەتكۈچە بار ،ـ ئۇ

ياتىشىبگىگە قاراپ پەرمان چۈشۈردى ،ـ كېچىلىك قاراۋۇللار بىر ھەسسە كۆپەيتىلگەي ، باشقا لەشكەرلەر خاتىرجەم ئۇخلاپ ئارام ئالغاي ، كېچىدە

ھېچكىمنىڭ ئۆز قارارگاھىدىن خالىغانچە سىرتقا چىقىشىغا رۇخسەت يوق . پەرمانغا خىلاپلىق قىلغۇچىلارنىڭ كاللىسى ئېلىنىدۇ .

ـ ناۋادا ياۋ قوشۇنلىرى كېچىدە قارارگاھىمىزغا باسقىن قىلىپ قالسىچۇ ؟ ـ دېدى

مەلىكە مۆھتەرەم خېنىم باللارغا خىس ئېھتىياتچانلىق بىلەن .

- خاتىرجەم بولۇپ مەلىكەم ، - دېدى ھىندىقۇش مىرزا كۈلۈپ ،- ئۇلار بىزنىڭ ئەھۋالىمىزدىن ، لەشكەرلىرىمىزنىڭ سۈر - ھەيۋىسىدىن يامان

ئەمەس خەۋەردار بولدى . ئۇلارنىڭ ئاتىنىڭ كاللىسىدەك يۈرىكى بولسىمۇ بۇنداق قاراملىقنى ھەرگىز قىلمايدۇ . دىسەم دېمىسەم ئۇلار ھازىر بىزنىڭ

كېچىلەپ باسقىن قىلىشىمىزدىن ئېھتىيات قىلىپ قاراگاھلىرىنى چېكىندۈرۈۋاتىدىغۇ دەيمەن .

- ئۇلار قاراگاھلىرىنى ئالدىنقى جايلاشتۇرۇپ بولغان تۇرسا ، يەنە قوزغىلىپ يۈرمەس ،- دېدى بەرانغار قوشۇنىنىڭ ئەمىرى چۆپەك مىرزا

ئانچە ئىشەنمىگەن ھالدا .

- ئەمىرى كەبىر ئاتامىنىڭ دېگەنلىرى توغرا ، - دېدى مەلىكە مۆھتەرەم خېنىم سۆز ئېلىپ ، ئاسىي قەشقەر قوشۇنىنىڭ ئەمىرى لەشكىرى ئۇرۇش

ئىلمىدىن خەۋەرسىز ، كاللۋا ئادەم بولمىسىلا ، قاراگاھىنى بىر نەچچە چاقىرىم چېكىندۈرۈپ قايتىدىن جايلاشتۇرىدۇ .

- توغرا دېدىڭىز ، مەلىكەم ، ئـ دېدى ئەمىر كەبىر مۆھتەرەم خېنىمنىڭ ھۆكمىنى تەستىقلاپ ،- ئىشەنمىسەڭلار سىرتقا چىقىپ قاراپ بېقىڭلار

.

سەركەردىلەردىن بىر قانچىسى بارگاھى ئالىيدىن سىرتقا چىقىپ كۆزىتىش مۇنارىسىدىن قارشى تەرەپ لەشكەرگاھىغا نەزەر تاشلىدى ، دە

ھىندىقۇش مىرزىنىڭ ئالدىنئالا قىلغان ھۆكمىگە قايىل بولۇپ بارىكالللا ئېيتىشتى . راستتىنلا قەشقەر قوشۇنلىرى قارارگاھلىرىنى چۇۋۇپ

چېكىنىش تەرەددۇتىنى قىلىۋاتتى .

بۇ كېچە جىمجىت ئۆتتى .

بامدات نامىزىدىن كېيىن ھەر ئىككى تەرەپنىڭ لەشكەرلىرى قارشى تەرەپنىڭ قارارگاھلىرىنى ئېنىق كۆرەلمىگەن بولسىمۇ ، ناشتىلىق ئۈچۈن

ئوت يېقىلغان ئوچاقلاردىن كۆتۈرۈلگەن قويۇق ئىس - تۈتەكنى ئىلغا قىلدى . ناشتىدىن كېيىن قەشقەر قوشۇنىنىڭ قارارگاھى تەرىپىدىن كۆتۈرۈلگەن چاڭ - توزان بۇلۇتلىرى ، خان لەشكەرلىرى قارارگاھى تەرەپكە قاراپ

سۈرۈلۈشكە باشلىدى .

ئۇلار جەڭ قىلىش ئۈچۈن كېلىۋاتاتتى . بۇنى كۆرگەن ئەمىرى كەبىر ھىندىقۇش مىرزىمۇ سەركەردىلىرىگە لەشكەرلىرىنى سەپراس قىلىپ تۇرۇشقا

بۇيرۇق بەردى ، - دە قارارگاھتىن بىر چاقىرىم ئىلگىرىلەپ جەڭ سېپى تۈزدى . مىڭ كىشىلىك قوشۇننى ئوزۇق - تۈلۈك ، يەم - خەشەك ۋە

قارارگاھنى قوغداشقا قالدۇرۇپ قويدى .

بىر چاقىرىم ئارىلىق قالدۇرۇپ ، جەڭ سېپى تۈزگەن ئىككى قوشۇن ناغرا - سۇنايلىرىنى چېلىشىپ ، بىر ھازا چۇقان - سۈرەن سېلىشتى . ھەر

ئىككى تەرەپنىڭ تۇغ - ئەلەملىرى سايىنىڭ ئىسسىق شامىلىدا لەرزان لەپىلدەيتتى .

ھىندىقۇش مىرزىدىن باشقا سەركەردىلەرنىڭ ھەممىسى بېشىغا دۇبۇلغا ، ئۇچىسىغا ساۋۇت كىيىشىپ ، ئۆزلىرى ئەڭ ياخشى كۆرىدىغان

ياراغلىرىنى مەھكەم تۇتۇشقىنىچە ئات ئۈستىدە مەغرۇر ئولتۇرۇشاتتى . چىلان تورۇق قارا شەھەر ئارغىمىقىغا مىنىۋالغان ھىندىقۇش مىرزا بېشىغا

ئورىۋالغان چاققانغىنە ئوقياسىنى ھازىرلا بىر كىمگە ئاتىدىغاندەك قولىغا ئېلىۋالغانىدى . نەيزىسى بولسا ئاستىدىكى قارا ئاغرىماقتىن ئېگىرىگە

غانجۇغىلاقلىق تۇراتتى . سۇلتان ئابدۇللاخاننىڭ ئاغزىدىن " قارا تۇلپار " دەپ تەرىپلىنىدىغان ، ئاستانە چەۋەندازلىرى ئۆمرىدە بىر قېتىم

بولسىمۇ مىنىپ بېقىشنى ئارمان قىلىدىغان ، ئەمما ھازىرغىچە خاندىن باشقا ھېچكىم مىنىپ باقمىغان بۇ ئېسىل ئاتنى ئابدۇللخان ئالتۇن ئېگەر -

جابدۇقلىرى بىلەن مەلىكە مۆھتەرەم خېنىمغا ھەدىيە قىلىۋەتكەنىدى .

قەشقەر قوشۇنىنىڭ ئەمىر - لەشكەرلىرى ئاكا- ئۇكا ئەلىشاھبەگ بىلەن

ئەلـقۇلبەگ ۋە ئورۇنباسار ئەمىر لەشكەر ئەمىر مىرزا يسۇپبەگنىڭ

ئىككى تەرىپىدە ، خوجا ھىدايىتۇللا ئىشانىنىڭ سوپى لەشكەرلىرىنىڭ سەركەدىلىرى مـوللا ساقى بىلەن موللا نەقى ئۇلارنىڭ ئىككى تەرىپىدە بەشتىن

ئون نەپەر سەركەردە ، چاپچىپ تۇرغان ئاتلارنىڭ ئۈستىدە خۇددى شۇڭقاردەك قونۇپ ئولتۇرۇشقىنىچە ھەيۋەت بىلەن تۇرۇشاتتى . موللا ساقى بولۇپ ،

پولات دۇبۇلغىلىرىنىڭ قۇببىلىرى قۇياش نۇرىدا ۋال - ۋۇل پارقىراپ تۇراتتى . ئەزەلدىنلا جەڭ كىيىمنى كىيىپ باقمىغان ، موللا ساقى بىلەن موللا

نەقى جەڭ كىيىملىرىگە كۆنەلمەي ، " قولىشالمايدىكەنمىز ، ئىسسىقتا تەرلەپ كەتتۇق " دەپ سىلىقۇېتىپ ، ئۈزلىرىنىڭ سوپى - دەرۋىشلىك

جەندىلىرىنى كىيىۋېلىشقانىدى .

ئەمىر كەبىرى ھىندىقۇش مىرزا قەشقەر قوشۇنى سەركەردە - سەرۋازلىرىنىڭ غەيۇر تۇرقىغا ، لەشكەرلەرنىڭ جەڭگىۋار ھالىتىگە ، سەپ

تۈزۈشلىرىگە قاراپ كۆڭلىدە بارىكاللا ئوقۇدى ۋە ياتىشىپىگىدىن باشقا بارلىق سەركەردىلىرىنى باشلاپ ياۋ قوشۇنى تەرەپكە بىر يۈز ئەللىك -

ئىككى يۈز قەدەم مېڭىپ توختىدى . مەلىكە مۆھتەرەم خېنىم ھىندىقۇش مىرزىدىن

بىر قەدەم نېرى بولمىدى . ئۇنىڭغىچە قەشقەر قوشۇنىنىڭ

ئەمىر لەشكەرلىرى ئاكا ـ ئۇكا ئەلشاھبەگ بىلەن ئەلىقۇلبەگمۇ سەركەردىلىرىنى ئەگەشتۈرۈپ ئات سالدى ـ دە ، بىر ئوق يېتىم ئارىلىق قالدۇرۇپ

توختىدى . مانا ئەمدى ئۇلار بىر ـ بىرىنىڭ چىرايىنى ئوچۇق كۆرگۈدەك ، ئاۋازلىرىنى ئېنىق ئاڭلىيالىغۇدەك ئارىلىقتا كېلىشكەنىدى .

ـ ئەسسالامۇ ئەلەيكۇم ، ئى مۆھتەرەم باھادىر سەركەردىلەر !ـ دەپ سالام بەردى ھىندىقۇش مىرزا ئات ئۈستىدىلا ئىككى قولىنى كۆكرىكىگە

ئېلىپ تۇرۇپ .

ۋەئەلەيكۇم ـ ئەسسالام ، ئى باھادىر ئۇستاز ، ئەزىز تەنلىرى سالامەتمۇ ؟ ـ دەپ سالامنى ئىلىك ئالدى ئاكا ـ ئۇكا ئەمىر لەشكەرلىرىمۇ ئات

ئۈستىدىلا ئىككى قولىنى كۆكرىكىگە ئېلىپ .

ئەلشاھبەگ بىلەن ئەلىقۇلبەگ ئۆز ۋاقتىدا ھىندىقۇش مىرزىنىڭ قول ئاستىدىكى سەركەردىلەر بولۇپ ، ئۇرۇش ئىلمى ، جەڭ ماھارىتى ۋە جەڭ

تەدبىرلىرىنى ھىندىقۇش مىرزىدىن ئۆگەنگەنىدى . شۇڭلاشقا ، ئۇلارنىڭ ھىندىقۇش مىرزىغا بولغان ھۆرمىتى ئالاھىدە چوڭ ئىدى . ھىندىقۇش

مىرزىمۇ بۇ ئاكا ـ ئۇكا سەركەردىلەرنىڭ ئىلىم ـ ماھارىتىگە قايىل ئىدى . تونۇگۈن

ئۇلارنىڭ قارارگاھىنى چېكىندۈرۈپ قۇرىدىغانلىقىنى ئالدىن

پەزەر قىلغانلىقىمۇ شۇ سەۋەپتىن ئىدى . پۇتكۇل سەئىدىيە خانلىقى تەۋەسىدىكى ھەربىي سەركەردىلەر ئارىسىدە مۇتلەق نوپۇز ۋە ھۆرمەتكە

ئىگە ، كەڭ قورساق ، پەم - پاراسەتلىك بۇ پېشقەدەم سەركەردىنى بۇ قېتىمقى جازا يۈرۈشى قىلغۇچى قوشۇننىڭ بۇيۇك ئەمىرلىكىگە

تەيىنلەشتىمۇ سۇلتان ئابدۇللاخان ھىندىقۇش مىرىزىنىڭ بۇ نوپۇزى ۋە ھۆرمىتىدىن پايدىلىنىپ قەشقەر سەركەردىلىرىنى ئەل قىلىپ ، جازا

يۈرۈشىنى ئۇڭۇشسىز غەلبىگە ئېرىشتۈرۈپ ، شۇ ئارقىلىق قان تۆكۈلۈشىنى ئازايتىپ ، ئاتا- بالا ئوتتۇرىسىدا يۈز بەرگەن تەخت تالىشىش ماجىراسىنى

پەم بىلەن ئاخىرلاشتۇرۇشنى مەقسەت قىلغانىدى .

- ئى باھادىر ئۇستاز ، - دېدى ئەلىشاھبەگ ئاۋۋال سۆز ئېلىپ ، - ياشانغان ۋاقىتلىرىدا بۇنچە رىيازە چەككۈچە ، قەسىرلىرىدە ئارام ئالسىلا

بولماسمىدى . بۇيۇك سەئىدىيە سەلتەنىتى ئۇچۇن كۆرسەتكەن ئەجىر- تۆھپىلىرى يېتىپ ئاشاتتىغۇ سىلىنىڭ . ئەھۋالدىن قارىغاندا ئىسھاقىيەچى

قارا مۇسۇلمان ئازغۇنلارنىڭ سېھىر - جادۇلىرىغا ئالدىنىپ، سەلتەنەتنىڭ

تىزگىنىنى تۇتۇپ تۇرۇشقا ماجالى يەتمىگەن سۇلتان ئابدۇللاخان

ئالىيلىرى ئالجىپ ، سىلىدەك گۆھەر بۇزرۇكنىڭ قەدرىگە يەتمىگەن ئوخشايدۇ . بىزلەركىم نادان شاگىرتلىرى ئاتىكاچىلىق قىلغان ھېسابتا

جانابلىرىغا ئىككى ئېغىز نەسىھەت بېرەيلى . شاھزادە يولۋاسخان ياشلىق شىجائىتى ئۇرغۇپ تۇرغان ، مەردۇ مەردانە ، ئۆزلىرىگە ئوخشاش

پىشۋالارنىڭ قەدرىگە يېتىدىغان ئىستىداتلىق زاتتۇر . ئۇ سىلىگە چوقۇم ئەڭ كاتتا ھۆرمەت ـئېھتىرام بىلدۈرىدۇ . شۇڭلاشقا ، يالىڭاچلانغان

ئەجەل قىلىچلىرىنى قىنىغا سالسىلا ـ دە ئارقىلىرىغا يانسىلا . بىزمۇ سىلى ئۇستاز ئولىما بۇزرۇكنىڭ خىزمىتىدە بولايلى . بىرلىكتە ئاستانىگە

قايتىپ سۇلتان ئابدۇللاخاننى ئارىغا ئېلىۋالغان ئىسھاقىيەچى قارا تاغلىق مۇرتەتلەرنى جازالاپ ، سەلتەنەتنى ئول پاسىقلارنىڭ ئىپلاس

ئاياغلىرىدىن تازىلايلى . سۇلتان ئابدۇللاخان ئالىيلىرى ياشانغان ۋاقتىدا ھاردۇق ئېلىپ ئاخىرقى ئۆمرىدە خاتىرجەم ئۆتكۈزسە ، شاھزادە

يولۋاسخان تەختتە ئولتۇرۇپ ، يۇرتدارچىلىق تىزگىنىنى قولىغا ئالسا ، بۇ سەلتەنەت ، ئەل ـ يۇرت ئۈچۈنمۇ پايدىلىقتۇر . ئاتا ـ بالا

ئوتتۇرىسىدىكى ئاداۋەت ـ نىزا تۈگۈنلىرىمۇ ئۆزلۈكىدىن يېشىلىدۇ . ...

ـ ها ... ها ..ها ، ـ ھىندىقۇش مىرزا ئات ئۈستىدىلا ئۆزىنى تۇتۇۋالالماي قاقاقلاپ كۈلۈپ كەتتى ۋە تەئەججۈپ ئىلكىدە تۇرۇپ قالغان

ئەلىشاھبەگكە قاراپ سۆزلىدى .ـ ياخشى مەسلىھەتلىرىگە ھەسەنات ① ، ئەمىر لەشكەر جابانلىرى . بۇ ئۆمرۈمدە ئۆز خوجىسىغا تۈزكورلۇق

قىلغان بەندە ئەمەسمەن ، سۇلتان ئابدۇللاخان ئالىيلىرى ھېلىمۇ ھەم بۇ سەئىدىيە خانلىقىنىڭ ساھىبىدۇر . ئەلھال شۇنداق ئىكەن ، مەن ئاشۇ

خان ئالىيلىرىنىڭ ئاتقان ئوقىدۇرمەن . خالاس ئەمىر لەشكەر جانابلىرى ئەقىل ـ پاراسەت ، ئەلەم ـ ۋە قەلەمدە كامالەتكە يەتكەن يېگانە

باھادىر ئىدىلە ، شۈڭلاشقىمۇ خان ئالىيلىرى جانابلىرىنىڭ ساداقەت ۋە شىجائىتىگە چەكسىز ئىشىنىپ قەشقەردە كاتتا يۇرتىنىڭ لەشكىرىي

ئەمىرلىكىنى ئۆزلىرىگە تاپشۇرغانىدى . ھالا بۈگۈنكى كۈندە سەلتەنەت ئەغيارلىرى سۇخەنچىلىك قىلىپ پەدەر بىلەن پەرزەنت ئوتتۇرىسىغا ئاداۋەت

ـ نىزا ئۇرۇقىنى چاچتى . شاھزادىنىڭ ئالدىراڭغۇلۇقى ، پاراسەتسىزلىكى ۋە شۆھرەتپەرەسلىكىدىن پايدىلىنىپ كەتتى . سىلىنى ياخشى ـ

يامانىنى ئايرىغۇچىلىكى بار دەپ چەكسىز ئىشىنەتتىم . مانا ئەمدى ھەيران قىلىۋاتىمەنكى ، سىلىمۇ ئاشۇ يامانلارنىڭ قولىدىكى ئەجەل قىلىچى

بولۇپ چەكسىز ھىممىتىگە ۋە ئەتىۋارلىشىغا مۇشەررەپ بولغان خان ئالىيلىرىغا يېنىشقا پېتىنىپلا . سۈلۈك غوۋغالىرىنى سۈلۈكتىكىلەر ئۆزلىرى

بىلىشەر ، ئاندىن قالسا پۈتكۈل سەئىدىيە تەسەررۇپىدىكى ھەر قايسى سۈلۈك مۇرىتلىرى ۋە سۈلۈك - مەزھەپنى رەك ئەتكەن ، ئەھلى شەرىئەتنى

ئۆزلىرىنىڭ مۇسۇلماندارچىلىق مىزانى قىلغان بارلىق ئۈلۈغ - ئۇششاق ئاۋام رەئىيەتنىڭ قىبلىگاھى پۈشتىپانىھى بولمىش خان ئالىيلىرى بىلۇر

. چۈنكى ، سەلتەنەت تىزگىنىنى قولىدا تۇتقان كىشى يۇرتدارچىلىق ھارۋىسىنى قايان ماڭدۇرغۇسى كەلسە قامچىسىنى شۇ يانغا شىلتىغۇسى

كىلۇر . بۇنىڭغا بىزلەرنىڭ ئاۋۇ تەرەپكە ياكى ماۋۇ تەرەپكە ماڭ دىيىشكە ھېچقانداق ھەققىمىز يوقتۇر . ئەزەل - ئەزەلدىن سەلتەنەت تەختىنى ئۆز

پۈشتى بولمىش شاھزادىلەرگە ئۆتۈنۈپ بېرىش - بەرمەسلىك خانىنىڭ ئۆز ئىختىيارىدىكى ئىشتۇر . بىزلەرنىڭ ئاددىي رەئىيەتنىڭ ئارىلىششىغا

ھەققىمىز يوقتۇر . ئى باھادىر سەركەردە ، بۇنداق ئەل - يۇرت ئۇچۇن تەڭگىچىلىك پايدىسى يوق . ئەمما ھەسسىلەپ زىيىنى بار تەخت غوۋغاسىغا

ئارىلاشمىغانلىرى ياخشى . مېنىڭمۇ جابابىلىرىغا دەيدىغان ئىككى ئېغىز نىسھەتىم شۇلكى ، قوللىدىكى ئەجەل قىلىچىنى تاشلىسىلا ، بىز

بىرلىكتە قەشقەرگە بېرىپ ، شاھزادىنىڭ بېشىنى ئايلاندۇرۇۋالغان سۇخەنچى سەلتەنەت ئەغيارلىرىنى جازالايلى . قالغان ئىشلار بايام سىلى

دېگەندەك ئاتا - بالا ئوتتۇرىسىدىكى ئاداۋەت - نىزا تۈگۈچلىرىنى ئۆزلىرى يېشىۋالسۇن .

- ئۇنداق قىلىشقا بولماسمىكىن ، تەقسىر ،- دەپ گەپكە لوقما سالدى ئەلشاھبەگنىڭ ئىنىسى ئەلقۇلبەگ تەئەددى قىلىپ ، - ئاكام باياتىن

ھەزرەتلىرىنى ئۇستاز -ئۆلقما دەپ بىلىپ ھۆرمەتلىرىنى قىلدى . ئاكا - ئىنى ئىككىمىزنىڭ ھەزرەتلىرىنى ئالاھىدە ھۆرمەتلەيدىغانلىقىمىزنى

ھەممە ئادەم بىلىدۇ . ئەمما . شۇنى ئەسلىرىدە تۇتسىلىكى ، ھەر قانچە ھۆرمەت - ئېھتىرامىنىڭمۇ چېكى بولىدۇ .

- ئەلۇۋەتتە شۇنداق ، - دېدى ھىندىقۇش مىرزا ئاپئاق ساقاللىرىنى سىلاپ تۇرۇپ ، خۇددى شۇنىڭ ئەكسىچە ھەرقانداق ئىززەتنىڭمۇ ، يول

قويۇشنىڭمۇ چېكى بولىدۇ . مەن شۇنداق بىر ھېكمەتنى بىلىمەن ، ئۇ بولسىمۇ

جاھىللىق ئىشانغا ياخشى ئاقىۋەت ئەكەلمەيدۇ . بولۇپمۇ سىلەرگە

ئوخشاش يامانغا يانتاياق بولغان جاھىللارغا .

- جانابلىرى بىلەن ئارتۇقچە دەتالاش قىلىپ ئولتۇرۇشنىڭ ئەمدى ھاجىتى قالمىدى . ئۆلىما ھەزرەتلىرى ، بىز ئاكا - ئىنى شاگىرتلىرىنى

بەھۇرمەتلىك قىلدى دەپ ئەيىبكە بۇيرىمىغايلا ، - دېدى ئەلشاھبەگ ھىندىقۇش مىرزىغا يەنە بىر قېتىم ئېگىلىپ سالام بەجا كەلتۈرۈۋېتىپ ،-

لەشكىرى قىر - چاپمۇ ① ياكى ماھارىتى سەركەرىمۇ ① ئۆزلىرىنى بىر نېمە دېمەيلا ، مۆھتەرەم ئۇستاز .

- ئەمىر لەشكەر جانابلىرىنىڭ پەيلى شۇ بولسا ، بىزمۇ ئارتۇقچە ئېغىز ئۇپرىتىپ ئولتۇرمايلى . لەشكىرى قىر - چاپ قىلىپ بىھۇدە قان

تۆكۈش ھاجەتسىز ، مېنىڭچە ، ماھارىتى سەركەردە بولسۇن ، - دېدى ھىندىقۇش مىرزا ۋە سەركەردىلىرىگە قاراپ تۇۋلىدى ،- قېنى باھادىرلىرىم

، ئاۋۋال قايسىڭلار مەيدانغا چۈشۈپ ماھارەت سىنىشىپ باقىسىلەر ؟

ھىندىقۇش مىرزىنىڭ سۆزى ئاخىرلىشىپ بولغۇچە شىرئەلى باھادىر شەمشىرىنى پۇلاڭلاتقىنىچە ئېتىنى دېۋىتىپ مەيدانغا چۈشتى ۋە ياۋ

سېپىگە قاراپ ئېتىلدى . شۇ ھامان ياۋ سېپىدىنمۇ بىر سەركەردە ئەگرى قىلىچىنى

ئويناتقىنىنچە شىرئەلى باھادىرغا قاراپ ئات سالدى . ئىككى

تەرەپنىڭ لەشكىرىي سۈرەن - قوۋقان سېلىشىپ ئۆز سەركەردىلىرىگە مەدەت بېرىشتى .

ئىككى سەركەردە ئۇدا ئون نەچچە مەرتىۋە ئېلىشىپمۇ بىر - بىرىنى يېڭەلمىدى. بىرى شىددەت بىلەن ئۇرغان قىلىچتىن يەنە بىرى چەبدەسلىك

بىلەن ئۆزىنى ئەپقاچاتتى . بىزنىڭ ئىشلەتكەن پەنتىنى يەنە بىرى دەرھال سىزىۋالاتتى . قىلىچلىقلارنىڭ ، چىقىپ ، ۋال - ۋۇل ئۇچقۇن

چاچرايتتى .

ھەر ئىككى سەركەردە شۇنچىلىك ئۆزلىرىنىڭ تۇتۇۋېلىشقانىدىكى ، قارشى تەرەپنى قىلىچلاپ، ئەجەل شەربىتىنى ئىچۈرۈشتىن باشقا

ھېچنىمىنى ئويلىمايتتى . بۇ ئاجايىپ جەڭبازلىق ماھارىتىگە مەھلىيا بولۇشقان ھەر ئىككى تەرەپنىڭ سەركەردە - لەشكەرلىرى تاقىر

سايدىكى ئوت- ئاتەش كۆيۈك ئاپتاپنى زىنھار ھېس قىلىشمايتتى .

شۇ يوسۇندا بىر ئاش پىشىم ۋاقىت ئېلىشقاندىن كېيىن قەشقەر سەركەردىسى بارا - بارا ھالسىراپ ھۇجۇمدىن مۇداپىئەگە ئۆتتى . شۇ

ئەسنادا سەركەردىسىنىڭ چاندۇرۇپ قويۇۋاتقانلىقىنى سەزگەن ئورۇنباسار ئەمىر لەشكەر

مىرزا يۇسۇپبەگ نەيزىسىنى پۇلاڭلاتقىنىچە ئات سېلىپ

مەيدانغا چۈشتى ـ دە شىرئەلى باھادىرغا شىددەت بىلەن تاشلاندى . شىرئەلى باھادىر ئەمدى بىر نەيزە ۋە بىر قىلىچقا تاقابىل تۇرۇشقا

كىرىشتى .

ـ نامەردلىك قىلدى . بىر ئادەمگە ئىككى ئادەم چىقتى ، ـ دەپ قىيقاس سېلىشتى لەشكەرلىرى .

شىرئەلى باھادىرنىڭ تاقابىل تۇرالماسلىقىدىن ۋايىم يېگەن ھىندىقۇش مىرزا سەركەردىلىرىگە قاراپ سۆزلىدى :

ـ مىرزا يۇسۇپبەگ دېگەن نامەرد ، قارا يۈز ئەمىرنى كۆرۈڭ ، ئوردىدىن يۈز ئۆرۈگىنىنى ئاز دەپ ، تېخى خان لەشكەرلىرىگە نەيزىسىنى تەڭلەپ

چىققىنىنى ، قېنى قايسىڭلار ھەمدەمگە چىقىسىلەر ؟

شۇ ھامان خان لەشكەرلىرى سېپىدىن بىر سەركەردە ئېتىغا زەرەپ بىلەن قامچا سالدى ـ دە قارشى تەرەپكە ئوقتەك ئۇچۇپ كەتتى .

ھىندىقۇش مىرزا خاتىرجەملىك بىلەن ساقىلىنى سىلىماقچى بولۇپ قولىنى ئېڭىكىگە ئاپىرا ـ ئاپارمايلا " ئاپلا ! " دەپ تولغىنىپ كەتتى . چۈنكى ،

ياۋ سېپىگە ئات سېلىپ كەتكىنى باشقا بىرى ئەمەس دەل مەلىكە مۆھتەرەم خېنىم ئىدى .

- مەلىكەم ، كەينىلىرىگە يانسىلا ! - دېدى ھىندىقۇش مىرزا جىنىنىڭ بارىچە تووۋلاپ .

بۇ چاغدا مەلىكە شىرئەلى باھادىر بىلەن ئېلىشىۋاتقان ياۋ سەركەردىلىرىگە قېشىغا بېرىپ بولغانىدى. مەلىكىنىڭ ھاياتىدىن خەۋپسىرەپ

ھەم ئۇنىڭ باشباشتاقلىقىدىن غەزەپلىنىپ پۈتۈن ئەزايىنى پۈررىدە قار تەر باسقان ھىندىقۇش مىرزىنىڭ تىلى كالۋالىشىپ قالغانىدى . ئۇ بىر

نەچچە دەقىقەت داڭقىتىپ تۇرۇپ قالغاندىن كېيىن مەلىكىدىن كۆزىنى ئۈزمەي تۇرۇپ ۋارقىرىدى :

- بولۇڭلار ، بىرىڭلار بېرىپ ئاۋۋ غەلۋىخور مەلىكىنى قوغداپ قايتۇرۇپ كېلىڭلار !

سەركەردىلەردىن بىرى مەلىكىنى ياندۇرۇپ كېلىش ئۈچۈن ئات سېلىپ چىقىپ بولغۇچە ، شىرئەلى باھادىر بىلەن ئېلىشىۋاتقان مىرزا

يۈسۈپبەگ شىرئەلى باھادىر نى تاشلاپ مەلىكىگە قاراپ ئات سالدى - دە مەلىكىنىڭ نەق گېلىنى چەنلەپ زەربە بىلەن نەيزە ئۇردى . مەلىكىدىن

كۆز ئۈزمەي قاراپ تۇرغان ھىندىقۇش مىرزىنىڭ يۈرىكى ئېغىپ ، ئات ئۈستىدە تېپىرلاپلا قالدى . ئۇ بۇ پاجىئەنى كۆرمەي دېگەندەك كۆزىنى

يۇمۇۋالدى - دە دەقىقە شامى يەنە پىلىلدىدى . مەلىكە ئۇرۇلغان نەيزىدىن ئۆزىنى

ئەپچىللىك بىلەن قاچۇرۇپ ، ئېتىنىڭ بېشىنى بۇرىغىنىچە خان

لەشكەرلىرى سېپىگە قاراپ چېپىپ كېلىۋاتاتتى . ئېتىلىپ كەلگەن سەركەردىنىڭ بىر مەرتەم ئېلىشا ـ ئېلىشمايلا قاچقىنى كۆرگەن مىرزا

يۈسۈپبەگ ئۇنى تىرىك تۇتۇۋېلىپ ، ئاستىدىكى قارا تۇلپارنى ئولجا ئېلىش ۋەسۋەسىسىدە خېنىنىڭ بارىچە قوغلىدى . مىرزا يۈسۈپ بەگ

مەلىكىنىڭ ئاستىدىكى قارا ئارغىماقنىڭ سۇلتان ئابدۇللاخاننىڭ ئەتىۋارلىق قارا تۇلپارى ئىكەنلىكىنى تونۇپ قالغانىدى . قېچىپ كېتىۋاتقان

مەلىكە قارا تۇلپارنىڭ تىزگىنىنى ئىختىيارىي قويۇۋېتىپ ، قولىدىكى نەيزىسىنى ئېگەرگە چاققانلىق بىلەن غانجۇغىلىدى ـ دە بويىنىغا ئېسىلغان

ئوقياسىنى ئېلىپ ، كۆن ئوقدانىدىن بىر تال ئوقنى ئېلىپ ، كىرىچقا سېلىپ ، كەينىگە قايرىلىپ ، ئارقىسىدىن يەتتە ـ سەككىز قەدەم

يىراقلىقتا جېنىنىڭ بارىچە قوغلاپ كېلىۋاتقان مىرزا يۈسۈپبەگنىڭ كۆزىنى نىشانلاپ كىرىچنى قويۇۋەتتى . شۇ ھامان مىرزا يۈسۈپبەگ ئېچىنىشلىق

بىرنى ۋارقىراپ ئات ئۈستىدىن ئارقىسىغا ئۆچۈن چۈشتى . مەلىكىنىڭ ئاتقان ئوقى ئۇنىڭ دەل ئوڭ كۆزىگە بېرىپ سانجىلغانىدى . ئۇنىڭغىچە

ئېگەرنىڭ غانجۇغىسىدىن نەيزىسىنى ئېلىشقا ئۈلگۈرگەن مەلىكە ، قارا تۇلپارنىڭ تىزگىنىنى شاققىدە كەينىگە بۇرىدى - دە ئاغرىق ئازابىدا قومغا

چىقىپ قالغان بىلىقتەك پىلتىڭلاپ تۇرغان مىرزا يۈسۈپبەگنىڭ نەق گېلىنى توغرىلاپ نەيزىسىنى گاھچىدە سانجىدى . ئۈنىڭغىچە مەلىكىنى

قوغداش ئۈچۈن يېتىپ كەلگەن سەركەردە قارا تۇلپارنىڭ تىزگىنىنى قولىغا ئېلىۋالدى .

ئورۇنباساردىن ئايرىلغان ئەلىشاھبەگ ناغرا چالدۇرۇپ ، جەڭبازلىق ماھارىتى ۋاقىتلىق توختىتىش ھەققىدە ھىندىقۇش مىرزىغا بېشارەت

بەردى . مەلىكە مۆھتەرەم خېنىمنىڭ ھاياتىدىن ئەندىشە قىلىپ تۇرغان ھىندىقۇش مىرزىمۇ دەرھال ناغرا چالدۇۋدى . ناغرا سەركەردىسى

ئېلىشىشنى توختىتىپ ئۆز سەپلىرىگە قايتىپ كېلىشتى .

- ئەي غەلۋىسور مەلىكەم ، ئاسىي مۇناپىق ئەمىر مىرزا يۈسۈپبەگنى ئولتۇرۇپ ، خان لەشكەرلىرىنىڭ ھەيۋىسىنى ئاشۇرغان تۆھپىڭىزنى

دېمىسەم ، سىزنى شۇ تاپتىنىڭ ئۆزىدىلا لەشكىرىي جاساقتا تارتار ئىدىم . يەنە باشباشتاقلىق قىلىدىغان بولسىڭىز دەرھال ئاستانىگە

قايتۇرۇۋېتىمەن ياكى قارارگاھقا سولاپ نەزەربەند قىلىپ قويىمەن . مۇشتۇمدەك بىر ئاجىزە بولغىنىڭىز بىلەن يۈرىكىڭىز ئەجەپ چوڭ ئىكەنغۇ

سىزنىڭ . جەڭگە چىقىشقا سىزگە كىم ئىجازەت بەردى ؛ بىلەمسىز بۇ دېگەن ياغى ① ھەرگىزمۇ ئويۇن ئەمەس .

- رەنجىمىسىلە ، ئەمىرى كەبىر ئاتا ،- دېدى مەلىكە مۆھتەرەم خېنىم ئەركىلەپ تۇرۇپ ، - بايام ئۆزلىرى ھەمدەمگە چىقىشقا پەرمان

بەردىلە ، پەرمان بېرىلگەنىكەن ئەلۋەتتە سەركەردىلەردىن بىرى ھەمدەمگە چىقىش كېرەك . گەرچە مەن رەسمىي سەركەردە ھېسابلانمىساممۇ ،

جانابىي باھادىر سەركەردىلەر بىلەن بىر سەپتە تۇرغانىكەنمەن ، پەرمانبەردار بولۇش بۇرچۇم بار . ئۇنىڭ ئۈستىگە چاپچىپ تۇرغان قارا تۇلپار

باشقا سەركەردىلەرنىڭ ئېتىدىن چاققان چىقىپ قالدى . دېمىسىلىمۇ بۇنىڭ ئويۇن ئەمەس ياغى ئىكەنلىكىنى ئوبدان بىلىمەن . بولمىسا خان ئاتامغا

شۇنچە يالۋۇرۇپ كەلمەس ئىدىم . تۇرپاندىكى ۋاقتىمدىمۇ ئاتامغا ئەگىشىپ بىر قانچە ياغى كۆرگەنمەن .

- جاۋابلاشماڭ ! باشباشتاقلىق قىلماسلىقىقا ۋەدە بېرىڭ ، - دېدى ھىندىقۇش مىرزا قاپىقىنى تۈرۈپ .

- خوش ۋەدە بېرەي ، ئەمىرى كەبىر ئاتا ،- دېدى مەلىكە مۆھتەرەم بېشىنى تۆۋەن

سېلىپ .

شۇ تاپتا ھىندىقۇش قەستەن قاپقىنى تۇرۇۋالغىنى بىلەن مەلىكىنىڭ بايامقى كۆرسەتكەن باھادىرلىقىدىن كامالەتكە يەتكەن ئوقيا ئېتىش

ماھارىتىدىن سۆيۈنۈپ ، ئىچىدە بارىكاللا ئېيتىۋاتقانلىقىنى ھېچكىم بىلمەيتتى .

شۇ ئەستاندا ئەلىشاھبەگنىڭ ئەلچىسىنى خان لەشكەرلىرىنىڭ قاراۋۇللىرى ئالدىغا سېلىپ ئەكەلدى . ئەلچى قويندىن بىر پارچە خەتنى

ئېلىپ ھىندىقۇش مىرزىغا تاپشۇردى . ئەلشاھبەگ خەتتە ، بۈگۈن لەشكەرلەرنى ھاردۇق ئالدۇرۇپ ، جەڭنى ئەتە قايدىن داۋاملاشتۇرۇشنى

تەلەپ قىلغانىدى .

تىنچىق ھاۋا ، كۆيۈك ئاپتاپتا لەشكەرلەرگە ئىسسىق ئۆتۈپ كېتىشىدىن ئەنسىرىگەن ھىندىقۇش مىرزا بۇ تەلەپكە قوشۇلۇپ سەركەردىلىرىگە

لەشكەرلەرنى قارارگاھقا قايتۇرۇش پەرمانىنى بەردى . چاناشلىرىدىكى سۇلىرىنى ئالىلقاچان ئىچىپ بولغان لەشكەرلەر ئۇسسۇزلۇقتا قۇرۇپ

كەتكەن لەۋلىرىنى يالاشقىنىچە ، تېزلىك بىلەن ئېقىن بويىدىكى قارارگاھقا قاراپ ماڭدى .

5

ئۈچ كۈن تېپىنچلا ئۆتۈپ كەتتى . ئەلىشاھبەگ باشچىلىقىدىكى قەشقەر قوشۇنلىرى بىر نەچچە قېتىم جەڭگە ئۈندەپ باققان بولىسمۇ ،

ئەمىرى كەبىر ھىندىقۇش مىرزا سەركەندىلىرىگە ئۆز قارارگاھلىرىنى مەھكەم ساقلاشقا پەرمان بېرىپ ، بارگاھى ئالىيغا بېكىنىۋالغىنىچە

مىردىلىماي يېتىلىۋالدى ۋە سەركەردىلەرنىڭ جەڭگە چىقىش تەلىپىنى قەتئىي رەت قىلدى . ئەمىرى كەبىرنىڭ نېمە خىيالى بارلىقىنى بىلەلمىگەن

سەركەردىلەرنىڭ بۇ تاقىر سايلىقتا يا ئالدىغا ماڭالماي ، يا كەينىگە يانالماي ئىچى پۇشۇپ كەتكەنىدى .

بۈگۈن كۈندىكى ئادەتە بويىچە ئاشۋاقتى بىلەن بارگاھى ئالىيغا سالامغا كىرگەن سەركەردىلەر ، سالام - سەھەتنى بەجا كەلتۈرۈپ بولغاندىن

كېيىن مەسلىھەتلىشىۋالغاندەكلا ئورۇنلىرىدا مىرىلىمايلا تۇرۇشتى . ئۇلارنىڭ چىرايىغا قاراپلا نېمە دەيدىغانلىقىنى پەزەر قىلىپ بولغان

ھىندىقۇش مىرزىمۇ ھېچنىمىنى بىلمىگەن بولۇپ قەستەنگە جىم تۇرۇۋالدى . بۇ جىمجىتلىق خېلى ئۇزۇن داۋاملاشتى . ئەمىرى كەبىرنىڭ ھە

دېسىلا ئاستانىگە قايتۇرۇۋېتىمەن دەپ سۈر كۆرسىتىشىدىن خېلىلا بېسىقىپ قالغان مەلىكە مۆھتەرەم خېنىممۇ شوخ ئەركىلىكىگە يات ھالدا

جىمىپ قالغانىدى . تۇرقىدىن ئۇلار جىم ئولتۇرۇشتا بەسلىشىۋاتقاندەك كۆرۈنەتتى . ئاخىر بۇ جىمجىتلىقتا ئەمىرى كەبىر چىدىمىدى .

- بۇرۇقتۇرما بولۇپ بىر يەرگە تىقىلىشىۋالغۇچە سىرتقا چىقىپ شامالداپ كىرسەڭلار بولمادۇ ، سەركەردىلىرىم ، - دېدى ئۇ ئولتۇرغانلارغا

تەكشى قاراپ .

ھېچكىمدىن سادا چىقمىدى .

بارگاھى ئالىينىڭ ئىچى ئادەمنىڭ نەپىسى سىقىلغۇدەك دەرىجىدە دىمىق بولۇپ كەتكەنىدى . سىرتتا قۇياش سايغا ئوت پۈركۈيتتى . ئاپتاپتا

بىردەم تۇرۇش مۇمكىن ئەمەس ئىدى . بارگاھى ئالىينىڭ ئىچى بولسا سەركەردىلەرنىڭ تىنىقىدا خۇددى داپخانىسى ئېتىۋېتىلگەن تونۇرغىلا

ئوخشاپ قالغانىدى .

- سىرتقا چىققانىڭىزمۇ پايدىسى يوق ، ئەمىرى كەبىر جانابلىرى ، سىرتمۇ ئوخشاشلا ئوت ـ ئاتەش .

- ئات چاپتۇرساق بىردىملا شامالدايمىز ، توختىساق قاق بولۇپ ، تۇرغىلى بولمايدۇ .

- ئەمىسە بارگاھى ئالىينىڭ ئىچى سۆرۈنمىكەن ؟ - دېد ھىندىقۇش مىرزا چېكە -

بويۇنلىرىدىن ساقىپ چۇشۇۋاتقان تەرنى بەلۋغىنىڭ ئۇچى

بىلەن ئېرتىپ تۇرۇپ تېرىككەن هالدا ، - هېچبولمىسا ئۆزۈڭلارنىڭ چېدىر بارگاهىڭلاردا سايىداڭلار ، بۇ يەرگە تىقىلىشىۋالماي .

- بىزنىڭ ئاسەي قوشۇن بىلەن جەڭ قىلماي ، خۇددى مۇشۇكدىن قاچقان چاشقاندەك قارارگاهىمىزغا بېكىنىۋېلىشىمىزنىڭ سەۋەبىنى ئېيتىپ

بەرمىسىلە ، سىرتقا زادىلا چىقمايمىز ، ئەمىرى كەبىر ئاتا ،- دېدى مەلىكە مۆهتەرەم خېنىم سەركەردىلەرنىڭ مۇددىئاسىنى ئاشكارلاپ .

- ئارى .

- ئەينى مۇددىئا .

بەس - بەستە ئاۋاز قوشتى باشقا سەركەردىلەرمۇ مەلىكىنى قوللاپ .

- بىھۇدە قان تۆكۈشتىن ساقلىنىشتىن باشقا بىزگە مۇددىئا يوقتۇر ، سەركەردىلىرىم ، - دېدى هىنقىقۇش مىرزا تومتاقلا قىلىپ .

- قانداق تۆكۈشتىن چاقساق نۇسرەت ئاسماندىن چۈشمەس . ياغى دېمەكلىك ، قان تۆكۈش دېمەكلىك ، ئادالەت قىلىچىنى يالىڭاچلىماي تۇرۇپ

ئاسىي قوشۇننى هەرگىزمۇ ئەل قىلغىلى بولماس ، بۇ غىلتاڭ ساينىڭ تونۇر تەپتىدە مىندىرلىماي تۇرۇۋېرىپ لەشكەرلەرنىڭمۇ ئىچى پۇشتى ، -

دېدى بەرانغار قوشۇننىڭ ئەمىر سەركەردىسى .

هىندىقۇش مىرزا ساقلىنى سىلاپ بىر ئاز تۇرۇۋالغاندىن كېيىن سەركەردىلەرگە

تەكشى قاراپ تۇرۇپ سورىدى :

- ئېيتىڭلارچۇ ، سەركەردىلىرىم ، لەشكەرلەر ئاچمۇ ؟

- ياق ، دەپ جاۋاب بەردى سەركەردىلەر .

ئەمسە ئۇسسۇزمۇ ؟

- ياق .

ئۇلارنىڭ ئارىسىدا ئىسسىق ئۆتۈپ كېسەل بولغانلار بارمۇ ؟

- قارارگاھىمىز ئېقىن بويىدا تۇرسا لەشكەرلەر ئۇسسۇز قالمىغاندىن كېيىن ئەلۋەتتە ئىسسىق ئۆتۈپ كەتمەيدۇ - دە

- ھەببەللى ، دېدى ھىندىقۇش مىرزا ،- بىزدە ھەممە ئىمكانىيەتلەر تولۇق ، غېمىمىز يوق ، شۇڭا مىدىرلىمايمىز . بىراق ئاسىي قوشۇننىڭ

ئوزۇق - تۈلۈكى بولغان بىلەن سۈيى يوق . ئۇلار بىر يۇتۇم سۇنىمۇ يىگىرمە نەچچە چاقىرىم يىراقلىقتىن توشۇپ ئەكىلىپ ئىچىۋاتىدۇ . تومۇزدىكى

غىلىتاڭ سايىدا ئۇسسۇز قالغان ئادەمگە ئاسان ئىسسىق ئۆتۈپ قالىدۇ . ئۇسسۇزلۇق بىلەن ئاپتاپ بىز ئۈچۈن ئاسىي قوشۇن بىلەن جەڭ قىلىۋاتىدۇ .

ئەھۋال ئاشۇنداق تۇرسا ، يەنە ئاۋارە بولۇپ نېمىشقا جەڭ قىلغۇدەكمىز .

كۆڭۈللىرىدىكى تۈگۈچ يېشىلگەن سەركەردىلەرنىڭ چىرايىغا كۈلكە يۈگۈردى .

- ئۇلار ئۇسسۇزلۇقتىن قىينىلىپ يېتىۋەرمەس . ناۋادا چېكىنىپ يېڭىسار قەلەسىگە بېكىنىۋالسا قانداق قىلىمىز ؟- دېدى سەركەردە مىرزا

قازىل چۇراس .

- بۇنىڭ جاۋابىنى ھېلىغىچە سەركەردە شىرئەلى باھادىر بېرىدۇ ، - دېدى ھىندىنقۇش مىرزا خاتىرجەملىك بىلەن .

شۇ چاغدىلا سەركەردىلەر بارگاھى ئالىيدا سەركەردە شىرئەلى باھادىرنىڭ يوقلۇقىنى ھېس قىلىشتى . ئەسلىدە ھىندىنقۇش مىرزا تۈنۈگۈن

نامازدىگەر ۋاقتى بىلەن شىرئەلى باھادىرنى قوشۇنىنى باشلاپ ، ياۋ لەشكەرلىرىگە تۇيدۇرماي ، ئۇلارنى ئايلىنىپ ئۆتۈپ ، كېچىلەپ ئازغىنا قىرى

- چۈرى لەشكەرلەر بىلەن قوغدىغۇچىسىز قالغان يېڭىسار قەلئەسىنى ئېلىپ ، ئاسىي قوشۇنىنىڭ چېكىنىپ مۇداپىئەلىنىش يولىنى ئۈزۈپ تاشلاشقا

پەرمان بەرگەنىدى . بۇ لەشكىرىي مەخپىيەتلىكتىن باشقا سەركەردىلەرنىڭ خەۋىرى يوق ئىدى . شۇ ئەسنادا بارگاھى ئالىيغا كىرىپ كەلگەن مۇلازىم

ئەمىرى كەبىرگە سالام قىلدى .

- مەلۇم بولغاي ، يەزەك قوشۇندىن چاپارمەن كەلدى .

- كىرسۇن ، - دېدى ھىندىنقۇش مىرزا .

بارلىق سەركەردىلەرنىڭ كۆزى بارگاھى ئالىيغا كىرىپ كەلگەن چاپارمەنگە تىكىلدى .

- ئەمىر كەبىرى جانابلىرىغا مەلۇم بولغاي ، يەزەك قوشۇن بامدەت ۋاقتىدىن بۇرۇن يېڭىسار قەلئەسىنى پەتھى قىلدى . ئۆلۈم - يېتىم

ئەھۋاللىرى كۆرۈلمىدى .

- دەرھال قايتىپ سەركەردەڭگە ئېيت ، قەلئەنىڭ مۇداپىئەسىنى كۈچەيتسۇن ، قەلئە ئىچىدىكى ئاۋامغا زىنھار زۇلۇم سالمىغاي ، - دېدى

ھىندىقۇش مىرزا چاپارمەنگە .

چاپارمەن پەرمانىنى ئېلىپ چىقىپ كەتتى .

- مۆھتەرەم سەركەردىلىرىم ، - دېدى ھىندىقۇش مىرزا ئولتۇرغانلارغا قاراپ ، ئۆز قارارگاھىڭلارغا قايتىپ ، لەشكەر - سەرۋازلىرىڭلارنى

ئوبدان غىزالاندۇرۇپ تەييار تۇرۇڭلار . پېشىن نامىزىدىن كېيىن ئاسىي قوشۇنىنىڭ قارارگاھىغا ھۇجۇم قىلىمىز . بارلىق لەشكەرلەرگە ئالاھىدە

پەرمان جاكارلانسۇنكى ، ئاسىي قوشۇنىنىڭ قارشىلىق كۆرسىتىشىگە ماجالى يەتمىگەن كىيسەل ، ئاجىز لەشكەرلىرىگە زىنھار زەخىم يەتكۈزۈلمىگەي

.پەرمانغا خىلاپلىق قىلغۇچىلار لەشكىرىي جاساققا تارتىلىدۇ .

سەركەردىلەر روھلۇق ھالدا بارگاھى ئالىيدىن يېتىپ چىقتى .

6

ئەمىرى كەبىر ھىندىقۇش مىرزا ھەقىقەتەن توغرا پەزەر قىلغانىدى . شاھزادە

يولۋاسخاننىڭ ئىككى تۇمەن كىشىلىك مۇنتىزىم لەشكىرى بىلەن

خوجا ھىدايىتۇللا ئىشاننىڭ تۇمەن كىشىلىك ھەمدەمچى سوپى لەشكەرلىرى ئىككى كۈن ئىچىدىلا سۇ مەسلىسىنى ھەل قىلالماي پاتىپاراقچىلىققا

چۈشكەندى . ئۇلارنىڭ مەخسۇس سۇ توشۇغۇچى لەشكەرلىرى سۆگەت ، توپلۇق تەرەپلەردىن يۇزلەپ كۆتەك ھارۋىلارغا ياغاچ تۇڭلارنى بېسىپ

توشۇپ كېلىنگەن بۇ سۇلار ئۇچ تۇمەن لەشكەر ئۇچۇن ئۇسساپ گەز باغلاپ كەتكەن كالپۇقلىرىنى نەمدىۋېلىشقىمۇ يەتمەيتتى . سۇ تالىشىپ

كۆتۈرۈلگەن جەڭگى - جېدەللەر بېسىقمايتتى . ئۇسسۇزلۇقتا ئىسسىق ئۆتۈپ كېتىپ يىقىلغان لەشكەرلەرنىڭ سانى ئۇچ كۈن ئىچىدە بەش

مىڭدىن ئاشتى . ئىسسىق ئۆتۈپ كەتكەن بۇ لەشكەرلەر ئىچى سىرۇپ ، قىزىتمىسى ئۆرلەپ ئوت- ئاتەش بولۇپ ، سايىنىڭ تېشىدەك

يېتىشاتتى . ئۇنىڭ ئۇستىگە ھەمدەمچى سوپى لەشكەرلەردىن ئۇچ مىڭغا يېقىن ئادەم ئۇسسۇزلۇقتا چىدىماي بىر كېچىدىلا قېچىپ كەتتى .

ئىسسىق ئۆتۈپ ئاغرىپ يېتىپ قالغانلارمۇ ئىككى مىڭدىن ئاشاتتى . شۇ سەۋەبلىك موللا ساقى بىلەن موللا نەقى خەلىپىلەرنىڭ ئەمرى لەشكەر

ئەلىشاھبەگنىڭ ئالدىدا تىلى تۇتۇق ئىدى . مانا ئەمدى ئۇلار بارگاھى ئالىيغا گىدىيىپ كىرەلمەيتتى . خالىغانچە جەڭ تەدبىرلىرى

كۆرستەلمەيتتى . قۇتبىل ئەقباب پىر بۇزرۇكى ھىدايىتۇللا ئىشان خوجىسىنىڭ كەشپىيۇ كارامەتلىرىنى شالىلىرىنى چاچرىتىپ سۆزلەپ

ماختىنالمايتتى . ناۋادا بىلىپ - بىلمەي زۇۋانىدارلىق قىلىپ سالسا، ئەلىشاھبەگنىڭ تەنبىھىگە ، مەسخىرىسىگە ئۇچرايتتى . چۈنكى ،

ئەلىشاھبەگنىڭمۇ بۇ ئەھلى سۇلۇك باھادىرلىرىغا بولغان ھۆرمەت - ئېھتىرامى كۆرۈنەرلىك تۆۋەنلىگەندى . ئۇلارنى " مۆھتەرەم باھادىر

سەركەردىلەر " دەپ ھۆرمەت بىلەن ئاتىماستىن ، مەسخىرىلىك تەلەپپۇزدا " جانابىي زاتىل ئەقتابلار " دەپ ئاتايدىغان بولۇۋالغاندى ۋە خالىغانچە

مازاق قىلاتتى . شۇنداقتىمۇ موللا ساقى بىلەن موللا نەقى دەردلىرىنى ئىچىگە يۇتۇپ زورىغا ھىجىيىشىپ يۈرۈشكە مەجبۇر بولدى . چۈنكى ، ئۇلار

بۇ سوپى لەشكەرلەرنىڭ رەسمىي جەڭگە دۈچ كەلسە ، ھېچقانچە كۈچ كۆرستەلمەيدىغانلىقىنى بىلىپ يەتكەندى . ئەس - يادى ئەلىشاھبەگ

باشچىلىقىدىكى قوشۇن خان لەشكەرلىرىنى يېڭىۋالسا ، ئۇلار بىلەن بىللە ئاستانىگە باستۇرۇپ بېرىپ ، خوجىسى ھىدايىتۇللا ئىشانىنىڭ

كۆرسەتمىسى بويىچە ، ئاستانىدىكى نەچچە مىڭلىغان ئىسھاقىيەچى قارا تاغلىق مۇرىتلارنىڭ قېنىنى ئېرىق قىلىپ ئاققۇزۇش ، تېرىسىنى سويۇپ

پوستىغا سامان تىقىش ، ئاختا قىلىپ يېپىنى قىرقىپ تاشلاش ، قېنىدا تۇگمەن چۆرگىلىتىش ئىدى . بۇنداق قىلىش سوپى لەشكەرلەرنىڭ قولىدىن

تولۇق كېلەتتى . تېخى مۇشۇ تۆھپىلىرى ئۈچۈن خوجىسىدىن ئالىدىغان ئىنئاملارنى ئويلىشىپ شالۋاقلىرىنى ئاققۇزۇشاتتى .

ئەلىشاھىبەگ سەركەردىلىرى بىلەن لەشكەرلەرنىڭ سۇ مەسىلىسىنى قانداق ھەل قىلىش ، كۆچلۈك ياۋغا قانداق تاقابىل تۇرۇش ھەققىدە باش

قاتۇرۇپ ئامال تاپالماي رەللە بولاتتى . ئىسسىق ئۆتۈپ كېتىپ قىزىتمىسى ئۆرلەپ كەتكەن لەشكەرلەر ئاغزىق ئازابىدا ئىڭراپ زار - زار قاقشايتتى

. ئەمما، موللا ساقى بىلەن موللا نەقى بولسا كېسەل تەگمىگەن بىر قىسىم سوپى لەشكەرلىرىنى ھەرىكەتلەندۈرۈپ جەررە - ساما سېلىشىپ ،

ھۆكمەت ئوقۇپ ھۇ - ھۇلىشاتتى . بۇ ھالات خاھى كېچە - خاھى كۈندۈز ئوخشاش تەكرارلىناتتى . قىزىتمىسى ئۆرلەپ كەتكەن لەشكەرلەر بىر

- بىرلەپ جان تەسلىم قىلاتتى . ئەمما جەررە -ساما بولسا بۇ ئوت- ئاتەش قارغىش تەگكۈر ساينى لەرزىگە سېلىپ ، لەشكەرلەرگە ئارام بەرمەيتتى .

ئەلىشاھبەگ بۇ قىزىتمىنىڭ يۇقۇملۇق كېزىككە ئايرىلىنىپ پۈتكۈل لەشكەرلەرگە تالاپەت يەتكۈزۈشىدىن خەۋپسىزەپ يۈركى سۇ ئىدى .

- خانىقاغا بارغاندا سېلىۋېلىشسىلا بۇ جەررە - سامالىرىنى ، مۆھتەرەم سوپىلىرىم ، - دەپ ۋارقىرايتتى . ئەلىشاھبەگ سەۋر قاچىسى تولۇپ -

ئېشەك ئۆلۈۋاتسا كۆتى غېجەك تارتىپتۇ دەپ ، نېمانداق قاملاشمىغان ئىش بۇ ،- مۇللاساقى بىلەن موللا نەقىگە قاراپ دوق قىلاتتى ئۇ ،-

جانابىي زاتىل ئەقتابلىرىم ، بىلىپ قويۇشسىلا ، جەررە - ساما بىلەن كۆچلۈك ياۋنى يەڭگىلى بولماس ، سوپى لەشكەرلەرنى ھەلقى - سۆھبەتكە

مەشغۇل قىلغۇچە ، جەڭبازلىق ماھارىتى بىلەن مەشىق قىلدۇرسىلا ، ئۇلار ساپايى چېلىشنى ئەمەس ، قىلىچ - نەيزە ئوينىتىشنى ئۆگەنسۇن .

رەسمىي جەڭگە چۈشكەندە يۈز ساپايى ئۈستىدىن بىر قىلىچ غالىب كېلۇر .
خەلىپىلەر ئەلىشاھبەگكە گەپ ياندۇرۇلمايتتى ، ئەمما ئارقىسىدىن " دەھرىي " ، " مۇرتەت" دەپ تىللايتتى ، ساقاللىرىنى تۇتاملاپ

خەپلىشەتتى .

بۇگۈن قوزىچۇش مەھەلدە توشۇپ كېلىنگەن ھارۋىدىكى سۇنى تالىشىپ سوپى لەشكەرلەر بىلەن شاھزادە يولۋاسخاننىڭ لەشكەرلىرى ئارىسىدا

غوۋغا كۆتۈرۈلدى . ھەر ئىككى تەرەپ سۇنى ئۆزلىرىنىڭ قارارگاھىغا ئەكېتىپ چۈشلۈك تاماقتا ھازىرلىق كۆتۈشكە ئالدىرايتتى . ئۇلار بىر -

بىرىگە يول قويمايتتى . تارتىشىش ، ئىتتىرىشلار ، ياقا سىقىششىقا ، كېيىن بىر - بىرنى قىلىچلىششىقا ئۆتتى . ئەھۋالدىن خەۋەر تاپقان

ئەلشاھبەگ بىلەن موللا ساقى ، موللا نەقلەر كېلىپ جېدەلنى ئارىچىلاپ بولغۇچە سۇ تالىشىپ ئۆلگەنلەرنىڭ سانى ئوندىن ئېشىپ - يەڭگىل

يارىلانغانلارنىڭ سانى ئەللىكتىن ئېشىپ كەتكەنىدى .

ئەلشاھبەگ غەزپىنى زورىغا بېسىۋېلىپ تۇرۇپ ، سۇنى ھەر ئىككى تەرەپكە تەڭ تەقسىملەپ بەردى ۋە بۇنىڭدىن كېيىن ھەر ئىككى تەرەپ

ئۆزىنىڭ سۇيىنى ئۆزى ئەكېلىپ ئىچىدىغانغا پەرمان چۈشۈردى .

- بۇ سايدا مۇشۇنداق تۇرۇۋەرسەك لەشكەر - سەرۋازلىرىمىز جەڭ قىلماي تۇرۇپلا ئۇسسۇزلۇق ۋە كېسەل ئازابىدىن قىرىلىپ كېتىدىغان

ئوخشايدۇ . - دېدى بارگاھى ئالىيغا قايتىپ كەلگەن ئەلشاھبەگ سەركەردىلىرىگە

قاراپ ، ـ ھىندىقۇش مىرزا دېگەن قېرى تۆلكىمۇ بىر

ئۆستەڭ سۈنى ئوڭچە ئىگىلىۋېلىپ بىزنى بىر تېمىم سۇغا زار قىلىپ قويدى .
قاراراگاھىغا مەھكەم بېكىنىۋېلىپ يا جەڭگە چىقمىدى . ئۇنىڭ

مەقسىتىنى ئەمدى بىلىۋاتىمەن . ئۇ بىزنى مۇشۇ سايدا ئۇسسۇزلۇقتىن قىيناپ
لەشكەرلىرىمىزنىڭ جەڭگىۋارلىقىنى سۇندۇرۇپ ، جەڭ قىلمايلا

ئەل قىلماقچى . شۇڭا ، نەچچە مەرتىۋە جەڭگە ئۈندىسەكمۇ ، چاشقاندەك ئىنىغا
كىرىۋېلىپ يېتىۋالغان گەپ . بىز ئۇنىڭ دامىغا چۈشۈپتۇق .

ئىسىت ، قاچانمۇ لەشكىرىي تەدبىردە ئۇنىڭغا تەڭلىشەمىز . بولدىلا بۇ يەردە قۇرۇق
ئاۋارە بولۇپ تىركىشىپ ئۆلۈمنى كۈتۈپ تۇرماي دەرھال

چېكىنەيلى .
ـ نەگە چېكىنىمىز ؟ ئەمىرلەشكەر جانابلىرى ،ـ دېدى موللا ساقى ئەلىشاھبەگنىڭ
مەسلىھەتمۇ سالماي ئۆز ئالدىغا ھۆكۈم چىقارغىنىغا نارازى

بولۇپ .
ـ يېڭىسارغا بولماي نەگە بولاتتى ،ـ دېدى ئەلىشاھبەگ قاپىقىنى تۈرۈپ ، ـ بارلىق
قاراراگاھلار يۆك ـ تاقلىرىنى تېڭىپ تەق بولغاي ، تۈن

نىسپى بىلەن ياۋغا بىلدۈرمەي چېكىنىمىز . يېڭىسار قەلئەسى مۇداپىئەگە ئەپلىك ، ھۇجۇم قىلىشقا ئەپسىز جاي . سۈيىمۇ مول ، ھاۋاسىمۇ

سالقىن ، لەشكەرلەرنى ساقايتىۋالغاندىن كېيىن ئاندىن ئاستانىگە يۈرۈش قىلساقمۇ كېچىكمەيمىز .

سەركەردىلەر لەشكەرلەرنى يېڭىسارغا چېكىندۈرۈش تەييارلىقىنى قىلىش ئۈچۈن بارگاھى ئالىيىدىن چىقىپ كەتتى .

ئەلىشاھبەگ ساي ئوتتۇرىسىدىكى ئېقىننى ئىگىلەشتە بىر قەدەم كېچىكىپ قىلىپ قانچىلىك پۇشايمان قىلغان بولسا ، نەچچە كۈندىن بېرى

شۇنچە ئۈندەپمۇ جەڭگە چىقىرالمىغان خان لەشكەرلىرىدىن خاتىرجەم بولۇپ ، سۇ ھەلەكچىلىكىدە بىخۇدلىشىپ ياۋنىڭ ئەھۋالىنى كۆزىتىپ ،

خەۋەر ئېلىپ تۇرۇشنى بوشاشتۇرۇپ لويغانلىقىدىن مانا ئەمدى شۇنچىلىك پۇشايمان يېمەكتە ئىدى . مانا ھازىر ئويلىمىغان يەردىن چىقىپ خان

لەشكەرلىرى ئۇلارنىڭ قارارگاھىغا خۇددى قوي قوتىنىغا ئېتىلغان بۆرىلەردەك باستۇرۇپ كەلمەكتە ئىدى . ئۇ ئۆزى تاش سانات بولغۇچە ھىندىقۇش

مىرزىنىڭ قوم ساناپ ، خۇددى ئەۋلىيالاردەك ھۆكۈم چىقىرىپ ، ھەر بىر ئىشتا ئۆزىدىن بىر قەدەم ئالدىغا ماڭىدىغان دانىشمەنلىكىگە يەنە

بىر قېتىم قول قويدى . لەشكىري ئىلمىدە ئۆزىنىڭ ھىندىقۇش مىرزىدىن خېلىلا خام ئىكەنلىكىنى ئېتىراپ قىلدى .

شۇ تاپنىڭ ئۆزىدە جەڭگىۋارلىقىنى پۈتۈنلەي يوقاتقان لەشكەرلىرى بىلەن غەيرەت- جاسارىتى ئۇرغۇپ تۇرغان خان لەشكەرلىرىگە تاقابىل

تۇرۇش تولىمۇ نادانلىق ئىدى . چېكىنىش - پەقەت چېكىنىشلا ھالاكەتتىن قۇتۇلۇشنىڭ بىردىنبىر يولى ئىدى . ئەمما شىرددەت بىلەن باستۇرۇپ

كېلىۋاتقان ياۋنىڭ چاڭگىلىدىن ئامان - ئېسەن قۇتۇلۇپ چىقىشمۇ ئۇنچە ئاسانغا چۈشمەيتتى .

سوپى لەشكەرلەر ئاللىقاچان تىرىپىرەن بولۇپ كەتكەن بولۇپ ، ئۇلارنىڭ لەشكىرى قايسى ، سەركەردىسى قايسى ئىلغا قىلغىلى بولمايتتى .

چۈنكى ، موللا ساقى بىلەن موللا نەقى لەشكەرلىرىنى تاشلاپ قويۇپ ، ئەڭ ئاۋۋال ئۆزلىرىنى قۇيرۇقىنى خادا قىلغانىدى . پەقەت قەشقەرنىڭ

مۇنتىزىم لەشكەرلىرىدىلا ئۆز قوشۇنىنىڭ تۇغى ئەتراپىغا جەم بولۇپ ، سەركەردىلىرىنىڭ باشچىلىقىدا قارشىلىق كۆرسەتكەچ تەرتىپلىك

چېكىنىۋاتتى . خان لەشكەرلىرى ئۇلارنى سۆگەتكىچە سۈر - توقاي قىلغاندىن كېيىن ئاندىن بولدى قىلىشتى . ئۆز ۋاقتىدا ئۆز قولى بىلەن

تەربىيىلىگەن ئەلىشاھبەگ ، ئەلىقۇلبەگ ئاكا - ئۇكا سەركەردىلەرنى ھىندىقۇش مىرزا نېمە ئۇچۇندۇر ئاياپ ، يەنە بىر قېتىم چېقىش يولى

قالدۇرۇشنى كۆزلەپ ، سەركەردە - لەشكەرلىرىگە مەغلۇب بولغان قاچقۇن قوشۇننى قوغلاشنى توختىتىشقا پەرمان چۈشۈرگەنىدى .

ئەلىشاھبەگ قىرغىندىن ئاران تەستە قۇتۇلۇپ ، بىر قىسمى ئۆلۈپ ، بىر قىسمى قېچىپ ئېشىپ قالغان بەش مىڭغا يېقىن لەشكىرىنى

ئەگەشتۈرۈپ قاش قارايغاندا يېڭىسار ئۇستىگە قادالغان خان لەشكەرلىرىنىڭ توغ - ئەلەمىنى كۆرۈپ ، ئۆزىنىڭ ياۋ بىلەن جەڭ قىلىشنىلا ئويلاپ

يېڭىسار قەلئەسىنى قوغداشقا سەل قارىغانلىقىدىن يەنە بىر قېتىم پۇشايمان يەپ ھەسرەت چېكىپ كەتتى . شاھزادە يولۋاسخاننىڭ

سۆيۈرغانلىقىدىكى پۈتكۈل قەشقەر زېمىنىنىڭ ھىندىقۇش مىرزا پۈتۈنلەي تەسەررۇپىغا ئېلىپ بولغاندەك تۇيغۇغا كېلىپ ، يۈرىكى ئەنسىز سوقۇپ

كەتتى .

- ھىندىقۇش مىرزا دېگەن قۇۋ تۈلكە قاچانلاردا ئىگىلىۋالغاندۇر بۇ قەلئەنى . ئۇلارنىڭ ئارقىمىز تەرەپكە ئۆتۈۋالغىنىنى ئەجەپ تۇيماي قاپتىمىز

يا ؟- دېدى ئەلىقۇلبەگ غەزەپتىن بوغۇلۇپ ، - قاراپ تۇرماي ھۇجۇم قىلىپ

تارتىۋالايلى ، ئاا .

نېمىمىز بىلەن تارتىۋالىمىز ، ئى ئەزىز ئىنىم ، ـ دېدى ئەلىشاھبەگ ھەسرەتلەنگەن ھالدا ئاھ ئۇرۇپ ۋە ئېڭىكى بىلەن لەشكەرلەرنى

كۆرسىتىپ تۇرۇپ ـ مۇنۇ ئەبجىقى چىقىپ كەتكەن لەشكەرلەر بىلەنمۇ ؟ ئەڭ ياخشىسى ئىززىتىمىزنى قىلغاننى بىلىپ قەشقەرگە كېتەيلى .

ـ نېمە دېگەنلىرى بۇ ، ئاكا ؟ـ دېدى ئەلىشاھبەگ ئىنىسىغا قاراپ ،ـ ھىنقىقۇش مىرزا ئۆز ۋاقتىدا بىزگە سىڭدۈرگەن ئەجرىنى دېمىگەن بولسا

مۇنۇ لەشكەرلىرىمىزمۇ تامامىي قىرىلىپ تۈگىمەن ھەم بىزنىمۇ ھېلىغىچە ئامان قويمىغان بولاتتى . بىزنىڭ يۈز ـ خاتىرىمىزنى قىلىپ ھەم

شاھزادە يولۋاسخان ئالدىدىكى يۈز ـ ئابرۇيىمىزنىڭ پۈتۈنلەي تۆكۈلۈپ كەتمەسلىكى ئۈچۈن ئارقىمىزدىن قىر ـ چاپ قىلىپ باستۇرۇپ كېلىۋاتقان

سەركەردە ـ لەشكەرلىرىنى دەرھال توختىتىۋالدى ۋە چېكىنىش يولىمىزنىمۇ پۈتۈنلەي ئۈزۈپ تاشلىمىدى. بولمىغان بولسا ئاكا ـ ئىنى ئىككىمىز

ئۆزىمىزنى ھېلىمۇ ئاتنىڭ ئۈستىدە ئەمەس ، باشقا يەردە كۆرگەن بولاتتۇق . ئەڭ ياخشىسى يولۋاسنىڭ بۇرۇتىنى تارتماي ، قەشقەرگە قايتىۋالايلى .

قالدى ئىشلارنى كېيىن بىر نېمە دېيىشىمىز .

ئۇلار يېڭىسار قەلئەسى بىلەن قىيمىغان ھالدا ئۇن - تىنسىزلا خوشلاشتى - دە ئاتلىرىنىڭ بېشىنى قەشقەر تەرەپكە بۇرىدى .

مەزكۇر تېمىنىڭ ئىگىلىك (چۈشەندۈرۈش)ھوقۇقى ئەسلى مەنبەسىدىكى يوللىغۇچى ۋە شۇ توربېكەتكە مەنسۇپ.

7

ھىندىقۇش مىرزا مەغلۇپ بولغان ئاكا- ئۇكا سەركەردىلەرنىڭ قەشقەرگە ئامان - ئىسەن قېچىپ بېرىۋېلىشى ئۈچۈن پۇرسەت يارىتىپ بېرىش مەقسىتىدە ، لەشكەرلەرنى ئېدىتلاش باھانىسى بىلەن شۇ كۈنى سايدىن مىدىرلىمىدى . ئاتىسى ئاشۋاقتى بىلەن يولغا چىقىشقا تەرەددۇتلىنىپ تۇرۇۋىدى ، باگاھى ئالىيغا خاس مەھرىمى كىرىپ كەلدى .

- مەلۇم بولغاي ، ئاستانىدىن خان ئالىيلىرىنىڭ پەرمانىنى ئېلىپ شاھزادە نۇردۇنخان بىلەن مەخدۇمزادە خوجا ئابدۇللا ئىشان پىر بۇزرۇك ھەزرەتلىرى كەلدى .

ھىندىقۇش مىرزا بۇ تاسادىپىي خەۋەردىن بىر ئاز تەئەججۈپلەندىيۇ ، ئارتۇقچە ئويلىنىپ تۇرماي ، ئۇلارنىڭ ئالدىغا ئىستىقبالغا چىقتى .

قارارگاھ سىرتىدا نۇردۇنخان بەش نەپەر خاس نۆكىرى بىلەن ، مەخدۇمزادە خوجا ئابدۇللا ئىشان بەش نەپەر سوپى - دەرۋىشلىرى بىلەن ھىندىقۇش مىرزىنى كۈتۈپ تۇراتتى . ھىندىقۇش مىرزا ئۇلار بىلەن سالام - سەھەت قىلىشىپ ، ھال - ئەھۋال سوراشقاندىن كېيىن بارگاھى ئالىيغا باشلاپ كىردى - دە شاھزادە نۇردۇنخان بىلەن خوجا ئابدۇللا ئىشاننى تۆرگە باشلىدى . ئۇنىڭغىچە پەرمانچىبەگ خان يارلىقىنى جاكارلىدى .

- پەرمانىي ئالىي !

ھىندىقۇش مىرزا قاتارلىق بارلىق چوڭ - كىچىك سەركەردىلەر قول باغلاپ تۇرۇشتى . پەرمانچىبەگ شاھانە قاپچۇقتىكى قەغەزنى ئېلىپ ئوقۇشقا باشلىدى .

يارلىق :

بىسمىللاھىر رەھمانىررەھىم .

مەنكى يەكەن سەئىدىيە سەلتەنەتىنىڭ خاقانى سۇلتان ئابدۇللاخان شۇنداق يارلىق قىلىمەنكى ، جانابىي ئەمىرى كەبىر ھىندىقۇش مىرزا پەرمانغا بىنائەن قەشقەرگە جازا يۈرۈشى قىلىپ كۆپ رىيازەت چەكتى .

سەلتەنەتىمىزنىڭ تەۋەررۇك پىشۋا باھادىرىنىڭ ياشىنىپ قالغانلىقى سەۋەبلىك ، لەشكىرىي يۈرۈشلەردە ئارتۇقچە رىيازەت چەكمىگەي . ئوردىغا قايتىپ كېلىپ ، خانلىقىمىزنىڭ لەشكىرىي ئىشلىرىغا پاسىبان بولۇپ تۇرغاي . ئورنىغا شاھزادە نۇردۇنخان ئاسىيلارغا جفزا يۈرۈشى قىلغۇچى قوشۇننىڭ ئەمىر لەشكەرلىك ئىشلىرىنى چوڭقۇرغاي . مۆھتەرەم پىرى بۇزرۇك خوجا ئابدۇللا ئىشان ھەزرەتلىرى شاھزادىگە ئاتالىق ① بولۇپ قەشقەردىكى رەئىيەتنىڭ شىكەستىلەنگەن كۆڭلىنى ئارام تاپقۇزغاي ، ئازغۇنلارغا رەھنەما ② بولغاي . مەلىكە مۆھتەرەم خېنىم ئەمىرى كەبىر جانابلىرى بىلەن ئوردىغا بىللە قايتىپ كەلگەي .

يارلىق تامام ۋەسسالام .

- ئانھەزرىتىمنىڭ مېھىر - شەپقىتىگە ھەشقاللا !- دېدى ھىندىقۇش مىرزا يارلىقنى قولىغا ئېلىپ تۇرۇپ .

مەلىكە مۆھتەرەم خېنىمنىڭ خان لەشكەرلىرى بىلەن بىللە قەشقەرگە بارغۇسى بولىسمۇ خان يارلىقىغا قارشى چىقىشقا پېتىنالماي ، ھىندىقۇش مىرزا بىلەن شۇ كۈنىلا ئاستانىگە يۈرۈپ كەتتى .

ئەسلىدە سۇلتان ئابدۇللاخان چوڭ ئوغلى شاھزادە يولۋاسخاننى ۋەلىئەھدلىكتىن قالدۇرۇپ قەشقەرنىڭ نائىب ئەمىرلىك مەرتىۋىسىنى ئېلىپ

تاشلىغاندىن كېيىن ، ئىككىنچى ئوغلى ئاقسۇنىڭ نائىب ئەمىرى شاھزادە نۇردۇنخاننى ۋەلىئەھدى دەپ جاكارلاپ ، قەشقەرنىڭ نائىب ئەمىرلىكىگە بەلگىلەپ يارلىق چۈشۈرۈپ ، ئۇنى ئاقسۇدىن قايتۇرۇپ كەلگەنىدى . ۋەلىئەھدى بولغۇچىنى نائىب ئەمىر قىلىپ بەلگىلەش سەئىدىيە خانلىرىنىڭ ئەنئەنىسىگە ئايلىنىپ قالغانىدى .

شاھزادە نۇردۇنخان يارلىقنى تاپشۇرۇۋېلىپلا يولغا چىقىپ ئاۋات ، غورۇچول ، پىچاقسۇندى ، تۇمشۇق ، مارالبېشى ، ئاقساقمارال ، سېرىقبۇيا ، شېھىتدۆڭ ، خاڭدى ، ئېلشقۇ ... قاتارلىق يەكەن دەريا ۋادىسىغا جايلاشقان يۇرتلارنى كېسىپ ئۆتىدىغان ، ئاقسۇدىن ئاستانىگە ئەكىلىدىغان ئۇدۇل يول بىلەن تېزلا يېتىپ كەلگەنلىكى ئۈچۈن ئابدۇللاخان ئۇنى قەشقەرگە توختاتمايلا يولغا سالغانىدى . ئەمىرى كەبىر ھىندىقۇش مىرزىنى يارلىق چۈشۈرۈپ ئوردىغا قايتۇرۇپ كېلىشىدە بۇنىڭدىن باشقا چوڭ سەۋەبمۇ يوق ئىدى . مەخدۇمزادە خوجا ئابدۇللا ئىشان بولسا بىر كېچە ئېتىكاپتا ئولتۇرۇپ " ئەۋلىيا - ماشايىخلار بىلەن مۇلاقەتتە بولۇپ ئەۋلىيا - ئەنبىيالاردىن شاھزادە نۇردۇنخانغا ھەمراھ بولۇپ قەشقەرگە بېرىش ھەققىدە بېشارەت ئالغانلىقىنى " نى سۇلتان ئابدۇللاخانغا ئېيتقانلىقى ئۈچۈن ، ئابدۇللاخان ئۇنى شاھزادىگە ئاتالىق قىلىپ بەلگىلەپ شاھزادە بىلەن قەشقەرگە بېرىشقا ئىجازەت قىلغانىدى . شۇڭا ، ئۇ مۇرىت - مۇخلىسلىرى ئارىسىدىن كۈچ - قۇۋۋىتى ئۇرغۇپ تۇرىدىغان بەش يۈز نەپەر سوپى - دەرۋىشنى ئەگەشتۈرگىنىچە شاھزادە بىلەن بىللە كەلگەن بولۇپ ، ئۇنىڭ نېمە ئۈچۈن قەشقەرگە بېرىشنى خالاپ قالغانلىقىنى ئۆزىدىن باشقا ھېچكىم بىلمەيتتى .

ئەمدىلا ئوتتۇز ياشنىڭ قارىسىنى ئالغان مەخدۇمزادە خوجا ئابدۇللا ئىشان 1646 - يىلى ئۆلۈپ كەتكەن ئىسھاقىيە سۇلۇكىنىڭ پېشۋاسى خوجا شادى ئىشاننىڭ يېتىم قالغان ئىككى مەخدۇمزادىسىنىڭ چوڭى ئىدى . بۇ خەلىپە سەئىد مۇھەممەد خوجىنىڭ تەربىيىسىدە چوڭ بولۇپ ، ئەھلى سۇلۇك ئىلمىدە كالامەتكە يېتىپ ، يەكەن

سەئىدىيە خانلىقى تەۋەسىدىكى ئىسھاقىيە سۇلۇكىدىكى قارا تاغلىق - مۇرىت - مۇخلىسلارنىڭ مەشھۇر پىرى بۇزرۇكىغا ئايلانغانىدى . بۇ مەخدۇمزادىگە سۇلتان ئابدۇللاخانمۇ قول بېرىپ مۇرىت بولغان بولۇپ ، ئوردىدا ئالاھىدە ھۆرمەت مەرتىۋىسى بار ئىدى . ئۇ بۇنىڭدىن بىر بەچچە يىل ئاۋۋال ئالاھىتەن ئاقسۇغا بېرىپ سۇلۇك تەۋرەتكەچ شاھزادە نۇردۇنخاننى ئەھلى سۇلۇككە دەۋەت قىلىپ ، ئۆزىگە مۇرىت قىلىپ ئۇلگۇرگەنىدى .

شاھزادە نۇردۇنخان بىلەن مەخدۇمزادە خوجا ئابدۇللا ئىشان ئەمرى كەبىر ھىندىقۇش مىرزا ، مەلىكە مۆھتەرەم خېنىملار بىلەن خوشلىشىپلا ، ئەسىرگە چۈشكەن قەشقەر لەشكەرلىرىنى خان لەشكەرلىرى ئارىسىغا تارقىتىپ ، جازا يۈرۈشى قىلغۇچى قوشۇننى باشلاپ قەشقەرگە قاراپ يولغا چىقتى . يېڭىسار ادا ئالدىغا ئىستىقبالغا چىققان سەركەردە شىرئەلى باھادىرنى يەنىلا يېڭىسار قەلئەسىنى ساقلاشقا قالدۇرۇپ ، سەپىرىنى داۋاملاشتۇردى - دە خۇپتەن بىلەن قىزىل دەرياسىنىڭ بويىغا چۈشكۈن قىلدى . ئەتىسى ئاشۋاقتى بىلەن قەشقەر شەھىرىگە قارشىلىقسىزلا كىرىپ كەلدى .

ئەسلىدە شاھزادە يولۋاسخان بۇ قېتىمقى قاتتىق مەغلۇبىيىتىدىن قەشقەرنى ساقلاپ قېلىشقا كۆزى يەتمەي ، قالدى - قاقتى سەركەردە - لەشكەرلىرى بىلەن بالا - چاقىلىرىنى ئەگەشتۈرۈپ ، ئۇيراتلاردىن ① پاناھلىق تىلەپ ئالللىبۇرۇن كېتىپ قالغانىدى .

- پەخەس بولسىلا ، ئى مۆھتەرەم ۋەلىئەھدەم ، ئاكىلىرى شاھزادە يولۋاسخان كەتكەن بىلەن شەھەردە ئاكىلىرىنى يولدىن ئازدۇرۇپ جانابىي پەدەرى خاقانغا بايقۇت قىلىشقا قۇتراتقان ئازغۇن ، ناكەس ئەغيارلار تېخى باردۇر . بۇ مۇلھىد مۇرتەتلەرنى جازالىماي تۇرۇپ سەلتەنەت ۋە رەئىيەتكە خاتىرجەملىك يوقتۇر ، - دېدى خوجا ئابدۇللا ئىشان ئەمدىلا ئوردىغا جايلاشقان شاھزادە نۇردۇنخانغا ئەقىل ئۆگىتىپ .

- ئارى ، شۇنداق قىلايلى ، مەن ھازىرلا پەرمان جاكارلاي ، جانابىي پىرى بۇزرۇك - دېدى شاھزادە نۇردۇنخان شاراب خۇمارىنى بېسىشقا ئالدىراپ ،نېرى - بېرىسىنى ئويلاپ

ئۆلتۈرمايلا .

شۇنداق قىلىپ مەخدۇمزادە خوجا ئابدۇللا ئىشاننىڭ ئەقىل كۆرسىتىشى ، مەيخور شاھزادىنىڭ پەرمان چۈشۈرۈشى بىلەن خوجا ئابدۇللا ئىشاننىڭ باشچىلىقىدا "ئاسىي مۇرتەتلەرنى جازالاش ، پاسىق قەدىمىنى تازىلاش " مەقسىتىدە قەشقەر شەھىرىدە بىر كۈن قىرغىن بولدى.

گەرچە بۇ قىرغىننى مەخدۇمزادە خوجا ئابدۇللا ھىدايىتۇللا ئىشاننىڭ مۇرىتلىرىدىن ئۈچ ئىلىش مەقسىتىدە پىلانلاپ روياپقا چىقارغىنا بولىسمۇ ، شاھزادە نۇردۇنخاننىڭ ئاسىيلارنى جازالاش ھەققىدىكى پەرمانىدا " ئاسىيلارنى ئۆلتۈرۈپ تۆگەتكۈچىلەرگە ئۇلارنىڭ مال ـ مۈلكى ئىنئام قىلىنىدۇ " دېگەن مەزمۇن بولغانلىقى ئۈچۈن ، توپىلاڭدىن توغاچ ئوغرىلاپ ھارامدىن مال ـ دۇنيا يىغىش مەقسىتىگە يەتمەكچى بولغان بىر قىسىم ئاچ كۆز ، قارانىيەت سەركەردە ـ لەشكەرلەر ئالدىغا ئۇچرىغانلىقى بىگۇناھ قەشقەر ئاھالىسىنى قىرىپ تاشلاپ ، مال ـ مۈلكىنى بۇلىدى . خوجا ئابدۇللا ئىشان باشلاپ كەلگەن بەش يۈزدىن ئارتۇق ئەشەددى ئىسھاقىيە مۇرىتلىرى ئەڭ ئالدىدا جاللاتلىق ۋەزىپىسىنى ئۆتەپ ماڭدى . مىڭلىغان قەشقەر خەلقى ئەھلى سۇلۇك غوۋغاسىنىڭ بىگۇناھ قۇربانىغا ئايلاندى . قەشقەر شەھىرىدە قان ئېرىق بولۇپ ئاقتى . مەخدۇمزادە خوجا ئابدۇللا ئىشان بولسا قەشقەردە ئىسھاقىيە سۇلۇكىنىڭ كۈچ ـ قۇدرىتىنى نامايىش قىلىپ بۇ قېتىم تولۇق پۇخادىن چىقتى .

ئىشقىيە سۇلۇكىنىڭ پېشۋاسى خوجا ئابدۇللا ئىشاننىڭ كۈشكۈرتۈشى بىلەن كۆتۈرۈلگەن ئاتا ـ بالا ئوتتۇرۇسىدىكى بۇ تەخت تالىشىش ماجىراسىدا ئىسھاقىيە سۇلۇكى ئۇستۇنلۇكنى ئىگىلىدى . ئۇرۇش باشلىنىپ ئاخىرلاشقۇچە بولغان بىر ھەپتە ئىچىدە جەڭدە ئۆلگەنلەر ، ۋە قەشقەردىكى قىرغىنچىلىقتا ئۆلگەنلەر بولۇپ ئەڭ ئاز دېگەندە ئون مىڭدىن ئارتۇق لەشكەر ۋە ئىشقىيە سۇلۇكىدىكى بىگۇناھ خەلق ئەزىز جېنىدىن ئايرىلدى . ئۇلارنىڭ

گۇناھى پەقەت سەئىدىيە خانلىقىنى قوغداش ئۈچۈن لەشكىرىي مەجبۇرىيەت ئۆتىگەنلىكى ۋە نادانلىقىدىن سۇلۇككە كىرگەنلىكىدىنلا ئىبارەت ئىدى ، خالاس .

ئەينى ۋاقىتتا بۇ پاجىئەنى ئۆز كۆزى بىلەن كۆرگەن مەشھۇر تارىخچى ، ئىسھاقىيە سۇلۇكىنىڭ ساداقەتمەن مۇرىتى شاھ مەھمۇد چوراس " تەۋارىخ " ناملىق مەشھۇر ئەسىرىدە " زورلۇق ، ئۆكتەملىك ، ۋە قىرغىنچىلىقلار كىشىلەرنى تەسۋىرلىگۈسىز قىيىن ھالغا چۈشۈرۈپ قويدى " دەپ ئادىللىق بىلەن يېزىپ قويدى .

ئۈچىنچى باب ئىسيانكار نەرسە

مىلادىيە 1666 ـ يىلى كۈز ، قەشقەر .

بىر قېتىملىق دەھشەتلىك قىرغىنچىلىق پەيدا بولغان ئەزىزانە قەشقەر ئاھالىسىنىڭ كۆڭۈل جاراھىتى ساقىيىش تۈگۈل مەخدۇمزادە خوجا ئابدۇللا ئىشانىنىڭ ئەشەددىي ئىسھاقىيەچى مۇرىتلىرى تەرىپىدىن رەھىمسىزلىك بىلەن ئاچچىق ـ ئاچچىق تاتلىنىپ ، تېخىمۇ بەك شەلۋەرەت كەتتى . چۈنكى

، قەشقەرشەھىرىدە قۇرتتەك مىغىلداپ كەتكەن ئىسھاقىيە سۇلۇكىنىڭ خۇپىيە ـ پايلاقچىلىرى شاھزادە نۇردۇنىنىڭ ئاتالىقى ھەم پىر ئۇستازى خوجا ئابدۇللا ئىشانىنىڭ يول كۆرسىتىشى ئارقىلىق ئۆزلۈكىدىن يېنىپ ، ئىسھاقىيە سۇلۇكىگە كىرىشكە ئۈنىمىغان سۇلۇكى ئىشقىيە مۇرىتلىرىدىن كۈنىگە ئاز دېگەندە بىرىنىڭ كاللىسىنى ئالاتتى . بۇ ۋەھشىيلىكتىن ۋەھىمىگە چۈشكەن قەشقەر خەلقى خاتىرجەم بازارغا چىقالمايتتى . ئىككى ئادەم بىر يەرگە كېلىپ ئەركىن ـ ئازادە مۇڭدىشالمايتتى .

ئاستانىدىكى چېغىدا سۇلتان ئابدۇللاخاننىڭ سەلتەنىتىنى سۇلۇك ـ مەزھەپتىن مۇستەسنا تۇتۇش سىياسىتىنىڭ تەسىرىدە ، ھاكىمىيەت ئىشلىرىغا ئارىلىشىشقا ، قول تىقىش ئامالىسىزقالغان مەخدۇمزادە خوجا ئابدۇللا ئىشان مانا ئەمدى بارلىق ئارزۇ ـ

ئۆمىدىنى ۋەلىئەھدى شاھزادە نۇردۇنىخانغا باغلىغانىدى . ئۇ ئاتالىق مەرتىۋىسى ، پىر بۈزرۈكلۈك سالاھىيىتى بىلەن بىر تەرەپتىن نۇردۇنخانغا تۈرلۈك مەسلىھەت ، تەدبىرلەرنى كۆرسىتىپ ، مۇددىئاسىنى ئىشقا ئاشۇرسا ، يەنە بىر تەرەپتىن تىل ياغلىمىلىق ۋاستىسىنى قوللىنىپ ، شاھزادە نۇردۇنخاننى ماخاتا كۆككە كۆتۈرۈپ كۆڭلىنى پۈتۈنلەي دىگۇدەك ئۆزىگە مايىل قىلىشقا ئۇرۇناتتى . شاھزادىنىڭ ھەر بىر ھەرىكىتىنى ، سۆزلىرىنى ، خۇي - پەيلىنى ، ئادەتلىرىنى ئۇلۇغلارنىڭ ، ئەۋلىيا - ئەنبىيالارنىڭ ، ھەتتا پەيغەمبەرلەرنىڭ پەزىلەت ، خۇلىق - مىجەز ئىش - ئەمەللىرىگە تەققاسلاپ ھالى قالمايتتى .

ئاتالىقى بولمىش بۇپىرى بۈزرۈكنىڭ بۇ ماختاش ، لاپلىرىغا چىنپۈتۈپلا قالغان شاھزادە نۇردۇنخان خۇشاللىقىدىن ئۆزىنى قويارغا يەر تاپالماي قالاتتى - دە ، قەشقەرنىڭ ھاكىمىيەت ئىشلىرىنى بۇ شىرىن سۆزلۈك ئىشانغا تاشلاپ بېرىپ ، ئۆزى ھەرەمدە كېنىزەكلىرى بىلەن ئىشقۋازلىق قىلىپ ، بەزمە سورۇنلىرىدا مەي - شاراپ ئىچىپ ، مەست - ئەلەس يۈرەتتى . ئىشان بولسا شاھزادىنىڭ ھەر كۈنى ئوردىدىن ئايرىلماي يۇرتدارچىلىق تىزگىنىنى ئادالەت بىلەن تۇتۇپ ئولتۇرۇپ قەشقەر خەلقىگە چەكسىز مېھرىبانلىقى بىلەن كۆڭۈل بۆلۈۋاتقانلىقى ، يۇرت - ماكانلارنى قايتىدىن ئاۋاتلاشتۇرۇپ ، خەلق تۇرمۇشىنى ياخشىلاپ ، ئەلنىڭ كۆڭلىنى تىنچىتقانلىقى ھەققىدە بىر تالاي يالغان - ياۋىداقلارنى توقۇپ سۇلتان ئابدۇللاخانغا ھەپتىدە بىر قېتىم دۇگۇدەك مەلۇمات يولايتتى .

قىلغان ئىش- ئەمەللىرىگە لايىق ماختىنىش ئەلۋەتتە ياخشى ئىش . ئۇ ماختالغۇچىنىڭ ياخشى ئىش - ئەمەللىرىنى داۋاملاشتۇرشقا تۈرتكە بولىدۇ . ئەمما ، ئۆزىگە يوق سۈپەتلەر بىلەن ماختىنىشقا نائىل بولۇپ ، بۇنىڭدىن چەكسىز ھۇزۇر ھېس قىلغۇچىلارنىڭ كۆپىنچىسى ئەخمەق ، مەمەدان كىشىلەردۇر . شاھزادە نۇردۇنخانمۇ ئەنە ئاشۇنداق كىشىلەرنىڭ جۇملىسىدىن ئىدى . ئۇ مەخدۇمزادە خوجا ئابدۇللا ئىشاننىڭ ئۆزىنى

زىيادە ماختاپ ، نېرىسى ئىسكەندەر زۇلقەرنەين ، ھەزرىتى ئەلى شاھىمەردانلارغىچە ، بېرىسى سۇلتان سەئىدخان ، سۇلتان ئابدۇرۇشىدخانلارغا تەققاسلاپ ئۇچۇرۇشلىرىدىن خۇدىنى يوقىتىپ ، ئۆزىدە ئۇلاردىنمۇ ئېشىپ چۈشكۈدەك باھادىرلىق ، ئىستېدات ، قابىلىيەت بارلىقىغا چەكسىز ئىشىنىپ ، قوشنا ئەل ئەبخانغا لەشكىري يۈرۈش قىلىپ ، ئۇنى سەئىدىيە سەلتەنىتىنىڭ تەسەررۇپىغا ئېلىش ئارقىلىق ئاشۇ بۈيۈك سەركەردىلەرنى بېسىپ چۈشىدىغانلىقىنى ئەمەلىيىتىدە ئىسپاتلاپ ، تېخىمۇ زور شان - شەرەپ قۇچقۇسى كەلدى - دە ، بۇ ئازۇ - مەقسىتىنى ئاتالىقى خوجا ئابدۇللا ئىشان پىرى بۇزرۇكىغا بىلدۇرۇشكىمۇ ئالدىراپ ، دەرھاللا دادىسى سۇلتان ئابدۇللاخانغا ئەنجانغا يۈرۈش قىلىش توغرىسىدا مەلۇمات سۇندى .

سۇلتان ئابدۇلېتىپخاندىن كېيىنكى دەۋرلەردە شاھزادىلەر ئارىسىدا ئۆز ئارا تەخت تالىشىش نىزالىرى سەۋەبلىك چاك - چېكىدىن ئاجراپ ، ئۇششاق پارچىلىنىپ ئىلگىرىدىكى شانۇ شەۋكەتلىك سەلتەنىتىنى يوقاتقان سەئىدىيە خانلىقىنى ، ئوغلى شاھزادە نۇردۇنخاندىنمۇ كىچىك ۋاقتىدا قايتا بىرلەشتۈرۈپ ، ھەتتا قوشنا ئەللەرنى ئۆزىگە قارام قىلىپ ، سەئىدىيە خانلىقىنىڭ سەلتەنەتلىك شەۋكىتىنى ئەسلىگە كەلتۈرۈشكە مۇۋەپپەق بولغان سۇلتان ئابدۇللاخانغا ، شاھزادە نۇردۇنخاننىڭ بۇ تەكلىپى ياغىدەك ياقتى - دە نېرى - بېرىسىنى ئويلاپ ئولتۇرمايلا ئەنجاننى ئىستېلا قىلىش ھەققىدە يارلىق چۈشۈردى ۋە ئاستانىدىن بەش مىڭ ئاتلىق ، بەش مىڭ پىيادە خىللانغان چېرىك ئاجرىتىپ بەردى .

خوجا ئابدۇللا ئىشان بۇنىڭدىن كېچىكىپ خەۋەر تاپقاندا بولسا خان يارلىقى ئاللىبۇرۇن يېتىپ كېلىپ بولغانىدى . ئاستانىدىن يولغا چىققان لەشكەلەرمۇ قەشقەر شەھىرىنىڭ سىرتىدا چېدىر - بارگاھلىرىنى قۇرۇپ شاھزادە نۇردۇنخاننىڭ پەرمانىنى كۈتۈپ تۇرۇشقانىدى . خوجا ئابدۇللا ئىشاننىڭ قەشقەردىن ئايرىلغۇسى شاھزادە

نۇردۇنخاننى ۋەلىئەھدىلىكتىن خانلىق تەختىدە ئولتۇرغۇزۇپ ، ئۆزى پەردە ئارقىسىدا هاكىمىيەت تىزگىنىنى تۇتۇشتا ئىدى . ئەپسۇس ئۇ بۇ خام خىيالىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش هەققىدە هە دەپ ئامال- چارە ئىزدەۋاتقاندا ئويلىمىغان يەردىن بۇ ئاۋارچىلىككە يولۇققانىدى .

ئاتالىقى بولۇش سۈپىتى بىلەن خوجا ئابدۇللا ئىشان شاهزادە نۇدۇنخانغا هەمراھ بولۇپ بۇ هەربىي يۈرۈشكە قاتنىششقا مەجبۇر بولدى ۋە قەشقەردىن قىيمىغان هالدا ئايرىلدى .

قەشقەردە تېخى كەچ كۈز پەسلى ئاخىرلاشمىغىنى بىلەن هەيۋەتلىك قارا قۇرۇم تاغلىرىنىڭ باغرىدىكى تېرەكداۋان يوللىرىدا ئالللىقاچان قىش پەسلى باشلىنىپ كەتكەنىدى . ئۇلار ئىككى تۈمەن سەركەردە ـ لەشكەرلەرنى باشلاپ مىڭيول ، قاراڭغۇلۇق ، ئوتسالا ، جىغنىئاشلار ① دىن ئۆتۈپ ، تېرەكدارۋىنغا يېقىنلاشقاندا ، جاندىن ئۆتىدىغنا قەهرىتان سوغۇققا دۇچ كەلدى . قار لەپىلدەپ چۈشۈۋاتاتتى . شىۋىرغان دەهشەتلىك ئۇشقىرتاتتى . ئاق قار ، كۆك مۇز بىلەن قاپلانغان تېرەكداۋىندا ئەسلىدىنلا يېلىڭ يوپۇق كىيىنىۋالغان لەشكەرلەرنىڭ تەڭدىن تولىسىنىڭ قولاق پۇتلىرى ئۈششۈپ كەتتى ۋە يول يۈرۈشى قىيىنلاشتى . هەتتا لەشكەرلەرنىڭ ئارىسىدا مۇزلاپ كېتىپ ئۆلۈم ـ يېتىم هادىسسى كۆرۈلۈشكە باشلىدى . بىرەر سەۋەب تېپىپ شاهزادە نۇردۇنخاننى پەيلىدىن ياندۇرۇپ ، لەشكەرلەرنى قەشقەرگە قايتۇرۇپ كېتىشنى يول بويى خىيال قىلىۋاتقان خوجا ئابدۇللا ئىشانغا بۇ ئىش ئوبدانلا باهانە بولدى .

ـ ئى هەزرىتى ئەلى شاهىمەردان مەسەللىك باهادىر ۋەلىئەهدەم ، بۇ قەهرىتان سوغۇققا چىداشلىق بېرەلمىگەن لەشكەرلەرنىڭ ئاهۇ زارىغا ، بىئەخەل ئۆلۈپ كېتىپ بارغان ئۇممەتلەرنىڭ ئەهۋالىغا قاراپ يۈرۈك ـ باغرىم خۇن بولۇپ كەتتى، ـ دېدى خوجا ئابدۇللا ئىشان شاهزادە نۇردۇنخانغا قاراپ كۆزىگە كۆزىگە لىققىدە ياش ئالغان هالدا ،ـ بايام

كېتىۋېتىپ كۆزۈم سەل پەللا ئۇيقۇغا ئىلىنغاندەك قىلىۋىدى ، كۆز ئالدىمدا سەجادەنىشىن پىرى بۇزرۇكۋار بابام مەخدۇم ئەزەم ھەزەم ھەزرەتلىرىنىڭ سىيماسى زاھىر بولدى . شۇنداقلا سىنچىلاپ قارىسام ئۇل بۇزرۇكۋار سەئىدخان ئالىيلىرى بىلەن مۇلاقەتتە بولۇپ ئولتۇرۇپتۇ ، رەنجىگەندەك قىلىپ ماڭا تەتۈر قارىۋالدى . بۇ ئۇل بۇزرۇكۋارلىرىمىزنىڭ بىزنى سەۋەبكار دەپ قاراپ رەنجىگەنلىكى ، شۇنداقلا بۇ ئەنجان يۇرۇشىمىزنى خوپ كۆرمىگەنلىكىنىڭ بېشارىتىدۇر ، شۇ ھامان بىر كەشبۇ كارامەت قىلىپ باتىنى ئالەمگە ① كۆز تاشلىۋىدىم ، ۋەلىئەھدەمنىڭ سوھەيل يۇلتۇزى ② كۆز ئالدىمدا تولىمۇ نۇرانە زاھىر بولدى. بۇ شاھزادەمنىڭ ئۆمرىنىڭ ئۇزۇن ، بەخت ـ نۇسىبىتىنىڭ ③ تولىمۇ زىيادە ئىكەنلىكىدىن بېشارەتتۇر . ئەمماكى ئۇلۇغلارنىڭ بېشارىتىگە ۋاجىب كەلتۈرمەي يولىمىزنى داۋاملاشتۇرساق ئەنجان زېمىنىغا قەدەم بېسىپ بولغۇچە لەشكەرلىرىمىزنىڭ تەڭدىن تولىسىنىڭ ئەزىز تەنلىرى بۇ قارغىش تەگكۈر قارلىق داۋان ئاستىدا قالارمىكىن دەپ خاۋاتىرلىنىپ قالدىم . شۇڭا ئارقىمىزغا يېنىپ كېلەر يىلى پۇختا تەييارلىق بىلەن قايتىدىن پەرمانى ئالىينىڭ يارلىقىنى ئورۇندىساقمۇ كېچىككەن بولماسمىز ، دەپ ئويلايمەن .

شاھزادە نۇردۇنخان ئالدىنقى كۈنىلا ھېلى قىزىپ ، ھېلى مۇزلاپ خېلىلا ساقسىز بولۇپ قالغان بولسىمۇ ئانچە پەرۋا قىلماي ياشلىق كۆچى بىلەن جاسارىتىگە ئىشىنىپ سەپەرنى داۋاملاشتۇرۇۋاتاتتى . مانا ئەمدى خوجا ئابدۇللا ئىشانىنىڭ ئۇلۇغلارنىڭ بېشارىتىنى شېپى كەلتۈرۈپ ، بىر تالاي ئورۇنلۇق سەۋەبلەرنى كۆرسىتىپ بەرگەن ، لەشكىرىي يۇرۇشنى توختىتىش تەكلىپىگە نىمە ئۈچۈندۇر جاھىللىق بىلەن قوشۇلمىدى .

ـ ئى جانابىي پىرى بۇزرۇك ، ـ دېدى ئۇ تاتىرىپ كەكتەن چىرايىغا زورىغا كۈلكە يۇگۇرتۇپ تۇرۇپ ، ـ ئۆزلىرى ھەزرىتى ئەلى شاھىمەردان رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ رەسۇللالىنىڭ دۈشمىنى مۇشرىكلارنى جازالاش ئۈچۈن ئېلىپ بارغان غازاتلىرىدا بۇنىڭدىنمۇ

نەچچە ھەسسە مۇشكۈلاتلارغا دۇچ كەلگەندە قىلچىلىك ئارسالدى بولغاي جەڭ قىلىپ نۇسرەت قازانغانلىقىنى ، ئاللانىڭ مەدەتكار بولغانلىقىنى سۆزلەپ بەرگەن ئەمەسمىدىلە . ئالدىمىزدىكى بۇنچىلىك خېيىمخەتەر ئەلى شاھىمەردان ھەزرەتلىرىنىڭ ئالدىغا دۇچ كەلگەن مۇشكۈلاتلارنىڭ ئالدىدا قانچىلىك نىمىتى . جانابلىرىدەك ۋەلىيۇللا پىرى بۇزرۇك تۇرغان يەردە ھېچنىمىدىن غەم يېمەسمەن ، بۇ مۇشكۈلاتلارنى دەپئى ①قىلىشىمىز ئۈچۈن كارامەتلىك دۇئالىرىنى ئايىمغايلا .

ئىشان شاھزادىنىڭ ئالدىدا ئىلگىرى ئاتقان لاپلىرىنى مىسال كەلتۈرۈش ئارقىلىق ئاغزىنى بۇنداق تۈۋاقلاپ قويىدىغانلىقىنى پەقەتلا ئويلىمىغانىدى . شۇڭلاشقا لام - جىم دېيەلمەي ئىلاجسىز ھالدا لەشكىرىي يۈرۈشنى داۋاملاشتۇرۇشقا مەجبۇر بولدى . ئۇلارنىڭ بۇ خەتەرلىك تاغ يولىدىكى قار - شىۋىرغاندا داۋاملاشتۇرۋاتقان مۇشەققەتلىك سەپىرىنى بەئەينى چۈمۈلىنىڭ يول مېڭىشىغا ئوخشىتىش مۇمكىن ئىدى . ئۇلار ھەر ئەللىك قەدەم مۇساپىنى كەم دېگەندە بىردىن لەشكىرىنىڭ داۋاندىن يىتىلىپ كېتىش مۇدۇرۇپ كېتىش ، چوڭقۇر ھال - جىرالارغا چۈشۈپ كېتىش بەدىلىگە بېسىۋاتاتتى . يول خەتەرلىك ، ئىلگىرلەش تولىمۇ ئاستا ئىدى . ئۇلار ئەنە ئاشۇنداق يۈرۈپ تېرەكداۋىنىدىن ئەڭ خەتەرلىك ئۆتكەل قارتاغ ئېغىزىغىچە ① بولغان ئوتتۇز چاقىرىملىق مۇساپىنى ئۈچ كۈندە ئاران باستى . مۇشۇ ئۈچ كۈن ئىچىدە ئۆلۈپ كەتكەن لەشكەرلەرنىڭ سانى مىڭدىن ئېشىپ كەتكەنىدى . قارتاغ ئېغىزىغا ئالدىن ئېيتىپ كەلگەن لەشكەرلەر ئاق قار كۆك مۇز بىلەن قاپلانغان بۇ تىلسىم ئۆتكەلدىن ئۆتىدىغانلىقىنى ئويلاپ ۋۇجۇدى ئۆلۈم ۋەھىمىسىدىن تىترىدى .

شاھزادە نۇردۇنخاننىڭ كېسىلى كۈندىن - كۈنگە ئېغىرلىشىپ كەتكەنىدى . مانا بۈگۈن ئات ئۈستىدە پەقەتلا ئولتۇرالمىدى ، شۇنداقتىمۇ ئۇ خوجا ئابدۇللا ئىشاننىڭ نەسىھەتىگە قۇلاق سالماي ، لەشكىرىي يۈرۈشنى داۋاملاشتۇرۇشتا جاھىللىق بىلەن چىڭ

تۇرۇۋالدى . لەشكەرلەر چېدىر تىكىشتە ئىشلىتىدىغان ياغاچلاردىنى جىرغا (ناسولكا (ياساپ ، ئۇنى قات - قات يوتقان - كۆرپىلەرنى ئارىسىغا ياتقۇزۇپ كۆتۈرۈپ ماڭدى . مانا ئىككى ئاش پىشىم ۋاقىتتىن بېرى شاھزادىنىڭ جاھىللىقىدىن باتناپ قالغان خوجا ئابدۇللا ئىشان ئۇنىڭغا گەپ قىلماي كېتىۋاتاتتى . پات - پات لەشكەرلەرنىڭ ئەھۋالىنى سوراپ قويىدىغان شاھزادىمۇ نېمە ئۈچۈندۇر جىمىپ قالدى . كۆتۈرۈپ ماڭغان لەشكەرلەر " ۋەلىئەھدى ئۇخلاپ قالغان ئوخشايدۇ " دەپ كارى بولمىدى .

بىر چاغدا ۋەلىئەھدىنىڭ غىزاغا ئىشتىھاسى بار - يوقلۇقىنى سوراپ باقماقچى بولغان بىكاۋۇل ئەمىر لەشكەرلەرنى توختىتىپ مەھكەم چۈمكەلگەن يوتقاننى شۇنداقلا قايتىپ چۆچۈپ كەتتى - دە خوجا ئابدۇللا ئىشان قاتارلىق سەركەردىلەرنى چاقىردى .

شاھزادە نۇردۇنخان ئاللىقاچان ئۆلۈپ قالغان بولۇپ ، جەسىتى مۇزدەك قېتىپ قالغانىدى . ئۇلار شاھزادىنىڭ جەسىتىنى قۇچاقلاپ بىر ھازا ئاللا- توۋا سېلىشىپ ھازا ئېچىشقاندىن كېيىن قانداق قىلىش ھەققىدە مەسلىھەتلەشتى .

- شاھزادىنىڭ مېيىنى ئېلىپ ئارقىمىزغا يانايلى - دېدى خوجا ئابدۇللا ئىشان ، شۇ تاپتا ئۇنىڭ قېلىن كالپۇكلىرى تىترەپ كېتىپ باراتتى . ئۇنىڭ سوغۇقتىن ياكى ئاچچىقتىن تىترەۋاتقانلىقىنى ھېچكىم بىلمەيتتى .

شۇنداق قىلىپ شاھزادە نۇردۇنخاننىڭ ئەبجانىنى ئېستېلا قىلىش ئۈچۈن قىلغان لەشكىرىي يۈرۈشى مانا مۇشۇنداق يېرىم يولدا ئاخىرلاشتى . ئەمما بېرىشتا ئىككى مىڭدىن ئارتۇق ، يېنىشتا ئىككى مىڭدىن ئارتۇق لەشكەرنىڭ جەسىتى قارا قۇرۇم تاغلىرىنىڭ قار - مۇزلىرى ئارىسىدا مۆڭگۈلۈك قالدى . يەنە تېخى قۇلاق - پۇت - قوللىرىنى ئۇششۇتۇۋالغان ئۈچ مىڭدىن ئارتۇق لەشكەر ساقىيىپ ئەسلىگە كېلەلمەي ئۆمۈرلۈك مېيىپ بولدى

2

مەخدۇمزادە خوجا ئابدۇللا ئىشاننىڭ شاھزادە نۇردۇنخاننى خانلىق تەختكە چىقىرىش ئارقىلىق ھاكىمىيەت تىزگىنىنى قولغا ئېلىپ سەلتەنەت سۈرۈش ھەم سەئىدىيە خانلىقى تەۋەسىدىكى بارلىق ئىشقىيە سۇلۇكىدىكى خوجا ئىشانلارنى تەلتۆكۈس يوقىتىپ ، پۈتكۈل خانلىق ۋە خەلقنى ئىسھاقىيە سۇلۇكى تەسەررۇپىغا ئېلىش شېرىن خىيالى شاھزادە نۇردۇنخاننىڭ بىۋاقىت ئۆلۈمى بىلەن پۈتۈنلەي كۆپۈككە ئايلانغان بولسىمۇ ، ئەمما قەشقەرنىڭ نائىب ئەمىرلىك مەرتىۋىسىنى قولغا كىرگۈزۈش ئارقىلىق بۈيۈك مەقسەتلىرىنى كېيىنكى كۈنلەردە باشقىچە ئۇسۇل بىلەن روياپقا چىقىرىشنى كۆڭلىگە پۈككەندى . ئەپسۇسكى سۇلتان ئابدۇللاخان ئۇنىڭ بۇ خام خىيالىنىمۇ يوققا چىقىرىپ قېرى ئەمىر مىرزا مىڭ تۇراق چۇراسنى قەشقەرنىڭ نائىب ئەمىرلىكىگە تەيىنلەپ يارلىق چۈشۈردى . ئامالسىز قالغان خوجا ئابدۇللا ئىشان ھەسرەت ئىچىدە ئاستانىگە قايتىپ كېلىشكە مەجبۇر بولدى . شۇنىڭ بىلەن قەشقەر خەلقىمۇ ئىسھاقىيە سۇلۇكىدىكى خوجا - ئىشانلارنىڭ ، سوپى - دەرۋىشلەرنىڭ تەقىبى ۋە زۇلمىدىن قۇتۇلۇپ ئەركىن نەپەس ئالدى .

مىرزا مىڭ تۇراق چۇرس شەرىئە يولىنى تۇتقان ، ھەر قانداق سۇلۇك - مەزھەپنى تەرك ئەتكەن . يالشىق دەۋردە يەكەن خانلىق مەدرىسىدە ھەر ئىلىم ئىلىملەرنى ۋايىغا يەتكۈزۈپ مۇتائىلە قىلغان خەلقپەرۋەر ، ئادالەتلىك ، سۇلتان ئابدۇللاخانغا ئىنتايىن ساداقەتمەن ئادەم ئىدى . ئۇ ئەمىرى كەبىر ھىندىقۇش مىرزىنىڭ زامانىدىشى ۋە يېقىن دوستى بولۇپ ، ھىندىقۇش مىرزىغا ئوخشاش سۇلتان ئابدۇللاخاننىڭ ھەر قانداق پەرمانىنى توغرا - خاتا دەپ ئايرىپ ئولتۇرماي ساداقەتمەنلىك بىلەن بەجانىدىل ئورۇندايتتى .

سۇلتان ئابدۇللاخان ھاكىمىيىتىنى قوغداش ، خانلىقنى روناق تاپقۇزۇش يولىدا جان تىكىپ ئەجىر سىڭدۈرگەنىدى .

سۇلتان ئابدۇللاخان شاھزادە نۇردۇنخاننىڭ ئۆلۈمىدىن كېيىن تېخىمۇ تېرىككەك ،

تېخىمۇ گۇمانىر بولۇپ كەتكەنىدى . ئۇنىڭغا يىراق - يېقىندىكى ھەممە ئەمىرلىرى شاھزادە يولۋاسخان بىلەن تىل بىرىكتۈراپ ، ئۆزىگە قارشى يوشۇرۇن ھەرىكەت قىلىۋاتقاندەق تۇيۇلاتتى . شۇڭا ، ئۇ ئەمىرلىرىنى مۇقىم بىر جايدا قويماي داۋاملىق ئالماشتۇرۇپ تۇردى . شۇ كۈنلەردە ئۇ كىمگە ئىشىنىش ، كىمگە ئىشەنمەسلىكنىمۇ بىلمەيتتى . شاھزادە نۇردۇنخاننىڭ ئۆلۈمىدىن كېيىن ئۆزىنى يالغۇز ، يېگانە قالغاندەك ھېس قىلغان سۇلتان ئابدۇللاخان ئۆز ۋاقتىدا تەختنى تارتىۋېلىش خەۋپى بار دەپ گۇمانلىنىپ پالىغان ھېسابتا جۇڭغار ئاقسۇڭەكلىرى كۆپ پاراكەندىچىلىك سېلىپ تۇرىدىغان يىراق ، نامرات يۇرت چالىشقا ھاكىملىققا بەلگىلەپ ئەۋەتكەن ئىنىسى شاھزادە ئىسمائىلخاننى يارلىق چۈشۈرۈپ ئاقسۇنىڭ نائىب ئەمىرلىكىگە بەلگىلىگەن بولسىمۇ ، ئىنىسى ئىنىسى ئىسمائىلخاندىن يەنىلا خاتىرجەم ئەمەس ئىدى .

شۇ كۈنلەردە جۇڭغارلار يۇرتىدا پاناھداپ ، بىر ئامال قىلىپ قەشقەرگە قايتىپ كېلىۋېلىشنىڭ پىلانىنى تۈزۈۋاتقان شاھزادە يولۋاسخان بىلەن خوجا ھىدايىتۇللا ئىشان قەشقەرنىڭ نائىب ئەمىرى مىرزا مىڭ تۇراق چۇراسنى كۆزگە قادالغان مىخ دەپ بىلىپ ئۇنى بىر ئامال قىلىپ يوقىتىش ھەققىدە پىلان تۈزۈۋاتاتتى . ئۇلار جۇڭغار لەشكەرلىرىنىڭ ھىماتىدا قەشقەرگە ھۇجۇم قىلىپ كەلسە ، لەشكىري ماھارەت ۋە ئۇرۇش تەدبىرلىرىدە ھىندىقۇش مىرزىدىن قېلىشمايدىغان بۇ قېرى ئەمىرگە تەڭ كېلەلمەسلىكىدىن ، شۇنداقلا قەشقەر خەلقىنىڭ ئۆزلىرىنى قوللىماسلىقىدىن ئەنسىرەيتتى.

ۋۇجۇدىدا باھادىرلىق ، مەردلىك پەزىلەتلىرىدىن قورقۇنچاقلىق ، نامەردلىك پەزىلەتلىرى ئۈستۈن تۇرىدىغان خوجا ھىدايىتۇللا ئىشان ئاخىر يەنە ھىيلە - مىكىر خالتىسىنىڭ ئاغزىنى ئاچتى .

مىلادىيە 1667- يىلى يىل بېشىدا سۇلتان ئابدۇللاخان نامەلۇم " ياخشى نىيەتلىك " كىشىلەر تەرىپىدىن قولغا تەگكۈزۈلگەن مىرزا مىڭ تۇراق چۇراسنىڭ نامىدا شاھزادە

يولۋاسخانغا قەشقەرنى تاپشۇرۇپ بېرىش ، يولۋاسخاننىڭ خانلىق تەختكە چىقىش ئۈچۈن ئەمىرى كەبىر ھىندىقۇش مىرزا بىلەن بىرلىكتە كۈچ چىقىرىش ، شاھزادە يولۋاسخان قەشقەرگە كەلگەن ھامان ھىندىقۇش مىرزا قولىدىكى ئەڭ ئالىي لەشكىرىي ھوقۇقتىن پايدىلىنىپ ، سۇلتان ئابدۇللاخاننى نەزەربەند قىلىپ ، شاھزادىنى ئاستانىگە تەكلىپ قىلىش خۇسۇسىدا يېزىلغان خەتنى تاپشۇرۇۋالدى . دە زىيادە گۇمانخورلۇقتىن پەيدا بولغان غەزىپىنى بېسىۋالالماي ، ھىندىقۇش مىرزىنى ئاستانىدە ، مىرزا مىڭ تۇراق جوراسىنى قەشقەردە كاللىسىنى ئالدۇردى ھەمدە قەشقەرگە ئۆز قوۋمىدىكى ئەمىرلەردىن نائىب ئەمىر قويۇشقا كۆڭۈل توختىتالماي ، قىرغىز مىللىتىدىن بولغان ئەمىر قويسارى بىينى نائىب ئەمىرلىككە تەينلەپ يارلىق چۈشۈردى . شۇنىڭدىن باشلاپ قەشقەر شەھىرىگە چوباغىش ئۇرۇقىدىن بولغان بىر تۈركۈم قىرغىزلار تۇنجى قېتىم رەسمىي ماكانلاشتى .

سۇلتان ئابدۇللاخان خوجا ھىدايىتۇللا ئىشانىنىڭ " قارا خەت " ھىيلىسىگە يەنە بىر قېتىم ئالدىنىپ ، ئۆز ۋاقتىدا سەئىدىيە خانلىقىنى قايتىدىن بىرلىككە كەلتۈشكە كۆپ كۈچ چىقارغان نۇرغۇن لەشكىرىي يۈرۈشلەردە بىللە بولغان ، جەڭگاھلاردا قان كېچىپ ، دۈشمەننىڭ قىلىچ ، نەيزە يا ئوقلىرىغا ئۆزىنى تۇتۇپ بېرىپ قوغدىغان ، خانلىقنىڭ روناق تېپىشى ئۈچۈن بىر ئۆمۈر يۈرەك قېنىنى سەرپ قىلغان سادىق ئەمىرلىرىدىن مەڭگۈلۈك ئايرىلدى . مۇشۇ ئېچىنىشلىق پاجىئەدىن كېيىن خەلقنىڭ سۇلتان ئابدۇللاخانغا بولغان نارازىلىقى ھەسسىلەپ ئاشتى . ئوردا ئەركانلىرىنىڭ خانغا بولغان ساداقىتى ۋە ئىشەنچى سۇسلاشتى .

مەزكۇر تېمىنىڭ ئىگىلىك (چۈشەندۈرۈش)ھوقۇقى ئەسلى مەنبەسىدىكى يوللىغۇچى ۋە شۇ توربېكەتكە مەنسۇپ.